

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Ι. ΠΑΠΑΓΓΩΑΝΝΟΥ, δ. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ Θ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ
ΕΚ ΤΗΣ
ΠΑΛΑΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΗΣ
ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

Εγκρίσει τοῦ Ὑπουργείου τῆς παιδείας καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

Τιμᾶται μετὰ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρ. 41.—
Βιβλιοσήμον καὶ Φόρος Ἀναγκ. Δανείου ἀξίας Δραχ. 14.—
Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως 40822/1-8-33
47.353
Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 8-8-34

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,"
46α—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—46α

1934

Ἄριθ. { Πρωτ. 1904
Διεκπ. 1204

Ἀθήνησι 7 Αὐγούστου 1933

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Πρὸς

τὸν κ. Ἰωάν. Δ. Κολλάρον βιβλιοεκδότην

Ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἀπὸ 3 τρέχοντος μηνὸς καὶ ἔτους αἰτη-
σιν ὑμῶν δι' ἧς υποβάλλετε τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ πρὸς ἔγκρισιν διδα-
κτικὸν βιβλίον «Περικοπαὶ ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Δια-
θήκης» τοῦ Χαριλάου Παπαϊωάννου, γνωρίζομεν ὑμῖν δι' ὃ
Μακαριώτατος πρόεδρος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μελετήσας τὸ περὶ
οὗ πρόκειται βιβλίον, ἀπεφάνθη ὅτι οὐδὲν εὔρεν ἐν αὐτῷ τὸ ἀπᾶ-
δον πρὸς τε τὰ δόγματα καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν τῆς Ἐκκλη-
σίας.

Ὁ ἀρχιγραμματεὺς

† Ὁ Ἀθηνῶν Χρυσόστομος

Ἀρχιμ. Γερμανὸς Ρουμπάνης

Πρόεδρος

ΧΑΡΙΛΑΟΥ Ι. ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ, δ. Θ.
ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ Θ' ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ
ΕΚ ΤΗΣ
ΠΑΛΙΑΣ ΚΑΙ ΚΑΙΝΗΣ
ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

οὔ Ὑπουργείου τῆς παιδείας καὶ τῆς Ἱεραῆς Συνόδου.
Ἄριθ. ἐγκριτ. ἀποφάσεως 40822/1/8/33.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ
ΑΝΤΙΤΥΠΑ 1500

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΑΙ: ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
46α—ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ—46α

1934

Τὰ γνήσια αντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως
καὶ τὴν σφραγίδα τοῦ ἐκδότου.

Χ. Χαδαίου

ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ Η "ΘΕΜΙΣ

Ι. Β. ΜΟΥΣΙΔΟΥ & Β. Π. ΜΥΡΩΝ
ΦΑΒΙΕΡΟΥ 45 - ΑΘΗΝΑΙ

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Επίσκεψη σχολείου

ΤΜΗΜΑ Α'.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ *Ἁγία Γραφή* εἶναι τὸ σύνολον τῶν θεοπνεύστων βιβλίων τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν πρὸ Χριστοῦ καὶ μετὰ Χριστὸν περὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τῶν βιβλίων τούτων τὰ μὲν γραφέντα πρὸ Χριστοῦ ἀποτελοῦν ἓνα τόμον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται *Παλαιὰ Διαθήκη*, τὰ δὲ γραφέντα μετὰ Χριστὸν ἀποτελοῦν ἕτερον τόμον, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται *Καينὴ Διαθήκη*.

Ὁ ὄρος *διαθήκη* σημαίνει συμφωνίαν πατρὸς πρὸς τέκνα. Εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἡ λέξις Διαθήκη σημαίνει *τὴν συμφωνίαν τοῦ Θεοῦ ὡς πατρὸς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὡς τέκνα του*, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ μὲν ἄνθρωποι ὑποχρεοῦνται νὰ μένουν πιστοὶ εἰς τὸν οὐράνιον Πατέρα καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς τὰς ἐντολάς του, ὁ δὲ Θεὸς δίδει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος τὸν Χριστὸν, ὁ ὁποῖος θὰ τὸ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν δουλείαν τῆς ἁμαρτίας.

Ἐκ τῶν δύο Διαθηκῶν ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη, ἀφοῦ ἐγράφη πρὶν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ, εἶναι *προφητεία*, διότι προλέγει τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ· ἡ δὲ Καينὴ Διαθήκη, ἀφ' οὗ ἐγράφη μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ἐμφάνισιν καὶ διακονίαν τοῦ Χριστοῦ, εἶναι *ἱστορία*, διότι ἐξιστορεῖ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ Ἁγία Γραφή περιέχει τὴν ἄμεσον ἀποκάλυψιν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀληθινῆς θρησκείας εἰς τοὺς ἀνθρώπους, δηλαδὴ πῶς ὁ Θεὸς ἐφάνερωσεν ἑαυτόν, τὰ ἔργα του καὶ τοὺς σκοπούς του εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἀπ' εὐθείας, φωτίσας μὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμά του καὶ κινήσας τοὺς ἱερούς συγγραφεῖς νὰ ὀμιλήσουν καὶ νὰ γράψουν· ὅθεν ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι *ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη.

1. Καταγωγή και γλῶσσα.— Ὅπως εἶπομεν, Παλαιὰ Διαθήκη ὀνομάζεται ὁ πρῶτος τόμος τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ὁ ὁποῖος περιέχει τὰ θεόπνευστα βιβλία τὰ γραφέντα πρὸ Χριστοῦ. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ Χριστοῦ ἡ παλ. Διαθήκη ἦτο ἡ ἱερὰ ἔθνικὴ λογοτεχνία τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔξῃς ἀπέβη ἱερὸν κτῆμα ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, μεταφρασθεῖσα εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τῶν ἀνθρώπων, σύμφωνα μὲ τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ παλ. Διαθήκη καὶ ἡ μονοθεϊστικὴ θρησκεία τὴν ὁποίαν διδάσκει εἶναι εἰσαγωγή καὶ προπαρασκευή. Κατὰ ταῦτα *ἀρχικὴ γλῶσσα τῆς Π. Δ. εἶναι ἡ Ἑβραϊκὴ, καὶ συγγραφεῖς τῆς οἱ θεόπνευστοι ἄνδρες τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ.*

2. Περιεχόμενον καὶ βιβλία τῆς Π. Δ.— Ἐκτὸς τῆς ἱστορίας τῶν πρῶτων ἀνθρώπων μέχρι τοῦ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἔφεξῃς, ἡ παλαιὰ Διαθήκη *περιέχει* τοὺς θρησκευτικούς, ἠθικούς καὶ κοινωνικούς νόμους κατὰ τοὺς ὁποίους ὀργανώθη καὶ ἐκυβερνήθη καὶ ἀνέπτυξε τὸν πολιτισμὸν του διὰ μέσου τῶν αἰώνων ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραήλ, τὰ κηρύγματα τῶν προφητῶν καὶ τὰς προρρήσεις αὐτῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὕμνους εἰς τὸν Θεὸν καὶ φιλοσοφήματα μὲ βάσιν τὴν πίστιν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ τὴν πρακτικὴν πείραν τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

Τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης δὲν συνεγράφησαν ὅλα βέβαια διὰ μιᾶς καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἀλλὰ εἰς *διάστημα περίπου χιλίων ἐτῶν*, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μωϋσέως μέχρι τῶν χρόνων τῶν διαδόχων τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου. Κατὰ δὲ τὴν λογοτεχνικὴν μορφήν εἶναι τὰ πλεῖστα πεζά, ὑπάρχουν ὅμως καὶ ἑμμετρα εἴτε ὀλόκληρα βιβλία, εἴτε μέρη αὐτῶν.

Ὡς πρὸς τὴν *ἀξίαν* τῶν βιβλίων τούτων φαίνεται ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλὴ ἀμφισβήτησις, ἕως ὅτου περὶ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ ἔλαβεν ὀριστικὴν μορφήν ὁ *Κανὼν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης*, δηλαδὴ κατηρτίσθη πίναξ τῶν ἀνεγνωρισμένων βιβλίων αὐτῆς.

Ὁ Κανὼν κατατάσσει τὰ ἀνεγνωρισμένα ὡς τελείως θεόπνευστα βιβλία εἰς πρώτην σειράν, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς δευτέραν σειράν. Τὰ βιβλία τῆς πρώτης σειρᾶς ὠνομάσθησαν **πρωτοκανονικά**, τὰ δὲ τῆς δευτέρας σειρᾶς **δευτεροκανονικά**.

Τὰ βιβλία ταῦτα τῆς παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι ἐν ὄλῳ 49. Συμφώνως δὲ μὲ τὰ ἀνωτέρω διαιροῦνται :

α) Κατὰ τὸ **περιεχόμενον** εἰς Νόμον, ἱστορικά, προφητικά, ποιητικά καὶ φιλοσοφικά.

β) Κατὰ τὴν **λογοτεχνικὴν μορφήν** εἰς πεζά, ἔμμετρα καὶ μεικτά.

γ) Κατὰ δὲ τὴν **ἀξίαν** εἰς πρωτοκανονικά καὶ δευτεροκανονικά.

Πρωτοκανονικά εἶναι τὰ ἑξῆς : 1) Γένεσις, 2) Ἔξοδος, 3) Λευϊτικόν, 4) Ἀριθμοί, 5) Δευτερονόμιον, (τὰ 5 ταῦτα λέγονται ὁμοῦ Πεντάτευχος), 6) Ἰησοῦς Ναυῆ, 7) Κριταί, 8) Ρούθ, 9) Βασιλειῶν Α', 10) Βασιλειῶν Β', 11) Βασιλειῶν Γ', 12) Βασιλειῶν Δ', 13) Παραλειπομένων Α', 14) Παραλειπομένων Β', 15) Ἔσδρας, 16) Νεεμίας, 17) Ἔσθῆρ, 18) Ἰώβ, 19) Ψαλτήριον, 20) Παροιμίαι, 21) Ἐκκλησιαστής, 22) Ἄσμα ἁσμάτων, 23) Ἡσαΐας, 24) Ἰερεμίας, 25) Ἰεζεκιήλ, 26) Δανιήλ, 27) Ὡσηέ, 28) Ἀμώς, 29) Μιχαίας, 30) Ἰωήλ, 31) Ἀβδιού, 32) Ἰωνᾶς, 33) Ναοὺμ, 34) Ἀββακούμ, 35) Σοφονίας, 36) Ἀγγαῖος, 37) Ζαχαρίας, 38) Μαλαχίας.

Δευτεροκανονικά δὲ εἶναι τὰ ἑξῆς : 39) Τωβίτ, 40) Ἰουδεΐθ, 41) ὁ Ἰερεύς, (ἢ Ἔσδρας Α'), 42) Μακκαβαίων Α', 43) Μακκαβαίων Β', 44) Μακκαβαίων Γ', 45) Μακκαβαίων Δ', 46) Βαρούχ, 47) Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου, 48) Σοφία Σολομῶντος, καὶ 49) Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ.

Ἐκ τῶν δευτεροκανονικῶν ἀνεγνωρίσθησαν ἀργότερα ὡς πρωτοκανονικά ὁ Τωβίτ, ἡ Ἰουδεΐθ, ἡ Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου, ἡ Σοφία Σολομῶντος κ. ἄ.

Ἐκ πάντων τῶν βιβλίων τούτων λέγονται **Νόμος** τὰ πέντε πρῶτα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν Πεντάτευχον τοῦ Μωϋσέως, διότι εἰς αὐτὰ περιέχεται καὶ ἀναπτύσσεται ὁ Μωσαϊκὸς νόμος· ὅμως ἐκ τῶν πέντε τούτων βιβλίων ἡ Γένεσις, ἡ Ἔξοδος καὶ οἱ Ἀριθμοί εἶναι μᾶλλον ἱστορικά, ἔντελῶς δὲ νομικά τὸ Λευϊτικόν καὶ τὸ Δευτερονόμιον. Ἐκ τῶν ἄλλων καθαρῶς **ἱστορικά** βιβλία εἶναι

ὁ Ἰησοῦς Ναυῆ, οἱ Κριταί, τὰ 4 βιβλία τῶν Βασιλειῶν καὶ τὰ 2 βιβλία τῶν Παραλειπομένων, ὁ Ἔσδρας, ὁ Νεεμίας καὶ τὰ δύο πρῶτα βιβλία τῶν Μακκαβαίων· *ἀφηγήσεις* δὲ ἐπεισοδίων τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας ἐχόντων πατριωτικὴν ἢ θρησκευτικὴν σημασίαν εἶναι τὰ βιβλία τῆς Ῥούθ, τῆς Ἐσθῆρ, τοῦ Τωβίτ, τῆς Ἰουδεΐθ, τοῦ Ἰερέως, τὰ Μακκαβαίων Γ' καὶ Δ', καὶ τὸ τοῦ Βαρούχ.

Προφητικά δὲ εἶναι τὰ βιβλία τῶν τεσσάρων μεγάλων προφητῶν Ἡσαΐου, Ἰερεμίου, Ἰεζεκιὴλ καὶ Δανιήλ, καὶ τὰ βιβλία τῶν 12 μικρῶν προφητῶν Ὡσηέ, Ἀμὼς κ. τ. λ. Τὰ τελευταῖα ἐνίστε ἐλογίζοντο ὡς ἓν βιβλίον καὶ ἐλέγοντο Δωδεκαπρόφητον.

Τὰ βιβλία τῶν προφητῶν, τῶν ὁποίων μεγάλα μέρη εἶναι ἔμμετρα, ἰδίως τοῦ Ἡσαΐου καὶ Ἰερεμίου, ἀποτελοῦν τὴν μετὰ-βασιν εἰς τὰ ποιητικὰ βιβλία. *Ποιητικά* δὲ βιβλία εἶναι ὁ Ἰώβ, τὸ Ψαλτήριον, αἱ Παροιμίαι (ἐν μέρει), ὁ Ἐκκλησιαστής, τὸ Ἄσμα ῥεσμάτων. Ἐκ τῶν τελευταίων τούτων βιβλίων ὁ Ἰώβ, αἱ Παροιμίαι καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής εἶναι *φιλοσοφικοῦ* περιεχομένου· ὁμοίως *φιλοσοφικά* εἶναι ἡ Σοφία Σολομῶντος καὶ ἡ Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σεράχ, ὁ Βαρούχ καὶ ἡ Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου.

Ἐκ τῶν βιβλίων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης πάντα τὰ κανονικά καὶ μερικά ἐκ τῶν δευτεροκανονικῶν ἐγράφησαν ἀρχικῶς *ἑβραϊστί*, εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ὠμίλει ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς μέχρι τῆς βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας καὶ ἀργότερα· ἐκ τῶν δευτεροκανονικῶν ἐγράφησαν ἀρχικῶς *ἑλληνιστί* ὁ Τωβίτ, ὁ Ἰερέυς, τὰ Μακκαβαίων Β' Γ' καὶ Δ', τὸ δεύτερον μέρος τοῦ Βαρούχ, ἡ Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου καὶ ἡ Σοφία Σολομῶντος.

3. *Ἡ ἑλληνικὴ μετάφρασις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης.*—

Ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω ἡ παλ. Διαθήκη ἀφ' οὗτου ἐκηρύχθη ὁ Χριστιανισμὸς ἀπέβη βιβλίον παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος, καὶ διὰ τοῦτο μετεφράσθη εἰς ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἡ πρώτη μετάφρασις τῆς παλαιᾶς Διαθήκης εἰς ἄλλην γλῶσσαν εἶναι ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία ἐγένετο πρὸ τοῦ Χριστοῦ. Ἀπὸ τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν κατακτήσεών του ὁ Ἑλληνισμὸς ἐξηπλώθη εἰς μὲν τὴν Ἀσίαν μέχρι τῶν Ἰνδιῶν, εἰς δὲ τὴν Ἀφρικὴν μέχρι τῆς Αἰθιοπίας καὶ τῆς ἐρήμου. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ μ. Ἀλεξάνδρου ἐν Παλαιστίνῃ ἀνενεώθη ἡ ἀφόρητος διὰ τὸν λαὸν τοῦ

Ἰσραὴλ ταλαιπωρία τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Βαβυλωνίων· αἱ ἀτελείωτοι συγκρούσεις τῶν Σελευκιδῶν μεταξύ των ἢ πρὸς τοὺς Πτολεμαίους διεξήγοντο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐντὸς τῆς Παλαιστίνης· διὰ τοῦτο οἱ Ἰσραηλίται ἤρχισαν νὰ μεταναστεύωσιν ἐκ τῆς Παλαιστίνης εἰς τόπους ὅπου ἠδύναντο ἀνενόχλητοι νὰ ἐργάζωνται τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Εἰς τὴν εὐτυχῆ δὲ ἐπὶ τῶν Πτολεμαίων Αἴγυπτον καὶ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις της, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀπετέλεσαν πολυπληθεῖς παροικίας. Ἐκεῖ ἐλησμόνησαν καὶ τὴν Ἀραμαϊκὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ὠμίλουν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ ἔμαθον τὴν Ἑλληνικὴν, ἢ ὁποία ἦτο τότε ἡ γλῶσσα τῆς ἐξηλληνισμένης Αἰγύπτου, ἀλλὰ καὶ διεθνῆς καὶ παγκόσμιος γλῶσσα. Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν δὲ τότε χάριν τῶν θρησκευτικῶν τῶν ἀναγκῶν μετέφρασαν καὶ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὸ ἱερὸν βιβλίον τῆς θρησκείας των.

Ἡ μετάφρασις αὕτη λέγεται μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα (δηλ. ἑρμηνευτῶν), διότι ὑπάρχει παράδοσις ἀρχαία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μετάφρασις αὕτη κατηρτίσθη ὑπὸ 72 σοφῶν Ἰουδαίων ἑλληνιστῶν κατὰ διαταγὴν Πτολεμαίου β' τοῦ Φιλαδέλφου διὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Μουσεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατετέθη καὶ ἀπὸ τὸ ὁποῖον ὁ βουλούμενος ἐλάμβανεν ἀντίγραφον. Ἡ μετάφρασις αὕτη ἐχρησιμοποιεῖτο ἕκτοτε εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν ἑλληνιστῶν Ἰουδαίων· ἀργότερα δὲ μὲ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων χριστιανῶν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ καθιερώθη ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὡς ἡ ἐπίσημος ἐκκλησιαστικὴ παλαιὰ Διαθήκη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν γίνεται εἰς τὴν χριστιανικὴν λατρείαν ἡ ἀνάγνωσις τῶν χρησιμοποιουμένων ἀναγνωσμάτων καὶ ψαλμῶν.

Ἡ ἀξία τῆς μεταφράσεως ταύτης εἶναι μεγάλη· ἐκτὸς τῆς μεγάλης της ἀρχαιότητος τὰ χειρόγραφα διὰ τῶν ὁποίων μᾶς παρεδόθη ὁλόκληρος ὑπὸ τὴν σημερινὴν της μορφήν ἀνέρχονται μέχρι τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, δηλαδὴ μέχρι τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς δ' ἑκατονταετίας (300-350) μ. Χ., ἐν ᾧ τῆς σημερινῆς ἐν χρήσει ἐβραϊκῆς παλαιᾶς Διαθήκης ὁλοκλήρου τὰ χειρόγραφα ἀνέρχονται τὸ πολὺ μέχρι τοῦ 800 μ. Χ., μόνον δὲ τῆς Πεντατεύχου ὑπάρχουν καὶ χειρόγραφα ἐβραϊκὰ παλαιότερα.

4. Οἱ συγγραφεῖς τῆς παλαιᾶς Διαθήκης.— Μεταξὺ τῶν συγγραφέων τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἀναφέρονται ἄνδρες ἐκ τῶν

ἐνδοξοτάτων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἐκτὸς τῶν βιβλίων τῶν ὁποίων ὁ τίτλος μαρτυρεῖ τὸν συγγραφέα (Ἰησοῦς Ναυῆ, τὰ βιβλία τῶν προφητῶν, Σοφία Σολομῶντος κτλ.) ὁ μέγας Μαῦσῆς ἀναφέρεται ὡς συγγραφεὺς τῆς Πεντατεύχου, ὁ προφήτης Σαμουὴλ τῶν Κριτῶν καὶ πρώτων βιβλίων τῶν Βασιλειῶν, ὁ βασιλεὺς Δαυεὶδ ποιητὴς τοῦ Ψαλτηρίου, ὁ βασιλεὺς Σολομὼν τοῦ Ἰσραήλ ἰστοριογράφος τῶν Παροιμιῶν καὶ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ κτλ. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι καὶ ποιηταὶ εἶναι ἄνθρωποι μεγαλόπνευστοι, ἀληθινὰ θεόπνευστοι· ἡ ἰδέα τῶν περὶ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς σχέσεως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ ἰδιαίτερος πρὸς τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἀληθινὰ ὑπερκόσμιος, καὶ ἀναπτύσσεται ὑπ' αὐτῶν μὲ κάλλος καὶ δύναμιν, τὰ ὁποῖα δὲν συναντῶμεν εἰς καμμίαν ἄλλην λογοτεχνίαν· ἡ δὲ προφητικὴ χάρις, τὸ μοναδικὸν τοῦτο στοιχεῖον τῆς ἐμπνευσεῶς τῶν, δίδει εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐντελῶς ἐξαιρετικὴν θέσιν μεταξὺ τῶν βιβλίων ὅσα διὰ μέσου τῶν αἰώνων συνεκίνησαν καὶ ἐμόρφωσαν τὸν ἄνθρωπον.

Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι καὶ τὰ ἔργα τῶν ἐμφανίζουσι ὁλοζώντανα δύο κύρια χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα δὲν παρατηροῦνται εἰς οὐδεμίαν ἄλλην λογοτεχνίαν.

Πρῶτον: Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἦτο ἔθνος καὶ κράτος τοῦ Θεοῦ· ὁ νόμος τοῦ κράτους τούτου ἦτο ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ· οἱ διδάσκαλοί των καὶ οἱ λογοτέχνη των ἐνεπνέοντο ἐκ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου ἐκήρυττον τὸ ἅγιον θέλημα· ἦσαν λοιπὸν οἱ συγγραφεῖς οὗτοι τὰ ὄργανα διὰ τῶν ὁποίων ὁ Θεὸς ἐλάλει πρὸς τὸν λαὸν του καὶ διεβίβαζε πρὸς αὐτὸν τὰ θελήματά του.

Δεύτερον: Ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ἐγνώριζεν ἐκ τῶν παραδόσεων τῶν προγόνων του ὅτι ἐν μέσῳ του θὰ ἐγεννᾶτο κατὰ τὴν πρωταρχικὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου Χριστός· τὴν ἐπαγγελίαν ταύτην δὲν ἔπαυον οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς π. Δ. νὰ ὑπενθυμίζουσι εἰς τὸν λαὸν διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῶν συγγραμμάτων των, πρὸ πάντων εἰς τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις τοῦ ἐθνικοῦ βίου, διὰ νὰ διατηροῦν ἀκμαίαν καὶ ζωντανὴν τὴν ἐθνικὴν του ἀντοχὴν καὶ πίστιν.

Διὰ τούτους τοὺς δύο χαρακτήρας, δηλαδὴ α') διότι ἐξήγγελλον τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ β') διότι προέλεγον τὸν Χριστόν, οἱ συγγραφεῖς τῆς π. Δ. ὠνομάσθησαν **προφῆται**, καὶ ἔδωκαν εἰς

τὴν ἐκ τῶν συγγραμμάτων των ἀπαρτισθεῖσαν λογοτεχνίαν χαρακτηῖρα μοναδικόν, τὸν χαρακτηῖρα *προφητείας*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Τὰ βιβλία τῆς παλ. Διαθήκης καθ' ἕκαστον.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ, τῶν τίτλων καὶ τοῦ εἴδους τῶν βιβλίων τῆς π. Δ. ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν αὐτὰ χωριστὰ ἕκαστον καὶ κατὰ τὴν σειρὰν τὴν ὁποίαν ἔχουν εἰς τὸν τόμον τῆς π. Δ. διὰ τὰ σχηματίζωμεν σαφεστέραν ἰδέαν περὶ αὐτῶν.

α'. Ἡ Πεντάτευχος.

Πεντάτευχος ὀνομάζονται τὰ πέντε πρῶτα βιβλία τῆς π. Δ. Γένεσις, Ἔξοδος, Λευϊτικόν, Ἀριθμοὶ καὶ Δευτερονόμιον. Ἡ Πεντάτευχος ὀνομάζεται καὶ Νόμος, διότι κύριον αὐτῆς περιεχόμενον εἶναι ὁ Μωσαϊκὸς νόμος.

Ἀρχικὸς συγγραφεὺς τῆς Πεντατεύχου εἶναι ὁ μέγας Μωϋσῆς, καὶ ἐποχὴ συγγραφῆς αὐτῆς ἡ περίοδος τῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ διαμονῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν μετὰ τὴν ἐξ Αἰγύπτου ἔξοδον. Ἀργότερα τὰ συγγράμματα ταῦτα τοῦ Μωϋσέως συνηρομολογήθησαν εἰς ἓνα τόμον ὁ ὁποῖος ὑπὸ τὸν γενικὸν τίτλον Πεντάτευχος παρεδόθη εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ περιῆλθε μέχρι ἡμῶν.

Ἡ Πεντάτευχος εἶναι τὸ σπουδαιότερον διὰ τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν τμῆμα τῆς π. Δ., ἀποτελεῖ δὲ ἐνιαίαν συγγραφὴν, διηρημένην εἰς πέντε βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν πρῶτον περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν πρῶτων ἀνθρώπων ὡς προοίμιον, τὸ δὲ τελευταῖον τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ ὡς ἐπίλογον. Κεντρικὴ ἰδέα τῆς Πεντατεύχου εἶναι ἡ *διαθήκη*, δηλαδή ἡ συμφωνία τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ Ἀβραὰμ καὶ τοῦ ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντος ἔθνους περὶ σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

1. *Γένεσις*. Βιβλίον ἱστορικόν. Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ α' μέρος διηγεῖται τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν πλάσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πρῶτων ἀνθρώπων μέχρι τῆς πυργοποιίας τῆς Βαβέλ καὶ τῆς διασποράς

τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ μέρος τοῦτο εἶναι τὸ προοίμιον τῆς ὅλης Πεντατεύχου. Εἰς τὸ β' μέρος διηγείται τὴν ἱστορίαν τῶν πατριαρχῶν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς κλήσεως τοῦ Ἀβραάμ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Ἰακώβ καὶ τοῦ Ἰωσήφ. Εἰς τὸ μέρος τοῦτο ἀναπτύσσεται ἡ *διαθήκη* τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ καὶ αἱ διάφοροι ἀνανεώσεις αὐτῆς πρὸς αὐτόν, τὸν υἱόν του Ἰσαάκ καὶ τὸν ἔγγονόν του Ἰακώβ.

2. *Ἔξοδος*. Βιβλίον ἱστορικὸν καὶ νομοθετικόν. Διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Εἰς τὸ α' μέρος διηγείται τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰωσήφ μέχρι τῆς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μωϋσέως ἐξόδου ἐξ Αἰγύπτου καὶ ἀφίξεως εἰς τὸ ὄρος Σινά· εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος τὸν ἀπὸ τοῦ Σινά δοθέντα ἠθικὸν καὶ λειτουργικὸν Νόμον.

3. *Δευϊτικόν*. Βιβλίον νομικόν. Ἀναπτύσσει καὶ συμπληρῶνει τὸ β' μέρος τῆς Ἔξοδος.

4. *Ἀριθμοί*. Βιβλίον ἱστορικόν. Διηγείται τὴν διαβίωσιν καὶ τὰς διαφόρους πορείας καὶ περιπετείας τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ μέχρι τῆς ἀφίξεως εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς πρὸς ἀνατολὰς τούτου κειμένης χώρας Γαλααδ.

5. *Δευτερονόμιον*. Βιβλίον νομικόν. Ἐπαναλαμβάνει καὶ συμπληρῶνει συστηματικώτερον τὴν μωσαϊκὴν νομοθεσίαν. Ἐν τέλει διηγείται τὰ κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Μωϋσέως.

β'. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν προβασιλικῶν χρόνων.

6. *Ἰησοῦς Ναυῆ*. Συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου τούτου θεωρεῖται ὁ διάδοχος τοῦ Μωϋσέως στρατηγὸς καὶ κατακτητὴς τῆς Χαναάν Ἰησοῦς ὁ υἱὸς τοῦ Ναυῆ. Τὸ βιβλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Καὶ εἰς μὲν τὸ α' μέρος διηγείται τὴν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ διάβασιν τοῦ Ἰορδάνου καὶ κατάκτησιν τῆς δυτικῶς τοῦ ποταμοῦ γῆς Χαναάν, τὸ δὲ β' μέρος τὴν διανομὴν τῆς κατακτηθείσης χώρας εἰς τὰς διαφόρους φυλὰς καὶ τὴν ἐγκατάστασιν ἀπλῆς τιος καὶ πρωτογόνου κυβερνητικῆς τάξεως. Τελευτᾷ μὲ τὴν διήγησιν τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ.

7. *Κριταί*. Ἡ συγγραφὴ τοῦ βιβλίου τούτου ἀποδίδεται εἰς τὸν τελευταῖον κριτὴν, τὸν προφήτην Σαμουήλ, ὅστις συνηρομολόγησεν εἰς μίαν συνεχῆ διήγησιν παλαιότερας συντόμου ἱστορίας περὶ ἑνὸς ἐκάστου τῶν κριτῶν. Τὸ βιβλίον συνεχίζει τὴν

ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Σαμφών καὶ τῶν ἐπακολουθησάντων ἐμφυλίων παραγαμῶν· διηγεῖται πῶς ὁ λαὸς οὗτος παρὰ τὴν χαλαρὰν πολιτικὴν ἐνότητά ὑπὸ τὴν περιορισμένην ἐξουσίαν τῶν κριτῶν κατώρθωσε νὰ συγκρατηθῇ ἰσχυρῶς καὶ νὰ ἀντεπεξέλθῃ νικηφόρως κατὰ πάντων τῶν ἐχθρῶν του διὰ τῆς ζωτικότητος τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδιδεν ἡ συναίσθησις τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς του ἐνότητος, πρὸ πάντων ὁσάκις εἶχεν εὐσεβεῖς καὶ γενναίους κριτάς, οἱοὶ ὁ Γοθονιήλ, ὁ Ἀώδ, ἡ Δεβώρα, ὁ Γεδεών, ὁ Ἰεφθάε, ὁ Σαμφών.

8. Ρούθ. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἱστορικὸν διήγημα ἀγνώστου συγγραφέως· ἀφηγεῖται τὴν τύχην τῆς Μωαβίτιδος τὴν καταγωγὴν Ρούθ, ἡ ὁποία διὰ τὴν εὐσεβειάν της ἠξιώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ γίνῃ προνάμμη τοῦ μεγάλου βασιλέως Δαυεὶδ. Οὗτω τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι προεισαγωγὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἰσχυροῦ καὶ ἐνδόξου βασιλικοῦ οἴκου τοῦ Ἰούδα.

γ'. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν χρόνων τῶν βασιλέων.

Ταῦτα εἶναι ἐν ὄλῳ 6, τέσσαρα κύρια καὶ δύο συμπληρωτικά. Τὰ πρῶτα τέσσαρα λέγονται Βασιλειῶν Α', Β', Γ' καὶ Δ', τὰ δὲ δύο τελευταῖα λέγονται Παραλειπομένων Α' καὶ Β'.

Τὰ βιβλία ταῦτα περιέχουν τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ἀπὸ τοῦ κριτοῦ Ἡλεὶ μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Ἱερουσαλὴμ εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βαβυλωνίων.

9. Βασιλειῶν Α' (δηλ. βίβλος). Αὕτη διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ τῶν δύο τελευταίων κριτῶν Ἡλεὶ καὶ Σαμουήλ, καὶ ἐπὶ τοῦ πρώτου βασιλέως Σαούλ.

10. Βασιλειῶν Β'. Αὕτη περιέχει τὴν ἱστορίαν τῆς βασιλείας τοῦ Δαυεὶδ μέχρι τῶν παραμονῶν τοῦ θανάτου του. Σπουδαία ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ εἶναι ἡ ἰδιωτικὴ ἱστορία τοῦ βασιλέως Δαυεὶδ.

11. Βασιλειῶν Γ'. Αὕτη διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τοῦ Σολομῶντος, τῆς διαιρέσεως τοῦ ἔθνους εἰς δύο βασίλεια, τὸ τοῦ Ἰούδα καὶ τὸ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν βασιλείων τούτων μέχρι τῶν βασιλέων Ἰωσαφὰτ τοῦ Ἰούδα καὶ Ὁχοζίου τοῦ Ἰσραὴλ, (περὶ τὰ 875—850 π. Χ.). Σπουδαῖα σημεῖα ἐν τῷ

βιβλίῳ τούτῳ ἢ κρίσις τοῦ Ναοῦ καὶ ἡ διήγησις τῶν κατὰ τῆς ἀσεβείας ἀγώνων τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ.

12. Βασιλειῶν Δ'. Αὕτη συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τῶν δύο βασιλειῶν μέχρι τῆς καταλύσεως τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων τῷ 722 π. Χ. καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰουδα ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων τῷ 586 π. Χ.. Σπουδαῖον σημεῖον ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ ἡ συνέχεια τῆς διηγήσεως τῶν κατὰ τῆς ἀσεβείας ἀγώνων τοῦ Ἡλιοῦ καὶ τοῦ μαθητοῦ καὶ διαδόχου του Ἐλισσαιέ.

13. Παραλειπομένων Α'. Συμπλήρωσις τῆς ἱστορίας τῶν δύο πρώτων βιβλίων τῶν Βασιλειῶν, μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Δαυεῖδ.

14. Παραλειπομένων Β'. Συμπλήρωσις τῆς ἱστορίας τῶν δύο τελευταίων βιβλίων τῶν Βασιλειῶν μέχρι τῆς πτώσεως τῶν δύο βασιλειῶν, ἐπεκτεινομένη δὲ καὶ μέχρι τῆς ἐκδόσεως τοῦ διατάγματος τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου περὶ ἐπιστροφῆς τῶν αἰχμαλώτων Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

δ'. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν μεταβασιλικῶν χρόνων.

15. Ἔσδρας. Τὸ βιβλίον τοῦτο θεωρεῖται ἔργον τοῦ ἱερέως καὶ γραμματέως Ἔσδρα, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται καὶ συγγραφεὺς τῶν βιβλίων τῶν Παραλειπομένων· συνεχίζει τὴν ἱστορίαν τῶν βιβλίων τούτων, διηγούμενον τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῶν αἰχμαλωσίας καὶ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ διὰ τῆς ἀνοικοδομήσεως τῆς πόλεως Ἱερουσαλὴμ καὶ τοῦ ναοῦ πρωταγωνιστοῦντος αὐτοῦ τοῦ Ἔσδρα.

16. Νεεμίας. Συνέχεια καὶ ὡς δεύτερον κεφάλαιον τοῦ Ἔσδρα εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Νεεμίου, ἔργον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, τὸ ὁποῖον διηγεῖται τὴν συνεργασίαν τοῦ Ἰουδαίου ἀνωτέρου τιτλοῦχου τῆς Περσικῆς αὐτῆς Νεεμίου μετὰ τοῦ Ἔσδρα πρὸς ἀνασύστασιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐν Παλαιστίνῃ.

17. Ἐσθῆρ. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἱστορικὸν διήγημα γραφὴν ὑπὸ Ἰουδαίου ζῶντος ἐν Περσίᾳ ἐπὶ Ξέρξου, καὶ διηγεῖται πῶς ἡ Ἰουδαία σύζυγος τοῦ Ξέρξου Ἐσθῆρ, ἀποφασίσασα νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἔθνους της, ἠξιώθη νὰ σώσῃ τοῦτο ἀπὸ τὸν ὄλεθρον, πείσασα τὸν βασιλέα νὰ ἀνακαλέσῃ ἐκδεδομένον ἤδη διάταγμά του περὶ σφαγῆς τῶν ἀνὰ τὸ Περσικὸν κράτος διεσπαρμένων Ἰουδαίων.

ε'. *Τὰ ποιητικὰ βιβλία.*

18. Ἰώβ. Ἐμμετρος μετὰ πεζοῦ προλόγου καὶ ἐπιλόγου καὶ ὑπὸ μορφὴν δραματικοῦ διαλόγου διήγησις τῶν δοκιμασιῶν τοῦ εὐσεβοῦς καὶ δικαίου Ἰώβ, πέμπτου ἀπογόνου τοῦ Ἀβραάμ ἐκ τῆς γραμμῆς Ἡσαῦ. Τὸ βιβλίον ἐρευνᾷ τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ παθήματα αὐτῶν, καὶ ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ Ἰώβ καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει ἐνίοτε νὰ δεινοπαθῶσιν εἰς τὴν ζωὴν οἱ δίκαιοι διὰ λόγους τοὺς ὁποίους αὐτὸς μόνος γνωρίζει, πρὸς δοκιμασίαν καὶ κραταίωσιν τῆς ἀρετῆς των. Ὁ Ἰώβ εἶναι ὁ δίκαιος ὁ πάσχων ἕνεκα τῶν ἀνεξερευνητῶν βουλῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπομένως εἶναι προφητικὸς τύπος τοῦ Χριστοῦ.

19. Ψαλτήριον ἢ Βίβλος ψαλμῶν.— Σπουδαιοτάτη συλλογὴ 150 ψαλμῶν, ἥτοι ὕμνων πρὸς τὸν Θεὸν ποικιλωτάτου περιεχομένου. Ἐξ αὐτῶν σπουδαιότατοι εἶναι οἱ λεγόμενοι **χριστολογικοί**, δηλ. οἱ ἀναφερόμενοι προφητικῶς εἰς τὸν Χριστόν. Οἱ ἡμίσεις τῶν ψαλμῶν εἶναι ἔργα τοῦ ποιητοῦ καὶ προφήτου βασιλέως Δαυεὶδ, οἱ δὲ λοιποὶ διαφόρων ποιητῶν. Ἡ βίβλος τῶν ψαλμῶν ἐχρησιμοποιεῖτο παραπολὺ εἰς τὴν λατρείαν τὴν Ἰουδαϊκὴν, χρησιμοποιεῖται δὲ ὄχι ὀλιγώτερον καὶ ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς ἐκκλησίας. Οἱ Ἑβραῖοι διήρουν τὸ Ψαλτήριον εἰς πέντε βιβλία, ὑπὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι διηρημένον εἰς 20 τμήματα, τὰ ὅποια λέγονται Καθίσματα.

20. Παροιμίαι. Τὸ βιβλίον εἶναι ἔργον τοῦ βασιλέως Σολομῶντος, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος. Εἶναι θαυμάσιον ἔργον γνωμικῆς ποιήσεως, ἀληθινὸς θησαυρὸς πρακτικῶν συμβουλῶν περὶ τῆς καθημερινῆς ζωῆς.

21. Ἐκκλησιαστής. Ἔργον ἐπίσης τοῦ Σολομῶντος, ἐν μέρει ἔμμετρον, ἀνάλογον πρὸς τὰς Παροιμίας. Ἐν αὐτῷ ὁ Σολομῶν παρουσιάζεται ὡς σοφὸς ὁμιλῶν ἐπ' ἐκκλησίας (=ἐκκλησιαστής) καὶ ἀναπτύσσων ὅτι μάταια εἶναι πάντα τὰ ἐπίγεια, μόνον δ' ἄξιον λόγου ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν του.

22. Ἄσμα ἁσμάτων. Τρίτον ἔργον τοῦ Σολομῶντος, ἔμμετρον, συμβολικόν, ὑπὸ τύπον ποιμενικοῦ εἰδυλλίου ἄριστα περι-

γράφον τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ τίτλος σημαίνει τὸ ἄριστον ἔσμα.

5'. Οἱ 4 μεγάλοι προφῆται.

23. Ἡσαΐας. Οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος καὶ σπουδαιότατος τῶν προφητῶν. Ἦκμασε μεταξὺ τῶν ἑτῶν 738 καὶ 700 π. Χ. ἐν Ἱερουσαλὴμ πρὸ καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ βασιλείου τῆς Σαμαρείας (722 π. Χ.). Ἐπὶ δολόκληρον 40ετίαν ἀγωνίζεται ἀτρόμητος νὰ φωτίσῃ τὸν λαὸν καὶ τοὺς βασιλεῖς τοῦ Ἰουδα διὰ νὰ τοὺς συγκρατήσῃ ἀπὸ τὸν ὄλεθρον, ἀλλὰ ματαίως. Ἀξιολογώταται εἶναι αἱ προφητεῖαί του περὶ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ὁποίου προλέγει καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, τὴν σεμνὴν ἐμφάνισιν καὶ τὰ ἔργα του, τὰ παθήματα, τὸν θάνατον καὶ τὸν θρίαμβόν του, μὲ τόσας λεπτομερείας, ὥστε δικαίως ὠνομάσθη εὐαγγελιστῆς προφήτης. Κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον κοπεῖς διὰ πρίονος. Πολλὰ τμήματα τῆς προφητείας τοῦ Ἡσαΐου εἶναι ἔμμετρα.

24. Ἱερεμίας. Ἦκμασεν ἐπὶ τῶν τελευταίων βασιλείων τοῦ Ἰουδα, γεννηθεὶς περὶ τὰ 650 π. Χ. καὶ προφητεύσας ἀπὸ τοῦ 627 ἐπὶ 40 περίπου ἔτη. Ἀνενέωσεν ἐν Ἱερουσαλὴμ ἀτρόμητος τοὺς ἀγῶνας τοῦ Ἡσαΐου κατὰ τῆς γενικῆς πωρώσεως καὶ διαφθορᾶς, πρὸς σωτηρίαν τοῦ βασιλείου ἀπὸ τῆς καταστροφῆς, χωρὶς νὰ εἰσακουσθῆ ἢ νὰ πιστευθῆ, τοῦναντίον διαρκῶς καταδιωκόμενος καὶ ταλαιπωρούμενος ὑπὸ τε τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων. Ὁ Ἱερεμίας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν μένει ἐν Ἰουδαίᾳ, μετὰ δὲ τὴν δολοφονίαν τοῦ ἐπιτρόπου τοῦ Ναβουχοδονόσορ Γοδολίου ἀπάγεται ἀκουσίως εἰς Αἴγυπτον ὑπὸ τῶν φευγόντων Ἰουδαίων, καὶ ἐκεῖ, κατὰ ἀρχαίαν παράδοσιν, ἐπειδὴ ἐξηκολούθει νὰ ἐλέγχῃ αὐτοὺς διὰ τὴν ἀσέβειάν των, λιθοβολεῖται ὑπ' αὐτῶν. Ὁ προφήτης Ἱερεμίας ἐκτὸς τῶν προφητειῶν περὶ τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς του προλέγει τὴν *σύναξιν διαθήκης καινῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς βλαστὸν δίκαιον τοῦ οἴκου Δαυεὶδ, δηλ. τὸν Χριστόν* ἢ καινὴ δὲ αὕτη διαθήκη θὰ εἶναι παγκοσμίου χαρακτῆρος.

Καὶ τοῦ Ἱερεμίου ἡ προφητεία ἔχει ἀρκετὰ μέρη ἔμμετρα. Ἐκτὸς τοῦ βιβλίου τῶν προφητειῶν ἔχομεν τοῦ Ἱερεμίου καὶ

ἐλεγείον εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, κατ' ἀλφαβητικὰς ἀκροστιχίδας πεποιημένον εἰς πέντε μέρη, τὸ ὁποῖον λέγεται **Θρηνοί**.

25. Ἰεζεκιήλ. Ὁ Ἰεζεκιήλ, ὀλίγον νεώτερος τοῦ Ἱερεμίου, ἦτο μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τῶν ἀπαχθέντων ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ εἰς Βαβυλωνίαν. Προεφήτευσεν ἀπὸ τοῦ 592 ἐπὶ εἰκοσαετία ἐν Βαβυλωνίᾳ μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων, ἀγωνισθεὶς νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὴν ἐλπίδα τῆς παλινορθώσεως. Τὸ προφητικόν του βιβλίον εἶναι ἀξιολογώτατον καὶ ὡς περιεχόμενον καὶ ὡς μορφή, ἰδίως εἰς τὰς λαμπρὰς προρρήσεις περὶ τοῦ ἀληθινοῦ ἐκ τοῦ Δαυεὶδ ποιμένος (τοῦ Χριστοῦ), περὶ τῆς παλινορθώσεως τοῦ Ἰσραήλ, περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν κτλ.

26. Δανιήλ. Νεώτερος τοῦ Ἰεζεκιήλ, παῖς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπήχθη μετὰ τῶν λοιπῶν αἰχμαλώτων εἰς Βαβυλῶνα, ὅπου κατὰ θέλησιν τοῦ Ναβουχοδονόσορ μετὰ τῶν φίλων του τριῶν παίδων Ἀνανίου, Ἀζαρίου καὶ Μισαήλ, ἐσπούδασε τὴν Χαλδαϊκὴν γλῶσσαν καὶ σοφίαν, καὶ ἀπέβη περιφανέστατος μὲν μύστης πάσης μαθήσεως τῆς ἐποχῆς του, διάσημος δὲ διὰ τὴν προσήλωσίν του εἰς τὴν πάτριον Ἰουδαϊκὴν εὐσέβειαν, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ εἶχε πάντοτε μαζί του τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Κατέλαβε μεγάλα ἀξιώματα καὶ ἐπὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ τῶν διαδόχων του καὶ ἐπὶ τῶν πρώτων Περσῶν βασιλέων, ἐπροστάτευσε δὲ τὸ αἰχμάλωτον ἔθνος του ὅσον ἠδύνατο ἐκ τῆς θέσεώς του. Τὸ προφητικόν του βιβλίον εἶναι ἀξιολογώτατον, ἰδίως διὰ τὰς σαφεστάτας προφητείας περὶ τῆς ἐξελίξεως τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου μέχρι τοῦ Χριστοῦ, καὶ περὶ τῆς στροφῆς τοῦ κόσμου πρὸς τὸν νέον πολιτισμὸν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ.

ζ'. Οἱ 12 μικροὶ προφῆται, ἢ τὸ δωδεκαπρόφητον.

27. Ὡσηέ. Ὁ Ὡσηέ ἤσκησε τὸ προφητικόν ἔργον εἰς τὸ βασίλειον Ἰσραήλ ἐπὶ Ἱεροβοὰμ β' καὶ τῶν διαδόχων του περὶ τὸ 750 π. Χ., ἀγωνισθεὶς κατὰ τῆς γενικῆς διαφθορᾶς καὶ προειπὼν τὴν καταστροφὴν, τὴν παλινόρθωσιν καὶ τὴν τελικὴν συγχώρησιν τοῦ λαοῦ τοῦ Ἰσραήλ διὰ τοῦ Χριστοῦ.

28. Ἀμώς. Ὁ Ἀμώς εἶναι ὀλίγον παλαιότερος τοῦ Ὡσηέ, προφητεύσας ἐπίσης εἰς τὸ βασίλειον Ἰσραήλ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας Ἱεροβοὰμ β', ἀγωνισθεὶς κατὰ τῆς βαθμιαίας δια-

Χ. Ι. ΠΑΠΑ-Γ. ΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης. *Ἐκδ. 2α, 1934 2

φθορᾶς τοῦ λαοῦ. Ὁ Ἀμώς εἶναι ὁ ἀρχαιότατος τῶν καταλιπόντων γραπτῶν προφητείας προφητῶν.

29. Μιχαίας. Ὁ Μιχαίας ποσεφήτευσεν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα περὶ τὸ 700 ἐπὶ Ἐζεκίου. Ἀγωνίζεται κατὰ τῆς γενικῆς διαφθορᾶς, προλέγει τὴν πτώσιν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν παλινόρθωσιν αὐτῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅστις θὰ γεννηθῆ ἐν Βηθλεὲμ καὶ ἐκ τοῦ γένους Δαυεὶδ.

30. Ἰωήλ. Ἀγνώστου ἐποχῆς, καὶ ἴσως διὰ τοῦτο ἀρχαιότατος. Προσεφήτευσεν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰούδα. Προλέγει τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν δευτέραν παρουσίαν.

31. Ἀβδιού. Ἦκμασε πιθανῶς ἐπὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ προεἶπε τὴν καταστροφὴν τῶν Ἰδουμαίων, οἵτινες συνήργησαν χαιρεκάκως εἰς τὴν καταστροφὴν τῆς Ἰουδαίας.

32. Ἰωνᾶς. Ἦκμασεν ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἱεροβοὰμ β'. Ἡ προφητεία του διηγεῖται ὅτι ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἵνα κηρύξῃ μετάνοιαν εἰς τὴν Νινευή, δὲν ἠθέλησε νὰ μεταβῆ, ἐπέβη εἰς πλοῖον πλεόν πρὸς δυσμάς, ἐρρίφθη κατ' ἰδικὴν του συμβουλὴν ὑπὸ τῶν ναυτῶν εἰς τὴν θάλασσαν, κῆτος κατέπιεν καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐξήμεσεν αὐτὸν εἰς Νινευή, ἔνθα ἐξετέλεσε τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἔσωσε τὴν πόλιν ἢ περιπέτεια αὕτη τοῦ Ἰωνᾶ εἶναι προφητικὸς τύπος τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς δι' αὐτοῦ σωτηρίας τοῦ κόσμου.

33. Ναούμ. Ἦκμασε πρὸ τοῦ 606, πιθανῶς ἐκ τῶν ἐν Ἀσσυρίᾳ αἰχμαλώτων τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰσραὴλ. Προλέγει τὴν καταστροφὴν τῆς Νινευῆ, καὶ προδιαγράφει τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ καὶ τὴν παλινόρθωσιν αὐτοῦ.

34. Ἀββακούμ. Πιθανῶς νεώτερος σύγχρονος τοῦ Ναοὺμ προφήτης ἐν Ἰουδαίᾳ. Προλέγει τὴν ἐκ τῶν Χαλδαίων (Βαβυλωνίων) συμφορὰν καὶ τὴν μετέπειτα καταστροφὴν τῶν Χαλδαίων ἕνεκα τῆς ἀσεβείας των, καὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ μετὰ ταῦτα πρὸς τὸν Ἰσραὴλ, τὸ ὁποῖον ἐπικαλεῖται ὁ προφήτης δι' ἐξόχου ψαλμοῦ, ὅστις ἐπιγράφεται *Προσευχὴ Ἀββακούμ*.

35. Σοφονίας. Φαίνεται σύγχρονος τοῦ Ἱερεμίου, προφητεύσας ἐν Ἱερουσαλήμ τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεώς της. Προλέγει τὴν καταστροφὴν καὶ τοῦ βασιλείου τοῦ Ἰούδα καὶ τῶν πέριξ

ἔθνων καὶ τὴν παλινόρθωσιν μικροῦ καὶ πτωχοῦ ἀλλ' εὐσεβοῦς τιμήματος τοῦ ἔθνους. Ἡ περιγραφή τῆς παλινόρθώσεως εἶναι σαφῆς προόρασις τῶν ἡμερῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἔργου του.

36. Ἀγγαῖος. Οὗτος μετὰ τοῦ ἐπομένου προφήτου Ζαχαρίου εἶναι οἱ πείσαντες τοὺς ὑπὸ τὸν Ζοροβάβελ ἐπιστρέψαντας Ἰουδαίους νὰ ἀνοικοδομήσουν τὸν Ναόν. Ἦκμασε λοιπὸν ἐπὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἰουδαίων ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπὶ Κύρου καὶ Δαρείου, πρὸ τοῦ 500. Ἡ προφητεία του εἶναι ἐξιστόρησις τῶν γεγονότων εἰς τὰ ὁποῖα πρωταγωνιστεῖ.

37. Ζαχαρίας. Οὗτος εἶναι συνεργάτης καὶ ἡ προφητεία του συμπλήρωσις τοῦ προηγουμένου προφήτου. Προλέγει τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἀλλ' ἰδίᾳ τὴν ἐν ταπεινώσει ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ κήρυγμά του καὶ τὰ παθήματά του μετὰ σαφηνείας ἐκκλησιαστικῆς καὶ λίαν συγκινητικῆς.

38. Μαλαχίας. Οὗτος εἶναι ὀλίγον μεταγενέστερος τῶν δύο προηγουμένων προφητῶν, σύγχρονος τοῦ Ἔσδρα καὶ Νεεμίου, ἐπὶ Ἀρταξέρξου τοῦ μακρόχειρος (464—424) προφητεύσας ἐν Ἱερουσαλήμ. Ὁ προφήτης ἐν τῷ βιβλίῳ του ὑποβοηθεῖ τὸν Ἔσδραν καὶ Νεεμίαν εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας προσπάθειάς των, προλέγει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Προδρόμου πρὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὴν διάδοσιν τῆς λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τὴν γῆν.

η'. Τὰ δευτεροκανονικὰ βιβλία.

39. Τοβίτ. Ἠθικὸν διήγημα ἑλληνιστὶ γραφὲν ἀρχικῶς καὶ μεταφρασθὲν ἔπειτα εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν καὶ Ἀραμαϊκὴν. Διδάσκει ὅτι ὁ σεβισμὸς πρὸς τὸν νόμον καὶ τὰ πάτρια ἔθη εὐλογεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

40 Ἰουδαίθ. Ἑλληνικὴ μετάφρασις ἀπολεσθέντος ἑβραϊκοῦ διηγήματος περὶ τῆς αὐτοθυσίας τῆς ἠρωϊκῆς Ἰουδαίθ, ἣτις ἀψηφίσασα πάντα κίνδυνον κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν πατρίδα τῆς Βετυλούαν πολιορκουμένην ὑπὸ τοῦ ἄσσυριου στρατηγοῦ Ὀλοφέρνηου.

41. Ὁ Ἰερεὺς ἢ Ἔσδρας Α'. Ἑλληνικὴ ἔκδοσις τοῦ κανονικοῦ βιβλίου τοῦ Ἔσδρα μετὰ προσθηκῶν καὶ συμπληρώσεων ἐκ τῶν ἄλλων βιβλίων τῆς π. Δ.

42. Μακκαβαίων Α'. Σπουδαῖον ἱστορικὸν ἔργον περὶ

τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Μακκαβαίων μέχρι τῆς δολοφονίας τοῦ Σίμωνος Μακκαβαίου (175—132 π. Χ.).

43. Μακκαβαίων Β΄. Ἑλληνιστὶ γραφὲν ἔργον διηγούμενον τὴν Ἰουδαϊκὴν ἱστορίαν ἀπὸ τοῦ Σελεύκου δ' (187) μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ στρατηγοῦ Νικάνορος (161), ὅχι τόσον σπουδαῖον ὅσον ἡ Μακκαβαίων Α΄.

44. Μακκαβαίων Γ΄. Ἑλληνιστὶ γραφὲν ἔργον διηγούμενον τὴν θαυμαστὴν σωτηρίαν τοῦ ναοῦ καὶ τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαίων ἀπὸ τὴν ὀργὴν τοῦ Πτολεμαίου δ'.

45. Μακκαβαίων Δ΄. Διήγησις ἑλληνιστὶ γραφεῖσα τοῦ μαρτυρίου τῶν ἑπτὰ Μακκαβαίων παιδῶν, τῆς μητρὸς καὶ τοῦ διδασκάλου αὐτῶν ἐπὶ Ἀντιόχου τοῦ ἐπιφανοῦς, ἐν εἴδει ἠθικοθηρησκευτικῆς πραγματείας μὲ κεντρικὴν ἰδέαν ὅτι «πάντων παθῶν κρατεῖ ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς».

46. Βαρούχ. Βιβλίον εὐσεβείας ἐκ δύο μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον, ἑβραϊστὶ γραφέν, ὁμολογεῖ εἰλικρινῶς τὴν ἀσέβειαν καὶ διαφθορὰν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ ἐκ τῶν ὁποίων κατήτησεν εἰς τὸν ὄλεθρον, τὸ δὲ δεύτερον, ἑλληνιστί, εἶναι παραμυθία εἰς τοὺς ἐν Βαβυλῶνι αἰχμαλώτους καὶ ἐπαγγελία τῆς παλινορθώσεως.

47. Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου. Ἔργον πολεμικὸν κατὰ τῆς ἐιδωλολατρείας, ἑλληνιστὶ συντεταγμένον, ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἐν Βαβυλωνίᾳ αἰχμαλώτους ἐκ μέρους τοῦ μεγάλου προφήτου, σκοπὸν ἔχον νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πάτριον πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ.

48. Σοφία Σολομῶντος. Ἐγκώμιον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ ὡς αὐτοτελοῦς προσώπου, καὶ ἐξιστόρησις τῆς συνεργίας αὐτῆς εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ κυβέρνησιν τοῦ κόσμου, ὡς αὕτη διαγράφεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ. Ἀποδίδεται εἰς τὸν Σολομῶντα ἀλλ' εἶναι ἔργον μεταγενέστερον ἑλληνιστὶ συνταχθέν.

49. Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ. Βιβλίον πρακτικῆς φιλοσοφίας, ὅμοιον πρὸς τὸ βιβλίον τῶν παροιμιῶν, συνταχθέν ἑβραϊστὶ τῷ 180 π. Χ. ὑπὸ Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, καὶ μεταφρασθὲν μετὰ 50 ἔτη εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου του ἐν Αἰγύπτῳ.

ΤΜΗΜΑ Β.

ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

§ 1. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Γεν 1 ¹ Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν·
² ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, καὶ σκότος ἐπάνω τῆς
ἀβύσσου· καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος.

³ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Γενηθήτω φῶς· καὶ ἐγένετο φῶς· ⁴ καὶ
εἶδεν ὁ Θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀναμέσον
τοῦ φωτός καὶ ἀναμέσον τοῦ σκότους· ⁵ καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ
φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσε νύκτα.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα μία. ⁶ Καὶ εἶ-
πεν ὁ Θεὸς Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος, καὶ ἔστω
διαχωρίζον ἀναμέσον ὕδατος καὶ ὕδατος· καὶ ἐγένετο οὕτως.
⁷ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸ στερέωμα· καὶ διεχώρισεν ὁ Θεὸς ἀνα-
μέσον τοῦ ὕδατος ὃ ἦν ὑποκάτω τοῦ στερεώματος καὶ ἀναμέσον
τοῦ ὕδατος τοῦ ἐπάνω τοῦ στερεώματος· ⁸ καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὸ
στερέωμα οὐρανόν· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα δευτέρα. ⁹ Καὶ
εἶπεν ὁ Θεὸς Συναχθήτω τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς
συναγωγὴν μίαν καὶ ὀφθήτω ἡ ξηρά· καὶ ἐγένετο οὕτως, καὶ συ-
νήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐ-
τῶν καὶ ὤφθη ἡ ξηρά· ¹⁰ καὶ ἐκάλεσεν ὁ Θεὸς τὴν ξηρὰν γῆν, καὶ
τὰ συστήματα τῶν ὑδάτων ἐκάλεσε θαλάσσας· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς
ὅτι καλόν.

¹¹ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπει-
ρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρπιμον
ποιῶν καρπόν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς
γῆς· καὶ ἐγένετο οὕτως. ¹² καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου
σπειρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητα, καὶ ξύλον κάρ-
πιμον ποιῶν καρπόν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος
ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν.

¹³ Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τρίτη. ¹⁴ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Γενηθήτωσαν φωστῆρες ἐν τῇ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ εἰς φαῦσιν ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ διαχωρίζειν ἀναμέσον τῆς ἡμέρας καὶ ἀναμέσον τῆς νυκτός, καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἡμέρας καὶ εἰς ἐνιαυτούς· ¹⁵ καὶ ἔστωσαν εἰς φαῦσιν ἐν τῇ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ, ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐγένετο οὕτως. ¹⁶ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο φωστῆρας τοὺς μεγάλους, τὸν φωστῆρα τὸν μέγαν εἰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὸν φωστῆρα τὸν ἐλάσσονα εἰς ἀρχὰς τῆς νυκτός, καὶ τοὺς ἀστέρας· ¹⁷ καὶ ἔθετο αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐν τῇ στερεώματι τοῦ οὐρανοῦ ὥστε φαίνειν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἄρχειν τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ¹⁸ καὶ διαχωρίζειν ἀναμέσον τοῦ φωτός καὶ ἀναμέσον τοῦ σκότους· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλόν.

¹⁹ Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τετάρτη. ²⁰ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζώων, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἐγένετο οὕτως. ²¹ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα, καὶ πᾶσαν ψυχὴν ζώων ἐρπετῶν ἃ ἐξήγαγε τὰ ὕδατα κατὰ γένη αὐτῶν, καὶ πᾶν πετεινὸν πτερωτὸν κατὰ γένος· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλά· ²² καὶ εὐλόγησεν αὐτὰ ὁ Θεὸς λέγων Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς.

²³ Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη. ²⁴ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζώων κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἐρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος· καὶ ἐγένετο οὕτως. ²⁵ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος, καὶ τὰ κτήνη κατὰ γένος αὐτῶν, καὶ πάντα τὰ ἐρπετὰ τῆς γῆς κατὰ γένος· καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς ὅτι καλά.

²⁶ Καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν· καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν κτηνῶν καὶ πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ²⁷ καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. ²⁸ καὶ εὐλόγησεν αὐτούς ὁ Θεὸς λέγων Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς, καὶ ἄρχετε τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ καὶ πάντων τῶν κτηνῶν

[καί] πάσης τῆς γῆς καὶ πάντων τῶν ἑρπετῶν τῶν ἐρπόντων ἐπὶ τῆς γῆς. ²⁹ καὶ εἶπεν ὁ Θεὸς Ἰδοὺ δέδωκα ὑμῖν πάντα χόρτον σπόριμον, σπείρον σπέρμα, ὃ ἐστὶν ἐπάνω πάσης τῆς γῆς· καὶ πᾶν ξύλον, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ καρπὸν σπέρματος σπορίμου, ὑμῖν ἔσται εἰς βρῶσιν· ³⁰ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τῆς γῆς καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ παντὶ ἑρπετῷ ἔρποντι ἐπὶ τῆς γῆς, ὃ ἔχει ἐν ἑαυτῷ φυχὴν ζωῆς, [καί] πάντα χόρτον χλωρὸν εἰς βρῶσιν καὶ ἐγένετο οὕτως. ³¹ Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν.

Καὶ ἐγένετο ἑσπέρα καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα ἕκτη. **2** ¹ Καὶ συνετελέσθησαν ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ καὶ πᾶς ὁ κόσμος αὐτῶν. ² καὶ συνετέλεσεν ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἕκτῃ τὰ ἔργα αὐτοῦ ἃ ἐποίησεν, καὶ κατέπαυσεν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἐποίησεν· ³ καὶ ἠύλόγησεν ὁ Θεὸς τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγάσεν αὐτήν, ὅτι ἐν αὐτῇ κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ ὧν ἤρξατο ὁ Θεὸς ποιῆσαι.

§ 2. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ψαλμὸς 8.

Εἰς τὸ τέλος. Ὑπὲρ τῶν ληνῶν.

Ψαλμὸς τῷ Δαυεὶδ.

¹ Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά Σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ!
ὅτι ἐπήροθη ἡ μεγαλοπρέπειά Σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν.

² Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον
ἔνεκον τῶν ἐχθρῶν Σου, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν.

³ Ὅτι ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων Σου,
σέληνῃν καὶ ἀστέρας, ἃ Σὺ ἐθεμελίωσας,

⁴ τί ἐστὶν ἄνθρωπος, ὅτι μνησθήσῃ αὐτοῦ,
ἢ υἱὸς ἀνθρώπου, ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν;

⁵ ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους,
δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν

⁶ καὶ κατέστησας αὐτὸν ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν χειρῶν Σου·
πάντα ὑπέταξας ὑποκάτω τῶν ποδῶν αὐτοῦ,

⁷ πρόβατα καὶ βόας ἀπάσας, ἔτι δὲ καὶ τὰ κτήνη τοῦ πεδίου,

⁸ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τοὺς ἐχθύας τῆς θαλάσσης,
τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν.

⁹ Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά Σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ!

§ 3. Οί πρωτόπλαστοι.

α'. Ἡ πρώτη ἐντολή.

Ἰ **Γεν 2** ¹⁵ Καὶ ἔλαβε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ὃν ἔπλασε, καὶ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῇ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν. ¹⁶ καὶ ἐνετείλατο Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ λέγων Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῇ παραδείσῳ βρώσει φαγῆ· ¹⁷ ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ· ἢ ὃ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε... ²⁰ Καὶ ἦσαν οἱ δύο γυμνοί, ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἤσχόνοντο.

β'. Ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἰ **Γεν 3** ¹ Ὁ δὲ ὄφις ἦν φρονιμώτατος πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ὃν ἐποίησε Κύριος ὁ Θεός, καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί· Τί ὅτι εἶπεν ὁ Θεὸς οὐ μὴ φάγητε ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου; ² καὶ εἶπεν ἡ γυνὴ τῷ ὄφει· Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ παραδείσου φαγούμεθα· ³ ἀπὸ δὲ καρποῦ τοῦ ξύλου ὃ ἐστὶν ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, εἶπεν ὁ Θεός, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ οὐδὲ μὴ ἄψησθε αὐτοῦ ἵνα μὴ ἀποθάνητε. ⁴ καὶ εἶπεν ὁ ὄφις τῇ γυναικί· Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ⁵ ἦδει γὰρ ὁ Θεὸς ὅτι ἢ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ διανοιχθήσονται ὤμων οἱ ὀφθαλμοί καὶ ἔσεσθε ὡς θεοὶ γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρὸν.

⁶ Καὶ εἶδεν ἡ γυνὴ ὅτι καλὸν τὸ ξύλον εἰς βρώσιν καὶ ὅτι ἀρεστὸν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν καὶ ὡραῖόν ἐστι τοῦ κατανοῆσαι, καὶ λαβοῦσα ἀπὸ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ ἔφαγε, καὶ ἔδωκε καὶ τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς μετ' αὐτῆς καὶ ἔφαγον. ⁷ καὶ διηνοιχθήσαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν δύο καὶ ἔγνωσαν ὅτι γυμνοὶ ἦσαν· καὶ ἔραψαν φύλλα συκῆς καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς περιζώματα.

γ'. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως. Τὸ πρωτευαγγέλιον.

Ἰ **Γεν 3** ⁸ Καὶ ἤκουσαν τῆς φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῇ παραδείσῳ τὸ δειλινόν, καὶ ἐκρύβησαν ὅ τε Ἀδὰμ καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἀπὸ προσώπου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἐν μέσῳ τοῦ ξύλου τοῦ παραδείσου. ⁹ καὶ ἐκάλεσε Κύριος ὁ Θεός τὸν Ἀδὰμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀδὰμ, ποῦ εἶ; ¹⁰ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντος ἐν τῇ παραδείσῳ καὶ ἐφοβήθην,

ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην· ¹¹καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ Θεός· Τίς ἀνήγγειλέ σοι ὅτι γυμνός εἶ, εἰμὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὐ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ ἔφαγες; ¹² καὶ εἶπεν ὁ Ἀδάμ· Ἡ γυνὴ ἦν ἔδωκάς μετ' ἐμοῦ, αὕτη μοι ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ ξύλου καὶ ἔφαγον. ¹³ καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῇ γυναίκα· Τί τοῦτο ἐποίησας; καὶ εἶπεν ἡ γυνή· Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με καὶ ἔφαγον. ¹⁴ Καὶ εἶπε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ ὄφει· Ὅτι ἐποίησας τοῦτο, ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ πάντων τῶν κτηνῶν καὶ ἀπὸ πάντων τῶν θηρίων τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἐπὶ τῇ στήθει σου καὶ τῇ κοιλίᾳ πορεύσῃ καὶ γῆν φαγῆ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου. ¹⁵ καὶ ἔχθραν θήσω ἀναμέσον σου καὶ ἀναμέσον τῆς γυναίκός, καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς· αὐτὸς σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν. ¹⁶ Καὶ τῇ γυναίκα εἶπε· Πληθυνθῶν πληθυνθῶ τὰς λύπας σου καὶ τὸν στεναγμόν σου· ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει. ¹⁷ Τῷ δὲ Ἀδάμ εἶπεν· Ὅτι ἤκουσας τῆς φωνῆς τῆς γυναίκός σου καὶ ἔφαγες ἀπὸ τοῦ ξύλου οὐ ἐνετειλάμην σοι τούτου μόνου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἐπικατάρατος ἡ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου· ἐν λύπαις φαγῆ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου· ¹⁸ ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἀνατελεῖ σοι, καὶ φαγῆ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ· ¹⁹ ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγῆ τὸν ἄρτον σου ἕως τοῦ ἀποστρέψαι σε εἰς τὴν γῆν ἐξ ἧς ἐλήφθης· ὅτι γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ.

§ 4. Ἡ Διαθήκη.

α'. Ἡ κλήσις τοῦ Ἀβραάμ.

Γεν 12 ¹ Καὶ εἶπε Κύριος τῷ Ἀβραμ· Ἐξέλθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου καὶ δεῦρο εἰς τὴν γῆν ἣν ἄν σοι δείξω· ² καὶ ποιήσω σε εἰς ἔθνος μέγα, καὶ εὐλογήσω σε, καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου, καὶ ἔσῃ εὐλογημένος· ³ καὶ εὐλογήσω τοὺς εὐλογοῦντάς σε, καὶ τοὺς καταρωμένους σε καταράσομαι· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.

⁴ Καὶ ἐπορεύθη Ἀβραμ καθάπερ ἐλάλησεν αὐτῷ Κύριος... Ἀβραμ δὲ ἦν ἐτῶν ἑβδομήκοντα πέντε ὅτε ἐξῆλθεν ἐκ Χαρράν· ⁵ καὶ ἔλαθεν Ἀβραμ Σάραν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ... καὶ ἐξήλθουσαν

πορευθήναι εἰς γῆν Χαναάν. * καὶ διώδευσεν Ἄβραμ τὴν γῆν εἰς τὸ μῆκος αὐτῆς ἕως τοῦ τόπου Συχέμ, ἐπὶ τὴν ὄρυν τὴν ὑψηλὴν· οἱ δὲ Χαναανοὶ τότε κατέκουν τὴν γῆν. * Καὶ ὤφθη Κύριος τῷ Ἄβραμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τῷ σπέρματί σου δώσω τὴν γῆν ταύτην, καὶ ἠχοδόμησεν ἐκεῖ Ἄβραμ θυσιαστήριον Κυρίῳ τῷ ἀφθέντι αὐτῷ.

β'. Ἀνανέωσις τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἄβραάμ.

* **Γεν 17** Ἐγένετο δὲ Ἄβραμ ἑτῶν ἐνενηκοντα ἑννέα· καὶ ὤφθη Κύριος τῷ Ἄβραμ καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς σου. εὐαρέσκει ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ γίνου ἄμειπτος· * καὶ θήσομαι τὴν διαθήκην μου ἀναμέσον ἐμοῦ καὶ ἀναμέσον σοῦ, καὶ πληθυνῶ σε σφόδρα· * καὶ ἔπασεν Ἄβραμ ἐπὶ πρόσωπον αὐτοῦ· καὶ ἐλάλησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς λέγων· * Καὶ ἐγώ, ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου μετὰ σοῦ, καὶ ἔσῃ πατὴρ πλήθους ἐθνῶν· * καὶ οὐ κληθήσεται· ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἄβραμ, ἀλλ' ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε· * καὶ ἀξάνῳ σε σφόδρα σφόδρα, καὶ θήσω σε εἰς ἔθνη, καὶ βασιλεῖς ἐκ σοῦ ἐξελεύσονται· * καὶ στήσω τὴν διαθήκην μου ἀναμέσον σοῦ καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου μετὰ σέ εἰς τὰς γενεὰς αὐτῶν εἰς διαθήκην αἰώνιον, εἶναι σοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ σπέρματός σου μετὰ σέ· * καὶ δώσω σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σέ τὴν γῆν ἣν παροικεῖς, πᾶσαν τὴν γῆν Χαναάν, εἰς κατάσχεσιν αἰώνιον· καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν.

γ'. Ἀνανέωσις τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰσαάκ.

Γεν 26 Ἐγένετο δὲ λιμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, χωρὶς τοῦ λιμοῦ ταῦ πρότερον, ὃς ἐγένετο ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Ἀβραάμ· ἐπορεύθη δὲ Ἰσαάκ πρὸς Ἀβιμέλεχ βασιλέα Φιλιστειμ εἰς Γέραρα. * Ὄφθη δὲ αὐτῷ Κύριος καὶ εἶπε· Μὴ καταβῆς εἰς Αἴγυπτον, κατοικήσον δὲ ἐν τῇ γῇ, ἣ ἂν σοὶ εἶπω, * καὶ παροίκει ἐν τῇ γῇ ταύτῃ, καὶ ἔσομαι μετὰ σοῦ καὶ εὐλογῆσω σε· σοὶ γὰρ καὶ τῷ σπέρματί σου δώσω πᾶσαν τὴν γῆν ταύτην· καὶ στήσω τὸν ὄρκον μου ὃν ὤμοσα τῷ Ἀβραάμ τῷ πατρί σου· * καὶ πληθυνῶ τὸ σπέρμα σου ὡς τοὺς ἀστέρας τοῦ οὐρανοῦ, καὶ δώσω τῷ σπέρματί σου πᾶσαν τὴν γῆν ταύτην, καὶ εὐλογηθήσονται ἐν τῷ σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, * ἀνθ' ὧν ὑπήκουσεν Ἀβραάμ ὁ πατὴρ σου τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ ἐφύλαξε τὰ προστάγματά μου καὶ τὰς ἐντολάς μου καὶ τὰ δικαιώματά μου καὶ τὰ νόμιμά μου.

δ'. *Ἀνανέωσις τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰακώβ. Ἡ κλιμαξ.*

Γεν 28 Ἐπροσκαλεσάμενος Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ εὐλόγησεν αὐτὸν . . . λέγων . . . ⁸ ὁ δὲ Θεὸς μου εὐλόγησαι σε καὶ αὐξήσαι σε καὶ πληθύναι σε, καὶ ἔσῃ εἰς συναγωγὰς ἐθνῶν· ⁹ καὶ δόξη σοι τὴν εὐλογίαν Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς μου, σοὶ καὶ τῷ σπέρματί σου μετὰ σέ, κληρονομήσαι τὴν γῆν τῆς παροικίσεώς σου, ἣν δέδωκεν ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ . . .

¹⁰ Καὶ ἐξῆλθεν Ἰακώβ] . . . καὶ ἐπορεύθη εἰς Χαρράν. ¹¹ Καὶ ἀπήντησε τόπῳ καὶ ἐκοιμήθη ἐκεῖ· ἔδω γὰρ ὁ ἥλιος· καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τῶν λίθων τοῦ τόπου καὶ ἔθηκε πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ καὶ ἐκοιμήθη ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. ¹² Καὶ ἐνυπνιάσθη, καὶ ἰδοὺ κλιμαξ ἐστηρικμένη ἐν τῇ γῆ, ἧς ἡ κεφαλὴ ἀφικνεῖτο εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον ἐπ' αὐτῆς. ¹³ Ὁ δὲ Κύριος ἐπεστήρικτο ἐπ' αὐτῆς καὶ εἶπεν· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς Ἀβραάμ τοῦ πατρὸς σου καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ· μὴ φοβοῦ· ἡ γῆ ἐφ' ἧς σὺ καθεύδεις ἐπ' αὐτῆς, σοὶ δώσω αὐτὴν καὶ τῷ σπέρματί σου· ¹⁴ καὶ ἔσται τὸ σπέρμα σου ὡς ἡ ἄμμος τῆς γῆς, καὶ πλατυνθήσεται ἐπὶ θάλασσαν καὶ ἐπὶ λίθα καὶ ἐπὶ βόρραν καὶ ἐπ' ἀνατολάς· καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς καὶ ἐν τῷ σπέρματί σου· ¹⁵ καὶ ἰδοὺ ἐγὼ μετὰ σοῦ διαφυλάσσω σε ἐν τῇ ὁδῷ πάσῃ οὗ ἐὰν πορευθῆς, καὶ ἀποστρέψω σε εἰς τὴν γῆν ταύτην· ὅτι οὐ μὴ σε ἐγκαταλίπω ἕως τοῦ ποιῆσαι με πάντα ὅσα ἐλάλησά σοι. ¹⁶ Καὶ ἐξηγέρθη Ἰακώβ ἀπὸ τοῦ ὕπνου αὐτοῦ καὶ εἶπεν ὅτι ἐστὶ Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. ¹⁷ καὶ ἐφοβήθη καὶ εἶπεν· Ὡς φοβερός ὁ τόπος οὗτος! οὐκ ἐστὶ τοῦτο ἀλλ' ἡ οἰκος Θεοῦ, καὶ αὕτη ἡ πύλη τοῦ οὐρανοῦ.

¹⁸ Καὶ ἀνέστη Ἰακώβ τὸ πρωῒ καὶ ἔλαβε τὸν λίθον ὃν ἔθηκεν ἐκεῖ πρὸς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἔστησεν αὐτὸν στήλην καὶ ἐπέχεεν ἔλαιον ἐπὶ τὸ ἄκρον αὐτῆς· ¹⁹ καὶ ἐκάλεσεν Ἰακώβ τὸ ὄνομα τοῦ τόπου ἐκείνου Οἶκος Θεοῦ· καὶ Οὐλαμλοῦζ ἦν ὄνομα τῇ πόλει τὸ πρότερον· ²⁰ καὶ ἠῤῥατο Ἰακώβ εὐχὴν λέγων· Ἐὰν ᾗ Κύριος ὁ Θεὸς μετ' ἐμοῦ καὶ διαφυλάξῃ με ἐν τῇ ὁδῷ ταύτῃ ἢ ἐγὼ πορευόμαι, καὶ δῶ μοι ἄρτον φαγεῖν καὶ ἱμάτιον περιβαλέσθαι, ²¹ καὶ ἀποστρέψῃ με μετὰ σωτηρίας εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἔσται μοι Κύριος εἰς Θεόν· ²² καὶ ὁ λίθος οὗτος ὃν ἔστησα στήλην ἔσται μοι οἶκος Θεοῦ· καὶ πάντων ὧν ἐὰν μοι δῶς, δεκάτην ἀποδεκατώσω αὐτά σοι.

ε'. 'Ο 'Ιακώβ προλέγει τὴν ἐξ 'Ιουδα ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ.

Γεν 49 ¹ Ἐκάλεσε δὲ Ἰακώβ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ καὶ εἶπε· Συναχθήτε ἵνα ἀναγγείλω ὑμῖν τί ἀπαντήσῃ ὑμῖν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν· ² ἀθροίσθητε καὶ ἀκούσατε, υἱοὶ Ἰακώβ, ἀκούσατε Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς ὑμῶν . . .

³ Ἰούδα, σὲ αἰνέσασαί σου· οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσί σε οἱ υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου. ⁴ Σκύμνος λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθη ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν; Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ ἕως ἂν ἔλθῃ ἢ ἀπόκειται· ¹⁰ καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν· δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἔλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ· ¹¹ πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ· ¹² χρωποὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὑπὲρ οἶνον, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ ἢ γάλα.

§ 5. Ἡ νομοθεσία τοῦ Σινά.

α'. Ἡ ἀνανέωσις τῆς διαθήκης.

Ἐξδ 19 ¹ Τοῦ δὲ μηνὸς τοῦ τρίτου τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἦλθοσαν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινά· ² καὶ ἀπῆραν ἐκ Ραφιδαῖν καὶ ἦλθοσαν εἰς τὴν ἔρημον τοῦ Σινά, καὶ παρενέβαλεν ἐκεῖ Ἰσραὴλ κατέναντι τοῦ ὄρους. ³ Καὶ Μωϋσῆς ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐκάλεσεν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ λέγων· Τάδε ἐρεῖς τῷ οἴκῳ Ἰακώβ καὶ ἀναγγελεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ· ⁴ Αὐτοὶ ἐοράκατε ὅσα πεποίηκα τοῖς Αἰγυπτίοις καὶ ἀνέλαβον ὑμᾶς ὡσεὶ ἐπὶ πτερυγῶν ἀετῶν καὶ προσηγαγόμεν ὑμᾶς πρὸς ἑμαυτόν· ⁵ καὶ νῦν ἐὰν ἀκοῆ ἀκούσητε τῆς ἐμῆς φωνῆς καὶ φυλάξητε τὴν διαθήκην μου, ἔσεσθέ μοι λαὸς περιούσιος ἀπὸ πάντων τῶν ἐθνῶν—ἐμὴ γάρ ἐστι πάσα ἡ γῆ—⁶ ὑμεῖς δὲ ἔσεσθέ μοι βασιλείον ἱεράτευμα καὶ ἔθνος ἅγιον· ταῦτα τὰ ρήματα ἐρεῖς τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ. ⁷ Ἦλθε δὲ Μωϋσῆς καὶ ἐκάλεσε τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ καὶ παρέθηκεν αὐτοῖς πάντας τοὺς λόγους τούτους οὓς συνέταξεν αὐτῷ ὁ Θεός· ⁸ ἀπεκρίθη δὲ πᾶς ὁ λαὸς ὁμοθυμαδὸν καὶ εἶπαν· Πάντα ὅσα εἶπεν ὁ Θεὸς ποιήσομεν καὶ ἀκουσόμεθα. Ἀνήνεγκε δὲ Μωϋσῆς τοὺς λόγους τούτους πρὸς τὸν Θεόν.

β'. Ὁ δεκάλογος.

Ἐξδ 20 Ἐλάλησε Κύριος πάντας τοὺς λόγους τούτους λέγων·

¹ Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· ὁὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι· πλὴν ἐμοῦ.

² Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι· ὑποκάτω τῆς γῆς· ὁὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς· ἐγὼ γάρ εἰμι· Κύριος ὁ Θεός σου, Θεός ζηλωτής, ἀποδιδούς ἀμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα ἕως τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς τοὺς μισοῦσί με, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου.

³ Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ· ὁ γάρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος ὁ Θεός σου τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

⁴ Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν σαββάτων ἀγιάζειν αὐτήν· ἕξ ἡμέρας ἔργα καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου· ὁὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ καὶ ὁ υἱός σου καὶ ἡ θυγάτηρ σου, ὁ παῖς σου καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου καὶ πᾶν κτήνός σου καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί· ἕν γάρ ἕξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς καὶ κατέπαυσεν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ· διὰ τοῦτο εὐλόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην καὶ ἡγίασεν αὐτήν.

⁵ Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἵνα μακροχρόνιος γένη ἐπὶ τῆς γῆς τῆς ἀγαθῆς, ἧς Κύριος ὁ Θεός δίδωσί σοι.

⁶ Οὐ φονεύσεις.

⁷ Οὐ μοιχεύσεις.

⁸ Οὐ κλέψεις.

⁹ Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

¹⁰ Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παιδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ

οὔτε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνηος αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῇ πλησίον σου ἔστιν.

γ'. Διάφοροι ἄλλαι ἐντολαί.

1. Περὶ δούλων.

Ἐξδ 21 ¹ Ἐὰν κτήσῃ παιῖδα ἑβραῖον, ἐξ ἔτη δουλεύσει σοι, τῇ δὲ ἐβδόμῃ ἔτει ἀπελεύσεται ἐλεύθερος δωρεάν· ² ἐὰν αὐτὸς μόνος εἰσέλθῃ, καὶ μόνος ἐξελεύσεται· ἐὰν δὲ γυνὴ συνεισέλθῃ μετ' αὐτοῦ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐξελεύσεται μετ' αὐτοῦ· ³ ἐὰν δὲ ὁ κύριος δῇ αὐτῇ γυναῖκα, καὶ τέκῃ αὐτῇ υἱοῦς ἢ θυγατέρας, ἡ γυνὴ καὶ τὰ παιδία ἔσται τῇ κυρίῳ αὐτῆς, αὐτὸς δὲ μόνος ἐξελεύσεται.

Λευ 25 ⁴⁴ Καὶ παῖς σου καὶ παιδίσκη σου, ὅσοι ἂν γένωνταί σοι ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, ὅσοι κύκλῳ σου εἰσιν, ἀπ' αὐτῶν κτήσεσθε δούλον καὶ δούλην· ⁴⁵ καὶ ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν παροίκων τῶν ὄντων ἐν ὑμῖν, ἀπὸ τούτων κτήσεσθε, καὶ ἀπὸ τῶν συγγενῶν αὐτῶν, ὅσοι ἂν γένωνται ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, ἔστωσαν ὑμῖν εἰς κατάσχεσιν· ⁴⁶ καὶ καταμεριεῖτε αὐτοὺς τοῖς τέκνοις ὑμῶν μετ' ὑμᾶς, καὶ ἔσονται ὑμῖν κατόχμημοι, εἰς τὸν αἰῶνα αὐτοῦ καταδουλώσεσθε.

2. Περὶ φόρου.

Ἐξδ 21 ¹² Ἐὰν δὲ πατάξῃ τις τινα καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω· ¹³ ὁ δὲ οὐχ ἐκὼν, ἀλλὰ ὁ Θεὸς παρέδωκεν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, δώσω σοι τόπον οὗ φεύζεται ἐκεῖ ὁ φονεύσας· ¹⁴ ἐὰν δὲ τις ἐπιθῆται τῇ πλησίον ἀποκτείνει αὐτὸν δόλῳ καὶ καταφύγῃ, ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου μου λήψῃ αὐτὸν θανατώσας.

Ἀριθ. 35 ¹¹ . . . πόλεις φυγαδευτήρια ἔσται ὑμῖν, φεύγειν ἐκεῖ τὸν φονευτήν, πᾶς πατάξας ψυχὴν ἀκουσίως· ¹² καὶ ἔσονται αἱ πόλεις ὑμῖν φυγαδευτήρια ἀπὸ ἀγχιστεύοντος τὸ αἷμα, καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ ὁ φονεύων ἕως ἂν στηῖ ἔναντι τῆς συναγωγῆς εἰς κρίσιν . . . ¹⁶ ἐὰν δὲ ἐν σκεύει σιδήρου πατάξῃ αὐτὸν καὶ τελευτήσῃ, φονευτὴς ἔστι· θανάτῳ θανατούσθω ὁ φονευτής· ¹⁷ ἐὰν δὲ ἐν λίθῳ ἐκ χειρός, ἐν ᾗ ἀποθάνεται ἐν αὐτῇ, πατάξῃ αὐτὸν καὶ ἀποθάνῃ, φονευτὴς ἔστι· θανάτῳ θανατούσθω ὁ φονευτής· ¹⁸ ἐὰν δὲ ἐν σκεύει ξυλίνῳ ἐκ χειρός, ἐξ οὗ ἀποθάνεται ἐν αὐτῇ, πατάξῃ

αὐτὸν καὶ ἀποθάνῃ, φονευτής ἐστὶ· θανάτῳ ἀποθάνει ὁ φονευτής· ¹⁹ ὁ ἀγγιστεύων τὸ αἷμα, οὗτος ἀποκτενεῖ αὐτόν· ²⁰ ἐὰν δὲ δι' ἔχθραν ὥσῃ αὐτὸν καὶ ἐπιρρίψῃ ἐπ' αὐτὸν ἐξ ἐνέδρου καὶ ἀποθάνῃ, ²¹ ἢ διὰ μῆνιν ἐπάταξεν αὐτὸν τῇ χειρὶ αὐτοῦ καὶ ἀποθάνῃ, θανάτῳ θανατούσθω ὁ πατάξας· φονευτής ἐστὶ· θανάτῳ θανατούσθω ὁ φονεύων· ὁ ἀγγιστεύων τὸ αἷμα ἀποκτενεῖ τὸν φονεύσαντα ἐν τῷ συναντῆσαι αὐτὸν αὐτῷ. ²² Ἐὰν δὲ ἐξαπίνης οὐ δι' ἔχθραν ὥσῃ αὐτόν, ἢ ἐπιρρίψῃ ἐπ' αὐτόν πᾶν σκεῦος οὐκ ἐξ ἐνέδρου, ²³ ἢ ἐν παντὶ λίθῳ ἐν ᾧ ἀποθάνεται ἐν αὐτῷ, οὐκ εἰδώς, καὶ ἐπιπέσῃ ἐπ' αὐτόν, καὶ ἀποθάνῃ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἔχθρῶς αὐτοῦ ἦν, οὐδὲ ζητῶν κακοποιῆσαι αὐτόν, ²⁴ καὶ κρινεῖ ἢ συναγωγῇ ἀναμέσον τοῦ πατάξαντος καὶ ἀναμέσον τοῦ ἀγγιστεύοντος τὸ αἷμα, κατὰ τὰ κρίματα ταῦτα· ²⁵ καὶ ἐξελεῖται ἢ συναγωγῇ τὸν φονεύσαντα ἀπὸ χειρὸς τοῦ ἀγγιστεύοντος τὸ αἷμα, καὶ εἰς τὴν πόλιν τοῦ φυγαδευτηρίου αὐτοῦ ἀποκαταστήσει αὐτόν ἢ συναγωγῇ, οὗ κατέφυγεν ἐκεῖ.

3. Περὶ βλασφημίας.

Δευ 24 ¹⁰ Καὶ ἐξηλλθεν υἱὸς γυναικὸς Ἰσραηλίτιδος—καὶ οὗτος ἦν υἱὸς Αἴγυπτίου ἐν τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ—καὶ ἐμαχέσαντο ἐν τῇ παρεμβολῇ ὁ ἐκ τῆς Ἰσραηλίτιδος καὶ ὁ ἄνθρωπος ὁ Ἰσραηλίτης. ¹¹ καὶ ἐπονομάσας ὁ υἱὸς τῆς γυναικὸς τῆς Ἰσραηλίτιδος ΤΟ ΟΝΟΜΑ, κατηράσατο, καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς Μωϋσῆν· καὶ τὸ ὄνομα τῆς μητρὸς αὐτοῦ Σαλωμείθ, θυγάτηρ Δαβρεί· ἐκ τῆς φυλῆς Δάν. ¹² καὶ ἀπέθεντο αὐτὸν ἐν φυλακῇ, διακρίναι αὐτόν διὰ προστάγματος Κυρίου. ¹³ καὶ ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν λέγων· ¹⁴ Ἐξάγαγε τὸν καταρασάμενον ἔξω τῆς παρεμβολῆς, καὶ ἐπιθήσουσι πάντες οἱ ἀκούσαντες τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ λιθοβολήσουσιν αὐτὸν πᾶσα ἡ συναγωγῇ. ¹⁵ καὶ τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ λάλησον καὶ ἔρεις πρὸς αὐτούς· ἄνθρωπος ἄνθρωπος ὅς ἐὰν καταράσῃται Θεὸν αὐτοῦ, ἀμαρτίαν αὐτοῦ λήψεται· ¹⁶ ὀνομάζων δὲ τὸ ὄνομα Κυρίου, θανάτῳ θανατούσθω· λίθοις λιθοβολεῖτω αὐτόν πᾶσα συναγωγῇ· ἐὰν τε προσήλυτος ἐὰν τε αὐτόχθων, ἐν τῷ ὀνομάσαι αὐτόν τὸ ὄνομα Κυρίου τελευτάτω... ¹⁷ καὶ ἐλάλησε Μωϋσῆς τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, καὶ ἐξήγαγον τὸν καταρασάμενον ἔξω τῆς παρεμβολῆς καὶ ἐλιθοβόλησαν αὐτόν λί-

θοις· καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐποίησαν καθὰ συνέταξε Κύριος τῷ Μωϋσῆι.

4. *Περὶ ἀσεβείας πρὸς τοὺς γονεῖς.*

Ἔξδ 21 ¹⁵ Ὃς τύπτει πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ θανάτῳ θανατούσθω. ¹⁶ Ὁ κακολογῶν πατέρα αὐτοῦ ἢ μητέρα αὐτοῦ θανάτῳ τελευτάτω.

5. *Περὶ κλεπιῶν κτλ.*

Ἔξδ 22 ¹ Ἐάν δέ τις κλέψῃ μόσχον ἢ πρόβατον, καὶ σφάξῃ αὐτὸ ἢ ἀποδώται, πέντε μόσχους ἀποδώσει ἀντὶ τοῦ μόσχου καὶ τέσσαρα πρόβατα ἀντὶ τοῦ προβάτου. ² Ἐάν δέ ἐν τῷ διορύγματι εὑρεθῇ ὁ κλέπτης καὶ πληγείῃς ἀποθάνῃ, οὐκ ἔστιν αὐτῷ φόνος. ³ . . . ἐάν δέ μὴ ὑπάρχῃ αὐτῷ, πραθήτω ἀντὶ τοῦ κλέμματος αὐτοῦ. ⁴ ἐάν δέ καταληφθῇ καὶ εὑρεθῇ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὸ κλέμμα, ἀπὸ μόσχου καὶ ὄνου ἕως προβάτου ζῶντα, διπλᾶ ἀποτίσει.

⁵ Ἐάν δέ καταβοσκήσῃ τις ἀγρὸν ἢ ἀμπελῶνα, καὶ ἀφῆ τὸ κτήνος αὐτοῦ καταβοσκήσαι ἀγρὸν ἕτερον, ἀποτίσει ἐκ τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ κατὰ τὸ γέννημα αὐτοῦ· ἐάν δέ πάντα τὸν ἀγρὸν καταβοσκήσῃ, τὰ βέλτιστα τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ ἢ τὰ βέλτιστα τοῦ ἀμπελῶνος αὐτοῦ ἀποτίσει.

⁶ Ἐάν δέ ἐξελθὼν πῦρ εὖρη ἀκάνθας καὶ προσεμπρήσῃ ἄλωνα ἢ στάχυν ἢ πεδίον, ἀποτίσει ὁ τὸ πῦρ ἐκκαύσας. ⁷ Ἐάν δέ τις δῶ τῷ πλησίον ἀργύριον ἢ σκεύη φυλάξαι καὶ κλαπῆ ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐάν εὑρεθῇ ὁ κλέψας, ἀποτίσει διπλοῦν· ⁸ ἐάν δέ μὴ εὑρεθῇ ὁ κλέψας, προσελεύσεται ὁ κύριος τῆς οἰκίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὀμείτῃ ἢ μὴν μὴ αὐτὸν πεπονηρεῦσθαι ἐφ' ὅλης τῆς παρακαταθήκης τοῦ πλησίον.

6. *Περὶ προστασίας ξένων καὶ ἀδυνάτων.*

Ἔξδ 22 ²¹ Καὶ προσήλυτον οὐ κακώσετε οὔτε μὴ θλίψετε αὐτόν· ἦτε γὰρ προσήλυτοι ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. ²² Πᾶσαν χήραν καὶ ὀρφανὸν οὐ κακώσετε· ²³ ἐάν δέ κακίᾳ κακώσητε αὐτούς, καὶ κερᾶξαντες καταδοήσωσι πρὸς με, ²⁴ ἀκοῆν εἰσακούσομαι τῆς φωνῆς αὐτῶν καὶ ὀργισθήσομαι θυμῷ καὶ ἀποκτενῶ ὑμᾶς ἐν μαχαίρᾳ, καὶ ἔσονται αἱ γυναῖκες ἡμῶν χήραι καὶ τὰ παιδία ὑμῶν ὀρφανά.

²⁵ Ἐάν δέ ἀργύριον ἐκδανείσῃς τῷ ἀδελφῷ τῷ πενιχρῷ παρὰ

σοί, οὐκ ἔσῃ αὐτὸν κατεπείγων· οὐκ ἐπιθήσεις αὐτῷ τόκον.
²⁶ Ἐάν δὲ ἐνεχυράσῃς ἐνεχυράσῃς τὸ ἱμάτιον τοῦ πλησίον, πρὸ
δυσμῶν ἡλίου ἀποδώσεις αὐτὸ αὐτῷ· ²⁷ ἔστι γὰρ τοῦτο περιθό-
λαιον αὐτοῦ, μόνον τοῦτο τὸ ἱμάτιον ἀσχημοσύνης αὐτοῦ· ἐν
τίνι κοιμηθήσεται; ἔάν οὖν καταδοῇσῃ πρὸς με, εἰσακούσομαι
αὐτοῦ· ἐλεήμων γάρ εἰμι.

7. Ἐν δικαιοῦσι.

Ἐξδ 23 ¹ Οὐ παραδέξῃ ἀκοήν ματαίαν· οὐ συγκαταθήσῃ
μετὰ τοῦ ἀδίκου γενέσθαι μάρτυς ἀδικός. ² Οὐκ ἔσῃ μετὰ πλει-
όνων ἐπὶ κακίᾳ· οὐ προστεθήσῃ μετὰ πλήθους ἐκκλῖναι μετὰ
πλειόνων ὥστε ἐκκλῖναι κρίσιν· καὶ πένητα οὐκ ἐλεήσεις ἐν
κρίσει. . . . ³ Οὐ διαστρέψεις κρίμα πένητος ἐν κρίσει αὐτοῦ. ⁴ Ἀπὸ
παντὸς ῥήματος ἀδίκου ἀποστήσῃ· ἀθῶν καὶ δίκαιον οὐκ ἀπο-
κτενεῖς, καὶ οὐ δικαιώσεις τὸν ἀσεβῆ ἕνεκεν δώρων· ⁵ καὶ δῶρα
οὐ λήψῃ· τὰ γὰρ δῶρα ἐκτυφλοῖ ὀφθαλμοὺς βλεπόντων καὶ λυ-
μαίνεται ῥήματα δίκαια.

§ 6. Ὁ μακάριος ἀνὴρ.

Ψλμ 1 ¹ Μακάριος ἀνὴρ,

ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλή ἀσεβῶν
καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστι
καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν,
² ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ
καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός.

³ καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον

τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων,
ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ
καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορροήσεται·
καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατενοδωθήσεται.

⁴ Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως,
ἀλλ' ἢ ὡς ὁ χροῦς ὃν ἐκτριπτεῖ ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς.

⁵ Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει,
οὐδὲ ἁμαρτωλοὶ ἐν βουλή δικαίων·

⁶ ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων,
καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολείται.

§ 7. Ἡ Δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποστολή τοῦ προφήτου
Ἡσαΐου.

Ἦσ 6 ¹ Καὶ ἐγένετο, τοῦ ἐνιαυτοῦ οὗ ἀπέθανεν Ὁζίας ὁ βασιλεὺς, εἶδον τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου, καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης αὐτοῦ. ² καὶ σεραφεῖμ εἰστήκεισαν κύκλῳ αὐτοῦ, ἕξ πτέρυγες τῇ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῇ ἐνὶ· καὶ ταῖς μὲν δυοὶ κατεκάλυπτον τὸ πρόσωπον, ταῖς δὲ δυοὶ κατεκάλυπτον τοὺς πόδας καὶ ταῖς δυοὶν ἐπέταντο. ³ καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον καὶ ἔλεγον· Ἅγιος ἅγιος ἅγιος Κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. ⁴ καὶ ἐπήρθη τὸ ὑπέρθυρον ἀπὸ τῆς φωνῆς ἧς ἐκέκραγον, καὶ ὁ οἶκος ἐνεπλήσθη καπνοῦ.

⁵ Καὶ εἶπα· ὦ, τάλας ἐγώ, ὅτι κατανένυγμαί, ὅτι ἄνθρωπος ὢν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχων ἐν μέσῳ λαοῦ ἀκάθαρτα χεῖλη ἔχοντος οἰκῶ, καὶ τὸν βασιλέα Κύριον σαβαώθ εἶδον τοῖς ὀφθαλμοῖς μου! ⁶ καὶ ἀπεστάλη πρὸς με ἐν τῶν σεραφεῖμ καὶ ἐν τῇ χειρὶ εἶχεν ἄνθρακα πυρός, ὃν τῇ λαβίδι ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου, ⁷ καὶ ἤψατο τοῦ στόματός μου καὶ εἶπεν· Ἴδου ἤψατο τοῦτο τῶν χειλέων σου καὶ ἀφελεῖ τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἀμαρτίας σου περικαθαριεῖ.

⁸ Καὶ ἤκουσα τῆς φωνῆς Κυρίου λέγοντος· Τίνα ἀποστείλω, καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον; Καὶ εἶπα· Ἴδου ἐγὼ εἰμι, ἀπόστειλόν με.

§ 8. Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ.

Ἦσ 9 ¹ . . . χώρα Ζαβουλῶν, ἡ γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσσης καὶ οἱ λοιποὶ οἱ τὴν παραλίαν κατοικοῦντες καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθνῶν, τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας, ² ὁ λαὸς ὁ πορευόμενος ἐν σκότει, ἴδετε φῶς μέγαν· οἱ κατοικοῦντες ἐν χωρᾷ σκιᾶς θανάτου, φῶς λάμψει ἐφ' ὑμᾶς . . . ³ Ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱός, καὶ ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ· καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλής ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος, ἰσχυρὸς ἐξουσιαστής, ἀρχὼν εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐγὼ γὰρ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, εἰρήνην καὶ ὑγίειαν αὐτῶν.

⁴ Μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἐστὶν ὄριον ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυεὶδ καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ, κατορ-

θῶσαι αὐτήν καὶ ἀντιλαβέσθαι αὐτῆς ἐν κρίματι καὶ ἐν δικαιοσύνῃ ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον. Ὁ ζῆλος Κυρίου σαβαώθ ποιήσει ταῦτα.

§ 9. Ἡ καταγωγή τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ διοίκησίς του.

Ἦσο 11 ¹ Καὶ ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται· ² καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας· ³ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Οὐ κατὰ τὴν δόξαν κρινεῖ, οὐδὲ κατὰ τὴν λαλιὰν ἐλέγξει, ⁴ ἀλλὰ κρινεῖ ἐν δικαιοσύνῃ ταπεινῶ κρίσιν, καὶ ἐλέγξει ἐν εὐθύτητι τοὺς ταπεινοὺς τῆς γῆς· καὶ πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐν πνεύματι διὰ χειλέων ἀνελεῖ ἄσεβῆ. ⁵ Καὶ ἔσται δικαιοσύνη ἐξωσμένος τὴν ὄσφυν αὐτοῦ καὶ ἀληθεῖα εἰλημένος τὰς πλευρὰς αὐτοῦ.

⁶ Καὶ συμβοσκηθήσεται λύκος μετὰ ἀρνός, καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ, καὶ μοσχάριον καὶ ταῦρος καὶ λέων ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ παιδίον μικρὸν ἄξει αὐτούς· ⁷ καὶ βοὺς καὶ ἄρκτος ἅμα βοσκηθήσονται, καὶ ἅμα τὰ παιδιὰ αὐτῶν ἔσονται, καὶ λέων ὡς βοὺς φάγεται ἄχυρα. ⁸ Καὶ παιδίον νήπιον ἐπὶ τρώγλῃν ἀσπίδων, καὶ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ κοίτην ἐκγόνων ἀσπίδων τὴν χεῖρα ἐπιθαλεῖ· ⁹ καὶ οὐ μὴ κακοποιήσωσιν οὐδ' οὐ μὴ δύνωνται ἀπολέσαι οὐδένα ἐπὶ τῷ ὄρῳ τὸ ἅγιόν μου· ὅτι ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. ¹⁰ Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν, ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι· καὶ ἔσται ἡ ἀνάγκυσις αὐτοῦ τιμή.

§ 10. Ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ.

Ψλμ 71 ¹ Ἐν δικαιοσύνῃ κρινεῖ τοὺς πτωχοὺς τοῦ λαοῦ καὶ σώσει τοὺς υἱοὺς τῶν πενήτων καὶ ταπεινώσει συκοφάντην·

² καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης γενεὰς γενεῶν·

³ καὶ καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον καὶ ὥσει σταγόνες στάζουσαι ἐπὶ τὴν γῆν·

⁷ ἀνατελεῖ ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ δικαιοσύνη
καὶ πλήθος εἰρήνης ἕως οὗ ἀνταναιοθῆ ἡ σελήνη.

⁸ καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης
καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης.

⁹ Ἐνώπιον αὐτοῦ προσπεσοῦνται Αἰθίοπες
καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσιν·

¹⁰ βασιλεῖς Θαρασεῖς καὶ αἱ νῆσοι δῶρα προσοίσουσιν,
βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβὰ δῶρα προσάξουσιν·

¹¹ καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς,
πάντα τὰ ἔθνη δουλεύσουσιν αὐτῷ·

¹² ὅτι ἐροῦσατο πτωχὸν ἐκ χειρὸς δυνάστου,
καὶ πένητα ᾧ οὐχ ὑπῆρχε βοηθός.

¹³ φείσεται πτωχοῦ καὶ πένητος,
καὶ ψυχὰς πενήτων σώσει.

¹⁴ ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν,
καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ.

¹⁵ καὶ ζήσεται καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσοῦ τῆς Ἀραβίας
καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ διὰ παντός,
ὅλην τὴν ἡμέραν εὐλογήσουσιν αὐτόν.

¹⁷ Ἔστω τὸ ὄνομα αὐτοῦ εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας·
πρὸ τοῦ ἡλίου διαμενεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ
καὶ εὐλογηθήσονται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς,
πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσιν αὐτόν.

§ 11. Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Χριστοῦ.

Ψλμ 2 ¹ Ἰνατί ἐφρόαξαν ἔθνη
καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά;

² Παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς
καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ
κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.

³ Διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν
καὶ ἀπορρίψωμεν ἅψ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν.

⁴ Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς,
καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριοεῖ αὐτούς.

⁵ Τότε λαλήσει πρὸς αὐτούς ἐν ὄργῃ αὐτοῦ
καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς.

⁶ Ἐγὼ δὲ κατεστάθην ὑπ' αὐτοῦ
ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ

⁷ διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα Κυρίου.

Κύριος εἶπε πρὸς με: Υἱός μου εἶ σύ,
ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.

⁸ αἰτησάτω παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου
καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς.

⁹ ποιμανεῖς αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾷ,
ὡς σκεύη κεραμείως συντρίψεις αὐτούς.

¹⁰ Καὶ νῦν, βασιλεῦς, σύνετε·
παιδεύθητε πάντες οἱ κοίροντες τὴν γῆν . . .

§ 12 Τὸ Πάσχα τύπος τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ.

Ἔξδ 12 ¹ Εἶπε δὲ Κύριος πρὸς Μωϋσῆν καὶ Ἀαρὼν ἐν γῆ
Αἰγύπτου λέγων· ² Ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτός ἐστιν
ὑμῖν ἐν τοῖς μηνσὶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. ³ Ἀάλησον πρὸς πᾶσαν συναγω-
γὴν υἱῶν Ἰσραὴλ λέγων· Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτω-
σαν ἕκαστος πρόβατον κατ' οἴκους πατριῶν, ἕκαστον πρόβατον
κατ' οἰκίαν· ⁴ ἐὰν δὲ ὀλιγοστοὶ ᾧσιν ἐν τῇ οἰκίᾳ ὥστε μὴ εἶναι
ἱκανοὺς εἰς πρόβατον, συλλήψεται μεθ' ἑαυτοῦ τὸν γείτονα τὸν
πλησίον αὐτοῦ· κατὰ ἀριθμὸν ψυχῶν ἕκαστος τὸ ἀρκούν αὐτῷ συ-
ναριθμηθήσεται· εἰς πρόβατον. ⁵ Πρόβατον τέλειον ἄρσεν ἐνιαύσιον
ἔσται ὑμῖν· ἀπὸ τῶν ἀρνῶν καὶ τῶν ἐρίφων λήψεσθε· ⁶ καὶ ἔσται
ὑμῖν διατετηρημένον ἕως τῆς τεσσαρεσκαίδεκάτης τοῦ μηνὸς τοῦ
του, καὶ σφάζουσιν αὐτὸ πᾶν τὸ πλῆθος συναγωγῆς υἱῶν Ἰσραὴλ
πρὸς ἑσπέραν· ⁷ καὶ λήφονται ἀπὸ τοῦ αἵματος καὶ θήσουσιν ἐπὶ
τῶν δύο σταθμῶν καὶ ἐπὶ τὴν φλιάν, ἐν τοῖς οἴκοις ἐν οἷς ἐὰν
φάγωσιν αὐτὰ ἐν αὐταῖς· ⁸ καὶ φάγονται τὰ κρέα τῇ νυκτὶ ταύτῃ
ὄπτα πυρί, καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται· ⁹ οὐκ ἔδεσθε ἀπ' αὐ-
τῶν ὠμὸν οὐδὲ ἠψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἡ ὄπτα πυρί, κεφα-
λήν σὺν τοῖς ποσίν καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις· ¹⁰ οὐκ ἀπολείψεται ἀπ'
αὐτοῦ ἕως πρωῆ· καὶ ὅσπου οὐ συντρίψεται ἀπ' αὐτοῦ· τὰ δὲ
καταλειπόμενα ἀπ' αὐτοῦ ἕως πρωῆ ἐν πυρὶ κατακαύσετε. ¹¹ Οὕτως
δὲ φάγεσθε αὐτό· αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι, καὶ τὰ ὑποδή-
ματα ἐν ταῖς ποσίν ὑμῶν, καὶ αἱ βακτηρίαι ἐν ταῖς χερσίν ὑμῶν,
καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα ἐστὶν Κυρίῳ. ¹² Καὶ ἐλεύ-

σομαι ἐν γῆ Αἰγύπτῳ ἐν τῇ νυκτί ταύτῃ καὶ πατάξω πᾶν πρωτότοκον ἐν γῆ Αἰγύπτῳ ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἐν πᾶσι τοῖς θεοῖς τῶν Αἰγυπτίων ποιήσω τὴν ἐκδίκησιν· ἐγὼ Κύριος. ¹³ Καὶ ἔσται τὸ αἷμα ὑμῖν ἐν σημεῖῳ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν ἐν αἷς ὑμεῖς ἐστε ἐκεῖ· καὶ ὄψομαι τὸ αἷμα καὶ σκεπάσω ὑμᾶς καὶ οὐκ ἔσται ἐν ὑμῖν πληγὴ τοῦ ἐκτριβῆναι ὅταν παίω ἐν γῆ Αἰγύπτῳ. ¹⁴ Καὶ ἔσται ἡ ἡμέρα ὑμῖν αὕτη μνημόσυνον καὶ ἑορτάσετε αὐτὴν ἑορτὴν Κυρίῳ εἰς πάσας τὰς γενεὰς ὑμῶν· νόμιμον αἰώνιον ἑορτάσετε αὐτήν.

§ 13. Ὁ ὄφρις ὁ χαλκοῦς ὁ ὑψωθείς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

Ἀριθ 21 *Καὶ ἀπάραντες ἐξ Ὠρ τοῦ ὄρους ὄδον ἐπὶ θάλασσαν Ἐρυθράν, περιεκύκλωσαν γῆν Ἐδὼμ· καὶ ὀλιγοφύχησεν ὁ λαὸς ἐν τῇ ὁδῷ· *καὶ κατελάλει ὁ λαὸς πρὸς τὸν Θεὸν καὶ κατὰ Μωϋσῆ λέγοντες· Ἰνατί τοῦτο ἐξήγαγες ἡμᾶς ἐξ Αἰγύπτου ἀποκτεῖναι ἐν τῇ ἐρήμῳ; ὅτι οὐκ ἔστιν ἄρτος οὐδὲ ὕδωρ, ἡ δὲ ψυχὴ ἡμῶν προσώχθισεν ἐν τῷ ἄρτι τῷ διακένῳ. *Καὶ ἀπέστειλεν Κύριος εἰς τὸν λαὸν τοὺς ὄφεις τοὺς θανατοῦντας καὶ ἔδακνον τὸν λαόν, καὶ ἀπέθανεν λαὸς πολὺς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ. *Καὶ παραγενόμενος ὁ λαὸς πρὸς Μωϋσῆν ἔλεγον ὅτι Ἠμάρτομεν ὅτι κατελάλησαμεν κατὰ τοῦ Κυρίου καὶ κατὰ σοῦ· εὗξαι σὺν πρὸς Κύριον καὶ ἀφελέτω ἀπ' ἡμῶν τὸν ὄφιν. Καὶ ἠὔξατο Μωϋσῆς πρὸς Κύριον περὶ τοῦ λαοῦ. *Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Μωϋσῆν· Ποίησον σεαυτῷ ὄφιν καὶ θέσ αὐτὸν ἐπὶ σημεῖου· καὶ ἔσται ἐὰν δάκη ὄφρις ἀνθρώπον, πᾶς ὁ δεδηγμένος ἰδὼν αὐτὸν ζήσεται. *Καὶ ἐποίησε Μωϋσῆς ὄφιν χαλκοῦν, καὶ ἔστησεν αὐτὸν ἐπὶ σημεῖου· καὶ ἐγένετο, ὅταν ἔδακνεν ὄφρις ἀνθρώπον, καὶ ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν καὶ ἔζη.

§ 14. Τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

Ἦσ 53 *Κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων Κυρίου τίς ἀπεκαλύφθη; *Ἀνηγγεῖλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ ὡς παιδίον, ὡς ρίζα ἐν γῆ διψώση, οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ οὐδὲ δόξα· *καὶ εἶδομεν αὐτὸν καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδὲ κάλλος, ἀλλὰ τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καὶ ἐκλείπον παρὰ πάντας ἀνθρώπους· ἀνθρώπος ἐν πληγῇ ὢν, καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν, ὅτι ἀπέστραπται

τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη. ⁴ Οὗτος τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται, καὶ ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτὸν εἶναι ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ ὑπὸ Θεοῦ καὶ ἐν κακίῳ. ⁵ Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν, παιδεῖα εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν, τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν.

⁶ Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη, καὶ Κύριος παρέδωκεν αὐτὸν ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν· ⁷ καὶ αὐτὸς διὰ τὸ κεκακῶσθαι οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῆν ἤχθη καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ· ⁸ ἐν τῇ ταπεινώσει ἢ κρίσει αὐτοῦ ἤρθη· τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται; ὅτι αἴρεται ἀπὸ τῆς γῆς ἢ ζωὴ αὐτοῦ, ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἤχθη εἰς θάνατον. ⁹ Καὶ δώσω τοὺς πονηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ· ὅτι ἀνομίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· ¹⁰ καὶ Κύριος βούλεται καθαρῖσαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς πληγῆς· ἐὰν δῶται περὶ ἀμαρτίας, ἡ ψυχὴ ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακροβίον· καὶ βούλεται Κύριος ἐν χειρὶ αὐτοῦ ἀφελεῖν ἀπὸ τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς καὶ πλάσαι τῇ συνέσει, ¹¹ δικαιοῦσαι δίκαιον εὐ δουλεύοντα πολλοῖς, καὶ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν αὐτὸς ἀνοίσει. ¹² Διὰ τοῦτο αὐτὸς κληρονομήσει πολλοὺς καὶ τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκύλα· ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἢ ψυχὴ αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη, καὶ αὐτὸς ἀμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκε καὶ διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν παρεδόθη.

§ 15. Ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ ἐχθροὶ του.

Ψλμ 21 ¹ Ἐγὼ δὲ εἰμι σκόληξ καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ὄνειδος ἀνθρώπων καὶ ἐξουδένημα λαοῦ.

² Πάντες οἱ θεωροῦντές με ἐξεμυκτήρισάν με, ἐλάλησαν ἐν χεῖλεσιν, ἐκίνησαν κεφαλὴν :

³ Ἦλπισεν ἐπὶ Κύριον ! ρωσάσθω αὐτόν, σωσάτω αὐτόν, ὅτι θέλει αὐτόν !

⁴ Ὅτι σὺ εἶ ὁ ἐκοπάσας με ἐκ γαστροῦ, ἡ ἐλπίς μου ἀπὸ μαστῶν τῆς μητρὸς μου.

⁵ Ἐπὶ σὲ ἐπεροίφην ἐκ μήτρας, ἐκ γαστροῦ μητρὸς μου θεὸς μου εἶ σὺ·

¹¹ μὴ ἀποσιῆς ἀπ' ἐμοῦ ὅτι θλίψις ἐργύς·
ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν μοι.

¹² Περιεκύκλωσάν με μύσχοι πολλοί,
ταῦθοι πίονες περιέσχον με·

¹³ ἤνοιξαν ἐπ' ἐμέ τὸ στόμα αὐτῶν
ὡς λέων ἀροπάζων καὶ ὠρονόμενος·

¹⁴ ὡσεὶ ὕδωρ ἐξεχύθη
καὶ διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστέα μου,
ἐγενήθη ἡ καρδιά μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοι-
[λίᾳς μου·

¹⁵ ἐξηράνθη ὡσεὶ ὄστρονον ἡ ἰσχὺς μου
καὶ ἡ γλῶσσά μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου,
καὶ εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με·

¹⁶ ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί,
συναγωγὴ πονηρονομένων περιέσχον με·
ὤρουν χεῖράς μου καὶ πόδας μου·

¹⁷ ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστέα μου,
αὐτοὶ δὲ κατενόησαν καὶ ἐπεῖδόν με.

¹⁸ Διμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς
καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμὸν μου ἔβαλον κλῆρον.

¹⁹ Σὺ δέ, Κύριε, μὴ μακρόνης τὴν βοήθειάν σου ἀπ' ἐμοῦ,
εἰς τὴν ἀντίληψίν μου πρόσχες . . .

§ 16. Ἡ ἡμέρα τῆς σταυρώσεως.

Ἀμὼς 8 ⁹ Καὶ ἔσται ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, λέγει Κύριος ὁ Θεός, καὶ δύσειται ὁ ἥλιος μεσημβρίας, καὶ συσκοτάσει ἐπὶ γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς· ¹⁰ καὶ μεταστρέψω τὰς ἐσρτάς ὑμῶν εἰς πένθος καὶ πάσας τὰς ᾠδὰς ὑμῶν εἰς θρήνον, καὶ ἀναβιβῶ εἰς πᾶσαν ὄσφυν σάκκον καὶ ἐπὶ πᾶσαν κεφαλὴν ψαλάκρωμα, καὶ θήσομαι αὐτὸν ὡς πένθος ἀγαπητοῦ, καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ὡς ἡμέραν ὀδύνης.

¹¹ Ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, λέγει Κύριος, καὶ ἐξαποστελῶ λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι τὸν λόγον Κυρίου· ¹² καὶ σαλευθήσεται ὕδατα ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ βορρᾶ ἕως ἀνατολῶν περιδραμοῦνται ζητοῦντες τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, καὶ οὐ μὴ εὑρωσιν.

§ 17. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

Δαν 2 ³¹ Σὺ, βασιλεῦ, ἐθεώρεις, καὶ ἰδοὺ εἰκὼν μία, μεγάλη ἢ εἰκὼν ἐκείνη, καὶ ἢ πρόσωπις αὐτῆς ὑπερφερέης, ἐστῶσα πρὸ προσώπου σου, καὶ ἢ θρασις αὐτῆς φοβερά, ³² ἢ εἰκὼν, ἦς ἢ κεφαλὴ χρυσοῦ χρηστοῦ, αἱ χεῖρες καὶ τὸ στήθος καὶ οἱ θραχίονες αὐτῆς ἀργυροῖ, ἢ κοιλία καὶ οἱ μηροὶ χαλκοῖ, ³³ αἱ κνήμαι σιδηραῖ, οἱ πόδες μέρος μὲν τι σιδηροῦν καὶ μέρος δέ τι ὀστράκινον· ³⁴ ἐθεώρεις ἕως οὗ ἀπεσχίσθη λίθος ἐξ ὄρους ἄνευ χειρῶν καὶ ἐπάταξε τὴν εἰκόνα ἐπὶ τοὺς πόδας τοὺς σιδηροῦς καὶ ὀστρακίνοὺς καὶ ἐλέπτυνεν αὐτοὺς εἰς τέλος. ³⁵ τότε ἐλεπτύνθησαν εἰσάπαξ ὁ σίδηρος, τὸ ὀστρακον, ὁ χαλκός, ὁ ἄργυρος, ὁ χρυσός, καὶ ἐγένετο ὡσεὶ κονιορτός ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς· καὶ ἐξῆρην αὐτὰ τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος, καὶ τόπος οὐχ εὐρέθη αὐτοῖς· καὶ ὁ λίθος ὁ πατάξας τὴν εἰκόνα ἐγενήθη ὄρος μέγα καὶ ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν γῆν. ³⁶ Τοῦτο ἐστὶ τὸ ἐνύπνιον, καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ ἐροῦμεν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως.

³⁷ Σὺ, βασιλεῦ, βασιλεὺς βασιλέων, ᾧ ὁ Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν ἰσχυράν καὶ κραταιάν καὶ ἐντιμον ἔδωκεν ³⁸ ἐν παντὶ τόπῳ ὅπου κατοικοῦσιν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, θηρία τε ἀγροῦ καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἰχθύας τῆς θαλάσσης ἔδωκεν ἐν τῇ χειρὶ σου καὶ κατέστησέ σε κύριον πάντων, σὺ εἶ ἢ κεφαλὴ ἢ χρυσῆ. ³⁹ καὶ ὀπίσω σου ἀναστήσεται βασιλεία ἑτέρα ἡττων σου, ἣτις ἐστὶν ὁ ἄργυρος, καὶ βασιλεία τρίτη, ἣτις ἐστὶν ὁ χαλκός, ἢ κυριεύσει πάσης τῆς γῆς, ⁴⁰ καὶ βασιλεία τετάρτη, ἣτις ἐσται ἰσχυρὰ ὡς σίδηρος· ὃν τρόπον ὁ σίδηρος λεπτύνει καὶ δαμάζει πάντα, οὕτως πάντα λεπτύνει καὶ δαμάσει. ⁴¹ καὶ ὅτι εἶδες τοὺς πόδας καὶ τοὺς δακτύλους μέρος μὲν τι ὀστράκινον μέρος δέ τι σιδηροῦν, βασιλεία διχηρημένη ἐσται, καὶ ἀπὸ τῆς ρίζης τῆς σιδηρᾶς ἐσται ἐν αὐτῇ, ὃν τρόπον εἶδες τὸν σίδηρον ἀναμειγμένον τῇ ὀστράκῃ· ⁴² καὶ οἱ δάκτυλοι τῶν ποδῶν μέρος μὲν τι σιδηροῦν μέρος δέ τι ὀστράκινον, μέρος τι τῆς βασιλείας ἐσται ἰσχυρόν, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἐσται συντριβόμενον· ⁴³ ὅτι εἶδες τὸν σίδηρον ἀναμειγμένον τῇ ὀστράκῃ, συμμιγεῖς ἔσονται ἐν σπέρματι ἀνθρώπων καὶ οὐκ ἔσονται προσκολλώμενοι οὗτος μετὰ τούτου, καθὼς ὁ σίδηρος οὐκ ἀναμείγνυται μετὰ τοῦ ὀστράκου.

⁴⁴ Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων ἀναστήσει ὁ

Θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν ἤτις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρῆσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαφῶ ἐτέρῳ οὐχ ὑπολειφθήσεται, λεπυνεῖ δὲ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὕτη ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, ⁴⁵ ὃν τρόπον εἶδες ὅτι ἀπὸ ὄρου ἐτήθη λίθος ἀνευ χειρῶν καὶ ἐλέπτυνε τὸ ὄστρακον, τὸν σίδηρον, τὸν χαλκόν, τὸν ἄργυρον, τὸν χρυσόν. Ὁ Θεὸς ὁ μέγας ἐγνώρισε τῷ βασιλεῖ ἃ δεῖ γενέσθαι μετὰ ταῦτα· καὶ ἀληθινόν τὸ ἐνύπνιον καὶ πιστὴ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ.

§ 18. Ἡ προόρασις τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ἰεζκ 37 ¹ Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου, καὶ ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι· Κύριος, καὶ ἔθηκέ με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρωπίνων, ² καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλόθεν κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ ἰδοὺ ξηρὰ σφόδρα. ³ Καὶ εἶπε πρὸς με· υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; Καὶ εἶπα· Κύριε Κύριε, σὺ ἐπίστη ταῦτα. ⁴ Καὶ εἶπε πρὸς με· προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστᾶ ταῦτα καὶ ἔρειξ αὐτοῖς· Ἐγὼ εἶπα· Κύριε Κύριε, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· ⁵ τὰδε λέγει Κύριος Κύριος τοῖς ὀστέοις τούτοις· Ἴδοὺ ἐγὼ φέρω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς, ⁶ καὶ δώσω ἐφ' ὑμᾶς νεῦρα, καὶ ἀνάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ ἐκτενώ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα, καὶ δώσω πνεῦμά μου εἰς ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε, καὶ γνώσεσθε διότι ἐγὼ εἶμι· Κύριος. ⁷ Καὶ ἐπροφήτευσα καθὼς ἐνετείλατό μοι Κύριος, καὶ ἐγένετο φωνὴ ἐν τῷ ἐμῇ προφητεῦειν, καὶ ἰδοὺ σεισμός, καὶ προσήγαγε τὰ ὀστᾶ ἑκάτερον πρὸς τὴν ἀρμονίαν αὐτοῦ. ⁸ Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ ἐπ' αὐτὰ νεῦρα καὶ σάρκες ἀνεφύοντο, καὶ ἀνέβαινον ἐπ' αὐτὰ δέρμα ἐπάνω, καὶ πνεῦμα οὐκ ἦν ἐν αὐτοῖς. ⁹ Καὶ εἶπε πρὸς με· Προφήτευσον, υἱὲ ἀνθρώπου, προφήτευσον ἐπὶ τὸ πνεῦμα, καὶ εἰπὸν τῷ πνεύματι·: Τὰδε λέγει Κύριος· ἔλθε ἐκ τῶν τεσσάρων πνευμάτων τοῦ οὐρανοῦ ἔλθε τὸ πνεῦμα, καὶ ἐμφύσησον εἰς τοὺς νεκροὺς τούτους καὶ ζήσάτωσαν. ¹⁰ Καὶ ἐπροφήτευσα καθὼς ἐνετείλατό μοι, καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτοὺς τὸ πνεῦμα ζωῆς, καὶ ἔζησαν, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῶν ποδῶν αὐτῶν συναγωγῇ μεγάλη σφόδρα σφόδρα.

§ 19. Ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν.

α'. Ἡ ἀξία τῆς σοφίας.

Παροιμ 3 ¹³ Μακάριος ἄνθρωπος ὃς εὔρε σοφίαν καὶ θνητὸς ὃς εἶδε φρόνησιν. ¹⁴ Κρείττον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι ἢ χρυσοῦ καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· ¹⁵ τιμιωτέρα δὲ ἐστὶ λίθων πολυτελῶν· οὐκ ἀντιτάσσεται αὐτῇ οὐδὲν πονηρόν· εὐγνωστός ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἐγγίζουσιν αὐτῇ, πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς ἐστὶ. ¹⁶ Μῆκος γὰρ βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα· ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ. ¹⁷ Αἱ ὁδοὶ αὐτῆς ὁδοὶ καλαί, καὶ πάντες οἱ τρίβοι αὐτῆς εἰρήνη. ¹⁸ Ξύλον ζωῆς ἐστὶ πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς, καὶ τοῖς ἐπερειδομένοις ἐπ' αὐτὴν ὡς ἐπὶ Κύριον ἀσφαλῆς. ¹⁹ Ὁ Θεὸς τῇ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἤγειράσθη δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει· ²⁰ ἐν αἰσθήσει αὐτοῦ ἄβυσσοι ἐρράγησαν, νέφη δὲ ἐρρύησαν ὄροσον.

β'. Ἡ σοφία περὶ ἐαυτῆς.

8 ¹² Ἐγὼ ἡ σοφία κατεσκήνωσα βουλήν, καὶ γνώσιν καὶ ἐννοίαν ἐγὼ ἐπεκαλεσάμην. ¹³ Φόβος Κυρίου μισεῖ ἀδικίαν, ὕβριν τε καὶ ὑπερηφανίαν καὶ ὁδοὺς πονηρῶν· μεμίσσηκα δὲ ἐγὼ διεστραμμένους ὁδοὺς κακῶν. ¹⁴ Ἐμὴ βουλή καὶ ἀσφάλεια, ἐμὴ φρόνησις, ἐμὴ δὲ ἰσχύς· ¹⁵ δι' ἐμοῦ βασιλεῖς βασιλεύουσι καὶ οἱ δυνασταὶ γράφουσι δικαιοσύνην· ¹⁶ δι' ἐμοῦ μεγαστᾶνες μεγαλύνονται καὶ τύραννοι δι' ἐμοῦ κρατοῦσι γῆς. ¹⁷ Ἐγὼ τοὺς ἐμὲ φιλοῦντας ἀγαπῶ, οἱ δὲ ἐμὲ ζητοῦντες εὐρήσουσί με. ¹⁸ Πλοῦτος καὶ δόξα ἐμοὶ ὑπάρχει· καὶ κτήσις παλαιῶν καὶ δικαιοσύνη. ¹⁹ Βέλτιον ἐμὲ καρπίξεσθαι ὑπὲρ χρυσοῦ καὶ λίθων τίμιον· τὰ δὲ ἐμὰ γεννήματα κρείσσω ἀργυρίου ἐκλεκτοῦ. ²⁰ Ἐν ὁδοῖς δικαιοσύνης περιπατῶ καὶ ἀναμέσον τρίβων δικαιώματος ἀναστρέφομαι, ²¹ ἵνα μερίσω τοῖς ἐμὲ ἀγαπῶσιν ὑπαρξίν καὶ τοὺς θησαυροὺς αὐτῶν ἐμπλήσω ἀγαθῶν.

γ'. Διάφοροι συμβουλαὶ τῆς σοφίας.

³² Νῦν οὖν, υἱέ, ἄκουέ μου, καὶ μακάριοι οἱ ὁδοὺς μου φυλάξουσιν· ³³ Ἀκούσατε παιδείαν καὶ σοφίσθητε καὶ μὴ ἀποφραγῆτε. ³⁴ Μακάριος ἀνὴρ ὃς εἰσακούσεται μου καὶ ἄνθρωπος ὃς τὰς ἐμὰς ὁδοὺς φυλάξει· ἀγρυπνῶν ἐπ' ἐμαῖς θύραις καθ' ἡμέραν, τηρῶν

σταθμούς ἐμῶν εισόδων· ³⁵ αἱ γὰρ ἔξοδοί μου ἔξοδοι ζωῆς καὶ ἐτοιμάζεται θέλησις παρὰ Κυρίου. ³⁶ Οἱ δὲ εἰς ἐμὲ ἀμαρτάνοντες ἀσεβοῦσιν εἰς τὰς ἑαυτῶν ψυχάς· καὶ οἱ μισοῦντές με ἀγαπῶσι θάνατον.

6 ¹ Ἰθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρέ, καὶ ζήλωσον ἰδῶν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σφώτερος· ἐκείνῳ γὰρ γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσπότην ὄν, ² ἐτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν, πολλήν τε ἐν ἀμητῷ ποιεῖται τὴν παράθεσιν. ³ Ἡ πορευθήτη πρὸς τὴν μέλισσαν, καὶ μάθε ὡς ἐργάτις ἐστί, τὴν τε ἐργασίαν ὡς σεμνήν ἐμπορευεται· ἦς τοὺς πόνους βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται πρὸς υγιάν φέρονται, ποθεινὴ δὲ ἐστὶ πᾶσι καὶ ἐπίδοξος· καίπερ οὕσα τῇ ρώμῃ ἀσθενῆς, τὴν σοφίαν τιμήσασα προήχθη. ⁴ Ἔως τίνος, ὀκνηρέ, κατὰκεισαι; πότε ἐξ ὕπνου ἐγερθήσῃ; ⁵ Ὀλίγον μὲν ὕπνοις, ὀλίγον κάθησαι, μικρὸν δὲ νυστάξεις, ὀλίγον δὲ ἐναγκαλίξῃ χερσὶ στήθη. ⁶ εἶτ' ἐμπαραγίνεται σοι ὡσπερ κακὸς ὁδοιπόρος ἢ πενία καὶ ἢ ἔνδεια ὡσπερ ἀγαθὸς ὁρομεύς. Ἐὰν δὲ ἄκνος ἦς, ἦξει σοι ὡσπερ πηγὴ ὁ ἀμητός σου, ἢ δὲ ἔνδεια ὡσπερ κακὸς ἀνὴρ αὐτομολήσει.

12 ¹ Κρείσσων ἀνὴρ ἐν ἀτιμίᾳ δουλεύων ἑαυτῷ ἢ τιμὴν ἑαυτῷ περιτιθεῖς καὶ προσδεόμενος ἄρτου.—² Οἰκτίρει δίκαιος ψυχὰς κτηνῶν αὐτοῦ, τὰ δὲ σπλάγχχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα.—³ Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν ἐμπλησθήσεται ἄρτων, οἱ δὲ διώκοντες μάταια ἐνδεεῖς φρενῶν.—⁴ Ὅς ἐστὶν ἡδὺς ἐν οἴνων δικατριβαῖς, ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ὀχυρώμασι καταλείψει ἀτιμίαν.

⁵ Δι' ἀμαρτίαν χειλέων ἐμπίπτει εἰς παγίδα ἀμαρτωλός· ἐκφεύγει δὲ ἐξ αὐτῶν δίκαιος.

⁶ Εἰσὶν οἱ λέγοντες τιτρώσκουσι μαχαίρα· γλῶσσαί δὲ σφῶν ἰῶνται.

13 ¹ Ὅς φυλάσσει τὸ ἑαυτοῦ στόμα τηρεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν· ὁ δὲ προπετὴς χειλεσι πτοήσει ἑαυτόν.

14 ¹ Δικαιοσύνη ὑψοῖ ἔθνος· ἐλασσονοῦσι δὲ φυλάς ἀμαρτίαι.

15 ¹ Ἐν παντὶ τόπῳ ὀφθαλμοὶ Κυρίου σκοπεοῦσι κακὸς τε καὶ ἀγαθός.

² Βδέλυγμα Κυρίῳ ὁδοὶ ἀσεβοῦς· διώκοντας δὲ δικαιοσύνην ἀγαπᾷ.

¹⁶ Κρείσσων μικρά μερίς μετά φόβου Κυρίου ἢ θησαυροὶ μεγάλοι μετ' ἀφοβίας.

¹⁷ Κρείσσων ξενισμὸς λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν ἢ παράθεσις μόσχων μετ' ἔχθρας.

¹⁸ Ἄνθρωπος θυμώδης παρασκευάζει μάχας, μακρόθυμος δὲ καὶ τὴν μέλλουσαν καταπραΰνει. Μακρόθυμος ἄνθρωπος κατασβέσει κρίσιν, ὁ δὲ ἀσεβὴς ἐγείρει μάλλον.

16 Ὁ... Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια, δεκτὰ δὲ παρὰ Θεοῦ μάλλον ἢ θύειν θυσίας.

²⁷ Ἄνθρωπος ἄφρων ὀρύσσει ἑαυτῷ κακὰ, ἐπὶ δὲ τῶν ἑαυτοῦ χειλέων θησαυρίζει πῦρ.—²⁸ Ἄνθρωπος σκολιὸς διαπέμπεται κακὰ, καὶ λαμπτήρα ὁλοῦ πυρσεύει κακοῖς, καὶ διαχωρίζει φίλους.—²⁹ Ἄνθρωπος παράνομος ἀποπειράται φίλων καὶ ἀπάγει αὐτοὺς ὁδοῦς οὐκ ἀγαθᾶς. ³⁰ Στιγρίζων ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ λογίζεται διεστραμμένα, ἔριζει δὲ τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ πάντα τὰ κακὰ· οὗτος κάμιγός ἐστι κακῶν.

³² Κρείσσων ἄνθρωπος μακρόθυμος ἰσχυροῦς· ὁ δὲ κρατῶν ὀργῆς κρείσσων τοῦ καταλαχθάνομένου πόλιν.

27 Ἄνθρωπος μὴ καυχῶ τὰ εἰς αὔριον· οὐ γὰρ γινώσκεις τί τέξεται ἢ ἐπιούσα.

² Ἐγκωμιαζέτω σε ὁ πέλας καὶ μὴ τὸ σὸν στόμα, ἀλλότριος καὶ μὴ τὰ σὰ χεῖλη.

⁶ Κρείσσους ἔλεγχος ἀποκαλυπτόμενος· κρυπτομένης φιλίας· ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου ἢ ἰκέσια φιλήμιχτα ἐχθροῦ.

⁸ Ὅσπερ ὄρνεον ὅταν καταπετασθῆ ἐκ τῆς ἰδίας νοσσιᾶς, οὕτως ἄνθρωπος δουλοῦται ὅταν ἀποξενωθῆ ἐκ τῶν ἰδίων τόπων.

§ 20. Ὁ εὐσεβὴς Ἰωβὶτ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωβιάν.

Ἰωβ 4 Ὁ Παιδίον, ἐὰν ἀποθάνω, θάψον με· καὶ μὴ ὑπερίδῃς τὴν μητέρα σου· τίμα αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου καὶ ποιεῖ τὸ ἀρεστὸν αὐτῇ, καὶ μὴ λυπήσῃς αὐτήν... Ὁ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μνημόνευε, καὶ μὴ θελήσῃς ἀμαρτάνειν καὶ παραβῆναι τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· καὶ δικαιοσύνην ποιεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου, καὶ μὴ πορευθῆς ταῖς ὁδοῖς τῆς ἀδικίας... .

⁷ Ἐκ τῶν ὑπαρχόντων σου ποιεῖ ἐλεημοσύνην, καὶ μὴ φθονησάτω σου ὁ ὀφθαλμὸς ἐν τῇ ποιεῖν ἐλεημοσύνην· μὴ ἀποστρέψῃς τὸ

πρόσωπόν σου ἀπὸ παντὸς πτωχοῦ, καὶ ἀπὸ σοῦ οὐ μὴ ἀποστρα-
φῆ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ. ⁸ Ὡς σοὶ ὑπάρχει κατὰ τὸ πλῆθος
ποιήσον ἐξ αὐτῶν ἐλεημοσύνην· ἐὰν ὀλίγον σοὶ ὑπάρχη, κατὰ τὸ
ὀλίγον μὴ φοβοῦ ποιεῖν ἐλεημοσύνην... ¹¹ δῶρον ἀγαθόν ἐστὶν ἐ-
λεημοσύνη πᾶσι τοῖς ποιούσιν αὐτήν ἐνώπιον τοῦ ὑψίστου....
¹⁴ μισθὸς παντὸς ἀνθρώπου ὃς ἐὰν ἐργάσῃται, παρὰ σοὶ μὴ ἀλι-
σθήτω, ἀλλὰ ἀπόδος αὐτῇ παρατίκα... πρόσεχε σεαυτῷ, παιδίον,
ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἴσθι πεπαιδευμένος ἐν πάσῃ ἀνα-
στροφῇ σου. ¹⁵ καὶ ὁ μισεῖς μηδενὶ ποιήσης. Οἶνον εἰς μέθην μὴ
πίης, καὶ μὴ πορευθήτω μετὰ σοῦ μέθη ἐν τῇ ὁδῷ σου. ¹⁸ Συμ-
βουλίαν παρὰ παντὸς φρονίμου ζήτησον, καὶ μὴ μεταφρονήσης
ἐπὶ πάσης συμβουλίας χρησίμης. ¹⁹ Καὶ ἐν παντὶ καιρῷ εὐλόγει
Κύριον τὸν Θεόν, καὶ παρ' αὐτοῦ αἴτησον ὅπως αἱ ὁδοὶ σου
εὐθεῖαι γένωνται, καὶ πᾶσαι αἱ τρίβοι καὶ αἱ βουλαὶ σου εὐο-
δωθῶσι.

ΤΜΗΜΑ Γ'.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

§ 1. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου.

Γεν 1 τὸν οὐρανὸν—τὸν κόσμον τῶν πνευμάτων καὶ τὰ οὐράνια σώματα, (ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ α' ἄρθρου τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως). — ἄόρατος, διότι ἦτο σκότος. — ἀκατασκεύαστος = ἀδιαμόρφωτος, ἀδιακόσμητος. Ἡ ἔκφρασις ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος δηλοῖ ὅτι ἡ γῆ εὐρίσκειτο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ πρωτογόνου χάους. — πνεῦμα Θεοῦ—τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ζωοποιόν, ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος, προμηνῶν τὴν δημιουργίαν τῆς ζωῆς. — στερέωμα—ὁ περιβάλλων τὴν γῆν κυανοῦς κύκλος, ὁ οὐρανός. — συναγωγή—συνάθροισις. — ¹⁰ συστήματα—συγκεντρώσεις. — ¹¹ ξύλον—δένδρον. — ¹⁴ σημεῖα, δηλ. τοῦ ὀρίζοντος. — καιροὶ—αἱ ὥραι τοῦ ἔτους καὶ αἱ συναφεῖς ἀτμοσφαιρικαὶ μεταβολαί — ¹⁶ εἰς ἀρχάς—διὰ τὰ ἄρχη. — ²⁰ ἔρπετὰ = τὰ νηχόμενα ζῷα, οἱ ἰχθύες καὶ τὰ ἄλλα ἔνυδρα, διότι μὴ ἔχοντα πόδας τρόπον τινὰ ἔρπου ἐντὸς τοῦ ὕδατος. — ²⁶ κατ' εἰκόνα—ἔχοντα πνευματικὰς ιδιότητες ἥτοι νοῦν, ἐλευθερίαν, συνείδησιν — καθ' ὁμοίωσιν = ἔχοντα πνευματικὴν ἰκανότητα καὶ προορισμόν, δηλ. δυνάμενον καὶ προωρισμένον νὰ ἀποβῇ ἀγαθὸς ὡς ὁ Θεός.

Εἰς τὴν περικοπὴν ταύτην τῆς Γενέσεως ὁ Μωϋσῆς διέσωσε τὰς ἀρχαιοτάτας περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου παραδόσεις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὰς ὁποίας τοῦτο διετήρησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἀπὸ τοῦ κοινοῦ προγόνου Ἀδάμ, ὅστις βεβαίως ἐγνώρισε τὰ γενόμενα ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ Δημιουργοῦ του. Ταύτας κοσμογονικὰς παραδόσεις διέσωσαν καὶ ἄλλοι λαοί, οἱ Ἕλληνες, οἱ Αἰγύπτιοι κλπ. ἀλλὰ μόνον ἡ διήγησις αὕτη τοῦ Μωϋσέως διασώζει ἀνόθευτον τὴν ἀρχικὴν παράδοσιν, καὶ διὰ τοῦτο εἶναι καὶ σύμφωνος εἰς τὰς γενικὰς γραμμὰς πρὸς τὰ συμ-

περάσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ἡ σειρά τῆς δημιουργίας τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ ἡ διήγησις αὕτη, δηλ. : πνευματικὸς κόσμος—ὔλη—διάσπασις αὐτῆς εἰς τὰ οὐράνια σώματα καὶ τὴν γῆν—φῶς (καὶ ἄρα θερμότης καὶ κίνησις)—ἀτμόσφαιρα—ἀποχωρισμὸς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης—φυτὰ—ζῶα ἐν τῷ ὕδατι καὶ ἐν τῷ ἀέρι—ζῶα χερσαῖα—καί, τέλος, ὁ ἄνθρωπος—εἶναι ἡ φυσικὴ σειρά τῆς ἀνελιξέως τῆς δημιουργίας.

Ἄξιοσημείωτος εἶναι ὁ στίχος 2, ὁ ὁποῖος προμηνύει τὴν ἐπὶ τῆς ἀψύχου ὕλης δημιουργίαν τῆς ζωῆς, καὶ οἱ στίχοι 26 - 30, οἱ ὁποῖοι μαρτυροῦν τὴν ἰδιαιτέραν φροντίδα τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνωτέρου δημιουργήματός του, τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ περιγραφή αὕτη τῆς δημιουργίας εἶναι ἀληθῶς ἀορι-
στορηγηματικὴ μετὰ τὴν θαυμαστὴν ἀπλότητά της μαρτυρεῖ πρῶ-
τον μὲν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ὅστις μὲ μόνον τὸν λόγον
του δημιουργεῖ ὅ,τι θέλει, δεύτερον τὴν σοφίαν του μὲ τοὺς
νόμους τοὺς ὁποῖους θέτει περὶ διηγεκοῦς ἀνανεώσεως καὶ συν-
τηρήσεως τῶν κτισμάτων του, τρίτον τὴν ἀγαθότητά του μὲ τὴν
ἰδιαιτέραν πρόνοιαν τὴν ὁποίαν λαμβάνει περὶ τοῦ ἀνθρώπου,
καὶ τέταρτον τὴν θέλησίν του ὅπως τὰ δημιουργήματά του ἐκτὸς
τῶν ἄλλων εἶναι καὶ ὠραῖα.

Ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται εἰς τὴν δημιουργίαν μὲ ὄλον τὸ μεγα-
λεῖον τῆς παντοδυναμίου ἀγαθότητος καὶ σοφίας του· οἶονδῆ-
ποτε τῶν κτισμάτων του, μέγα ἢ μικρόν, ἀπλοῦν ἢ σύνθετον,
ἐξετάσωμεν, μένομεν ἐκπληκτοὶ πρὸ τοῦ μεγαλείου τοῦ πλάσαν-
τος αὐτό· καὶ εἶχε δίκαιον ὁ Δαυεὶδ λέγων· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ
ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας.

§ 2. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος.

Ψλμ 8 : *Εἰς τὸ τέλος*—εἰς τὸν ἄρχοντα (δηλ. τῶν μουσι-
κῶν), τὸν ἀρχιμουσικόν.— *ὑπὲρ τῶν ληνῶν*—ἐπάνω εἰς (τὸν
σκοπὸν) τῶν ληνῶν, κατὰ τὸ ἐπιλήνιον μέλος, κατὰ τὸν σκοπὸ
ποῦ τραγουδοῦν ὅταν πατοῦν τὰ σταφύλια.— *τῷ Δαυεὶδ*—ὑπὸ
τοῦ Δαυεὶδ (ποιητ. αἴτιον, διότι τὸ *ψαλμὸς* λαμβάνεται μὲ ἔν-
νοιαν παθ. παρακειμένου).

Ἡ *Ἐπήρθη*—ὑψώθη (ἐνεστ. ἐπαίρομαι). Ἐφ' οὗ οἱ τόσον
μεγαλοπρεπεῖς οὐρανοὶ εἶναι δημιούργημά σου, ἡ μεγαλοπρεπεῖά
σου εἶναι ἀφαντάστως ἀνωτέρα τῆς μεγαλοπρεπειᾶς αὐτῶν.

¹ *κατηγρίσω* = κατήγησας, προεκάλεσας διὰ τὸν ἑαυτὸν σου. — *αἶνος* = ὕμνος, δοξολογία. — ² *τρίβους* = ὁδοὺς.

Ὅτε συνελήθησαν οἱ ψαλμοὶ καὶ κατηγρίσθη ἡ Βίβλος ψαλμῶν πρὸς χοῦσιν εἰς τὴν λατρείαν, ἐτέθησαν ἢ διετηρήθησαν εἰς τοὺς πλείστους αὐτῶν ἐπιγραφαί, αἱ ὁποῖαι ὠρίζον συνήθως πρὸς ποῖον ἀπηυθύνετο ἀρχικῶς ὁ ψαλμός, κατὰ ποῖον μέλος (σκοπὸν) ἐψάλλετο καὶ ποῖος ἦτο ὁ ποιητὴς του.

Συνηθέστατον ἰδίωμα τῆς Ἑβραϊκῆς ποιήσεως εἶναι ὁ παραλληλισμός, δηλ. ἡ παράθεσις στίχων ἢ ἡμιστιχίων μὲ παραλλήλους ἐννοίας, ἢτοι ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς ἐννοίας δευτέραν φορὰν ἢ καὶ τρίτην φορὰν ἐνίοτε, ἢ θετικῶς ἢ ἀρνητικῶς μὲ λέξεις καὶ φράσεις ἄλλας συνωνύμων ἢ ἀντιθέτων ἐννοιῶν. Π. χ. ἔχομεν εἰς τὸν ψαλμὸν τοῦτον παραλληλισμοὺς εἰς τὰ ἑξῆς:

*τοὺς οὐρανοὺς, ἔργα τῶν δακτύλων σου : : σελήνην καὶ ἀστέρας ἢ σὺ ἐθεμελίωσας.
ἄνθρωπος ὅτι μιμηθήσῃ αὐτοῦ : : υἱὸς ἀνθρώπου ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν.*

Τὸ ἰδίωμα τοῦτο δίδει πολὺ κάλλος εἰς τὸν λόγον, χρησιμεύει δὲ πολὺ εἰς τὴν πλάτυνσιν τῶν ἐννοιῶν καὶ εἰς τὴν κατανόησιν αὐτῶν. Δὲν παρατηρεῖται δὲ μόνον εἰς τὴν ποίησιν ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πεζὸν λόγον τῆς π. Δ.

Εἰς τὸν ψαλμὸν τοῦτον ὁ Δαυεὶδ θαυμάζει τὸ ἄπειρον μεγαλεῖον τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος μολονότι εἶναι δημιουργὸς τοῦ συμπαντος εὐχαρίστως δέχεται τὸν ταπεινὸν ὕμνον τῶν νηπίων, καὶ δὲν θεωρεῖ ἐξευτελιστικὸν τῆς μεγαλοπρεπείας του νὰ ἀνψώσῃ εἰς κύριον τῆς κτίσεως τὸν ταπεινὸν ἄνθρωπον.

Ὁ ψαλμὸς οὗτος ἔχει θέμα τὸ Γεν 1²⁸ Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ *κατακυριεύσατε αὐτῆς κτλ.* καὶ εἶναι *χριστολογικὸς*, δηλ. προφητικὸς περὶ τοῦ Χριστοῦ. Ὁ στίχ. 2: *Ἐκ σιόματος νηπίων κτλ.* ἐξεπληρώθη κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον τοῦ Κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα τὴν Κυριακὴν τῶν βαΐων, εἰς δὲ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν (Ἑβρ. 2⁹⁻¹⁰) ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρει εἰς τὸν Χριστὸν τοὺς στίχ. 5 καὶ 6 λέγων *τὸν δὲ βραχύ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξη καὶ τιμῇ ἔστεφανωμένον, ὅπως χάριτι Θεοῦ ὑπὲρ παντὸς γεύσῃται θανάτου.*

§ 3. Οἱ πρωτόπλαστοι.

Γεν 2¹⁶ ἔπλασε—ἔδημιούργησεν· ἢ λ. **πλάττω** χρησιμοποιεῖται ἰδιαίτερος περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸ νὰ δειχθῆ ὅτι ὁ Θεὸς ἐξαιρετικὴν φροντίδα ἔλαβε διὰ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ.—**παράδεισος**—κῆπος, λέξ. περὶ καταγωγῆς.—**τῆς τροφῆς**, μετάφρασις τῆς ἑβραϊκῆς λ. 'Εδέμ.—¹⁶ **ἐντείλατο**—ἔδωκεν ἐντολήν· ἐνεστ. ἐντέλλομαι.—**βρώσει φαγῆ**—θὰ φάγῃς ἀφθόνως καὶ ἐλευθέρως. Ἡ φράσις εἶναι κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Ἑβραϊκῆς γλώσσης (ἑβραϊσμός) νὰ ἐκφράζῃ τὸ ὑπερθετικὸν δι' ἐπαναλήψεως τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ ἄλλης συγγενοῦς. Π. χ. Ἄσμα ἄσμάτων—τὸ ἄριστον ἄσμα.—¹⁷ **θανάτω ἀποθανεῖσθε**—ἔξάπαντος θὰ ἀποθάνητε· (ἑβραϊσμός). ²⁵ **οὐκ ἦσχύνοντο**—δὲν ἐντρέποντο· διότι ἦσαν ἀθῶοι ὡς τὰ νῆπια.

3³ ἄψησθε—ἐγγίσητε· ἐν· ἄπτομαι.—⁶ **τοῦ κατανοῆσαι**—διὰ τὸ νοιώσῃ τις, νὰ τὸ ἀπολαύσῃ.—⁸ **τῆς φωνῆς**—τοῦ κρότου τῶν ποδῶν, ὅπως γράφει ἡ Κασσιανὴ εἰς τὸ περίφημον δοξαστικὸν τῆς.—**τοῦ ξύλου**—τῶν δένδρων, περιλήπτικόν.—¹⁶ **ἀναμέσον**—μεταξύ.—**σπέρμα**—ἀπόγονος.—**τηρήσει**—θὰ συντρίψῃ.—**τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν**—θὰ τὸν θανατώσῃς, διότι κατὰ τὰς ἰδέας τῶν ἀρχαίων τὸ τραῦμα εἰς τὴν πτέρναν ἦτο θανατηφόρον.—¹⁶ **πληθύνων πληθυνῶ**, ἑβραϊσμός—θὰ πληθύνω ὑπερβολικά.—**στεναγμός**—πόνος.—**ἀποστροφῆ**—κλίσις, ἀδυναμία, ὑποταγή.—**κυριεύσει**—θὰ εἶναι κύριος.—¹⁷ **φαγῆ αὐτήν**, δηλ. τοὺς καρπούς τῆς.

Ἡ περικοπὴ αὕτη διαιρεῖται εἰς τρία μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἔχομεν ἔκθεσιν τῆς φροντίδος τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς προαγωγῆς τῆς σωματικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Εἰς τὸ δευτέρον μέρος ἐκτίθεται πῶς οἱ ἄνθρωποι ἐξαπατηθέντες ὑπὸ τοῦ πονηροῦ (ὁ ὅποιος ἐνεφανίσθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ φρονιμοτάτου τῶν ζώων ὄφως διὰ τὸν πιστεύσων εὐκόλως) καὶ κακῶς χρησιμοποιήσαντες τὴν ἐλευθερίαν τῶν παρέβησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐματαιώσαν τὴν πνευματικὴν τῶν προαγωγὴν. Εἰς δὲ τὸ τρίτον μέρος ἐκτίθενται τὰ ἀποτελέσματα τῆς παραβάσεως τῆς ἐντολῆς καὶ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς καὶ ἐπὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς.

Ἡ δοθεῖσα ἐντολὴ εἶχε σκοπὸν νὰ δείξη εἰς τὸν ἄνθρωπον ὅτι ἠθικῶς πρέπει νὰ ἀσκηθῆ νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν Θεόν, δηλ. νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, συνωδεύετο δὲ μὲ σαφῆ προειδοποίησιν ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παρακοῆς θὰ ἦτο ὁ θάνατος· ἄρα ἀποτέλεσμα τῆς ὑπακοῆς θὰ ἦτο ἡ ἀθανασία. Οἱ στίχ. 4 καὶ 5 περιέχουν τοὺς λόγους μὲ τοὺς ὁποίους ὁ σατανᾶς προσπαθεῖ νὰ γελᾷ πάντοτε τοὺς ἔχοντας ἄσβεστον τὸν πόθον τῆς τελειότητος ἀνθρώπων, καὶ ὁ στίχ. 6 ἀπεικονίζει τὸ ἐπίπλαστον καὶ ἀπατηλὸν κάλλος, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ φαντασίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ταρασσομένη ἀπὸ τὰς εἰσηγήσεις τοῦ πειρασμοῦ, ἐνδύει τὴν ἁμαρτίαν. Εἰς τὸν στίχ. 10 ἡ φράσις *ἐφοβήθη καὶ ἐκρύβην* ἐμφανίζει τὴν διέγερσιν τῆς συνειδήσεως· ἔκρινεν ἡ συνείδησις τοῦ ἀνθρώπου τὴν ἁμαρτίαν του καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν τρόμον διὰ τὰς συννεπίας· καὶ ὅπως συμβαίνει συνήθως, οἱ ἄνθρωποι ἐπιτροπίτουν εἰς ἄλλους τὰς εὐθύνas των· ὁ Ἄδὰμ εἰς τὴν Εὐᾶν, ἡ Εὐᾶ εἰς τὸν ὄφιν.

Καὶ τιμωροῦνται μὲν οἱ ἄνθρωποι διὰ τὴν παράβασιν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀγαθότητί του δὲν ἀφίνει αὐτοὺς ἄνευ ἐλπίδος σωτηρίας. Εἰς τὸν στίχ. 15 δίδει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι ὁ ἀπόγονος τῆς γυναικός, δηλ. ἄνθρωπος γεννώμενος ἐκ μόνης τῆς γυναικός, ἐχθρὸς ἀδιάλλακτος τοῦ ὄφρεως—τοῦ διαβόλου—θὰ συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν του, ἂν καὶ οὗτος θὰ δυνηθῆ νὰ τὸν θανατώσῃ. Ὁ στίχος οὗτος εἶναι ἡ ἀρχαιοτάτη ἀναγγελία τῆς ἐνανθρωπήσεως ἐκ παρθένου τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο λέγεται *πρωτευναγέλιον*.

§ 3. Ἡ Διαθήκη.

Γεν 12 ¹ *συγγένεια*—οἱ συγγενεῖς, περιληπτικόν.—² *εὐλόγησω σε*—θὰ σὲ ἀγιάσω. *17* ² *διαθήκη* (ἰδὲ Εἰσαγωγῆς Κεφ. Α').—³ *ἐπὶ πρόσωπον*—πρηγῆς, εἰς προσκύνησιν.—⁴ *Ἀβραμ*—ὑψηλὸς πατήρ, *Ἀβραάμ*—πατὴρ πλήθους ἔθνων.—⁵ *παροικεῖς*—κατοικεῖς προσωρινῶς ὡς ξένος.— *εἰς κατάσχεσιν*—διὰ νὰ τὴν κατέχετε. *26* ³ *στήσω*—θὰ τηρήσω, θὰ ἐκπληρώσω.—⁵ *δικαίωματα*—ὅσα ὁ Θεὸς ὀρίζει ὡς δίκαια· συνών· *νόμιμα*. *28* ¹¹ *τόπω*—κατάλληλον τόπον.—¹² *ἐνυπνιάσθη*—εἶδεν ὄνειρον.—¹⁴ *πλατυνθήσεται*—θὰ ἐπεκταθῆ, θὰ ἀπλώσῃ.—²¹ *μετὰ σωτηρίας*—σῶων. *49* ¹ *ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν*—εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον.

συνήθως ἐν τῇ π. Δ. ἡ φράσις σημαίνει: ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Μεσσίου.—⁸ *αἰνέσαισαν* μγν. εὐκτική ἀντὶ μέλλ. ὀριστ.—θὰ σὲ ὑμνήσουν.—*αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νότου τῶν ἐχθρῶν σου*—θὰ τρέπῃς εἰς φυγὴν τοὺς ἐχθρούς σου καὶ θὰ τοὺς κτυπᾷς ἐκ τῶν ὀπισθεν.—*προσκυνήσουσιν* ὡς γενάρχην τῶν βασιλείων.—⁹ *ἐκ βλαστοῦ*—ἀπὸ τὸ δάσος (ὡς ὁ λέων).—*ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ*—ἡγεμὼν ἀπὸ τὸ γένος του.—*ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται*—ἕως οὗ ἔλθῃ ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυλαγμένη (ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ βασιλεία), δηλ. ὁ Χριστός. (Τὸ ἔβρ. κείμ. ἔχει: ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Εἰρηνοποιός, δηλ. ὁ Χριστός).

Εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα τῆς παραγράφου ταύτης (Γεν 12¹⁻⁷), ὁ Θεός, ἐκτελῶν τὴν ὑπόσχεσίν του τὴν ὁποῖαν ἔδωκεν εἰς τὸ *πρωτευαγγέλιον*, καλεῖ τὸν Ἀβραάμ νὰ τεθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, καὶ ὁ Ἀβραάμ ὑπακούει. Αὕτη εἶναι ἡ πρώτη ἐκδήλωσις τῆς διαθήκης.

Εἰς τὸ δεύτερον τμῆμα (Γεν 17¹⁻⁹) ἔχομεν ἀνανέωσιν τῆς διαθήκης, κατὰ τὴν ὁποῖαν τίθενται καὶ οἱ ὄροι τοὺς ὁποίους ὑποχρεοῦται νὰ τηρήσῃ ὁ Ἀβραάμ καὶ οἱ ἀπόγονοί του («Εὐαρέσεται ἐνώπιον ἐμοῦ καὶ γίνου ἄμεμπτος»).

Εἰς τὸ τρίτον τμῆμα (Γεν 28¹⁻⁵) ἔχομεν ἀνανέωσιν τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰσαάκ.

Εἰς τὸ τέταρτον τμῆμα (Γεν 28^{1-3, 4-10, 22}) ἔχομεν ἀνανέωσιν τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰακώβ, κατὰ τὴν φυγὴν του εἰς Μεσοποταμίαν, εἰς τὸ περίφημον ὄνειρον τῆς κλίμακος, παρὰ τὴν Βαιθήλ. Ἡ κλίμαξ εἶναι προφητικὴ προαπεικόνισις τῆς Θεοτόκου, ἡ ὁποία διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο ἡ κλίμαξ ἡ συνδέσασα τὸν οὐρανὸν μὲ τὴν γῆν:

Χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·

Χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν.

Τέλος εἰς τὸ πέμπτον τμῆμα (Γεν 49^{1-2, 8-12}), τὸ ὁποῖον εἶναι ἔμμετρον εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν, ὁ πατριάρχης Ἰακώβ προφητεύει μὲ λόγους, οἱ ὁποῖοι ἐξεπληρώθησαν κατὰ γράμμα, ὅτι ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα θὰ ἀποβῆ ἡ φυλὴ τῶν βασιλείων τοῦ Ἰσραήλ, καὶ ὅτι ὁ τελευταῖος τῶν ἐκ τῆς φυλῆς ταύτης βασιλείων θὰ εἶναι ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Θεὸς φυλάττει τὴν παγκόσμιον βασιλείαν, δηλ. ὁ Χριστός.

Τὰ κείμενα τῆς παραγράφου ταύτης καὶ ἄλλα ἀνάλογα ἀποτελοῦν τὸ κέντρον τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, τῆς ὁποίας, ὅπως εἵπομεν, κυρίαρχον θέμα εἶναι ἡ *διαθήκη* δηλ. ἡ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκλογή τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἀπογόνων του ὡς τοῦ λαοῦ διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ἠυλογοῦντο πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ σωτηρία τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ. Ἡ συναίσθησις τῆς εὐλογίας ταύτης τοῦ Θεοῦ ὑπῆρξεν ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν ἱστορικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Ἰσραηλικοῦ λαοῦ· αὕτη συνεκράτησεν αὐτὸν διὰ μέσου τόσων περιπετειῶν πιστὸν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν· αὕτη ἐνέπνεε τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς του καὶ τοὺς προφῆτας εἰς τὰ ὑπέροχα θεοσοκευτικά καὶ ἠθικὰ κηρύγματα καὶ συγγράμματά των, αὕτη δὲ ἔκαμνε τὸν λαόν, τοῦλάχιστον τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐξ αὐτοῦ, νὰ πιστεύωσι καὶ νὰ προσδοκῶσι καὶ νὰ διαδίδωσι καὶ εἰς ἄλλους τὴν ἐλπίδα τῆς ἐκ Θεοῦ σωτηρίας διὰ τοῦ Χριστοῦ.

§ 5. Ἡ Νομοθεσία τοῦ Σινά.

Ἐξδ 19 ² *ἀπῆραν*—ἐξεκίνησαν.—*παρενέβαλεν*—ἐστρατοπεύδευσεν, κατεσκήνωσεν.—³ *οἶκος Ἰακώβ, υἱοὶ Ἰσραὴλ*—ἡ οἰκογένεια τοῦ Ἰακώβ, οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραὴλ, φράσεις συνώνυμοι, σημαίνουσαι τὸ Ἰσραηλιτικὸν ἔθνος.—⁴ *ἀνέλαβον*—ἐξεσήκωσα, ἀνήρπασα.—*περιούσιος*—ἰδιαίτερός μου, ἐκλεκτός μου, τῆς ἰδιαίτερας εὐνοίας μου —⁵ *βασίλειον ἱεράτευμα*—βασίλικόν ἱερατικὸν γένος.—⁶ *παρέθηκεν*—προέβαλεν, ἔθεσεν ἐνώπιόν των.—*συνέταξεν*—διετύπωσεν, ἔθεσεν ὡς ὄρους συμφωνίας.—⁸ *ὁμοθυμαδὸν*—μιᾶ φωνῇ προθύμως, ὁμοθύμως.

Ἐξδ 20 ¹ *ἐξ οἴκου δουλείας* (παράθεσις εἰς τὸ *ἐκ γῆς Αἰγύπτου*), = ἐκ τοῦ τόπου ὅπου ἦσθε δοῦλοι.—² *οὐκ ἔσονται σοι*—δὲν θὰ ἔχῃς.—³ *εἰδωλον* καὶ *ὁμοίωμα* συνώνυμα—ἄγαλμα εἰδωλολατρίας.—⁴ *ζηλωτῆς*—ζηλότυπος.—⁵ *οὐ λήψη*—δὲν θὰ λάβῃς, δὲν θὰ μεταχειρισθῇς.—*ἐπὶ ματαίῳ* (κατὰ σχῆμα λιτότητος)—πρὸς κακὸν σκοπὸν.—*οὐ μὴ καθάρισή*—δὲν θὰ θεωρηθῇ καθαρὸν.—⁸ *ἀγιαζεῖν*—νὰ τηρῆς ὡς ἁγίαν.—⁹ *ἐργᾶ* ἀνώμ. μέλλων—θὰ ἐργάζῃσαι.—*σάββατα κυρίῳ τῷ Θεῷ σου*—ἀνάπαυσις εἰς τιμὴν καὶ εὐχαρίστησιν κυρίου τοῦ Θεοῦ σου.—¹⁰ *παῖς*—δοῦλος, *παιδίσκη*—δούλη.—*προσῆλυτος* (ἐκ τῆς ρίζ.

ηλυθ-του ρήμ. ἔρχομαι) = ὁ ξένος, ὁ ἄλλοθεν προσελθών.—
¹⁴ ἠγάσεν=κατέστησεν, ὥρισεν ἁγίαν.—¹² ἵνα εὖ σοι γένηται=
 διὰ τὴν εὐδαιμονήσῃς.—*ἵνα μακροχρόνιος γένη*=διὰ τὴν διατη-
 ρηθῆς ἐπὶ μακρὸν χρόνον.—¹⁴ οὐ μοιχεύσεις=μηδέποτε τὴν
 προσβάλλῃς τὴν οἰκογενειακὴν τιμὴν τινος.

² *Ἐξδ 21* ² ἐὰν κτήσῃ παῖδα=ἐὰν ἀποκτήσῃς δοῦλον.—
³ εἰσέλθῃ δηλ. εἰς τὴν οἰκίαν σου ὡς δοῦλος. *Λευ 25* ⁴⁴ ὅσοι
 ἂν γένωνται σοι=ὅσους ἀποκτήσῃς.—⁴⁵ πάροικοι=ἀλλόφυλοι
 κατοικοῦντες μεταξύ Ἰσραηλιτῶν.—εἰς κατάσχεσιν=τὸν τοῦ
 κάμητε κτῆμά σου, τὸν τοῦ καταλάβῃς.—¹⁶ κατόχιμοι=ὑπὸ
 κατοχὴν, ἰδιοκτησία.

² *Ἐξδ 21* ¹² πατάξῃ=κτυπήσῃ.— *θανάτω θανατούσθω*=
 ἐξάπαντος τὸν τιμωρῆται διὰ θανάτου. *Ἀριθ. 35* ¹¹ φυγαδευ-
 τήρια=τόποι καταφυγῆς, ἄσυλα.—¹² ἀγχιστεύων τὸ αἷμα=
 ὁ συγγενὴς τοῦ φονευθέντος.—*συναγωγή*=ἡ συνέλευσις τῶν γε-
 ρόντων, ἡ ὁποία ἤσκει καὶ δικαστικὰ καθήκοντα.—¹⁶ σκεῦος=
 ὄργανον.—²⁰ ὤση=ὠθήσῃ.

Λευ 24 ¹⁰ *ΤΟ ΟΝΟΜΑ* δηλ. τοῦ Θεοῦ.—*κατηράσατο*=
 ὕβρισεν, ἐβλάσφημησεν.—*διακρίναι*=τὸν δικάσων.

² *Ἐξδ 21* ¹ ἀποδῶται=πωλήσῃ.—² δίδουγμα=ἡ ὀπὴ τὴν
 ὁποίαν ἤνοιξεν ὁ κλέπτης διὰ τὴν εἰσέλθῃ καὶ κλέψῃ.—³ *πραθή-
 τω*=ἄς πωληθῆ.—⁶ *προσεμπρήσῃ* (ἐν : προσπίπτῃ) = πλὴν τῶν
 ἀκανθῶν καύσῃ καὶ.—⁷ *ὀμειται*=θὰ ὀρκισθῆ (ἐν : ὀμνύω).—*μὴ
 πεπονηρεῦσθαι* (μέσος πρkm. τοῦ πονηρεῦμαι)=ὅτι δὲν ἔχει
 δολιευθῆ.

² *Ἐξδ 21* ²¹ *προσήλυτος*=ξένος, πρόσφυξ.—²⁷ *περιβόλαιον*
 =περίβλημα, σκέπασμα.

² *Ἐξδ 23* ¹ ἀκοή ματαία=ἄκουσμα, διάδοσις κακή.—*οὐ
 συγκαταθήσῃ* (ἐν : συγκατατίθεμαι)=δὲν θὰ συγκατατεθῆς.—
² *οὐκ ἔση μετὰ πλειόνων*=δὲν θὰ συνεργασθῆς μετὰ πλείονας.—
ὥστε ἐκκλῖναι κρίσιν=ὥστε τὸν διαστρέψῃς τὸ δίκαιον.—*οὐκ
 ἐλεήσεις*=δὲν θὰ λυπηθῆς (τὸν πτωχὸν ὅταν ἔχη ἄδικον, ἔστω
 καὶ ἂν εἶναι ἢ διότι εἶναι πτωχός).—⁸ *λυμαίνεται*=φθειρεῖ.

Εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς παραγράφου ταύτης βλέπομεν ὅτι μετὰ
 τὴν ἄφιξιν καὶ κατασκήνωσιν τῶν Ἰσραηλιτῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν

τοῦ Μωϋσέως εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Σινά, ὁ Θεὸς ἀνα-
νεώνει πρὸς τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ τὴν διαθήκην.

Εἰς τὸ δευτέρον μέρος ἔχομεν τὸν Δεκάλογον, δηλ. τὰς δέκα
γενικὰς ἠθικὰς ἐντολάς.

Εἰς δὲ τὸ τρίτον μέρος ἐπιλογὴν διαφόρων εἰδικῶν ἐντολῶν
τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἐπίσης ἐκ διαταγῆς τοῦ Θεοῦ συντα-
χθέντος.

Ἐν τῷ α' τμήματι βλέπομεν ὅτι ὁ Θεὸς σέβεται τὸν νόμον
τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὅποιον αὐτὸς ἔθηκε· καὶ ἐν
τῷ οἱ Πατριάρχαι κατὰ τὴν σύναψιν τῆς διαθήκης εἶχον ἀνα-
λάβη τὴν ὑποχρέωσιν πίστεως καὶ ὑπακοῆς εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς
βάρος τῶν ἀπογόνων των, ἐν τούτοις ὁ Θεὸς πάλιν ἐρωτᾷ τὸ
ἔθνος διὰ τοῦ Μωϋσέως ἂν δέχεται τοὺς ὄρους τῆς διαθήκης.

Εἰσάγεται τοιοῦτοτρόπως εἰς τὸν κόσμον ἐκ θείας ἐνεργείας
καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ὁμαδικῆς τῶν ἀνθρώπων εὐθύνης διὰ τὰς
κοινὰς των ὑποθέσεις καὶ ἀποφάσεις.

Ἐκ τῶν δέκα ἐντολῶν αἱ τέσσαρες πρῶται εἶναι αἱ ἐντολαὶ
τῆς εὐσεβείας πρὸς τὸν Θεόν· καὶ δὴ ἡ μὲν *πρώτη* ἐπιβάλλει
πίστιν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τὸν ἐλευθερωτὴν ἀπὸ τὸν αἰγυπτι-
ακὸν ζυγὸν καὶ ἀπὸ πάντα ζυγόν· διότι δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον
κακὸν ἀπὸ τὴν δουλείαν, εἴτε πνευματικὴν εἴτε σωματικὴν.—Ἡ
δευτέρα συμπληρῶνει τὴν πρώτην, ἀπαγορεύουσα τὴν εἰδωλο-
λατρείαν.—Ἡ *τρίτη* ἐπιβάλλει σεβασμὸν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ,
συναφῶς δὲ πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἀφιερωμένον ἢ σχετίζεται
ὅπωςδῆποτε πρὸς τὸν Θεόν.—Ἡ δὲ *τετάρτη* ἐντολὴ καθιερῶνει
τὴν εὐσεβεικωτάτην διάταξιν τῆς ἐβδομαδιαίας ἀναπαύσεως.

Ἡ *πέμπτη* ἐντολὴ εἶναι ἡ ἐντολὴ τῆς τιμῆς πρὸς τοὺς
γονεῖς· εἶναι ἡ ἐντολὴ ἡ ἀγιάζουσα τὸν θεσμὸν τῆς οἰκογενείας,
ἡ ὁποία εἶναι ἡ βάσις τῆς ἐν κοινωνίᾳ συμβιώσεως τῶν ἀν-
θρώπων.

Ἐκ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν ἡ *ἕκτη* ἀπαγορεύει τὰ ἀδικήματα
κατὰ τῆς ζωῆς, ἡ *ἑβδόμη* τὰ ἀδικήματα κατὰ τῆς οἰκογενειακῆς
τιμῆς, ἡ *ὄγδοη* τὰ ἀδικήματα κατὰ τῆς περιουσίας, καὶ ἡ *ἐνάτη*
τὰ ἀδικήματα κατὰ τῆς ἀτομικῆς τιμῆς· ἡ δὲ *δεκάτη* ἀπαγορεύει
τὴν ἐπιθυμίαν τῶν ξένων ἀγαθῶν, δηλαδὴ ζητεῖ νὰ ἐκριζώσωμεν
ἐκ τῆς καρδίας μας τὴν αἰτίαν τῶν ἀδικημάτων, τὰ ὅποια ἀπα-
γορεύουν αἱ τέσσαρες προηγούμεναι ἐντολαί.

Εἰς τὸ τρίτον τμήμα ἔχομεν σειρὰν ἐκ τῶν σπουδαιότερων ἄλλων ἐντολῶν τῆς νομοθεσίας τῆς Πεντατεύχου.

Εἰς τὴν *περὶ δούλων* νομοθεσίαν βλέπομεν ὅτι ἡ δουλεία ἀναγνωρίζεται, μόνον δὲ ὑπὲρ τῶν Ἑβραίων, ὅσοι κατήντησαν δοῦλοι εἰς Ἑβραίους, ἐπιβάλλεται ἡ ἀπελευθέρωσις των μετὰ ἑξαετῆ δουλείαν. Ὁ Χριστιανισμὸς κηρύξας τὴν ἠθικὴν ἰσότητα πάντων τῶν ἀνθρώπων ἐν Χριστῷ, κατήργησε τὴν δουλείαν καὶ τοὺς σχετικοὺς νόμους.

Εἰς τοὺς *περὶ φόνον* νόμους ὁ Μωσαϊκὸς νόμος εἶναι λίαν σκληρὸς· διὰ τοὺς ἐκουσίους φονεῖς ὁρίζει τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου, καὶ ὅταν ἀκόμη καταφύγουν εἰς τὸ ἄσυλον θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ, ἐκτελεσθὴν δὲ τῆς ποινῆς τάσσει τὸν συγγενῆ τοῦ φονευθέντος! Μόνον διὰ τοὺς ἀκουσίους φονεῖς ἰσχύει τὸ ἄσυλον τῶν φυγαδευτηρίων πόλεων καὶ ὁρίζεται δίκη.

Ἄνηλῆς εἶναι ὁ νόμος ὁ ἐπιβάλλων ποινὴν τοῦ θανάτου διὰ λιθοβολισμοῦ εἰς τοὺς βλασφήμους, καὶ ποινὴν θανάτου εἰς τὸν τύπτοντα ἢ κακολογοῦντα τοὺς γονεῖς του. Ὡσαύτως ἀπάνθρωπος ὁ νόμος ὁ ἐπιτρέπων τὸν φόνον τοῦ ἐπ' αὐτοφώρῳ συλληφθέντος κλέπτου, λίαν δὲ αὐστηροὶ ἀλλὰ σωφρονιστικοὶ οἱ περὶ ἀποζημιώσεως κλοπῶν ἢ ἀγροζημιῶν ἢ τυρπολήσεων νόμοι.

Δίκαιαι δὲ καὶ φιλόφρονες αἱ ἐντολαὶ περὶ προστασίας τῶν ἀδυνάτων καὶ περὶ τῆς ἐν ταῖς δίκαις συμπεριφορᾶς δικαστῶν καὶ μαρτύρων.

§ 6. Ὁ μακάριος ἀνήρ.

Ψλμ 1 ¹ *βουλή* = συνέλευσις. — *καθέδρα* = συνεδρίασις. — *ἀσεβεῖς* = ἁμαρτωλοὶ πρὸς τὸν Θεόν· *ἁμαρτωλοὶ* = ἁμαρτωλοὶ καθ' ἑαυτούς· *λοιμοὶ* = ὀλέθριοι κατὰ τῶν ἄλλων. — ³ *διέξοδος ὕδατος* = ὁ ροῦς τοῦ ποταμοῦ. — ⁴ *χνοῦς* = ἡ ἄχνη τοῦ ἀχύρου εἰς τὰ ἀλώνια. — *ἐκριπτεῖ* = σκορπίζει. — ⁶ *ὁδὸς δικαίων* = οἱ πορευόμενοι ἐν δικαιοσύνῃ, οἱ δίκαιοι· *ὁδὸς ἀσεβῶν* = οἱ πορευθέντες ἐν ἀσεβείᾳ, οἱ ἀσεβεῖς.

Ἐπάρχει σειρὰ παραλληλισμῶν καὶ ἐν τῷ ψαλμῷ τούτῳ.

Ὁ ψαλμὸς οὗτος διαγράφει ὡραιότατα τὸν τύπον τοῦ εὐσεβοῦς ἀνδρὸς κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τῆς παλ. Διαθήκης, τὸν ὁποῖον χαρακτηρίζει ὡς εὐδαίμονα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἀσεβῆ.

Εἰς τὸν στχ. 1 καθορίζει τι πρέπει νὰ ἀποφεύγη ὁ εὐσεβής, εἰς τὸν στχ. 2 εἰς τί νὰ ἀσχολῆται κατὰ τὸν στχ. 3 ὁ εὐσεβής πίνων συνεχῶς τὰ ζωηφόρα νάματα τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ ὁμοιάζει πρὸς ἀειθαλὲς καὶ καρποφόρον δένδρον πεφυτευμένον πλησίον ποταμοῦ, ἐν ᾧ κατὰ τὸν στχ. 4 ὁ ἀσεβής ὡς ἄχνη ἀλωνίου παρασύρεται ὑπὸ τοῦ ἀνέμου καὶ ἐξαφανίζεται. Οἱ στχ. 5 καὶ 6 διδάσκουν τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν ἀμοιβὴν τῶν δικαίων καὶ τὴν τιμωρίαν τῶν ἀσεβῶν.

§ 7. Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου.

Ἦσ 6 Ὁ **Ὄζιας** ὁ ἄλλως λεγόμενος Ἀζαρίας ἐκ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων τοῦ Ἰούδα (790—739 π. Χ.).—**σεραφεῖμ**, τάγμα ἀγγέλων.—³ Τὸ τριπλοῦν **ἅγιος** εἶναι ὑποδήλωσις ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τριαδικός.—**σαβαώθ** λ. ἔβρ.=τῶν δυνάμεων, δηλ. τῶν οὐρανίων δυνάμεων, τῶν ἀγγέλων.—⁴ **καπνοῦ** ὁ καπνὸς ὡς καὶ ἡ νεφέλη εἶναι σύμβολον τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ παλ. Διαθήκῃ (π. χ. εἰς τὸ Σινά, ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ κτλ.).—⁵ **κατανένυγμαί**=ἔχω κεντηθῆ (εἰς τὴν καρδίαν).—**ἀκάθαρτα χεῖλη**=βλάβασφημα χεῖλη.—⁶ **λαβίς**=τσιμπίδα.

Ὁ προφήτης ἐν ὑπερκοσμίῳ ὁράματι βλέπει τὸν Θεὸν μὲ ὄλην τὴν λαμπρότητά του καθήμενον ἐπὶ τοῦ θρόνου του ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ περικυκλούμενον καὶ δοξολογούμενον ὑπὸ τῶν οὐρανίων δυνάμεων, καὶ λατρευόμενον κατὰ τὸν τύπον τῆς ἀνθρωπίνης λατρείας διὰ θυσιαστηρίου πυρός. Ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁ προφήτης συναισθάνεται ἐν τῇ ψυχῇ του τὴν ἁμαρτωλὴν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ του διαγωγὴν, ἰδίως δὲ ταράσσεται ἀπὸ τὴν συναίσθησιν τῶν βλασφημιῶν. Ἀλλὰ δι' ἄνθρακος πεπυρωμένου εἰς τῶν ἀγγέλων καθαρίζει τὰ χεῖλη του ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ὁ Θεὸς τὸν ἀποστέλλει καθαρὸν ἵνα προφητεύσῃ.

Σύμφωνα μὲ τὴν περικοπὴν ταύτην ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου δηλ. ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης εἰκόνας τῶν σεραφεῖμ, τὰ ἐξαπτέρυγα. Τὸν δὲ ἄνθρακα πυρός ἐθεώρησεν ὀρθῶς τύπον προφητικὸν τῆς ἁγίας κοινωνίας, ἡ ὁποία μᾶς δίδεται «εἰς ἄφεςιν ἁμαρτιῶν». Τὸν δὲ ὕμνον τῶν ἀγγέλων ἐν συνδυασμῷ μὲ

τὸν ὕμνον τῶν παιδῶν τῆς ἡμέρας τῶν βαίτων καθιέρωσε καὶ ψάλλει εἰς τὴν θεῖαν λειτουργίαν.

§ 8. Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ.

Ἦσ 9 ¹ *χώρα Ζαβουλῶν* (τὸ περιέχον ἀντὶ τοῦ περιεχομένου) = ὁ Ζαβουλωνῖται· *ἡ γῆ Νεφθαλεὶμ* = ὁ Νεφθαλεμίται· *ὁδὸν θαλάσσης* = ὁ παραθαλάσσιοι· *πέραν τοῦ Ἰορδάνου* = ὁ κάτοικοι τῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδ. χώρας, τῆς Περσίας· *τὰ μέρη τῆς Ἰουδαίας* = ὁ κάτοικοι (τῶν μερῶν) τῆς Ἰουδαίας. — ² *ἐν σκότει* ἐνν. πνευματικῶ. — *ἐν χώρᾳ σκιᾶς θανάτου* = εἰς χώραν τὴν ὁποίαν σκιάζει ὁ θάνατος. — ³ *οὗ ἡ ἀρχὴ ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ* = ὁ ὅποιος φέρει (μόνος του) ἐπὶ τῶν ὤμων του τὴν βασιλείαν του. — *μεγάλης βουλῆς* = τῆς μεγάλης (περὶ ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους) ἀποφάσεως (τοῦ Θεοῦ). — *σύμβουλος* = διδάσκαλος (ἀρετῆς). — *ἄρχων εἰρήνης* = βασιλεὺς εἰρηνικός. — *πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος* = οἱ μετ' αὐτὸν ἀνθρωποὶ θὰ εἶναι (πνευματικοὶ) ἀπόγονοί του, οἱ μετ' αὐτὸν αἰῶνες θὰ φέρουν τὸ ὄνομά του. — *τῆς εἰρήνης αὐτοῦ ἐπὶ τὸν θρόνον Δαυεὶδ* = τῆς εἰρηνικῆς αὐτοῦ διαμονῆς ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαυεὶδ. — *κατορθῶσαι* = νὰ ἀνορθώσῃ. — *ἀντιλαβέσθαι* = νὰ στηρίξῃ. — *ζῆλος* = ἀγάπη.

Εἰς τὴν προφητείαν ταύτην ὁ μέγας Ἠσαΐας καλεῖ εἰς συναγεμὸν τὸν λαὸν τοῦ Ἰσραὴλ ὁλόκληρον, ὁ ὅποιος ἐβάδιζεν ὑπὸ τὴν τρομερὰν ἀγωνίαν τοῦ πνευματικοῦ θανάτου, ἵνα χαιρετίσῃ τὴν γέννησιν τοῦ οὐρανοῦ παιδίου, τὸ ὅποιον θὰ ἀνασυστήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ παιδίον τοῦτο ἔχει ἐκ φύσεως τὴν ἐξουσίαν, δὲν θὰ τὴν παραλάβῃ παρ' ἀνθρώπου· ἐπ' αὐτοῦ συγκεντροῦνται αἱ ιδιότητες τῆς παντοδυνάμου θεότητος καὶ αἱ ιδιότητες τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ· ἡ ἐξουσία του δὲν θὰ ἔχῃ οὔτε τοπικὰ οὔτε χρονικὰ ὄρια, ἀλλὰ θὰ εἶναι παγκόσμιος καὶ αἰωνία, καὶ ἀδιατάρακτος εἰρήνη καὶ δικαιοσύνη θὰ ἐπικρατήσῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸ παιδίον τοῦτο θὰ κομίσῃ εἰς τὴν γῆν τὸ χαρμόσυνον ἄγγελμα τῆς περὶ ἀπολυτρώσεως βουλῆς τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ εἶναι ὁ ἐκτελεστής τῶν σκοπῶν τῆς ἀγάπης αὐτοῦ.

Καὶ οἱ ἐθνικοὶ ἀνέμενον τὴν γέννησιν θαυμαστοῦ παιδίου

τὸ ὁποῖον θὰ ἀπέβαινεν ὁ ἀνακαινιστὴς τοῦ κόσμου καὶ θὰ ὠδήγει αὐτὸν εἰς τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας. Ὁ ρωμαῖος ποιητὴς Βεργίλιος ἐγκωμιάζει τὴν γέννησιν τοῦ παιδίου εἰς τὴν δ' ἔκλογὴν.

Καὶ ὁ μέγας χριστιανὸς ποιητὴς Ρωμανὸς ὁ μελωδὸς ἐκ τῆς προφητείας ταύτης ἔλαβε τὸ ἐφύμνιον τοῦ κοντακίου του εἰς τὴν ἑορτὴν τῶν Χριστουγέννων

δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ προὸ αἰώνων Θεός.

§ 9. Ἡ καταγωγὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ διοίκησις του.

¹ *Ἦσ 11* ¹ *ράβδος, ἄνθος* (ποιητικῶς) = ἀπόγονος. — ² *ἀναπαύσεται* = θὰ ἐγκατασταθῆ. — *πνεῦμα τοῦ Θεοῦ* = ὁ Θεός, (κατὰ περιφρασιν συνήθη εἰς τὴν Ἁγ. Γραφήν)· ὁμοίως καὶ τὰ ἐπόμενα : *πνεῦμα σοφίας* = σοφία, *πνεῦμα συνέσεως* = σύνεσις κτλ. — ³ *κατὰ τὴν δόξαν* = κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν· *κατὰ τὴν λαλιὰν* = κατὰ τὴν εὐγλωττίαν. — ⁴ *δικαιοσύνη* καὶ *εὐθύτης* συνώνυμα. — *πατάξει* = θὰ κτυπήσῃ. — *ἐν πνεύματι* = πνευματικῶς (ὄχι σωματικῶς). — *ἀνελεῖ* = θὰ φονεύσῃ (ἐνεστ. ἀναιρέω). — *ἀσεβῆ* (περιληπτικόν) = τοὺς ἀσεβεῖς, δηλ. τὴν ἀσέβειαν. ⁵ *εἰλημένος* = περιτυλιγμένος. — ⁶ *τρῶγλη* = φωλεά. — *ἀσπίς* = εἶδος δηλητηριώδους ὄφως. — *ἀπογεγαλακτισμένον* συνώνυμον τοῦ *παιδίον νήπιον*. — ⁷ *ὄρος ἅγιον* = ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Θεοῦ. — *τοῦ γινῶναι* = τῆς γνώσεως. — ¹⁰ *τιμῆ* = δόξα.

Ὁ προφήτης Ἰσαΐας συνεχίζει ἀκόμη καθαρώτερα εἰς τὴν προφητείαν ταύτην τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ· ἐνῶ π.χ. εἰς τὴν προηγουμένην προφητείαν ὑπαινίσσεται ἀπλῶς τὴν σχέσιν του πρὸς τὸν περικλεᾶ βασιλέα Δαυεῖδ, ἐνταῦθα μᾶς λέγει ρητῶς ὅτι θὰ εἶναι—κατὰ τὸ ἀνθρώπινον— κλάδος καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί. ¹¹ Ἀξιοσημείωτος εἶναι ὁ στίχ. 2, ὅστις ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ὅλας τὰς ιδιότητας τῆς θεότητος, καὶ τοῦ ὁποίου συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὁ ἀπόγονος οὗτος τοῦ Ἰεσσαί θὰ εἶναι Θεὸς ἐνανθρωπήσας. Ὡσαύτως αξιοσημείωτος εἶναι ὁ στίχ. 4, κατὰ τὸν ὁποῖον ὄπλον τοῦ παγκοσμίου τούτου θεανθρώπου ἡγεμόνος, μὲ τὸ

ὁποῖον θὰ κατακτίσῃ τὴν γῆν, καὶ θὰ καταλύσῃ τὴν ἀσέβειαν θὰ εἶναι ὁ λόγος τοῦ στόματός του. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ θὰ ἡμερώσῃ τοὺς ἀγρίους καὶ θηριώδεις καὶ θὰ φέρῃ αὐτοὺς εἰς εἰρηνικὴν συμβίωσιν μετὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ ἀθῶνων· πᾶσα ἡ ἀνθρωπότης θὰ γνωρίσῃ τὸν Θεὸν καὶ τὸ θέλημά του, ἡ ἄφθονος δὲ ὡς θάλασσα γνώσῃς αὕτη τοῦ Θεοῦ θὰ ἐξαλείψῃ τὸ ἔγκλημα ἀπὸ τὴν γῆν. Ὁ ἀπόγονος οὗτος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ ἑλπίς, ἡ προσδοκία τῶν ἔθνων.

§ 10. Ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ.

Ψλμ 71 ⁵ *πρὸ τῆς σελήνης*—πέρα ἀπὸ τὴν σελήνην, δηλ. καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς σελ.—⁶ *ὡς ὑέτις ἐπὶ πόκον* (φράσις παροιμιακὴ περὶ τῆς ἐξ οὐρανοῦ ζωογονούσης τοὺς λειμῶνας δρόσου ἢ βροχῆς)—ὡς δρόσος εἰς μαλλίον (ἀκατέργαστον).—⁷ *ἀνταναιρεθῆ*—ἐξαφανισθῆ.—⁸ *ἀπὸ ποταμοῦ* δηλ. τοῦ Εὐφράτου.—¹⁰ *Θαρσεῖς*—τὰ ἔθνη τὰ περὶ τὴν Μεσόγειον.—*Σαβὰ*—τὰ νότια τῆς Ἀραβίας.—¹⁷ *πρὸ τοῦ ἡλίου*—καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἡλίου.

Ὁ ψαλμὸς οὗτος εἶναι ἐκ τῶν χριστολογικῶν ψαλμῶν τοῦ Δαυεῖδ. Μὲ ἔξαρσιν προφητικὴν καὶ ἐνθουσιασμόν ποιητικὸν οὐχὶ κατώτερον τοῦ Ἡσαίου ὁ Προφητᾶναξ προεικονίζει τὴν δόξαν τοῦ Μεσσίου καὶ τὴν εὐτυχίαν τῶν ἡμερῶν του. Ὁ Χριστὸς θὰ βασιλεύσῃ μετὰ δικαιοσύνης εἰς τὸν αἰῶνα· τὸ κράτος του θὰ περιλάβῃ πᾶσαν τὴν γῆν· θὰ ὑποταχθῶν εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη· πάντες θὰ προσεύχωνται περὶ αὐτοῦ διαπαντός, θὰ τὸν εὐλογοῦν καὶ θὰ τὸν μακαρίζουν, δι' αὐτοῦ θὰ εὐλογηθῶν πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς.

Αἱ προρρήσεις αὗται βαθμηδὸν ἐκπληροῦνται· δὲν παρῆλθον ἀκόμη δισχίλια ἔτη—σταγὼν ἐν τῷ ὤκεανῳ τῶν αἰώνων—καὶ τόση πρόοδος συνετελέσθη πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην· τὸ μεγαλῆτερον καὶ καλλίτερον τμῆμα τῆς ἀνθρωπότητος πιστεύει εἰς τὸν Χριστὸν καὶ προσπαθεῖ παρὰ τὴν ἀτέλειαν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως νὰ ἐκπληροῖ εὐρύτερον καὶ πληρέστερον τὰς ἐντολάς του· ἀκόμη καὶ ὅσοι δὲν πιστεύουν εἰς αὐτὸν φιλοτιμοῦνται νὰ κανονίζουσι τὴν δημοσίαν καὶ ἰδιωτικὴν ζωὴν των σύμφωνα μὲ τὰς ἐντολάς του· ἐν τῇ πραγματικότητι εἶναι ἠθικῶς ὑποτεταγ-

μένα εἰς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, πανταχοῦ μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα εὐλογεῖται τὸ ὄνομά του· καὶ ὅπου ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς προσεγγίζει περισσότερον πρὸς τὸ ἰδεῶδες τὸ ὁποῖον αὐτὸς ἐνομοθέτησε, τόσον ὁ πολιτισμὸς οὗτος γίνεται ἀνώτερος καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων εὐτυχεστέρα.

² Ἀξιοσημείωτος εἶναι εἰς τὸν στίχ. 15 ἡ ἔκφρασις *προσεύχονται περὶ αὐτοῦ διαπαντός*, ἡ ὁποία εἶναι ἔνδειξις ὅτι καὶ ὁ Προφητάναξ θεωρεῖ τὸν Χριστὸν ὑπεράνθρωπον μὲν ἀλλ' ὄχι θεάνθρωπον, ἀφ' οὗ λέγει ὅτι θὰ προσεύχωνται ὄχι εἰς αὐτόν, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ (πρὸς τὸν Θεόν).

§ 11. Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Χριστοῦ.

*Ψλμ 2*¹ *Ἰνατί*—διατί;—*ἐφρούαξαν*—ἀγορίεψαν.—*ἔθνη*—οἱ ἐθνικοί, οἱ εἰδωλολάτραι.—² *παρέστησαν καὶ συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό*, συνώνυμα.—³ πρὸ τοῦ *Διαρρήξωμεν* θὰ ἐννοηθῇ *λέγοντες*.—*αὐτῶν* δηλ. τοῦ Κυρίου καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ.—⁴ *ἐκγελάσεται καὶ ἐκμνηστηριεῖ*, συνώνυμα.—⁵ *κληρονομίαν* καὶ *κατάσχουσιν* συνώνυμα—να τὰ κληρονομήσῃς καὶ να τὰ καταλάβῃς.—¹⁰ *βασιλεῖς*, συνών : *οἱ κρινόντες*.—*σύνετε*, συνών : *παιδεύθητε*—συνετίσθητε, βάλτε μυαλό.

Καὶ ὁ ψαλμὸς οὗτος εἶναι χριστολογικός.

Ἡ ἀπολυτρωτικὴ δρᾶσις τοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ εἶναι χωρὶς ἀντίδρασιν· καὶ ὁ Δαυεὶδ εἰς τὸν ψαλμὸν τοῦτον προλέγει ὅτι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς θὰ συνομόσουν κατὰ τοῦ Χριστοῦ διὰ νὰ ἀποσείσουν τὸν ζυγὸν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ θραύσουν τὰ δεσμά των.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία· ἡ κακία δὲν παραδίδει τὰ ὄπλα ἀμαχητί· καὶ ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἠθικὴν τελειοποίησιν καὶ τὴν ἀρετὴν εἶναι βαρὺς καὶ τραχὺς· διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀξία τῆς ἀρετῆς εἶναι ἀνυπολόγιστος. Ὅμως οἱ ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ ἔχουν πάντοτε τὸν Θεὸν βοηθόν, καὶ εἰς τὸ τέλος αὐτοὶ μένουσι νικηταί. Ὁ Χριστὸς εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ κακοῦ εἶχεν ἀνταγωνιστὰς τοὺς δυνατοὺς τῆς γῆς ἐν συμμαχίᾳ, καὶ πολλάκις καὶ μέχρι σήμερον ἐπαναλαμβάνεται τὸ φαινόμενον· ἀλλ' ὁ Χριστὸς νικᾷ πάντοτε ἐν τέλει· ἥλλαξε καὶ ἀλλάσσει διηνεκῶς τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου

καὶ ἐπεκτείνει βαθμηδὸν εὐρύτερον τὴν πνευματικὴν τοῦ βασιλείαν εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων.

§ 12. Τὸ Πάσχα, τύπος τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ.

⁷ *Ἐξδ 12* ⁸ *πατριὰ*—οἰκογένεια.—⁹ *σταθμοὶ*—αἱ παραστάδες τῆς θύρας.—*φλιά*—τὸ ἄνω ὀριζόντιον ξύλον τοῦ πλαισίου τῆς θύρας.—¹⁰ *πικρίδες* = πικρὰ (ἄβραστα) χόρτα.—¹¹ *ἀπολείπεται* ἀντὶ *ἀπολειφθήσεται* καὶ *συντριβεται* ἀντὶ *συντριβήσεται*.—¹² *σκεπάσω*—θὰ σᾶς θέσω ὑπὸ τὴν σκέπη μου, θὰ σᾶς προφυλάξω.—*πληγὴ*—κτύπημα.—*πταίω*—κτυπῶ.

Τὸ πάσχα τὸ Ἰουδαϊκόν, διὰ τὴν τέλεσιν τοῦ ὁποίου παρέχονται λεπτομερεῖς ὁδηγίαι εἰς τὴν παροῦσαν περικοπὴν, εἶναι τύπος προφητικὸς τῆς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ θυσίας τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς ἄγὼν ἀπολυτρώσεως ἀπαιτεῖ θυσίας· καὶ ὁ ἄγὼν τῆς ἀπολυτρώσεως ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὸν φοβερώτατον τῶν ζυγῶν, τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας, ἀπήτησε τὴν ὑψίστην θυσίαν· καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἐδίστασε χάριν τοῦ ἔργου τούτου νὰ θυσιάσῃ ἑαυτὸν, γενόμενος αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ θῦμα, εἰσελθὼν ἅπαξ διὰ παντὸς εἰς τὰ ἅγια καὶ αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος, ὡς λέγει ἡ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴ (9¹²).

Ὁ ἄμνος ὁ ἐνιαύσιος, ὁ ἄρτιος δηλαδὴ εἰς ἡλικίαν, συμβολίζει τὸν τέλειον ἄμωμον ἄνθρωπον, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· ἡ σφαγὴ τοῦ ἄμνου τὴν σταύρωσίν του· ὅπως δὲ διὰ τοῦ σημείου τοῦ αἵματος τοῦ ἄμνου ἐπὶ τῶν θυρῶν των οἱ Ἰσραηλιταὶ ἐσώθησαν ἀπὸ τὰ πλήγματα τοῦ ἀγγέλου τῆς καταστροφῆς, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ μεταλαμβάνοντες τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σφύζονται ἀπὸ τὸν κίνδυνον τῶν ἀγγέλων οἱ ὁποῖοι θὰ ἐκτελέσουν τὴν τιμωρίαν τῶν ἁμαρτωλῶν· καὶ ὅπως μετὰ τὸ τυπικὸν πάσχα ἠκολούθησεν ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Αἴγυπτίων, τοιοῦτοτρόπως μετὰ τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐπικολούθησεν ἡ ἀπολύτρωσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας.

§ 13. Ὁ ὄφης ὁ χαλκοῦς ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ.

¹ *Ἀριθ 21* ² *ὦρο*, ὄρος νά. τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης πρὸς τὸν Αἰλιαντικὸν κόλπον.—³ *κατελάλει*—ἐλάλει ἐναντίον, ἐγκρίνιαιζε

— *προσώχθισεν* = ἐβαρύνθη, ἐσιχάθη. — *ἄρτον διάκενον*, δηλ. κούφιον, λέγουν τὸ μάννα. ⁷ *ἀφελέτω* = ἄς σηκώση (ἐνεστ. ἀφαιρέω). — ⁸ *ἐπὶ σημείου* = ἐπὶ κοντοῦ.

Ἡ περικοπὴ αὕτη διηγεῖται ἐπεισόδιον τῆς διαμονῆς τῶν Ἰσραηλιτῶν εἰς τὴν ἔρημον, τὸ ὁποῖον εἶναι προφητικὸς τύπος τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῶν πρωτοπλάστων γνωρίζομεν ὅτι εἰς ὄφιν μετημφίεσθη ὁ σατανᾶς καὶ ἐξηπάτησεν αὐτοὺς εἰς παράβασιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. Ὡστε ὁ ὄφιν εἶναι ὁ ἄρχων τοῦ κακοῦ, καὶ τὰ δῆγματά του αἱ ἁμαρτίαι, αἱ ὁποῖαι ἐπιφέρουσι τὸν πνευματικὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτὸ ἐγένετο μέσα εἰς τὴν ἔρημον· οἱ ὄφεις ἔδακνον τοὺς ἀσεβήσαντας εἰς τὸν Θεὸν Ἰσραηλίτας καὶ τοὺς ἐθανάτωνον.

Ὁ Μωϋσῆς κατ' ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν νὰ σώσῃ τὸν λαὸν ἀνυψῶναι ἐπὶ κοντοῦ ὡς σημαίαν (= ἐπὶ σημείου) ὄφιν χάλκινον, καὶ παραγγέλλει εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας, ὅσοι δάκνονται ὑπὸ τῶν ὄφεων νὰ ἀτενίζωσι τὸν ὄφιν ἐκεῖνον καὶ θὰ σφύζονται. Ὁ Μωϋσῆς εἶναι ἐνταῦθα ὁ μεσίτης τοῦ Ἰσραὴλ πρὸς τὸν Θεόν· ἀλλὰ ποῖος εἶναι ὁ χάλκινος ὄφιν; Ὁ ὄφιν οὗτος δὲν εἶναι πλέον ὁ σκοτεινὸς καὶ δηλητηριώδης ὄφιν εἰς τὸν ὁποῖον μετεμορφώθη *πάλαι* ποτὲ ὁ σατανᾶς, ἀλλὰ ὁ γνήσιος ὄφιν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ φρονιμώτατον τῶν ζώων τοῦ Παραδείσου· συμβολίζει λοιπὸν ὁ χάλκοῦς ὄφιν ὁ λάμπων τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ, ἦτοι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ, τὸν Χριστόν· καὶ ἡ ὑψωσίς του ἐπὶ σημείου ἐν τῇ ἐρήμῳ τὴν σταυρώσιν του· ὅπως δὲ τότε οἱ Ἰσραηλίται ὁσάκις ἐδάκνοντο ὑπὸ τῶν ὄφεων ἔστρεφον τὰ βλέμματα πρὸς τὸν ἐπὶ σημείου ὄφιν καὶ ἐσφύζοντο, οὕτω καὶ σήμερον ὁ δακνόμενος ὑπὸ τοῦ δαβόλου καὶ παρασυρόμενος εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἐὰν στραφῆ μετὰ πίστιν καὶ ἐλπίδα πρὸς τὸν Ἐσταυρωμένον σφύζεται.

Ὁ ὄφιν οὗτος ὁ χάλκοῦς τοῦ Μωϋσέως ἐσφύζετο καὶ ἐλατρεῖτο ἐν Ἱερουσαλήμ μέχρι τοῦ Ἐζεκιίου (Βασιλ. Δ' 18⁴).

§ 14. Τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

Ἦσ 53 ¹ *τῇ ἀκοῇ ἡμῶν* = εἰς ὅσα ἡμεῖς ἠκούσαμεν (καὶ ἐκυρῶσαμεν) τὸ Ἐβραϊκὸν κείμενον ἔχει *εἰς τὸ ἄγγελμα*, δηλ. κήρυγμα ἡμῶν). — *ὁ βραχίων* = ἡ δύναμις. — *τίνι* = εἰς βάρος τί-

νος ἐφανερώθη! ² *Ἀνηγγείλαμεν ἐναντίον αὐτοῦ* = ἐκηρύξαμεν αὐτόν. — *εἶδος* = κάλλος· *δόξα* = λαμπρότης. — ³ *ἄτιμον καὶ ἐκλείπον* = ἄσχημον καὶ ἀφανισμένον. — *ἐν πληγῇ* = τραυματίας. — *εἰδὼς φέρειν μαλακίαν* = συνειθισμένος εἰς τὴν ἀσθένειαν, ἀδικόπως ἀσθενής. — *ἀπέστραπται* = ἐθεωρήθη ἄξιον ἀποστροφῆς. συνώνυμα: *ἠτιμάσθη καὶ οὐκ ἐλογίσθη* = περιεφρονήθη καὶ δὲν ἐθεωρήθη ἄξιος λόγου. — ⁴ *φέρει* = εἶναι φορτωμένος. — *δδυνάται* = πονεῖ, πάσχει. — τὸ *ὑπὸ Θεοῦ* εἶναι ποιητικὸν αἷτιον καὶ εἰς τὰ τρία ἐμπρόθετα *ἐν πόνῳ καὶ ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει* = καὶ ἡμεῖς ἐνομίσαμεν ὅτι αὐτὸς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὑπεβλήθη εἰς τὸν πόνον, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐπλήγη καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐκακώθη. — ⁵ *ἐμαλακίσθη* = ἐβασανίσθη, ἐκακοποιήθη. — *παιδεία εἰρηνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν* = ἡ χάριν τῆς συνδιαλλαγῆς μας μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπιβλητέα εἰς ἡμᾶς τιμωρία ἔπεσεν ἐπ' αὐτόν. — *μώλωψ* = πληγή. — ⁶ *ἐπλανήθημεν* = ἐχάσαμεν τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας. — *ἄνθρωπος* = πᾶς ἄνθρωπος. — *ταῖς ἁμαρτίαις ἡμῶν* (οἰονεὶ προσωποποιοῦνται αἱ ἁμαρτίαι) = παρέδωκεν αὐτόν εἰς τὰς ἁμαρτίας μας δηλ. ἵνα κακωθῇ ὑπ' αὐτῶν. (Το Ἐβρ. λέγει: ἐφόρτωσεν εἰς αὐτόν τὴν ἀνομίαν πάντων ἡμῶν). — ⁸ *ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη* = ὑψώθη, ἐμεγάλωσεν ἡ δόξα του. — *αἴρεται ἡ ζωὴ αὐτοῦ* = ὑφίσταται θάνατον, ἀποθνήσκει. — ⁹ *ἀνομίαν οὐκ ἐποίησε* κλπ. = οὔτε ἔπραξεν οὔτε εἶπέ τι κακόν. — ¹⁰ *βούλεται καθαρῖσαι* = θέλει νὰ ἀπαλλάξῃ. — *ἐὰν δῶται περὶ ἁμαρτίας* = ἐὰν θυσιάζηται χάριν τῆς ἁμαρτίας (τοῦ κόσμου). — *ἐν χειρὶ* = ἐν τῇ δυνάμει του. — ¹¹ *ἀνοίσει* ἀντὶ ἐνεστ. ἀναφέρει = ἀναλαμβάνει, παίρνει ἐπάνω του. — ¹² *ἀνθ' ὧν* = διότι.

Εἰς τὴν προφητείαν ταύτην ὁ εὐαγγελιστὴς προφήτης με ἐνάργειαν καταπληκτικὴν προβλέπει καὶ περιγράφει τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ χάριν τῆς ἀνθρωπότητος εἰς καιρὸν κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἰσραηλιταὶ ἀνέμενον τὸν Χριστὸν νὰ ἔλθῃ νὰ ἀνανεώσῃ τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Δαυεὶδ εἰς παγκόσμιον κλίμακα.

Ἐνώπιον τοῦ προφήτου ἐμφανίζεται ὁ Χριστὸς ταπεινὸς καὶ ἀσήμαντος, ἐξηυτελισμένος, τετραυματισμένος· ὁ προφήτης γνωρίζει καλῶς ὅτι ὁ Χριστὸς πάσχει ταῦτα χάριν ἡμῶν, καὶ ἡ διάνοιά του καταυγάζεται ἀπὸ τὴν ἀνέσπερον αἴγλην ἢ ὁποῖα στεφανώνει τὸν θεάνθρωπον Μάρτυρα· ἀλλὰ γνωρίζει ἐπίσης

ὅτι οἱ ἄνθρωποι βλέποντες αὐτὸν πάσχοντα θὰ νομίζουν ὅτι ὁ Θεὸς τὸν τιμωρεῖ καὶ τὸν βασανίζει.

Βλέπει ὁ προφήτης τὸν Χριστὸν νὰ ὑπομένῃ μὲ καρτερίαν, ἀνεξικακίαν καὶ ἀγαθότητα τὸ μαρτύριόν του ὡς τὸ ἄκακον ἄρ-
νιον τὸ ὀδηγούμενον πρὸς σφαγὴν· γνωρίζει ὅτι ὁ Χριστὸς οὔτε
μὲ ἔργον οὔτε μὲ λόγον θὰ ἁμαρτήσῃ καὶ ἐν τούτοις θὰ κατασυ-
κοφαντηθῇ ὡς ἄνομος, αὐτὸς ὅστις εἶναι ὁ νομοθέτης! αὐτὸς ὁ
ὁποῖος ἐβάστασεν εἰς τοὺς ὤμους του ὄχι τὰς ἰδικὰς του ἁμαρ-
τίας—διότι δὲν ἔχει—ἀλλὰ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.

Ἡ ὅλη προφητεία εἶναι ἀξιοσημείωτος· ἀλλὰ ἐξαιρέτοι εἶναι
ὁ στίχ. 7, ὁ ὁποῖος ἐπαναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Προδρομοῦ εἰς τὸ
κίθουμά του καὶ ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εἰς τὴν Ἀπο-
κάλυψιν ἔδωκεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην
τὸ σύμβολον τῆς παραστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀρνίου, καὶ τὸ
δεύτερον ἥμισυ τοῦ στίχ. 9, «ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν οὐδὲ εὐρέθη
δῶλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ», τὸ ὁποῖον θαυμασίως ἀπεικονίζει
τὴν ἄμωμον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀναστροφὴν.

§ 15. Ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ ἐχθροὶ του.

Ψλμ 21 ⁹ ὁ ἐκσπάσας με ἐκ γαστρὸς—ὁ ὁποῖος ἔκαμες νὰ
γεννηθῶ.— ¹² πίονες—παχεῖς.— ¹⁶ χοῦς θανάτου—ὁ τάφος.—
¹⁶ κύνες πολλοὶ = συναγωγὴ πονηρευομένων. — ἐκύκλωσάν
με—περιέσχον με.— ὤρυσαν—ἔσκαψαν, ἐτρύπησαν.— ἐξηγίθ-
μησαν τὰ ὀστέα μου, ὅτε με εἶδον γυμνὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.

Μὲ ἐνάργειαν ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ὁ
προφητάναξ Δαυεὶδ εἰς τὸν χριστολογικὸν τοῦτον ψαλμὸν προ-
ορῶν τὸν Χριστὸν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ βλέπει καὶ περιγράφει τὴν
πικρὰν πρὸς Αὐτὸν συμπεριφορὰν τῶν ἐχθρῶν του τόσους αἰῶ-
νας πρὶν! Τὴν καταγωγὴν του καὶ τὴν ἀδιάλειπτον προσήλωσιν
του εἰς τὸν Θεόν, τὴν ἐξουθένωσίν του, τοὺς μυκτηρισμοὺς τῶν
ἐχθρῶν του, τὸ ὅτι ὡς ταῦροι μαινόμενοι τὸν περιεκύκλωσαν,
τὴν ἀγωνίαν του, τὴν καθήλωσιν τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν
του, τὸ στράγγισμα τοῦ αἵματός του καὶ τὴν παράλυσιν τῆς
καρδίας του, τὴν βαθμιαίαν ἀπονέκρωσίν του, τὴν διανομὴν τῶν
ἐνδυμάτων του διὰ κλήρου, τὴν ταφὴν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐλπίδα
τῆς ἀναστάσεώς του μὲ οἶον λυρισμὸν θὰ περιέγραφεν αὐτὰ καὶ

χ. 1. ΠΑΠΑ·Ι·ΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης. *Ἐκδ. 2α, 1934 5

οίσοδῆποτε αὐτόπτης ποιητής. Δὲν λέγομεν ὑπερβολὴν ἂν εἴπω-
μεν ὅτι ὁ Δαυεὶδ μὲ ὑπερφυᾷ ποιητικὴν ἔμπνευσιν προαιπεικό-
νισεν ὅσα ἱστοροῦσι σχετικῶς εἰς τὴν ἀπέριττον καὶ σεμνὴν
διήγησίν των οἱ ἱεροὶ Εὐαγγελισταί.

§ 16. Ἡ ἡμέρα τῆς σταυρώσεως.

Ἄμως 8 ¹⁰ *σάκκον* δηλ. τρίχινον, πένθιμον. — *φαλάκρωμα*
= ξύρησις τῆς κεφαλῆς ὀπισθεν, εἰς ἔνδειξιν πένθους. — *ὡς πέν-
θος ἀγαπητοῦ* = ὡς πενθούμενον μονογενῆ.

Ὁ προφήτης Ἄμως, ὁ ὁποῖος εἶναι, ὡς εἴπομεν, ὁ ἀρχαιό-
τατος τῶν καταλιπόντων γραπτὰς προφητείας προφητῶν, εἰς
τὸ τμήμα τοῦτο τῆς προφητείας του προλέγει, πρὸ 750 ἐτῶν,
τὰ φυσικὰ καὶ ἠθικὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα θὰ παρατηρηθοῦν τὴν
ἡμέραν τοῦ θανάτου τοῦ μονογενοῦς (Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ). Θὰ σκο-
τισθῆ ὁ ἥλιος ἐν ὥρα μεσημβρίας· αἱ ἡμέραι τῶν ἑορτῶν καὶ
τῆς χαρᾶς θὰ μεταβληθοῦν εἰς ἡμέρας πένθους, καὶ τὰ χαρμό-
συνα ἄσματα εἰς θρήνους, ὡς ὅταν πενθῆται μονογενής· πεῖνά
πνευματικὴ θὰ πέσῃ εἰς τὴν γῆν, διότι τὴν ἡμέραν ἐκείνην θὰ
κλείσῃ τὸ στόμα τὸ λαλοῦν τὰ ῥήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς.

Αὐτὸς ἀκριβῶς *ὁ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι* τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ
ἔκαμε τοὺς λαοὺς τῆς γῆς νὰ συρρέουν ὡς κύματα ὑδάτων πολ-
λῶν εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων του καὶ
νὰ πιστεύουν κατὰ χιλιάδας εἰς τὸ εὐαγγέλιόν του.

§ 17. Τὸ ὄνειρον τοῦ Ναβουχοδονόσορ.

Δαν 2 ³¹ *ἐθεώρεις* = ἔβλεπες. — *εἰκῶν* = ἄγαλμα. — *πρόσο-
ψις* = αἴγλη, λάμψις. — *ὑπερφερῆς* = περισσότερον ἢ ὅσον
δύναται νὰ ὑποφέρῃ ὁ ὀφθαλμὸς, ἐκθαμβωτικὴ. — *ὄρασις* =
ὄψις. — ³² *χρηστοῦ* = γνησίου, καθαροῦ. — ³³ *δοστράκινον* = ἔξ ὀστρά-
κου, ὀπτοῦ πηλοῦ, πήλινοι. — ³⁴ *ἐλέπτυνεν* = ἐθρουμάτισεν. —
εἰς τέλος = ὀλοσχερῶς. — *εἰσάπαξ* = διὰ μιᾶς. — *ὡσεὶ κοινοροτῶς*
ἀπὸ ἄλωνος θερινῆς = ὡς ἡ ἄχνη τῶν ἀχύρων εἰς τὸ καλοκαιρι-
νὸν ἄλωνι. — *τὸ πλῆθος τοῦ πνεύματος* = ὁ πολὺς, σφοδρὸς ἀνε-
μος. — *τόπος οὐχ εὐρέθη αὐτοῖς* = δὲν εὐρέθη τόπος δι' αὐτὰ (διὰ
τὰ ἐξωτὴν καὶ τὰ συγκρατήσῃ). — ³⁵ *ὀπίσω σου* = μετὰ σέ. — *ἦτιων σου* = κατὰ

τέρα σου. — ⁴⁰ *δαμάξει* = νικᾷ, ὑποτάσσει. — ⁴¹ *συντριβόμενον* = ἐπιδεικτικὸν συντριβῆς, εὐθρυπτον. — ⁴² *οὐχ ὑπολειφθήσεται* = δὲν θὰ καταλειφθῆ ὡς κληρονομία εἰς ἄλλον λαόν, δὲν θὰ ἔχη διάδοχον ἄλλον λαόν, διότι θὰ εἶναι αἰωνία, *ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας*. — *λικμήσει* = θὰ κοπανίση, θὰ ἄλωνίση, θὰ συντριψῆ. — ⁴³ *πιστῆ* = ἀκριβής, ἀληθινή. — *σύγκρισις* = ἐξήγησις.

Εἰς τὸ θαυμαστὸν ἐνύπνιον τοῦ Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν ὥραιάν ἐξήγησίν του ὑπὸ τοῦ προφήτου Δανιήλ, ἀκμάσαντος κατὰ τὴν ἕκτην π. Χ. ἑκατονταετίαν (600-500), δυνάμεθα σήμερον ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι γνωρίζομεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου, νὰ δώσωμεν καὶ τὴν πραγματικὴν ἐξήγησιν.

Τοῦ πελωρίου ἀγάλματος ἡ χρυσοῦ κεφαλὴ ἐσήμαινε τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Βαβυλωνίων καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναβουχοδονόσορ (604-561 π. Χ.), ἡ ὁποία ἦτο πλουσία καὶ εὐδαίμων, ἀληθινὸς αἰὼν τοῦ χρυσοῦ.

Τὴν αὐτοκρατορίαν τῶν Βαβυλωνίων κατέλυσαν καὶ διεδέχθησαν οἱ Μῆδοι· ἀλλ' ἡ βασιλεία των δὲν ἦτο τόσον πλουσία καὶ εὐδαίμων ὅσον ἡ τῶν Βαβυλωνίων· διὰ τοῦτο χαρακτηρίζεται ὡς βασιλεία ἀργύρου.

Τὴν βασιλείαν τῶν Μήδων κατέλυσαν καὶ διεδέχθησαν οἱ Πέρσαι· ἡ βασιλεία των ἦτο μὲν μεγαλητέρα εἰς ἕκτασιν—περιλάμβανε καὶ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ μέρος τῆς Θράκης,—ἀλλὰ δὲν ἦτο τόσον πλουσία καὶ εὐδαίμων ὅσον αἱ προηγούμεναι, ἦτο δὲ καὶ πλέον ὑλιστικὴ καὶ βάρβαρος· διὰ τοῦτο χαρακτηρίζεται ὡς βασιλεία χαλκοῦ.

Τὴν βασιλείαν τῶν Περσῶν κατέλυσαν καὶ διεδέχθησαν οἱ Ἕλληνες διὰ τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ὁποίου οὐδεὶς λαὸς καὶ οὐδὲν κράτος ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῆ· διὰ τοῦτο ἡ βασιλεία του χαρακτηρίζεται ὡς βασιλεία σιδήρου.

Τὴν βασιλείαν τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων του κατέλυσεν καὶ διεδέχθη ἡ βασιλεία τῶν Ρωμαίων, ἡ ὁποία ἐκυρίαρχησεν ὅλων τῶν τότε γνωστῶν ἐθνῶν τῆς γῆς· ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀναμείξουν καὶ συγχωνεύσουν τὰ ὑποταγέντα ἔθνη εἰς ἓνα λαόν· διὰ τοῦτο τὴν βασιλείαν των εἰκονίζουσι οἱ πόδες τοῦ ἀγάλματος, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐξ ἀσυγχωνεύτου σιδήρου καὶ πηλοῦ.

Τὸ ὀγκῶδες ἄγαλμα ἴστατο πελώριον ὡς ἀκατάβλητον τέρας ἐνώπιον τῆς διανοίας τοῦ Ναβουχοδονόσορ· καὶ αἴφνης ἀπὸ τὸ πλησίον ὄρος ἀποκόπτεται μόνος του λίθος, κυλίνεται πρὸς τὰ κάτω καὶ συντρίβει τὸ ἄγαλμα εἰς κόνιν, τὴν ὁποίαν παρέσυρεν ὁ ἄνεμος καὶ ἐξηφάνισεν. Ὁ λίθος οὗτος εἶναι ὁ Χριστός· ἡ βασιλεία του συνέτριψε καὶ ἀντικατέστησεν ἕκτοτε καὶ διαπαντός τὰς ἀρχαίας καὶ δυνατὰς ἐκείνας βασιλείας, τῶν ὁποίων δὲν σφύζεται πλέον παρὰ ἡ ἀνάμνησις, ἐνῶ ἕκτοτε ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ διαμένει ἀσάλευτος ἐπὶ τῆς γῆς, διότι εἶναι βασιλεία τοῦ Θεοῦ πνευματικὴ καὶ ἀφθαρτος, ὄχι ὑλικὴ καὶ φθαρτὴ. Τὸ ὄρος συμβολίζει τὸν Θεόν, ἡ δὲ αὐτοκέλευστος ἀάθοδος τοῦ λίθου ἐξ αὐτοῦ εἶναι προφητικὴ ἀπεικόνισις τῆς ἐκουσίας ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ πρὸς πνευματικὴν κατάρκτησιν τῆς οἰκουμένης.

Ἄλλ' ἡ ἀτέλεια τῆς προφητικῆς ἀποκαλύψεως εἶναι ἐμφανὴς καὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην προθεωρίαν τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου. Ὁ προφήτης καὶ αἱ γενεαὶ τῶν Ἰουδαίων, αἱ ὁποῖαι ἔζησαν μετ' αὐτόν, φαντάζονται, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν θλίψιν τῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ὑποδουλώσεως, ὅτι ὁ Χριστὸς πρόκειται νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ἐγκόσμιος παντοδύναμος καὶ αἰώνιος Ἰουδαῖος βασιλεύς, ὁ ὁποῖος θὰ συντρίψῃ ὑλικῶς τὰς κοσμικὰς βασιλείας καὶ θὰ ἀνυψώσῃ τὸν Ἰσραὴλ εἰς αἰώνιαν κοσμικὴν αὐτοκρατορίαν. Δὲν ἀπεκαλύφθη σαφῶς ἡ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθῶσι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀλλὰ πνευματικὴ, ὄχι βασιλεία ὑποδουλώσεως ἀλλὰ βασιλεία ἀγάπης καὶ συναδελφώσεως τῶν ἐθνῶν.

§ 18. Ἡ προόρασις τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

¹ *Ἰεζκ 37* ¹ *ἔγένετο* = ἐτέθη. — ⁴ *προφήτευσον* = λάλησον ὡς προφήτης. — ⁵ *πνεῦμα ζωῆς* = πνοὴν ζωογόνον, ζωὴν. — *πνεῦμά μου* = πνοὴν μου, φύσημά μου. — ⁷ *φωνή* = βοή, οἶον προμήνυμα σεισμοῦ. — *ἄρμονία* = τὸ ταίρι, τὸ ζευγάρι. — ⁹ *εἰπὸν* προστ. = εἶπέ. — *συναγωγῇ* = συγκέντρωσις, συνάθροισις.

Ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ, ὅπως εἵπομεν ἤδη, ἦτο εἷς τῶν αἰχμαλώτων τῆς βαβυλωνιακῆς αἰχμαλωσίας. Καθόλου παράδοξον ἂν εἰς τοὺς ἀγρίους ἐκείνους χρόνους ὁ προφήτης εἶδεν ἐν τῇ

πραγματικότητι τὸ φορικαλέον θέαμα πεδιάδος πλήρους ὁσῶν ἀνθρωπίνων, ὑπολοίπων ἀθρόας τινὸς σφαγῆς τῶν δυστυχῶν αἰχμαλώτων, ἀφεθέντων ἀτάφων εἰς τὸ ἔλεος τῶν κοράκων, τοῦ ἡλίου καὶ τῆς βροχῆς. Πᾶς ἄλλος ἐνώπιον τοῦ τραγικοῦ θεάματος θὰ ἔχανε πᾶσαν ἐλπίδα περὶ τοῦ μέλλοντος· ὄχι ὅμως καὶ ὁ εὐσεβῆς προφήτης· καὶ ὁ Θεὸς ἀμείβων τὴν πίστιν καὶ εὐσέβειαν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός, συγχρόνως δὲ θέλων καὶ ὁ λαὸς νὰ κρατηθῆ σταθερὸς εἰς τὴν προσδοκίαν τῆς σωτηρίας, ἀποκαλύπτει εἰς τὸν προφήτην του διὰ τῆς ἑξαισίας ταύτης προσοράσεως τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Ἰσραὴλ· λέγει δηλ. τρόπον τινὰ εἰς τὸν προφήτην του καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν λαόν του, ὅτι ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ του θὰ ζωογονήσῃ τὰ ὅσῃ τῶν τεθνατωμένων καὶ θὰ ἐπαναγάγῃ εἰς λαὸν μέγαν καὶ πολυπληθῆ πάλιν τὸν ἐκπεσόντα καὶ ἀφανισθέντα Ἰσραὴλ. Ὅπως δὲ πᾶν γεγονός καὶ πᾶς λόγος τῆς ἱστορίας τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι τύπος καὶ λόγος προφητικὸς εἰς τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκατάστασιν τῆς ὅλης ἀνθρωπότητος εἰς λαὸν Θεοῦ, οὕτω καὶ ἡ προόρασις αὕτη τῆς ἀναζωογονήσεως τῶν ὁσίων τῶν νεκρῶν τοῦ Ἰσραὴλ εἶναι προφητεία τῆς γενικῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ἐν τῇ δευτέρᾳ τοῦ Κυρίου παρουσίᾳ.

§ 19. Ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν.

Παροιμ 3 ¹⁴ ἔμπορεύεσθαι = νὰ ἐκμεταλλεύηταί τις. — ¹⁵ τιμωτέρα = πολυτιμωτέρα. — εὐγνώστος = εὐδιάκριτος. — ¹³ ἐν φρονήσει = ἐν σοφίᾳ. — ²⁰ ἐν αἰσθήσει = ἐν γνώσει. — ἐρρύησαν = σιάζουν.

8 ¹² κατεσκῆνωσα βουλήν = δίδω στέγην εἰς τὴν σύνεσιν. — ἐπεκαλεσάμην = καλῶ πλησίον μου ὡς συνοίκους. — ¹³ ὁδοὺς πονηρῶν = τὰ πονηρὰ ἔργα. — ¹⁵ γράφουσι δικαιοσύνην = ἐκδίδουν δικαίας ἀποφάσεις, διαταγάς. — ¹⁸ κηῆσις παλαιῶν = κατοχὴ τῶν παλαιῶν (πατρῶν) κτημάτων. — ²⁰ τρίβοι δικαιοματος = συνών. τοῦ ὁδοὶ δικαιοσύνης = δρόμοι δίκαιοι. — ²¹ ὑπαρξίς = ὑπάρχοντα, ὑλικά ἀγαθὰ. — θησαυρός = ἀποθήκη, θησαυροφυλάκιον. — ³³ μὴ ἀποφραγῆτε = ἀκούσατε, μὴ φράξτε τὰ ὄτιά σας. — τηρῶν σιαθμῶν = φυλάττων τὰς παραστάδας. — ³⁵ αἱ γὰρ ἔξοδοί μου κτλ. = διότι αἱ ἔξοδοί μου εἰς τὸν κόσμον εἶ-

ναι ἔξοδοι ζωογόνοι, καὶ προετοιμασία ὥστε νὰ θελήσῃ ὁ Κύριος τοὺς ὑπ' ἑμοῦ ζωογονουμένους.

6 ⁸ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ = τὴν πορείαν του ἐν τῇ ζωῇ, τὴν διαγωγὴν του. — ⁸ ἐτοιμάζεται = ἐτοιμάζει ἑαυτῷ — παράθεσις = ἀποθήκευσις. — ἀμητὸς = ὁ θερισμός. — ὡς σεμνὴν ἐμπορεύεται = ἀσκεῖ ὡς σεμνὸν ἔργον. — πρὸς ὑγίαν φέρονται = λαμβάνουν (τρῶγουν) διὰ τὴν ὑγίαν των. — ἐπίδοξος = περιφανής. — ⁹ κατάκεισαι; = εἶσαι ξαπλωμένος καὶ κοιμᾶσαι; — ¹¹ ἐμπαραγίγνεται σοι = ἔρχεται καὶ ἐγκαθίσταται πλησίον σου. — ὁδοιπόρος = ἐπισκέπτης. — αὐτομολήσει = θὰ τραπῇ εἰς φυγὴν.

12 ⁹ ἐν ἀτιμίᾳ = ἐν ταπεινοφροσύνῃ. — τιμὴν ἑαυτῷ περιτιθεῖς = ἐνδυσόμενος ἀλαζονείαν. — ¹⁰ οἰκτίρω = λυποῦμαι, πονῶ. — ¹¹ οἴνων διατριβαὶ = τὰ καπηλεῖα. — τὰ ἑαυτοῦ ὄχρωμάτα = ἡ οἰκία του. — ¹² ἰῶνται = ἰατροῦν. — **13** ⁹ πτοήσει = κατατρομάζει, καταστρέφει. — **14** ³⁴ ἔλασσονοῦσι = ἔλαττώνουν, φθείρουν.

15 ³ σκοπεύουσι = παρατηροῦν. — ¹⁷ ξενισμὸς = φιλοξενία. — **16** ²⁸ διαπέμπεται = σκορπίζει δεξιὰ - ἀριστερά. — πυρσεύει = ἀνάπτει. — ²⁹ ἀποπειράται = ἀποπλανᾷ. — ³⁰ στηρίζων = στυλῶν, ἀτενῶς βλέπων. — ὀρίζει = συμβουλεύει.

27 ² ὁ πέλας = ὁ ἄλλος. — ⁵ κρυπτομένη φιλία = ὑποκριτικὴ φιλία. — ἰκέσια = παρακλητικά, κολακευτικά. — ⁸ καταπετασθῆ = πέση κάτω.

Εἰς τὸ α' μέρος τῆς παραγράφου ταύτης (Παροιμ. 3¹²⁻²⁰) ὁ φιλόσοφος ποιητὴς τῶν παροιμιῶν, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ τὴν σοφίαν πρόσωπον αὐτοτελές, συνεργάτην τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ συνेतοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἀναπτύσσει τὴν ἀξίαν της, μακαρίζει τὸν ἀνθρώπον τὸν χειραγωγούμενον ὑπ' αὐτῆς.

Ἀπὸ τοῦ β' μέρους (Παροιμ. 8¹² κέ.) παρουσιάζεται αὐτῇ ἡ σοφία ὁμιλοῦσα ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν ἀναγνώστην· καὶ εἰς μὲν τὸ δεύτερον μέρος (8¹²⁻²⁴) ἀναπτύσσει πρὸς ἡμᾶς τὰς ιδιότητάς της καὶ τὰς ὀφειλάς τὰς ὁποίας ἀπολαύομεν ἀκολουθοῦντες τὰς συμβουλὰς της, εἰς δὲ τὸ τρίτον ἔχομεν ἐκλογὴν διαφόρων συμβουλῶν τῆς σοφίας χρησίμων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον, τῶν ὁποίων ἡ ἀξία εἶναι καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως καταφανής. Ὡραία εἶναι, π. χ., ἡ παρόρμησις πρὸς ἐργασίαν μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ μύρομηκος καὶ τῆς μελίσσης· αἱ συμβουλαὶ ὑπὲρ ἐντίμου ὀλιγαρχ-

κείας, περὶ συγκρατήσεως γλώσσης, κατὰ τοῦ θυμοῦ, τῆς ἀλαζονείας, τῆς δολιότητος.

§ 20. Ὁ εὐσεβὴς Τωβὶτ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Τωβίαν.

Τωβ 4 ³ *μὴ ὑπερίδης* = μὴ παραμελήσης (ἐν: ὑπεροῶ). — *μὴ φθονησάτω* = νὰ μὴ λυπηθῇ, νὰ μὴ φειδωλευθῇ. — ¹⁴ *μὴ αὐλισθήτω* = νὰ μὴ ξενυκτίσῃ. — *πεπαιδευμένος* = πολιτισμένος, ἡμερος. — ¹⁸ *μὴ μεταφρονήσης* = μὴ ἀλλάξῃς γνώμην.

Ὅπως εἶπομεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν, τὸ βιβλίον τοῦ Τωβίτ, ἑλληνιστὶ ἀρχικῶς γραφέν, εἶναι ἠθικὸν διήγημα σκοποῦν νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐγκαταλείπει τὸν εὐσεβῆ. Τὸ παρατεθὲν τμῆμα εἶναι συμβουλαὶ τὰς ὁποίας ὁ γέρον καὶ τυφλὸς Τωβίτ ἔδωκεν εἰς τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ Τωβίαν ὅτε ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μηδίαν ἵνα παραλάβῃ χρηματικὴν τινα παρακαταθήκην, τὴν ὁποίαν ὁ γέρον ἐπὶ τῆς Ἀσσυριακῆς αἰχμαλωσίας εἶχεν ἐμπιστευθῆ εἰς τινα ὁμοεθνῆ καὶ συναιχμαλώτόν του. Αἱ συμβουλαὶ αὗται, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας πρὸς τὸν Θεόν, τῆς εὐλαβείας πρὸς τοὺς γονεῖς, τῆς φιλανθρωπίας πρὸς τὸν πλησίον καὶ τῆς ἀτομικῆς εὐπρεπείας, εἶναι ἄξιαι πολλῆς προσοχῆς, διότι μαρτυροῦν βαθμιαίαν πρόοδον καὶ προσέγγισιν εἰς τὴν ἡμερότητα τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ Α΄.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΙΝΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

1. Ὁ Χριστός.

Ὅτε ἐγράφοντο τὰ τελευταῖα βιβλία τῆς παλ. Διαθήκης τὸ μὲν Ἰουδαϊκὸν ἔθνος εὐρίσκετο εἰς ἐσχάτην κατάπτωσιν, ὁ δὲ κόσμος ὁλόκληρος ὑπετάσσετο βαθμηδὸν ὑπὸ τὴν Ρώμην. Διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ μεγ. Ἀλεξάνδρου ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς διεχύθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς Ρώμης ἐξ ἀντεπιδράσεως κατέκτησαν καὶ τὴν Δύσιν. Ἀλλ' ὁ πολιτισμὸς οὗτος δὲν ἦτο πλέον ὁ ὑψηλὸς πολιτισμὸς τῶν κλασσικῶν ἡμερῶν· εἶχε προσλάβει ἄφθονα στοιχεῖα ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν εἰς τοὺς ὁποίους διεδόθη, καὶ ἀφθό-
ως νοθευθεὶς ἐξεφυλίσθη βαθμηδὸν τελείως.

Ὅθεν ἡ ἐποχὴ αὕτη εἶναι ἡ ἐποχὴ τῆς ἐσχάτης ἐξαχρειώ-
σεως, ἡ ὁποία κατὰ τοὺς προφήτας ἔμελλε νὰ προηγηθῇ τῆς ἐμ-
φανίσεως τοῦ Χριστοῦ· ἀνόπλιτος καὶ παντοδύναμος ἐν τῷ κόσμῳ ὁ ὄφρις—Σατανᾶς ἦτο ἕτοιμος νὰ πλήξῃ θανασίμως τὴν πτέρ-
ναν τοῦ ὑπερανθρώπου Υἱοῦ τῆς Εὐᾶς, ὁ ὁποῖος ὅμως θὰ συ-
νέτριβεν ὡπωςδῆποτε τὴν κεφαλὴν του, κατὰ τὸ πρωτευαγγέλιον. Ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα εἶχεν ἐξαντηθῆ ἤδη ἡ σειρά τῶν βα-
σιλέων, καὶ τὸν θρόνον τοῦ Δαυεὶδ ἐμίαινε θεοστρυγὴς τοῦ Ἡσαῦ ἀπόγονος, ὁ Ἡρώδης· ἦτο ἄρα ὁ καιρὸς τῆς ἐμφανίσεως Ἐκεί-
νου, εἰς τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν πρόρρησιν τοῦ πατριάρχου Ἰα-
κώβ, ἐπεφυλάσσετο ἡ παγκόσμιος ἡγεμονία, καὶ Ὅστις ἦτο ἡ
προσδοκία τῶν ἐθνῶν.

Καὶ δὲν διεφρεύθη ἡ προσδοκία αὕτη. Ὁ Θεὸς ἀκριβῶς εἰς
τὸν καιρὸν τῆς μεγίστης ἐντάσεως τῆς διαφθορᾶς ἀπέστειλε,
συμφώνως μὲ τὰς ἀνάκαθεν ἐπαγγελίας του, ὡς σωτῆρα τοῦ κό-

σμου τὸν μονογενῆ του υἱόν, ὁ ὁποῖος ἐνηνθρώπησεν ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἦτο ὁ Ἐμμανουήλ, δηλαδὴ ὁ Θεὸς μεταξὺ ἡμῶν, κατὰ τὰς γραφάς.

Ὅ κατὰ τὸν θαυμαστὸν τοῦτον τρόπον γεννηθεὶς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀνειράφη μέχρι τῆς ὠρίμου ἀνδρικής ἡλικίας ἀφανῆς καὶ ἀγνωστος, θεωρούμενος υἱὸς τοῦ τέκτονος Ἰωσήφ, τέκτων καὶ αὐτὸς τὸ ἐπάγγελμα, εἰς τὴν μικρὰν πόλιν Ναζαρεθ τῆς Γαλιλαίας. Ἦτο τόσον ταπεινὸς καὶ πτωχός, ὥστε, ὅπως ἔλεγεν ὁ ἴδιος «αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει».

Τότε ἀκούεται διάτορος ἡ «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ προκηρύσσει, κατὰ τὰς προφητείας, τὴν ἐμφάνισίν του ὁ ἔσχατος καὶ μέγιστος τῶν προφητῶν καὶ πρόδρομός του Ἰωάννης ὁ βαπτιστής· οὗτος τὸν Χριστόν, προσελθόντα πρὸς αὐτόν, βαπτίζει εἰς τὸν Ἰορδάνην καὶ παρουσιάζει εἰς τοὺς περὶ αὐτὸν εὐφρεθέντας μὲ τοὺς λόγους τῆς προφητείας «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου». Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ὁ Κύριος ἀναλαμβάνει τὸ μέγα ἔργον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου. Καλεῖ πλησίον του ταπεινοὺς τινὰς καὶ ἀμορφώτους ἀνθρώπους ὡς μαθητάς, καὶ μετ' αὐτῶν ἐπὶ 2 1/2 περίπου ἔτη περιφέρεται ἀνὰ τὴν Παλαιστίνην καὶ ἔξω αὐτῆς κηρύττων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀναπτύσσει τὸ πνεῦμα τοῦ πατροπαράδοτου Νόμου καὶ συμπληρῶν τὰς ἐλλείψεις του. Αὐτὸς ἦτο ὁ ἔκπαιλα νομοθέτης, Αὐτὸς δὲ καὶ μόνος ἐδικαιοῦτο καὶ ἠδύνατο νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐθεντικῶς καὶ συμπληρώσῃ τὸν Νόμον.

2. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ ὀλίγα ἐκεῖνα ἔτη τῆς δημοσίας διακονίας Του ὁ Κύριος ἐπέρασεν ἐν τῷ μέσῳ ἔργων καὶ διδαγμάτων ἀπὸ πάσης ἀπόψεως θαυμαστῶν τὴν θεοτήτά του ἐμαρτύρουν τὰ ὑπεράνθρωπα ἔργα του, τὰ ὁποῖα λέγομεν θαύματα· αὐτὰ κατέπληττον τοὺς συγχρόνους του, καὶ ἔπειθον αὐτούς, χωρὶς νὰ λέγῃ τοῦτο ὁ ἴδιος, ὅτι αὐτὸς ἦτο ὁ Χριστός· ἀλλὰ οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι, οἱ ἀξιωθέντες νὰ ἴδουν τὰ θαύματά του, παρῆλθον, καὶ ἡ ἕκ τῶν ἔργων

του ἐκείνων ἐντύπωσις ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς ὡς ἀπλή, θαυμαστή βεβαίως, ἀνάμνησις.

Ὁθεν τὸ αἰώνιον ἔργον τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον μένει καὶ ζωογονεῖ τὸν κόσμον διὰ παντός, εἶναι ἡ διδασκαλία του, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τελεία ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας περὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς σχέσεώς του πρὸς τὸν κόσμον. Ὁ Χριστὸς μόνος διὰ τῆς διδασκαλίας του διήνοιξε τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ὥστε νὰ ἐννοήσουν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀληθινὸς πατὴρ πάντων τῶν ἀνθρώπων· ὅτι ἀγαπᾷ πάντας ἐξ ἴσου καὶ προστατεύει καὶ βοηθεῖ αὐτούς· ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι ἐξ ἴσου δικαιοῦνται νὰ τὸν λατρεύουν καὶ νὰ προσεύχονται πρὸς αὐτὸν καὶ νὰ ζητοῦν τὴν ἀγάπην του καὶ τὴν βοήθειάν του· ὅτι πάντες ἐξ ἴσου ὑποχρεοῦνται νὰ σέβωνται καὶ νὰ τηροῦν τὰς ἐντολάς του καὶ νὰ ἐκτελοῦν τὸ θέλημά του· ὅτι οἱ ἄνθρωποι ὡς τέκνα τοῦ αὐτοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς εἶναι ἠθικῶς ἴσοι μεταξὺ των καὶ ἀδελφοί, καὶ ὅτι ἂν πρὸς τὸν πατέρα των εὐλόγον εἶναι νὰ τοὺς συνδέῃ ἀπεριόριστος σεβασμὸς καὶ ἀγάπη, μεταξὺ των πρέπει νὰ τοὺς συνδέῃ ἀπεριόριστος καὶ ἀδιάσπαστος ἀδελφικὴ ἀγάπη, τόσον ἰσχυρά, ὥστε ἕκαστος νὰ εἶναι ἕτοιμος καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὲρ τοῦ ἄλλου· καὶ τέλος ὅτι ἕκαστος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ πρέπει νὰ ἀγωνίζεται νὰ γίνῃ τέλειος ὅπως ὁ ἐπουράνιος πατήρ, εἰς δὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους νὰ κάμνῃ ἀδιστάκτως καὶ προθύμως πᾶν ἀγαθὸν ἔργον, τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος θὰ ἠθέληεν ἐν παρομοίᾳ περιστάσει νὰ κάμνουν οἱ ἄλλοι πρὸς αὐτόν.

Ὁ Χριστὸς ἐτόνισεν ἐπανειλημμένως ὅτι ἡ διπλῆ αὕτη ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον εἶναι αἱ δύο ἐντολαὶ αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν οὐσίαν τοῦ Νόμου καὶ τῶν προφητῶν· ἡ δὲ ἐντολὴ τοῦ νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον περισσότερον ἀπὸ ἡμᾶς αὐτούς, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ θυσιαζώμεθα χάριν τοῦ πλησίον, εἶναι ἡ καινὴ ἐντολή του πρὸς τοὺς μαθητάς του, τὴν ὁποίαν ἐξεπλήρωσε καὶ ὁ ἴδιος διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου. Οἱ μαθηταὶ του κατανοήσαντες βαθέως τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀπλῆς ἀλλὰ ἀληθινᾶς θείας ταύτης διδασκαλίας, καὶ ἀντιληφθέντες ὅτι ἡ ἀποδοχὴ καὶ ἐφαρμογὴ αὐτῆς εἰς τὸν βίον ἀνυψώνει τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τοῦ κόσμου τούτου καὶ ἀποδεικνύει αὐτὸν νικητὴν τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἀφωσιώθησαν ἐξ ὅλο-

κλήρου πρὸς τὸν Χριστόν· καὶ ὅτε ἐκεῖνος, θέλων νὰ δοκιμάσῃ τὴν πίστιν τῶν κατὰ τίνα κρίσιμον περίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλοι ὁπαδοὶ βαθμηδὸν ἐγκατέλειπον αὐτόν, ἠρώτησεν αὐτοὺς «μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν;» ἀπήντησαν ἀδιστακτικῶς: «Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ὀήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις».

Καὶ ὄχι μόνον οἱ μαθηταὶ τοῦ· τὰ πλήθη, τὰ ὁποῖα ἐρρόφουν ἀπλήστως τὴν ἀπαράμιλλον διδασκαλίαν τοῦ «ἐξεπλήττοντο, ὡς μαρτυροῦν οἱ εὐαγγελισταί, ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ· ἦν γὰρ διδάσκων ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν», αὐτοὶ δὲ οἱ ἀμόρφωτοι στρατιῶται καὶ ὑπηρέται τοῦ Συνεδρίου ὅτε διαταχθέντες μετέβησαν νὰ τὸν συλλάβουν, ἀφοῦ ἐστάθησαν καὶ τὸν ἤκουσαν διδάσκοντα, ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι, καὶ ὅτε ἠρωτήθησαν «Διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν;» ἀπεκρίθησαν: «Οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος!»

Τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὁ Κύριος ἀνέπτυξε μόνον προφορικῶς πρὸς τὰ πλήθη τὰ ὁποῖα τὸν παρηκολούθουν πανταχοῦ, καὶ πρὸς τοὺς μαθητάς του, τοὺς ὁποίους καὶ ἰδιαιτέρως ἐδίδαξε καὶ παρεσκεύασεν ἵνα διαδώσουν τὸ εὐαγγέλιόν του εἰς τὸν κόσμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ἡ Καινὴ Διζήκη.

1. Τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων.

Μία τῶν πρώτων καὶ σπουδαιωτάτων πράξεων τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἐκλογή καὶ κλήσις τῶν δώδεκα Ἀποστόλων. Ἔργον δι' αὐτοὺς ὥρισεν νὰ εἶναι πάντοτε μαζί του ὥστε νὰ γίνωνται αὐτόπται τῶν ἔργων του, αὐτήκοοι καὶ ὑπηρέται τῆς διδασκαλίας του καὶ μάρτυρές του ἀνά τὴν οἰκουμένην μετὰ τὴν ἀνάληψίν του. Ἐκτὸς τῶν Ἀποστόλων ἠκολούθησαν αὐτόν καὶ πολυπληθεῖς ἄλλοι ὁπαδοί, ἐκ τῶν ὁποίων ἀργότερα ἀνέδειξε καὶ ἄλλους ἑβδομήκοντα δευτερεύοντας μαθητάς. Ἐκ τῶν λοιπῶν, ὅσοι τὸν ἠκολούθησαν διότι ἀνέμενον, κατὰ τὰς τότε Ἰουδαϊκὰς ἐλπίδας, ὅτι ἔμελλε νὰ βασιλεύσῃ ὥστε νὰ εὐ-

ρεθοῦν εἰς τὴν κατάλληλον ὥραν πλησίον του καὶ νὰ ἀπολαύ-
σουν τιμὰς καὶ ἀξιώματα, πλεῖστοι βαθμηδὸν ἀπελπίζόμενοι
τὸν ἐγκατέλιπον, ἀλλ' ἱκανοὶ φαίνεται ἐξηκολούθησαν νὰ πι-
στεύουν εἰς αὐτὸν ὡς μυστικοὶ ὁπαδοί, ὥστε μετὰ τὴν ἀνά-
στασίν του ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἐνεφανίσθη καὶ εἰς 500 ἐξ αὐτῶν
ἐφάπαξ, ὡς μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ἄλλὰ κύριοι συνεχισταὶ τοῦ κηρύγματός του μετὰ τὴν ἀ-
νάληψίν του ἔγιναν οἱ 12 Ἀπόστολοι, μετὰ τῶν ὁποίων
τὴν θέσιν τοῦ προδότου Ἰούδα κατέλαβεν ὁ Ματθίας. Ἀργό-
τερα εἰς τοὺς Ἀποστόλους προσετέθη δι' ἀμέσου κλήσεως τοῦ
Χριστοῦ ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον προφορικῶς, ὅπως
καὶ ὁ Κύριος. Ἡ χριστιανικὴ πίστις ἀπ' ἀρχῆς ἐξηπλώθη τό-
σον ραγδαίως, ὥστε οἱ Ἀπόστολοι δὲν εὔρισκον καιρὸν οὔτε
νὰ γράψουν οὔτε νὰ ἀναπαυθοῦν κἄν πολλάκις· ἄλλως τε ἦ-
σαν πάντοτε ἔτοιμοι καὶ πρόθυμοι νὰ κηρύττουν διὰ στόματος
τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν.

2. Αἱ πρῶται χριστιανικαὶ συγγραφαί.

Ὁ Χριστιανισμὸς τάχιστα, ὡς εἶπομεν, ἐξηπλώθη εἰς ὅλην
τὴν οἰκουμένην, οἱ δὲ Ἀπόστολοι δὲν ἐπήρχουν πλέον εἰς ἐπίσκε-
ψιν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν· ἐπὶ πλέον δὲ καὶ μετὰ τὴν πάροδον
τοῦ χρόνου ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἠλαττοῦτο, διότι τάχιστα πολλοὶ
αὐτῶν ἐξέλιπον διὰ μαρτυρικοῦ ἢ φυσικοῦ θανάτου· ὅθεν οἱ
ὑπολειφθέντες εὔρισκοντο πολλάκις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ γράφουν
εἰς τὰς ἐκκλησίας αἱ ὁποῖαι ἐζήτησαν τὰς συμβουλὰς των ἢ διὰ
τὰς ὁποίας ἐμάνθανον ὅτι εἶχον ἀνάγκην τῶν συμβουλῶν των,
ὁσάκις δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπισκεφθοῦν τὰς ἐκκλησίας ταύτας αὐ-
τοπροσώπως.

Τὰ συγγράμματα ταῦτα ἦσαν ὁδηγία καὶ ἀποκρίσεις τῶν
Ἀποστόλων εἰς ζητήματα καὶ ἀπορίας αἱ ὁποῖαι ἀπησχόλουν
τοὺς Χριστιανούς διὰ τοὺς ὁποίους ἐγράφησαν, καὶ ἦσαν συνή-
θως ἐπιστολαί. Ἐπειδὴ δὲ κέντρον καὶ κύριον θέμα τοῦ ἀπο-
στολικοῦ κηρύγματος ἦτο τὸ πρόσωπον, ὁ βίος, τὰ ἔργα, ἡ δι-
δασκαλία, τὸ πάθος, ἡ ἀνάστασις καὶ ἀνάληψις τοῦ Κυρίου,
ταῦτα ἦτο φυσικὸν νὰ εἶναι καὶ τὰ θέματα τῶν ἀποστολικῶν

συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα σκοπὸν εἶχον τὴν συστηματικωτέραν σχετικῶς ἐκθεσιν τῶν ἀρχῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ προωρίζοντο διὰ πάντας τοὺς Χριστιανούς. Διὰ τοῦτο ἐκτὸς τῶν ἐπιστολῶν ἐκυκλοφόρουν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ συγγράμματα ἱστορικά περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν ἄλλα μὲν ὑπὸ Ἀποστόλων ἄλλα δὲ ὑπὸ μαθητῶν των. Τὰ βιβλία ταῦτα διεδίδοντο ταχύτατα μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν διὰ τῆς ἀντιγραφῆς, διότι πρὸ πάντων οἱ νέοι Χριστιανοί, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον εὐτυχῆσαι νὰ ἀκούσουν καὶ γνωρίσουν τοὺς Ἀποστόλους, ἡσθάνοντο βαθύτατα τὸν πόθον νὰ ἔχωσιν ἔστω καὶ γραπτὸν τὸ κήρυγμά των.

Ἄλλὰ μεταξὺ τῶν γνησίων ἀποστολικῶν συγγραμμάτων λίαν ἐνωρὶς ἐκυκλοφόρησαν καὶ ἔργα ἄλλων συγγραφέων, οἱ ὁποῖοι οὐδέποτε ὑπῆρξαν μαθηταὶ τοῦ Κυρίου οὔτε ἤκουσαν οὔτε ἐγνώρισαν οὔτε αὐτὸν οὔτε τοὺς Ἀποστόλους. Οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἢ ἦσαν εὐσεβεῖς ἄνθρωποι καὶ ἔγραψαν κατὰ τὴν εὐσεβῆ φαντασίαν των ἔργα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐπέγραψαν τὸ ὄνομα Ἀποστόλου τινὸς διὰ νὰ ἐπιτύχουν εὐρεῖαν κυκλοφορίαν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἦσαν αἰρετικοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπεδίωκον νὰ διαδώσουν τὰς αἰρετικὰς κακοδοξίας των ἐπιγράφοντες τὰ συγγράμματά των μὲ τὸ ὄνομά τινος τῶν Ἀποστόλων. Καὶ τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν βιβλίων ἀπετέλουν νοθεῖαν τῆς γνησίας ἀποστολικῆς διδασκαλίας, διότι ἐπεδίωκον νὰ διαδώσουν μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν τὰς ἀτομικὰς φαντασιώσεις ἢ τὰς κακοδοξίας τῶν συγγραφέων των ὡς ἀποστολικὰς διδασκαλίας.

Διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ χριστιανικὴ συνείδησις καὶ αἱ ἑκασταχοῦ ἐκκλησίαι τῶν Χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι διετήρουν ζῶσαν τὴν ἀνάμνησιν τῶν λόγων τῶν ἰδρυσάντων αὐτὰς Ἀποστόλων, διέκριναν λίαν ἐνωρὶς τὰ γνήσια ἀποστολικά συγγράμματα καὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὰ ὡς αὐθεντικά καὶ θεόπνευστα· τὰ δὲ ψευδεπίγραφα κατήγγειλαν ὡς τοιαῦτα καὶ κατεδίκαν ὡς νόθα ἢ αἰρετικά. Τοιοῦτοτρόπως κατηρτίσθη βαθμηδὸν συλλογὴ τῶν περισωθέντων παγκοίνως ἀνεγνωρισμένων ἀποστολικῶν συγγραμμάτων φέρουσα τὴν ἔγκρισιν τῆς γενικῆς ἱεράς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, τὴν μαρτυρίαν τῶν μεγάλων πατέρων καὶ βραδύτερον τῶν συνοδικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀποφάσεων· ἡ συλλογὴ αὕτη ὠνομάσθη *Κανὼν τῆς καινῆς Διαθήκης*, διότι τὰ

διδάγματα αὐτῆς κανονίζουν τὴν πίστιν καὶ τὸν βίον τῶν ὁπαδῶν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐκπληρωθείσης ἀρχαίας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων συμφωνίας, καὶ διηγοῦνται τὸ πῶς ἡ παλαιὰ ἐκεῖνη διαθήκη ἐξεπληρώθη.

Ὁ Κανὼν τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἢ, ὅπως λέγεται συντομώτερον, ἡ Καινὴ Διαθήκη εἶναι ὁ ζῶν αἰώνιος καὶ ἀναλλοίωτος λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ μετὰ τῆς γνησίας ἱερᾶς ἀποστολικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ἀποτελεῖ τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς θρησκευτικῆς ἀποκαλύψεως καὶ τῆς θρησκείας καθόλου. Ἡ πίστις εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης εἶναι ὑποχρεωτικὴ διὰ πάντα χριστιανόν.

3. Ἡ γλῶσσα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ὅπως εἴπομεν ἀνωτέρω μαζί με τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἤτο διαδεδομένη εἰς τὸν κόσμον ὅλον καὶ ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὄχι βέβαια ἡ Ἀττικὴ διαλέκτος τῶν κλασικῶν χρόνων, ἀλλὰ ἡ κοινὴ Ἑλληνικὴ, ὅπως εἶχε διαμορφωθῆ ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν χρόνων ὡς κοινὸν ὄργανον συνεννοήσεως καὶ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν λαῶν ὅσοι εἶχον ὑποστῆ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς τὴν γλῶσσαν ταύτην καὶ ὁ Χριστὸς πάντως θὰ ἐδίδαξεν ὁσάκις ὁμίλει πρὸς Ἑλληνας ἢ ἐξηλληνισμένους, καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἐκήρυσαν, τοῦλάχιστον ἔξω τῆς Παλαιστίνης, εἰς αὐτὴν δὲ ἔγραψαν καὶ τὰ συγγράμματά των, δηλαδὴ τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ γλῶσσα αὐτῆ εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν της ὅλον τὸν ἄπειρον πλοῦτον τῶν ἑλληνικῶν λέξεων καὶ ἀπεριόριστον εὐλυγισίαν πρὸς σχηματισμὸν νέων λέξεων καὶ νέων φράσεων ἑπομένως εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ ἐκφράσῃ εὐχερῶς πᾶσαν ἔννοιαν καὶ ἰδέαν, ὃ δὲ Χριστιανισμὸς ἐκήρυττε πολλὰς τοιαύτας νέας ἰδέας καὶ ἐντολάς.

Προφανῶς πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἦτο ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης εἰς τὸν κόσμον διότι πλεῖστοι ἄνθρωποι διὰ μὲν τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας εἶχον μορφωθῆ, ὥστε νὰ δύνανται νὰ εἰσδύσωσιν εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ἀλήθειαν, διὰ δὲ τῆς γνώσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἐννοοῦν ἀμέσως, ἄνευ μεσολαβήσεως ἑρμηνευτῶν, τὸ προφορικὸν ἢ γραπτὸν χριστιανικὸν κήρυγμα.

Χ. Ι. ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης. Ἔκδ. 2α, 1934 6

4. Αἱ μεταφράσεις τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Ἐν τούτοις ὑπῆρχε καὶ πλῆθος ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἢ ἐλάχιστα ἢ οὐδαμῶς ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἐν ᾧ ἡ **δίψα τοῦ ὕδατος τοῦ ζῶντος**, ὅπως ἐχαρακτήρισεν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν Σαμαρεῖτιν τὸν λόγον του, **ὁ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ**, ὅπως προεῖπεν ὁ προφήτης Ἀμώς, ἦτο φαινόμενον παγκόσμιον. Ὅθεν χάριν τούτων ταχέως ἤρχισαν νὰ μεταφράζωνται τὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὰς τότε λαλουμένας ἄλλας γλώσσας. Ἐχομεν λοιπὸν ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων μεταφράσεις τῆς καινῆς Διαθήκης εἰς λατινικὴν, συριακὴν, αἰγυπτιακὴν γλῶσσαν, ὀλίγον δ' ἀργότερα εἰς τὴν γοθθικὴν, αἰθιοπικὴν, ἀρμενικὴν, ἀραβικὴν, σλαβωνικὴν κτλ. Ἀργότερα ἀκόμη, ἐφ' ὅσον ἐξεπολιτίζοντο καὶ ἄλλοι λαοὶ καὶ προσήρχοντο εἰς Χριστόν, ἐπὶ τοσοῦτον καὶ ἡ καινὴ Διαθήκη μεταφράζετο εἰς τὰς γλώσσας αὐτῶν, διότι ἡ καινὴ Διαθήκη ἀπεδείχθη ἐκ τῆς πείρας αἰῶνων ὅτι εἶναι δύναμις Θεοῦ εἰς ἐξημέρωσιν καὶ πολιτισμὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀπὸ δὲ τῆς 16^{ης} ἑκατονταετίας, καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τῆς νέας διαχύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὑπὸ τὴν ζωογόνον ἐπίδρασιν αὐτοῦ ἀρχίζει νέα σειρά μεταφράσεων τῆς καινῆς Διαθήκης εἰς τὰς νέας Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας. Καὶ σήμερον διάδοσις τοῦ πολιτισμοῦ εἰς βαρβάρους λαοὺς καὶ ἐξημέρωσις αὐτῶν δὲν εἶναι νοητὴ πρὶν οὔτοι ἀκούσωσιν εἰς τὴν γλῶσσάν των τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου καὶ προσέλθωσιν εἰς τὸν διὰ τῆς καινῆς Διαθήκης λαλοῦντα τὰ ρήματα τῆς αἰωνίου ζωῆς Χριστόν. Διὰ τοῦτο σήμερον ἡ καινὴ Διαθήκη εἶναι μεταφρασμένη εἰς πάσας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου, καὶ εἰς ἐκείνας ἀκόμη εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἄγνωστος ἡ γραφὴ καὶ εἰς τὰς ὁποίας οὐδὲν γραπτὸν μνημεῖον ὑπάρχει.

5. Τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Τὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης εἶναι 27. Τὰ βιβλία ταῦτα περιέχουν τὴν ἱστορίαν καὶ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων του. Διὰ τοῦτο εἶναι βιβλία ἱστορικὰ καὶ διδακτικά. Μερικὰ ἐξ αὐτῶν περιέχουν περισσο-

τέραν ἱστορίαν, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν *ἱστορικά*· τὰ δὲ ἄλλα τὰ ὁποῖα περιέχουν περισσοτέραν διδασκαλίαν ὠνομάσθησαν *διδασκικά*· τὰ τελευταῖα ταῦτα, ἐπειδὴ εἶναι συντεταγμένα ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν, ὀνομάζονται καὶ *ἐπιστολαί*. Τὸ δὲ τελευταῖον βιβλίον τῆς καινῆς Διαθήκης εἶναι προφητικὸν καὶ καλεῖται *Ἀποκάλυψις*, ἐπειδὴ ἐγράφη ἐν καιρῷ διωγμοῦ τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀποκαλύπτει εἰς αὐτοὺς τὸν τελικὸν θρίαμβον τῆς πίστεως πρὸς ἐνίσχυσίν των εἰς τὰς δοκιμασίας.

Ἱστορικά βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης εἶναι τὰ πέντε πρῶτα, δηλαδὴ τὰ 4 *Εὐαγγέλια* καὶ αἱ *Πράξεις Ἀποστόλων*. *Διδασκικά* εἶναι τὰ ἐπόμενα 21, δηλαδὴ αἱ 14 *ἐπιστολαί* τοῦ ἀποστόλου Παύλου καὶ αἱ 7 *καθολικαὶ ἐπιστολαί*. *Προφητικὸν* δὲ ἓν, ἡ *Ἀποκάλυψις* Ἰωάννου.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀντέγραφον τὴν καινὴν Διαθήκην εἰς τέσσαρα τεύχη· τὸ πρῶτον τεῦχος περιεῖχε τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς· τὸ δεύτερον τὰς Πράξεις Ἀποστόλων καὶ τὰς 7 καθολικὰς ἐπιστολάς· τὸ τρίτον τὰς 14 ἐπιστολάς τοῦ ἀποστ. Παύλου· καὶ τὸ τέταρτον τὴν Ἀποκάλυψιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Τὰ ἱστορικά βιβλία.

α΄. Τὸ εὐαγγέλιον.

Εὐαγγέλιον σημαίνει καλὴ ἀγγελία. Ἐπειδὴ δὲ ἡ καλὴ ἀγγελία, τὴν ὁποίαν ἀνέμενε τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἦτο ἡ ἀγγελία τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Χριστὸς ἐπὶ τέλους ἦλθε, τὴν ὁποίαν ἐκήρυττον οἱ Ἀπόστολοι μαζὶ μὲ τὰς λεπτομερείας τῆς ζωῆς, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων του, τὰς ὁποίας οὗτοι διηγοῦντο, ὠνομάσθη Εὐαγγέλιον. Ἀργότερα καὶ τὰ βιβλία τὰ ὁποῖα οὗτοι ἔγραψαν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως, τῆς ἐπιγείου ζωῆς, τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ ὠνομάσθησαν καὶ αὐτὰ Εὐαγγέλια.

Ὡστε *Εὐαγγέλιον* εἶναι βιογραφία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ γραφεῖσα ὑπὸ μαθητοῦ του.

Τοιαῦτα εὐαγγέλια ἔχομεν γνήσια τέσσαρα· τὸ πρῶτον ἔ-

γράφη ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ματθαίου, τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀκόλουθος καὶ μαθητὴς τῶν ἀποστόλων Παύλου καὶ Πέτρου, τὸ τρίτον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος ἱατροῦ Λουκᾶ, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ ἀποστόλου Παύλου, καὶ τὸ τέταρτον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου, τοῦ υἱοῦ Ζεβεδαιίου καὶ Σαλώμης τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου.

Ὅταν τὰ βιβλία ταῦτα ἐκυκλοφόρησαν εἰς πολλὰ ἀντίγραφα μεταξὺ τῶν πρώτων Χριστιανῶν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὡς γνήσια, ἀντεγράφοντο, ὅπως εἴπομεν, ὁμοῦ εἰς ἓνα τόμον· ὁ τόμος οὗτος, ἐπειδὴ περιεῖχε πάντα ὅσα ἔγραψαν οἱ Ἀπόστολοι περὶ τοῦ βίου τοῦ Χριστοῦ, ἔλαβε τὸν τίτλον ΤΟ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ, δηλαδὴ **Ἡ Βιογραφία τοῦ Χριστοῦ**. ἔπειτα ἐντὸς τοῦ τόμου ἐπάνω τοῦ πρώτου βιβλίου ἐτέθη ὁ τίτλος **Κατὰ Ματθαῖον**, δηλ.: Ἡ Βιογραφία τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τὴν ἔγραψεν ὁ Ματθαῖος· ἐπάνω εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον ἐτέθη ὁ τίτλος **Κατὰ Μάρκον**, δηλαδή: Ἡ βιογραφία τοῦ Χριστοῦ ὅπως τὴν ἔγραψεν ὁ Μάρκος· καὶ ὁμοίως οὕτω ἐπάνω εἰς τὰ ἄλλα δύο βιβλία.

1. ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ.

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ εὐαγγελίου τούτου ἦτο Γαλιλαῖος, πιθανῶς ἐκ Καπερναοῦμ, ὅπου ἤσκει τὸ ἔργον τελώνου, καὶ ὠνομάζετο πρότερον Λευῖ, υἱὸς Ἀλφαίου. Ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα καὶ φαίνεται ὅτι ὑπ' αὐτοῦ μετωνομάσθη Ματθαῖος.

Μετὰ τὴν ἀποστολικὴν σύνοδον τοῦ 49 μ. Χ., ὅτε οἱ Ἀπόστολοι συνεννοήθησαν εἰς ποίας χώρας νὰ μεταβῇ ἕκαστος διὰ νὰ κηρῦξῃ, ὁ Ματθαῖος ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῇ εἰς Αἰθιοπίαν. Πρὶν ὅμως ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Παλαιστίνην οἱ ἐκεῖ μαθηταὶ του τὸν παρεκάλεσαν νὰ γράψῃ χάριν αὐτῶν βιογραφίαν τοῦ Χριστοῦ καὶ περιγραφὴν τῆς διδασκαλίας του. Ὁ δὲ Ματθαῖος τότε ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν μαθητῶν του τούτων, δηλ. εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν, τὸ παρέδωκεν εἰς αὐτούς, καὶ ἀπῆλθεν. Τάχιστα μετεφράσθη τὸ Εὐαγγέλιον τοῦτο εἰς τὴν παγκόσμιον γλῶσσαν, τὴν Ἑλληνικὴν, καὶ ἐκυκλοφόρησε καὶ ἔξω τῆς Παλαιστίνης· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἕξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ ἐξέπεσον εἰς αἵρέσεις, καὶ ἐνόθευσαν τὸ ἀραμαϊκὸν πρωτότυπον τοῦ ἔργου τοῦ Ματθαίου διὰ τῶν αἵρετικῶν αὐτῶν δοξασιῶν,

ἡ Ἐκκλησία ἀπεδοκίμασε τὸ οὕτω νοθευθὲν κείμενον, ἀνεγνώρισε δὲ ὡς γνήσιον Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου τὴν Ἑλληνικὴν του μετάφρασιν, ἣτις καὶ περιελήφθη εἰς τὸν Κανόνα τῆς καινῆς Διαθήκης.

Ὁ Ματθαῖος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του περὶ τὸ ἔτος 53 μ. Χ. Ἡ μετάφρασίς του εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐγένετο ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἀποστόλου, δηλαδὴ τὸ πολὺ μέχρι τοῦ 55 μ. Χ.

Σκοπὸς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου εἶναι νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῆς καταγωγῆς, τῆς διδασκαλίας, τῶν ἔργων τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκπληρώσεως τῶν περὶ αὐτοῦ προφητειῶν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ ἐκ Ναζαρετ εἶναι ὁ ἀνέκαθεν προσδοκώμενος Χριστός.

2. ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΟΝ

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος, ἐκαλεῖτο καὶ Ἰωάννης, ἦτο δὲ Ἱεροσολυμίτης, υἱὸς τῆς Μαρίας ἐκείνης, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὁποίας εἶχε τελεσθῆ ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, πιθανῶς δὲ προηγουμένως καὶ ὁ μυστικὸς δεῖπνος καὶ αἱ φανερώσεις τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους τὴν πρώτην καὶ τὴν ὀγδόην ἡμέραν. Εἶναι ὁ νεανίσκος ὁ ὁποῖος περιτυλιγμένος σινδὸνα παρηκολούθησε τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους τὴν νύκτα μετὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ. Ἦτο λοιπὸν γνῶριμος τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκ τῶν πρώτων Ἱεροσολυμιτῶν Χριστιανῶν.

Ὡς ἀνεψιὸς τοῦ ἀποστόλου Βαρνάβα, ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ τὸν ἀπόστ. Παῦλον κατὰ τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν των εἰς Κύπρον καὶ εἰς τὰς νοτίας ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας τῷ 45 μ. Χ., ἀλλὰ βαρυνθεὶς ἐγκατέλιπεν αὐτοὺς καὶ ἐπέστρεφεν εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἐπειτα ἠκολούθησε τὸν θεῖόν του Βαρνάβαν εἰς Κύπρον· μετὰ τὸν ἐκεῖ μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ θεοῦ του ἐπέστρεφεν εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ ἠκολούθησε τὸν ἀπόστολον Πέτρον· μετὰ ταῦτα περὶ τὸ 63 μ. Χ., εὗρισκετο πλησίον τοῦ Τιμοθέου, καὶ ἐκλήθη μετ' αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀποστ. Παύλου εἰς Νικόπολιν, μετὰ δὲ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ ἀποστ.

Παύλου εὐρίσκομεν αὐτὸν καὶ τὸν Σίλαν πλησίον τοῦ ἀποστ. Πέτρου ἐν Ρώμῃ.

Ὁ Μᾶρκος ἐν τέλει ἐγκατέστη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του κηρύττων ἐκεῖ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ποιμαίνων τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀλεξανδρέων, τῆς ὁποίας θεωρεῖται ὁ ἀρχηγέτης καὶ ἀποστολικὸς ἰδρυτής.

Ὁ Μᾶρκος ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του μετὰ τὸ τοῦ Ματθαίου ἴσως ἐν Ἐφέσῳ ἢ ἐν Ρώμῃ περὶ τὸ 60 μ. Χ. χάριν τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν· ἐγνώριζε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, διότι ἀκολουθεῖ τὴν ἰδίαν σειρὰν, παραλείπει δὲ τὰς διδασκαλίας αἱ ὁποῖαι ἐνδιέφερον κυρίως τοὺς Ἰουδαίους· ἔγραψε δὲ ἔχων καὶ ἰδιαιτέρας πληροφορίας ἐκ τοῦ ἀποστόλου Πέτρου, κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ καὶ ὑπὸ τὴν ἔγκρισίν του, καὶ διὰ τοῦτο τὸ Κατὰ Μᾶρκον οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν ὡς Εὐαγγέλιον Πέτρου.

Ὁ σκοπὸς τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι νὰ γνωρίσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ.

3. ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ

Ὁ Λουκᾶς ἦτο Ἕλλην, πιθανῶς ἐκ Φιλίππων τῆς Μακεδονίας, ἰατρὸς τὸ ἐπάγγελμα. Φαίνεται ὅτι ἦτο ἐγκατεστημένος καὶ ἤσκει τὸ ἐπάγγελμά του ἐν Ἀντιοχείᾳ· ἐκεῖ δὲ ἀκούσας τὰ περὶ τοῦ θεραπεύοντος πᾶσαν νόσον μὲ μόνον τὸν λόγον του Γαλιλαίου προφήτου, ἐθεώρησεν ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ἐξακριβώσῃ δι' αὐτοψίας τὸ ἀπίστευτον ἄκουσμα, καὶ ἀνέβη εἰς Παλαιστίνην· γνωρίσας δὲ προσωπικῶς τὸν Κύριον καὶ ἀντιληφθεὶς ὅτι εὐρίσκετο ἐνώπιον ὑπερανθρώπου προσώπου ἐπίστευσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐγένετο μαθητής του. Εἶναι ὁ ἄλλος μαθητής, ὁ ὁποῖος μετὰ τοῦ Κλεόπα τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας τῆς ἀναστάσεως ἐπορεύοντο εἰς Ἐμμαοὺς καὶ συνωδεδύθησαν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ χωρὶς νὰ τὸν γνωρίσουν παρὰ μόνον κατὰ τὸ δειπνον, ὅτε ὁμως καὶ ἐξηφανίσθη ἀπ' αὐτῶν μόλις τὸν ἀνεγνώρισαν.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν φαίνεται ὅτι μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του Φιλίππους ἵνα κηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον· καὶ ὅτε ὁ Παῦλος κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν πορείαν του ἔφθασεν εἰς Τρωάδα, ὁ Μακεδὼν ὁ ὁποῖος ἦλθε καὶ παρεκάλεσεν αὐτὸν νὰ διαβῇ εἰς Μακεδονίαν φαίνεται ὅτι ἦτο αὐτός. Οὕτω ὁ Λουκᾶς ἀπέβη

οίονει ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ὁ καλέσας τὸν μέγαν Ἀπόστολον τῶν ἐθνῶν εἰς ἀγιασμὸν αὐτῆς.

Ὁ Λουκᾶς ἔμεινε εἰς Φιλίππους μέχρι τῆς διὰ τῆς Μακεδονίας ἐπιστροφῆς τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν Ἀσίαν κατὰ τὴν τρίτην ἀποστολικὴν πορείαν. Τότε, ἐπειδὴ αἱ ἐκκλησίαι τῶν Φιλιππησίων καὶ τῆς λοιπῆς Μακεδονίας εἶχον στερεωθῆ πλεόν, ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ οὐδέποτε πλεόν τὸν ἐγκατέλιπεν. Ἦτο μαζί του καὶ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς κρατήσεώς του καὶ κατὰ τὸν περιπετειώδη εἰς Ρώμην πλοῦν καὶ κατὰ τὰ δύο ἔτη τῆς ἐν Ρώμῃ ἐπὶ Νέρωνος κρατήσεως. Εἶναι διὰ τὸν μέγαν Ἀπόστολον «Λουκᾶς ὁ ἰατρός ὁ ἀγαπητός», ὁ μόνος ὁ ὁποῖος ἔμεινε πλησίον του μέχρι τῶν τελευταίων του στιγμῶν, ὅτε πάντες οἱ λοιποὶ τὸν εἶχον ἐγκατέλιπε.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀποστ. Παύλου περὶ τὸ 65 ὁ Λουκᾶς, κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν διέβη ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἐν Θήβαις ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

Κατὰ τὰ 4 ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ Λουκᾶς ἦτο μετὰ τοῦ ἀποστ. Παύλου δεσμίου ἐν Καισαρείᾳ καὶ Ρώμῃ, εὔρε τὸν κατάλληλον καιρὸν νὰ συγγράψῃ τὰ δύο βιβλία του, τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰς Πράξεις Ἀποστόλων.

Εἰς τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Λουκᾶς διηγεῖται τὸν βίον τοῦ Χριστοῦ καθὼς παρέδωσαν τὰ περὶ αὐτοῦ εἰς τὴν δευτέραν τῶν Χριστιανῶν γενεὰν *οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου*, ἔχων ὑπόψει καὶ τὸν Ματθαῖον καὶ τὸν Μάρκον καὶ ἄλλα συγγράμματα σχετικὰ ἀπολεσθέντα ἔκτοτε, καὶ τὰς προφορικὰς διηγήσεις τῶν Ἀποστόλων καὶ ἄλλων προσώπων, τὰ ὁποῖα ἀπ' ἀρχῆς ἐγνώρισαν καὶ ἀνεστράφησαν μετὰ τοῦ Χριστοῦ, ὅπως π. χ. ἡ ἅγια Μήτηρ τοῦ Κυρίου.

Ἀπευθύνει δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ τὰ δύο βιβλία του πρὸς τὸν *κράτιστον Θεόφιλον*, ὅστις πιθανῶς ἦτο ἐπίσημος, ἴσως Ἀντιοχεύς, φίλος του, κατηχηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστόν· κύριος δὲ σκοπὸς του ἦτο *ἵνα ὁ Θεόφιλος ἔχῃ περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν*. Ἀπὸ τὰς χειρὰς τοῦ Θεοφίλου περιῆλθον τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐκπληροῦσιν οὕτω γενικῶς καὶ αἰωνίως τὸν μερικὸν ἀρχικὸν σκοπὸν τοῦ ἱεροῦ συγγραφέως των.

4. ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ

Ὁ Ἰωάννης ἦτο μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰακώβου ἐκ τῶν πρώτων κληθέντων ἀποστόλων, υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου καὶ Σαλώμης, τῆς ἀδελφῆς τῆς μητρὸς τοῦ Κυρίου· ἦτο «ὁ μαθητὴς ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς» διὰ τὰ ἑξαιρετικὰ φυσικά του χαρίσματα καὶ διὰ τὴν βαθυτέραν εἰς τὸν Διδάσκαλον ἀφοσίωσίν του, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν δώδεκα παρακολουθήσας τὸν Κύριον καὶ κατὰ τὰς κρίσιμους ὥρας τῶν παθῶν του μέχρι τέλους. Διὰ τοῦτο δέ, καὶ διότι ἦτο καὶ συγγενὴς κατὰ τὸ ἀνθρώπινον, εἰς αὐτὸν ὁ Κύριος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ ἀνέθηκε τὴν φροντίδα τῆς ἀποφανευσθείσης ἁγίας Μητρὸς του.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν καὶ τὴν Πεντηκοστὴν ὁ Ἰωάννης μετὰ τοῦ Πέτρου πρωτηγωνίστησεν ἐν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου, ἀπέβησαν δὲ οἱ δύο ἀπόστολοι καὶ Ἰάκωβος ὁ λεγόμενος «ἀδελφὸς» τοῦ Κυρίου οἱ τρεῖς στῦλοι τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας. Ἐμείνε δὲ ὁ Ἰωάννης εἰς Παλαιστίνην μέχρι τῆς κοιμήσεως τῆς Μητρὸς τοῦ Κυρίου, ἐκκληρῶν εὐλαβῶς τὸ πρὸς αὐτὴν καθήκον τῆς περιθάλψεως. Ἀπαλλαγείς δὲ πιθανῶς περὶ τὰ 60 μ. Χ. τοῦ καθήκοντος τούτου, ἀνεχώρησεν ἵνα ἐκπληρώσῃ καὶ αὐτὸς τὸ ἀποστολικὸν καθήκον, καὶ διὰ τῆς Συρίας καὶ Μ. Ἀσίας κατήγησεν εἰς Ἐφεσον μετὰ τὴν ἐκεῖθεν κατὰ τὸ 64 ἀναχώρησιν τοῦ Τιμοθέου εἰς Νικόπολιν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Ἐγκατεστάθη δὲ τότε εἰς τὴν Ἐφεσον καὶ ἐπώπτερε καὶ καθωδήγει ἕξ αὐτῆς καὶ περιοδεύων, τὰς ἤδη πολυαρίθμους ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας.

Περὶ τὸ 64 - 5, ὅτε ἐμαίνετο ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνος, διέβη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον ἐπανήλθε δὲ εἰς Ἐφεσον μετὰ τὴν παύσιν τοῦ διωγμοῦ. Ἐκεῖ ἔμεινε ὁ Ἰωάννης μέχρι βαθυτάτου γήρατος, φθάσας εἰς ἡλικίαν 100 ἐτῶν καὶ ἀποθανὼν ἐπὶ Τραϊανοῦ (98 - 117 μ. Χ.). Περὶ τὸ 80 μ. Χ. ὑπέιχων εἰς συνεχεῖς παρακλήσεις τῶν μαθητῶν του ἔγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του, τοῦ ὁποίου σκοπὸς εἶναι νὰ διασαφήσῃ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ συμπληρώσῃ τοὺς τρεῖς ἄλλους Εὐαγγελιστάς, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὰς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἰδίως διδασκαλίας καὶ θαύματα τοῦ Κυρίου πολλὰ εἶχον παραλίπει.

β'. Πράξεις Ἀποστόλων.

Ἱστορική συνέχεια τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι τὸ πέμπτον βιβλίον τῆς καινῆς Διαθήκης, τὸ ἐπιγραφόμενον *Πράξεις Ἀποστόλων*.

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι δεύτερον ἔργον τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, καὶ ἀπευθύνεται εἰς τὸν αὐτὸν Θεόφιλον, εἰς ὃν ἀπευθύνεται καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως. Ὁ Λουκᾶς ἀφοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἀπεικόνισε τὸν Χριστὸν καὶ τὴν διδασκαλίαν του, προχωρεῖ διὰ τοῦ βιβλίου τούτου εἰς ἀπεικόνισιν τῶν ραγδαίων καὶ θαυμαστῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος ἐν τῷ κόσμῳ μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ὁ μέγας τῶν ἔθνων Ἀπόστολος ἔστησε τὴν χριστιανικὴν σημαίαν ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Οἰκουμένης.

Τὸ βιβλίον τοῦτο διαιρεῖται σαφῶς εἰς δύο μέρη· εἰς τὸ πρῶτον (κεφ. 1-12) ἐκτίθεται ἡ ἱστορία τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος ἐν Παλαιστίνῃ, δηλαδή τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ὑπὸ τῶν 12 Ἀποστόλων, πρωταγωνιστούντων τοῦ Πέτρου, τοῦ Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἰακώβου τοῦ «ἀδελφοῦ» τοῦ Κυρίου. Εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος (κεφ. 13-28) ἐκτίθεται ἡ δρασις τοῦ ἀποστόλου Παύλου, συνοδευομένου εἰς τὴν πρώτην ἀποστολικὴν πορείαν ὑπὸ τοῦ φίλου του Βαρνάβα, ἔπειτα δὲ μόνου, ἐν Κύπρῳ, Μικρᾷ Ἀσίᾳ, εὐρωπαϊκῇ Ἑλλάδι, μέχρι τῆς περὶ τὸ 63 ἔτος μεταφορᾶς αὐτοῦ δεσμίου εἰς Ρώμην.

Αἱ Πράξεις Ἀποστόλων ἐγράφησαν, ὡς εἴπομεν ἤδη, ἐν Ρώμῃ, κατὰ τὰ ἔτη 61-63, κατὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἀπόστ. Παῦλος ἐκρατεῖτο ὑπόδικος ἐκεῖ, ὁ δὲ Λουκᾶς παρέμενε πλησίον του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου.

1. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος. Ὁ μέγας τῶν ἔθνων ἀπόστολος Παῦλος ἐκαλεῖτο πρότερον Σαοὺλ ἢ ἑλληνιστὶ Σαῦλος, ἦτο ἑλληνιστῆς Ἰουδαῖος ἐκ Ταρσοῦ, καὶ ρωμαῖος πολίτης. Νεαρὸς ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐγένετο μαθητῆς τοῦ σπουδαίου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ἱεροσολυμιτῶν σοφῶν ἀπέβη καὶ αὐτὸς φανατικὸς ζηλωτῆς τῶν πατριῶν καὶ

προσεκολλήθη εἰς τὴν αἵρεσιν τῶν Φαρισαίων. Μετὰ δὲ τὴν Πεντηκοστὴν ὁ Σαοὺλ, ὡς μέλος τῆς συναγωγῆς τῶν ἑλληνιστῶν, πρῶτον μὲν συνειργάσθη εἰς τὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἐλιθοβολήθη ὁ πρωτομάρτυς Στέφανος, ἔπειτα δὲ ἐφωδιασμένος μὲ διαταγὰς τοῦ Ἀρχιερέως ἀνεχώρησεν εἰς Λαμασκόν, ἵνα καταδιώξῃ καὶ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς. Πρὸ τῆς Λαμασκοῦ ὁ Κύριος ἐφανισθεὶς ἐν ὑπερκοσμίῳ ὁράματι εἰς τὸν Σαοὺλ μεταβάλλει αὐτὸν ἀπὸ λυσσαλέου διώκτου εἰς ἀκάματον πρωταθλητὴν τῆς πίστεως τῆς ἀληθινῆς.

Ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα, παρουσιάζεται ὑπὸ τοῦ Βαρνάβα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἀναγνωρίζεται ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἐπειδὴ ἐκινδύνευε νὰ δολοφονηθῇ, ἀναχωρεῖ εἰς τὴν πατρίδα του Ταρσόν.

Μετὰ ἱκανὰ ἔτη ὁ Βαρνάβας ἀποσταλεὶς εἰς Ἀντιόχειαν προχωρεῖ εἰς Ταρσὸν καὶ παραλαμβάνει τὸν Σαοὺλ εἰς Ἀντιόχειαν καὶ Ἱερουσαλήμ, ὅπου ἀπεφασίσθη οἱ μὲν δώδεκα Ἀπόστολοι νὰ κηρύττωσιν εἰς τοὺς Ἰουδαίους, ὁ δὲ Σαῦλος καὶ ὁ Βαρνάβας εἰς ἔθνηκούς τὸ εὐαγγέλιον.

Ὅθεν οἱ δύο Ἀπόστολοι κατέβησαν εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἀναχωροῦν εἰς τὴν πρώτην ἀποστολικὴν των πορείαν, τῷ 45 μ. Χ., κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκήρυξαν τὸ εὐαγγέλιον εἰς τὴν νῆσον Κύπρον καὶ εἰς τὰς νοτίας ἐπαρχίας τῆς Μ. Ἀσίας.

Οἱ δύο ἀπόστολοι ἐπιστρέψαντες εἰς Ἱερουσαλήμ προκαλοῦν τὴν συγκρότησιν τῆς ἀποστολικῆς συνόδου τοῦ 49, ἣτις ἔλυσε τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἐπανέρχονται εἰς Ἀντιόχειαν ἵνα συνεχίσωσι τὸ ἔργον των. Ἄλλ' ἕνεκα τοῦ Μάρκου ἐχωρίσθησαν, καὶ ὁ μὲν Βαρνάβας μετὰ τοῦ Μάρκου ἀπῆλθον εἰς Κύπρον, ὁ δὲ ἀπόστ. Παῦλος παραλαβὼν τὸν Σίλαν ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀντιοχείας διὰ ξηρᾶς εἰς τὴν νότιον Μικρὰν Ἀσίαν πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πρώτης ἀποστολικῆς πορείας· ἐκ Λύστρων δὲ παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ δεύτερον συνεργὸν τὸν Τιμόθεον διέβη πρὸς βορρᾶν μέχρι Τρωάδος, ὁπόθεν ἀποπλέει διὰ τῆς Σαμοθράκης εἰς τὴν Νεάπολιν τῆς Μακεδονίας καὶ ἔρχεται εἰς Φιλίππους, πρωτεύουσαν τῆς ἀνατολ. Μακεδονίας. Τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς δευτέρας ταύτης πορείας ἰδρύεται ὁ Χριστιανισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. Ἀπὸ τοὺς Φιλίπ-

πους ὁ Ἀπόστολος καὶ οἱ συνεργοὶ του διέρχονται δι' Ἀμφιπόλεως καὶ Ἀπολλωνίας εἰς Θεσσαλονίκην, τὴν κεντρικὴν μεγαλόπολιν τῆς Μακεδονίας, ἔπειτα εἰς Βέροιαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀθήνας. Ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀπόστολος εἰργάσθη ἐλευθέρως ὡμίλησε μάλιστα δοθείσης εὐκαιρίας καὶ ἐπισήμως ἀπὸ τοῦ Ἀρχείου πάγου περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ, καθαγιάσας τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο βῆμα τῆς παραδόσεως τῆς φιλανθρωποῦ ψήφου τῆς Ἀθηνᾶς διὰ τοῦ ὑψηλοῦ διδάγματος περὶ τῆς ἀληθινῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου πρὸς τὸ ἁμαρτωλὸν ἀνθρώπινον γένος.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ἀθήναις δὲν ἦσαν σπουδαῖα εἰς ποσὸν ἀλλ' εἰς ποιόν, διότι ἡ ἐν αὐτῇ τῇ καρδίᾳ τῆς εἰδωλολατρίας ἰδρυθεῖσα μικρὰ αὕτη ἐκκλησία ἠδυνήθη νὰ κρατηθῇ καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ ἐν τέλει παρὰ τὴν ἄκαμπτον πνευματικὴν ἀντίδρασιν τῶν πολυαριθμῶν φιλοσόφων.

Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Παῦλος διέβη εἰς τὴν τότε πολιτικὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος Κόρινθον, καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος ἐργαζόμενος ἀνεκδότως κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰπόντος εἰς αὐτόν : «Μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει καὶ μὴ σιωπήσης· διότι ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ, καὶ οὐδεὶς ἐπιθήσεται σοὶ τοῦ κακῶσαι σε· διότι λαὸς ἐστὶ μοι πολὺς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ».

Ἐκ Κορίνθου ἦλθεν εἰς Ἐφεσον, καὶ ἐκεῖθεν διὰ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης εἰς Ἀντιόχειαν, κλείσας οὕτω τὴν δευτέραν ἀποστολικὴν του πορείαν.

Ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν ἀνεχώρησεν εἰς τὴν τρίτην ἀποστολικὴν του πορείαν, καὶ ἔλθων εἰς τὴν Ἐφεσον, μένει ἐκεῖ ἐπὶ δύο ἔτη κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον. Μετὰ τὰ δύο ἔτη, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν καρποφορώτατα, ἀναχωρεῖ εἰς Μακεδονίαν καὶ Ἑλλάδα, καὶ μετὰ τρίμηνον διαμονὴν ἐπιστρέφει διὰ Ξηρᾶς εἰς Μακεδονίαν, συνοδευόμενος ὑπὸ ἀρχετῶν συνεργῶν. Ἐκ Φιλίππων διέρχεται εἰς Τροάδα, ἀπὸ δὲ τῆς Ἀσσοῦ πλέει εἰς Μίλητον, ὅπου καλεῖ καὶ ἀποχαιρετίζει τοὺς πρεσβυτέρους τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἐφέσου, διότι ἐγνώριζεν ἔξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ ὅτι τὸ ἔργον του ἐν ταῖς Ἑλληνικαῖς χώραις εἶχε πλέον συμπληρωθῆ, ἤρχιζε δὲ πλέον δι' αὐτόν ἡ περίοδος τῶν δεσμῶν καὶ τῶν θλίψεων, ἧτις θὰ ἀπετέλει τὸ στεφάνωμα τῆς σταδιοδρομίας του. Ἀπὸ τῆς Μιλήτου ἔπλευσαν διὰ τῆς Δωδεκανήσου εἰς Τύρον καὶ

εἶτα εἰς Πτολεμαΐδα, ὁπότεν διὰ ξηραῶς ἀνέβησαν εἰς Καισάρειαν καὶ εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἐνταῦθα λήγει ἡ τρίτη ἀποστολικὴ πορεία. Μετ' ἀνενδότου δραστηριότητος ὁ μέγας Ἀπόστολος ἐπὶ ὀλόκληρον δεκαπενταετίαν ἐργασθεὶς ἐγκατέστησεν ἀσαλεύτως τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰς πρωτεύουσας Ἑλληνικὰς πόλεις τῆς τε Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, Ἀντιόχειαν, Ταρσόν, Ἐφεσον, Φιλίππους, Θεσσαλονίκην, Ἀθήνας, Κόρινθον, καὶ κατέστησεν αὐτὰς φάρους ἀκτινοβολοῦντας τὸ χριστιανικὸν φῶς εἰς τὰς περιόικους χώρας, ὥστε τάχιστα ὁ Χριστιανισμὸς νὰ διαδοθῇ εἰς ὅλον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὅπερ καταλαμβάνει ἐφεξῆς ἐν τῷ κόσμῳ τὴν θέσιν τοῦ λαοῦ τῆς καινῆς Διαθήκης· ἡ περίοδος τῆς παλαιᾶς Διαθήκης ἔληξε, καὶ ἡ σκιά τοῦ νόμου παρῆλθεν· ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα.

Ὑπελείπετο τώρα ὁ εὐαγγελισμὸς τῆς Δύσεως· ἀπὸ πολλοῦ ὁ μέγας Παῦλος ἐπεξεργάζετο ἐν τῇ διανοίᾳ του τὸ σχέδιον τῆς διαβάσεως εἰς Ρώμην καὶ πέραν αὐτῆς εἰς Ἰσπανίαν· καὶ προετοιμάζων τοῦτο εἶχε γράφει κατὰ τὴν δευτέραν εἰς Κόρινθον ἄφιξίν του τὴν ἀνεκτίμητον πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολήν. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἠθέλησεν ὥστε ὁ ἐκλεκτὸς του Ἀπόστολος νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ρώμην δέσμιος, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ ἀποδειχθῇ ὅτι ὄχι ἡ ἰκανότης τῶν ἐργατῶν καὶ τὰ μέσα τὰ ἀνθρώπινα ἀλλὰ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡ ἐνεργοῦσα δι' αὐτῶν ἀνεκαίνισεν ἐν Χριστῷ τὴν οἰκουμένην.

Εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ ὁ ἀπόστ. Παῦλος εὐρέθη ἐνώπιον τρομεραῶς ἐξεγέρσεως τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον του· ὁ Ρωμαῖος φρούραρχος τῆς πόλεως ἐνεργῶν χάριν τῆς τάξεως ἐκράτησεν αὐτὸν ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ μαθὼν ὅτι ἦτο Ρωμαῖος πολίτης ἀπέστειλεν αὐτὸν ὑπὸ ἰσχυρὰν συνοδείαν πρὸς τὸν ἡγεμόνα τῆς Παλαιστίνης Φήλικα εἰς Καισάρειαν. Μετὰ διετίαν ὁ Παῦλος κατὰ τὸ δικαίωμα τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς Ρωμαῖος πολίτης ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν διάδοχον τοῦ Φήλικος ἡγεμόνα Πρόρκιον Φῆστον νὰ δικασθῇ ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος. Οὕτω ἀπεστάλη εἰς Ρώμην ὑπὸ συνοδείαν, καὶ μετὰ περιπετειώδη πλοῦν, κατὰ τὸν ὁποῖον καὶ ἐναυάγησαν σωθέντες προνοία τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν νῆσον Μελίτην, ἔφθασαν τέλος περὶ τὰ μέσα τοῦ ἔαρος τοῦ 61 μ. Χ. εἰς Ρώμην.

Ἐν Ρώμῃ ὁ Παῦλος ἔμεινεν ἀναμένων νὰ κληθῇ ἐνώπιον

τοῦ Αὐτοκράτορος ὀλόκληρον διετίαν εἰς οἰκίαν ἐπὶ ἰδίῳ μισθώματι ὑπὸ τὴν φύλαξιν ἑνὸς στρατιώτου, ἐλεύθερος νὰ κηρύττῃ τὸ εὐαγγέλιον εἰς τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτόν. Παρουσιασθεῖς τέλος ἐνώπιον τοῦ Αὐτοκράτορος—τοῦ Νέρωνος—ἠλευθερώθη, φαίνεται δὲ ὅτι ἐπεχείρησε τότε τετάρτην ἀποστολικὴν πορείαν εἰς Ἡπειρον, Μακεδονίαν καὶ ἕως διὰ Τρωάδος καὶ Μιλήτου μέχρι Κρήτης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐξεροράγῃ ἐν Ρώμῃ ὁ τρομερὸς τοῦ Νέρωνος κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸς ἐπὶ τῇ συκοφαντίᾳ ὅτι αὐτοὶ ἐπυροπόλησαν τὴν Ρώμην· ἡ ἀπήχησις αὐτοῦ συνεκλόνησε τὴν οἰκουμένην ὀλόκληρον, κατέπληξε δὲ ὀδυνηρῶς τοὺς Χριστιανούς· διότι μέχρι τότε μόνον ἀμερόληπτον, καὶ ἄρα εὐνοϊκόν, εἶχε δειχθῆ πρὸς αὐτοὺς τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος κατὰ τὰς ἐναντίον των προσβολὰς τῶν Ἰουδαίων, καὶ τώρα ἐνεφανίζετο ἀπειλοῦν ἐν τῇ παντοδυναμίᾳ του νὰ πνίξῃ τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τὸ αἷμα ἄνευ οἰαςδὴποτε διαδικασίας!

Ἄμεσος ἦτο ὁ κίνδυνος τῆς ἐξοντώσεως τῶν ἐν Ρώμῃ Χριστιανῶν, καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ ὁποῖος χθὲς ἀκόμη ἦτο μετ' αὐτῶν, συνησθάνθη ὅτι ἡ θέσις του ἦτο πάλιν μεταξύ των, ἵνα διὰ τῆς παρουσίας του, τοῦ λόγου του καὶ τῆς θυσίας του ἐν ἀνάγκῃ στηρίξῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν· ὅθεν ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ρώμην· καὶ ὡς πρωταθλητὴς τῆς πίστεως καὶ προεστὼς συνελήφθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, καὶ ὑπέστη τὸν διὰ ξίφους θάνατον, πιθανῶς τῷ 65 μ. Χ. ἐν Ρώμῃ.

Οὕτω ὁ μέγας Ταρσεύς, ὁ κλητὸς Ἀπόστολος ἐξεπλήρωσεν ἄριστα μέχρι τέλους τὸ ἀποστολικὸν ἔργον. Ἀπέβη ὁ μέγιστος τῶν ἀνδρῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, καταλιπὼν αἰώνιον μνημεῖον τῆς ἐκ Θεοῦ κλήσεώς του καὶ τῆς ἀκαμάτου δραστηριότητός του τὸν Χριστιανισμὸν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ περιλάμπρον νεώτερον πολιτισμὸν, καὶ τῆς θεοπνεύστου προσωπικότητός του τοὺς ἀειλαμπεῖς ἀδάμαντας τῶν 14 ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ ἐπιστολῶν του.

2. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστ. Παύλου.

Αἱ διασωθεῖσαι ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ 14 ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου διακρίνονται εἰς 4 ὁμάδας, κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὰς περιστάσεις τῆς συγγραφῆς των.

Α' δμάς. Αὕτη περιλαμβάνει τὰς δύο ἐπιστολάς πρὸς Θεσσαλονικεῖς, τὰς ὁποίας ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος ἀπὸ τὴν Κόρινθον τῷ 53 πρὸς τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, κατὰ τὴν δευτέραν του ἀποστολικῆν πορείαν.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτάς ὁ ἀπόστ. Παῦλος συμπληρῶνει τὴν πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς διακοπεῖσαν προφορικὴν διδασκαλίαν του, ἀναπτύσσει διάφορα δόγματα τὰ ὁποῖα ἀπησχόλουν τότε αὐτοὺς καὶ ἰδίως τὸ τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καὶ δίδει ἐντολάς ἠθικῶν χριστιανικοῦ βίου.

Β' δμάς. Αὕτη περιλαμβάνει τὴν ἐπιστολὴν πρὸς Γαλάτας, τὰς πρὸς Κορινθίους Α' καὶ Β' καὶ τὴν πρὸς Ρωμαίους, αἱ ὁποῖαι ἐγράφησαν κατὰ τὰ ἔτη 56-58. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι ἐκτενέστεραι, καὶ κατὰ τὸ περιεχόμενον αἱ σπουδαιόταται τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου. Εἰς αὐτάς ὁ Ἀπόστολος ἀναπτύσσει τὸν ἀληθινὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν δὲν δεσμεύει πλέον τὸ γράμμα τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, τὸ ὁποῖον ἀποκτείνει, ἀλλὰ φωτίζει τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ζωοποιεῖ.

Ἡ πρὸς Γαλάτας ἐπιστολή. Ἰουδαῖζοντες Χριστιανοὶ ἐξομήσαντες ἐκ Παλαιστίνης καὶ Συρίας διέβησαν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ ἐτάραξαν τὰς περὶ τὸ Ἰκόνιον ἐκκλησίας τῆς νοτιοδυτικῆς Γαλατίας. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος μαθὼν ταῦτα γράφει ἐξ Ἐφέσου πρὸς τοὺς Γαλάτας μαθητὰς του τὴν σπουδαιοτάτην ταύτην ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπερασπίζει τὸ ἀποστολικόν του κῦρος κατὰ τῶν προσβολῶν τῶν Ἰουδαῖζόντων καὶ ἀναπτύσσει τὴν σχέσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν Μωσαϊσμόν, ἀποδεικνύων ὅτι ὁ Νόμος κατηργήθη καὶ ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου.

Αἱ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολαί.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα εἰδήσεις ἐκ Κορίνθου ἐπληροφόρουν τὸν Ἀπόστολον ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Κορίνθου ἐταράσσεται δεινῶς ἐκ τῆς ἐμφανίσεως καὶ ἐκεῖ Ἰουδαῖζόντων, παρετηροῦντο δὲ καὶ ἀταξία ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ καὶ ἰδιωτικῇ ζωῇ.

Ὁ ἀπόστ. Παῦλος γράφει τότε τὴν *πρώτην πρὸς Κορινθίους* ἐπιστολὴν. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι οὔτε ἡ ἐπιστολὴ αὕτη

ἔφερον ἀποτέλεσμα, οὔτε ἢ μετ' αὐτὴν ἄφιξις εἰς Κόρινθον τοῦ Τιμοθέου· ὅθεν ὁ ἀπόστ. Παῦλος ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ ὁ ἴδιος εἰς Κόρινθον χωρὶς ὅμως καὶ αὐτὸς νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα· διὰ τοῦτο ἐπανῆλθεν εἰς Ἐφεσον ταχέως καὶ πολὺ στενοχωρημένος, καὶ ἀποφασίζει νὰ λάβῃ δραστηριώτερα μέτρα· γράφει πρῶτον δριμυτάτην καὶ ἀπειλητικὴν δευτέραν πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολήν, ἀποστέλλει δὲ καὶ τὸν Τίτον διὰ νὰ καταβάλῃ καὶ τρίτην προσωπικὴν προσπάθειαν πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐν Κορίνθῳ ἐμφυλίου σπαραγμοῦ. Συγχρόνως ὁ ἴδιος ἀναχωρεῖ ἐξ Ἐφέσου πορευόμενος βραδέως διὰ Μακεδονίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀναμένων νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκ Κορίνθου ὁ Τίτος. Πράγματι ὁ Τίτος ἐπιστρέφων συναντᾷ τὸν Ἀπόστολον ἐν Μακεδονίᾳ μὲ χαρμοσύνους ἐκ Κορίνθου εἰδήσεις, ὅτι ἡ Ἐκκλησία μετενόησε καὶ εἰρήνευσε, ὁ δὲ Παῦλος πλήρης χαρᾶς γράφει ἐκ Μακεδονίας τρίτην πρὸς τοὺς Κορινθίους ἐπιστολήν. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων δὲν ἐσώθη ἡ δευτέρα, ἡ δὲ σήμερον λεγομένη *δευτέρα πρὸς Κορινθίους* εἶναι ἡ τρίτη. Κατὰ ἰνα γνώμην, τῆς Β' πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τὰ μὲν κεφάλαια 10 - 13 εἶναι μέρος τῆς β' ἐπιστολῆς, τὰ δὲ κεφάλαια 1 - 9 ἢ γ' ἐπιστολή.

Ἡ *πρὸς Ῥωμαίους* ἐπιστολή. Φθάσας εἰς Κόρινθον ὁ ἀπόστ. Παῦλος διέμεινεν ἐκεῖ περίπου τρεῖς μῆνας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἀνεσκόπησε τὸ μέχρι τοῦδε ἔργον του καὶ ἤρχισε νὰ σχεδιάζῃ τὰς περαιτέρω ἐνεργείας του. Τὸ βλέμμα του στρέφεται πρὸς τὴν Ρώμην, ὅπου ὑπῆρχον ἤδη ἀρκετοὶ Χριστιανοί.

Ἐπειδὴ οἱ ἐν Ρώμῃ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀναμειξ Ἰουδαῖοι καὶ ἔθνηκοί, ἰδίως Ἕλληνες προσήλυτοι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχον τύχει ἀκόμη ἀποστολικῆς χειραγωγίας ἐπαρκοῦς, ἐκινδύνεον νὰ ἐκπέσουν εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὅμως εἶχεν ἐνώπιόν του πρόσφατα ἐν Γαλιατίᾳ καὶ Κορίνθῳ τὰ δεινὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ στενοκεφάλου Ἰουδαϊκοῦ πνεύματος εἰς τὰς Χριστιανικὰς ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὰς σκέψεις αὐτὰς κινούμενος ἔγραψε τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναπτύσσει ὅτι ὁ Νόμος ὁ μωσαϊκὸς εἶναι ἄχρηστος πλέον διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ κατηγορηθῆ, μόνον δὲ ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ βάσις τῆς σωτηρίας.

Γ' ομάς. Κατὰ τὰ δύο ἔτη (61-63) καθ' ἃ ἔμεινεν ὑπὸ κράτησιν ὁ ἀπόστ. Παῦλος ἐν Ρώμῃ ἢ σκέψις αὐτοῦ δὲν ἔπαυσε νὰ περιφέροται εἰς τὰ ἀπανταχοῦ τῆς γῆς πνευματικά του τέκνα, τὰ ὁποῖα ὡς ἦτο φυσικὸν δὲν ἔπαυσαν νὰ παρακολουθοῦν τὰς περιπετειάς του. Ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐσώθησαν ἐν τῇ καινῇ Διαθήκῃ τέσσαρες ἐπιστολαί του, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, ἡ πρὸς Φιλήμονα, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, καὶ ἡ πρὸς Φιλιπησίους, αἱ ἀποτελοῦσαι τὴν τρίτην ομάδα καὶ τιτλοφορούμεναι συνήθως **αἱ ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐπιστολαί.**

Τὴν πρὸς **Κολοσσαεῖς** ἐπιστολὴν ἔγραψεν ὁ ἀπόστ. Παῦλος διὰ νὰ συγκρατήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν γνησίαν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἡ ὁποία ὑπὸ διαφόρων ψευδοδιδασκάλων ἐνοθεύετο μὲ διαφόρους ἰδέας θεοσοφικὰς Ἰουδαϊκὰς, Χαλδαϊκὰς κτλ. Καὶ πρὸς τοὺς Λαοδικεῖς ἔγραψεν ἀνάλογον ἐπιστολὴν ὁ ἀπόστολος Παῦλος, ἡ ὁποία ὅμως δὲν διεσώθη.

Οἱ κομισταὶ τῆς πρὸς **Κολοσσαεῖς** ἐπιστολῆς Τυχικὸς καὶ Ὀνήσιμος ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν καὶ τὴν μικρὰν ἰδιαιτέραν ἐπιστολὴν τοῦ ἀποστόλου πρὸς **Φιλήμονα**, ἐπίσημον ἐν Κολοσσαῖς χριστιανόν, ὑπερ τοῦ φυγάδος δούλου του καὶ νῦν χριστιανοῦ κομιστοῦ τῆς ἐπιστολῆς Ὀνησίμου, εἰς τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ τὸν Φιλήμονα νὰ συγχωρήσῃ καὶ νὰ δεχθῇ τὸν Ὀνήσιμον ὅχι πλέον ὡς δούλον ἄχρηστον ἀλλ' ὡς ἀδελφὸν ἐν Χριστῷ χρήσιμον. Ἡ μικρὰ αὕτη ἐπιστολὴ ἀποτελεῖ, ὡς θὰ ἐλέγομεν σήμερον, τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων.

Συγχρόνως μὲ τὰς ἐπιστολάς ταύτας ἐγράφη καὶ διὰ τοῦ Τυχικοῦ ἀπεστάλη ἡ πρὸς **Ἐφεσίους** ἐπιστολή. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὁμοιάζει πολὺ μὲ τὴν πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπειδὴ ἐγράφη σχεδὸν ταυτοχρόνως καὶ ἔνεκα ἀναλόγου ἀφορμῆς, φαίνεται δὲ ὅτι ἦτο προσωρισμένη ὅχι μόνον διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς ἐκκλησίας τῶν γειτονικῶν πόλεων.

Ἡ πρὸς **Φιλιπησίους** ἐπιστολή. Ἡ ἐκκλησία τῶν Φιλιππων, διετήρησε μέχρι τέλους βαθὴν σεβασμὸν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν ἰδρυτὴν τῆς· καὶ τώρα ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ τοῦ ἀπεσταλμένου των Ἐπαφροδίτου διὰ τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Ἀπόστολος εὐχαριστεῖ τοὺς Φιλιπησίους διὰ τὰς συγκινητικὰς τῶν ἐκδηλώσεις, τοὺς συμβουλεύει νὰ μένουν πάντοτε στερεοὶ εἰς τὴν πίστιν, νὰ προσέχουν ἀπὸ τοὺς κακοὺς ἐργάτας τῆς πίστεως,

καὶ δίδει πληροφορίας περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἐν Ρώμῃ Χριστιανισμοῦ, ὅστις ὁπωσδήποτε προοδεύει, μ' ὅλον ὅτι αὐτός, ὡς δέσμιος, δὲν ἔχει ἐλευθερίαν ἐνεργείας.

Δ' ὁμάς. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς δύο πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολάς καὶ τὴν πρὸς Τίτον. Τὰς πρὸς **Τιμόθεον** ἐπιστολάς ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος τὴν μὲν **πρώτην** μετὰ τὴν ἀπόλυσίν του ἀπὸ τὴν πρώτην δέσμευσιν, τὴν δὲ **δευτέραν** ὅτε εὗρίσκετο ἐν Ρώμῃ δέσμιος ἐκ δευτέρου. Δι' αὐτῶν δίδει εἰς τὸν Τιμόθεον διαφόρους συμβουλὰς πρὸς ἐπιτυχῆ ἄσκησιν τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἐφέσου, ὅπου εἶχεν ἀφήσει τὸν προσφιλῆ του τοῦτον μαθητὴν ὡς ἀντιπρόσωπόν του.

Ὁμοίου περιεχομένου εἶναι καὶ ἡ πρὸς **Τίτον** ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν, ἴσως μετὰ τὴν πρώτην πρὸς Τιμόθεον, πρὸς τὸν μαθητὴν καὶ συνεργόν του Τίτον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀφήσει ὡς ἀντιπρόσωπόν του ἐν Κρήτῃ.

Αἱ τρεῖς αὗται ἐπιστολαὶ ἐπειδὴ δίδουν ὁδηγίαν περὶ τοῦ ἔργου τῶν ποιμένων τῆς ἐκκλησίας, ὀνομάζονται **ποιμαντικαὶ ἐπιστολαί**.

Ἡ πρὸς **Ἑβραίους** ἐπιστολή. Ἡ σπουδαιότης αὕτη ἐπιστολή, γεγραμμένη εἰς ἐξαίρετον Ἑλληνικὴν, δὲν ὁμοιάζει οὔτε κατὰ τὸ ὕφος οὔτε κατὰ τὴν σύνθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας ἐπιστολάς τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Διὰ τοῦτο ὑποτίθεται ὅτι ὁ Ἀπόστολος ἔγραψεν αὐτὴν πρὸς τοὺς ἐν Παλαιστίνῃ ἔξ Ἑβραίων Χριστιανούς εἰς τὴν Ἀραμαϊκὴν γλῶσσαν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπειτα μετέφρασεν αὐτὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν λογιώτατός τις χριστιανός, ἴσως ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Ἀπολλῶς. Ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστολῆς εἶναι νὰ ἀποδείξῃ εἰς τοὺς ἔξ Ἑβραίων Χριστιανούς τὴν ὑπεροχὴν τῆς καινῆς Διαθήκης ἀπέναντι τῆς παλαιᾶς, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πίστιν, ἐπειδὴ ὑπέφερον ἐκ διωγμῶν ἕνεκα τῆς γενικῆς ἀκαταστασίας ἣ ὁποία ἐπεκράτει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Νέρωνος, ὅτε ἡ Παλαιστίνη ἦτο ἀνάστατος κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Αἱ καθολικαὶ ἐπιστολαί.

Αὗται εἶναι ἑπτὰ μικραὶ ἐπιστολαί, γραφεῖσαι ὑπὸ Ἀποστόλων καὶ ἀποστολικῶν ἀνδρῶν· ἐπειδὴ πλῆθος τοιούτων ἐπιστολῶν ἐκυκλοφόρουν, ἡ Ἐκκλησία βαθμηδὸν ἐξεχώρισε τὰς ἑπτὰ ταύτας, αἱ ὁποῖαι ἀνεγνωρίζοντο γενικῶς ὡς γνήσια ἔργα τῶν ἱερῶν συγγραφέων τῶν ὁποίων ἔφερον τὸ ὄνομα, καὶ περιέλαβεν αὐτὰς εἰς τὸν κανόνα τῆς καινῆς Διαθήκης, τὰς ὠνόμασε δὲ **καθολικὰς** διότι καθόλου ὑπὸ πάντων τῶν Χριστιανῶν ἀνεγνωρίζοντο ὡς γνήσιαι.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εἶναι ἡ Ἰακώβου, ἡ Α΄ καὶ Β΄ Πέτρου, ἡ Α΄, Β΄ καὶ Γ΄ Ἰωάννου, καὶ ἡ Ἰούδα.

1. Ἡ ἐπιστολὴ Ἰακώβου.—Ὁ συγγραφεὺς αὐτῆς Ἰακώβος εἶναι ὁ πρῶτος τῶν λεγομένων «ἀδελφῶν» τοῦ Κυρίου, δηλαδὴ υἱῶν τοῦ Ἰωσήφ ἐκ πρώτης γυναικός, οἱ ὁποῖοι μόνον μετὰ τὴν ἀνάστασιν του ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστόν. Ἦτο ἄνθρωπος πολὺ σπουδαῖος καὶ εὐσεβής, διὰ τοῦτο ἐλέγετο **ὁ δίκαιος**· διὰ τοῦτο καὶ διότι ἔθεωρεῖτο συγγενὴς τοῦ Κυρίου οἱ Ἀπόστολοι ἐγκατέστησαν αὐτὸν προεστῶτα τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ὡς τοιοῦτος δὲ προήδρευσε τῆς ἀποστολικῆς συνόδου τῷ 49. Μὲ τὴν διασπορὰν καὶ τὴν βαθμιαίαν ἔκλειψιν τῶν Ἀποστόλων ὁ Ἰακώβος ἀπέκτησε μέγα κύρος, καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς εἷς τῶν «στύλων» τῆς ἐκκλησίας, ἰδίᾳ δὲ ἀρχηγὸς τῶν ἔξ Ἑβραίων Χριστιανῶν. Κατὰ τὰς ἀνησυχίας ἡμέρας τῶν παραμονῶν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου (67) προκλήθεις ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ὁμολογήσας τὴν πίστιν του εἰς τὸν Χριστόν, ἐθανατώθη ὑπ' αὐτῶν διὰ λιθοβολισμοῦ.

Τὴν ἐπιστολὴν του ἔγραψε περὶ τὸ 51, πρὸς τοὺς ἔξ Ἑβραίων Χριστιανούς τῆς διασπορᾶς, εἰς τοὺς ὁποίους δίδει ὠραίας πρακτικὰς συμβουλὰς πρὸς ἄσκησιν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ πρὸς χριστιανικὸν ἠθικὸν βίον.

2. Αἱ ἐπιστολαὶ Πέτρου. Ὁ ἀπόστολος Πέτρος, υἱὸς Ἰωνᾶ καὶ ἀδελφὸς Ἀνδρέου τοῦ ἀποστόλου, ἀναφέρεται πάντοτε πρῶτος μεταξὺ τῶν δώδεκα, προφανῶς διὰ τὴν ἡλικίαν του καὶ

διὰ τὰ προσωπικά του χαρίσματα. Ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἐκ-
προσωπεῖ ἀξίως τὴν ομάδα τῶν μαθητῶν, καὶ μετὰ τὴν ἀνάληψίν
του ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον· προκαλεῖ
τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ματθίου εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ προδότου Ἰούδα,
καὶ τὴν Πεντηκοστὴν, κατὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγ. Πνεύματος,
διὰ θαυμαστῆς ὁμιλίας ἀλιεῦει εἰς Χριστὸν 3.000 ψυχάς. Ἐνα-
πτύσσει ἐξαιρετικὴν δαστηριότητα εἰς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς ὅλην
τὴν Παλαιστίνην καὶ μέχρι Ἀντιοχείας διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς
πίστεως, καὶ μετὰ τοῦ Ἰωάννου καὶ Ἰακώβου τοῦ λεγομένου
«ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου» ἀποβαίνουνσιν οἱ στῦλοι τῆς ἐκκλησίας
τοῦ Χριστοῦ. Τὴν ἐξαιρετικὴν δραστηριότητα τοῦ ἀποστ.
Πέτρου περιγράφει λεπτομερῶς ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς εἰς τὰ
12 πρῶτα κεφάλαια τοῦ βιβλίου τῶν Πράξεων. Ἄτυχῶς ὁ συγ-
γραφεὺς ἀκολουθήσας ἔκτοτε τὸν ἀπόστολον Παῦλον, οὐδεμίαν
πλέον πληροφορίαν παρέχει περὶ τοῦ ἀποστ. Πέτρου. Ὅ,τι συνά-
γομεν ἐκ τῶν δύο ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἐκ τῶν ἐλαχί-
στων εἰδήσεων τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως εἶναι ὅτι
ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἀναχωρήσας ἐκ Παλαιστίνης ἔφθασεν εἰς
Ρώμην ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Νέρωνος περὶ τὸ 65, καθ' ἧς ἡμέ-
ρας ὁ ἀπόστολος Παῦλος ὑπέστη ἐκεῖ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον,
καὶ ὅτι ἐκ τῶν συνεργῶν τοῦ Παύλου ὁ μὲν Λουκᾶς ἀνεχώρησεν
εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ Σίλας καὶ ὁ Μᾶρκος προσῆλθον πρὸς αὐ-
τόν, ἐν ᾧ ὁ Τιμόθεος φαίνεται ὅτι ἐκρατεῖτο δέσμιος.

Ἡ **Πέτρου Α'**.—Τότε ἔγραψεν ὁ ἀπόστολος Πέτρος τὴν
πρώτην του ἐπιστολὴν πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Μ. Ἀσίας,
τὴν ὁποίαν ἔστειλεν εἰς αὐτοὺς διὰ τοῦ Σίλα, ἐνῶ τὸν Μᾶρκον
ἐκράτησε πλησίον του. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ Ἀπόστολος
παρέχει ἐξαιρετοὺς συμβουλὰς χριστιανικῆς διαγωγῆς καὶ παρορ-
μᾶ εἰς ὁμόνοιαν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν διὰ νὰ δυνη-
θοῦν νὰ ὑπερνικήσουν τὰς δυσχερείας τῆς ἐποχῆς.

Ἡ **Πέτρου Β'**.—Ὀλίγον ἀργότερα ὁ ἀπόστ. Πέτρος ἔγρα-
ψεν τὴν *δευτέραν* του ἐπιστολὴν, ἴσως πρὸς τοὺς αὐτοὺς Χρι-
στιανοὺς τῆς Ἀσίας, εἰς τὴν ὁποίαν κατακρίνει τὴν ὀλεθρίαν
παρ' αὐτοῖς ἐνέργειαν τῶν ψευδοδιδασκάλων καὶ παρακινεῖ αὐ-
τοὺς νὰ μένουν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ ὅπως παρέ-
λαβον αὐτὴν παρὰ τῶν Ἀποστόλων.

3. *Αἱ ἐπιστολαὶ Ἰωάννου.*— Περὶ τοῦ ἀποστόλου Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ ἐγράψαμεν ἤδη ἀνωτέρω. Ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελίου του καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ὁ Ἰωάννης, ὡς ὁ ἀπόστολος ἐπόπτης καὶ χειραγωγὸς τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀσίας, ἔγραψεν, ἰδίως ὅταν ἐγήρασε πολὺ καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ περιοδεύῃ, ἐπιστολάς πρὸς αὐτούς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσώθησαν εἰς τὴν καινὴν Διαθήκην τρεῖς, ἐπιγραφόμεναι Ἰωάννου Α', Β', Γ'. Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων ἡ *πρώτη* εἶναι ἐγκύκλιος καὶ ἀναπτύσσει τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου πρὸς ἀπολύτως· σιν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τὴν ἀξίαν τῆς πίστεως εἰς Χριστὸν καὶ τῆς καινῆς ἐντολῆς τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης.

Εἰς τὴν *δευτέραν* ἐπιστολὴν του, τὴν ὁποίαν γράφει πρὸς ἐκλεκτὴν κυρίαν καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, ὁ Ἰωάννης παραινεῖ αὐτοὺς νὰ προσέχουν ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς τοὺς ἀρνούμενους τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ Λόγου καὶ νὰ ἐμμένουν σταθεροὶ εἰς τὴν τήρησιν τῶν θεμελιωδῶν ἐντολῶν, ἰδίως τῆς ἐντολῆς τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης.

Ἡ δὲ *τρίτη* ἐπιστολὴ ἀπευθύνεται πρὸς τινὰ ἀγαθὸν χριστιανὸν ὀνομαζόμενον Γάϊον, καὶ εἶναι ἰδιωτικὴ ὅπως ἡ πρὸς Φιλήμονα τοῦ Παύλου, προφανῶς δὲ περιελήφθη εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην διότι καθιερῶνει τὸ καθῆκον τῆς περιθάλψεως τῶν καταδιωκομένων διὰ τὴν πίστιν των ἀδελφῶν, τὸ ὁποῖον ὁ Γάϊος ἐξεπλήρωσε μετὰ προθυμίας.

Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν περὶ τὸ 100.

4. *Ἡ ἐπιστολὴ Ἰούδα.*— Ὁ Ἰούδας εἶναι ὁ δεύτερος ἐκ τῶν λεγομένων «ἀδελφῶν» τοῦ Κυρίου. Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰακώβου φαίνεται ὅτι ἐθεωρήθη ὡς φυσικὸς διάδοχός του εἰς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ὅτε μὲ τὴν ἀρχὴν τῆς πολιτορχίας τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τοῦ Τίτου οἱ Χριστιανοὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, πύθανον νὰ ἐφρονεῦθη κατὰ τὴν καταδίωξιν τῶν φευγόντων Χριστιανῶν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων. Ὡς προσωρινὸς ἀρχηγὸς ὁ Ἰούδας, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀγρίας ἐκεῖνας ἡμέρας καὶ οἱ ἠθικοὶ δεσμοὶ ἔχαλαρώθησαν καὶ ἡ πίστις πολλῶν ἐκλονίσθη καὶ ψευδόχριστοι καὶ ψευδοπροφῆται ἐπλεόνασαν, ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὡς παραινέσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς νὰ μείνουν σταθεροὶ εἰς τὴν ἀπαξ διὰ παντὸς παραδοθεῖσαν εἰς αὐτοὺς πίστιν,

Ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου.

Ὁ ἀπόστολος καὶ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὡς εἶπομεν ἤδη, ἔφθασεν εἰς Ἔφεσον ὅτε ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνος ἔκ Ρώμης ἐξή-
πλουτο εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τοῦ κόσμου, περὶ τὸ 65. Ὁ Ἰωάννης
τότε «διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ»
ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Πάτιμον, ὅπου εἶδε τὴν ἀποκάλυψιν, τὴν ὁ-
ποίαν κατόπιν ἐπιστρέψας εἰς Ἔφεσον ἔγραψε καὶ ἀπέστειλεν εἰς
ἑπτὰ ἐκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας, γειτονικὰς τῆς Ἐφέσου, αἱ ὁ-
ποῖαι ἐδοκιμάσθησαν ἢ θὰ ἐδοκιμάζοντο ἔκ τοῦ διωγμοῦ. Ἡ
Ἀποκάλυψις εἶναι τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ Ἰωάννου· εἶναι πλή-
ρης εἰκόνων καὶ συμβόλων προφητικῶν καὶ διὰ τοῦτο καὶ αὐτοὶ
οἱ σχεδὸν σύγχρονοι ἀρχαῖοι εὗρισκον ἀνυπερβλήτους δυσκολίας
εἰς τὴν κατανόησίν της.

Καταφανὴς σκοπὸς του εἶναι νὰ ἐνισχύσῃ τοὺς Χριστιανούς
ἵνα κρατήσουν ὑψηλὰ τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν αἵματη-
ρὸν πόλεμον τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους κατ' αὐτῶν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον
προφητεύει ὅτι μετὰ μακροὺς ἀγῶνας θὰ ἐξέλθῃ νικητὴς τὸ ἀρ-
νίον τὸ ἐσφαγμένον, δηλ. ὁ Χριστός.

ΤΜΗΜΑ Β'

ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

§ 1. Οἱ ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

α. **Μτθ 4** ²⁵ Καὶ ἠκολούθησαν αὐτῷ ὄχλοι πολλοὶ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας καὶ Δεκαπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ Ἰουδαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου. **5** ¹ Ἰδὼν δὲ τοὺς ὄχλους ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος· καὶ καθίσαντος αὐτοῦ προσήλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ² καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν αὐτοὺς λέγων· ³ Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ⁴ μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται· ⁵ μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν· ⁶ μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται· ⁷ μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται· ⁸ μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· ⁹ μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται· ¹⁰ μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ¹¹ μακάριοί ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ· ¹² χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· οὕτω γὰρ ἐδίωξαν τοὺς προφῆτας τοὺς πρὸ ὑμῶν.

6. Κορ Α' 4 ⁹ Δοκῶ γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανάτιους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ, καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· ¹⁰ ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἀσθενεῖς, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἐνδοξοὶ, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι· ¹¹ ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν καὶ κολαφιζόμεθα καὶ ἀστατοῦμεν ¹² καὶ κοπιῶμεν ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσίν· λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι ἀνεχόμεθα· ¹³ βλασφημούμενοι παρκαλοῦμεν· ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίφημα ἕως ἄρτι.

§ 2. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Μτθ 7¹³ Εἰσεέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης· ὅτι πλατεία ἡ πύλη καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοὶ εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς·¹⁴ ὅτι στενὴ ἡ πύλη καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσιν οἱ εὐρίσκοντες αὐτήν.

§ 3. Ἡ προσευχή.

Μτθ 6⁵ Καὶ ὅταν προσεύχη οὐκ ἔσῃ ὡσπερ οἱ ὑποκριταί· ὅτι φιλοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς γωνίαις τῶν πλατειῶν ἐστῶτες προσεύχεσθαι ὅπως ἂν φανῶσι τοῖς ἀνθρώποις· ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἀπέχουσι τὸν μισθὸν αὐτῶν. ⁶ Σὺ δὲ ὅταν προσεύχη εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου, καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρὶ σου τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι [ἐν τῷ φανερῷ].

⁷ Προσευχόμενοι δὲ μὴ βλαττολογήσητε ὡσπερ οἱ ἐθνικοί· δοκοῦσι γάρ ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται· ⁸ μὴ οὖν ὁμοιωθῆτε αὐτοῖς· οἶδε γὰρ ὁ πατήρ ὑμῶν ὧν χρεῖαν ἔχετε πρὸ τοῦ ὑμᾶς αἰτεῖσαι αὐτόν.

⁹ Οὕτως οὖν προσεύχεσθε ὑμεῖς·

Πάτερ ἡμῶν | ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

ἁγιασθήτω | τὸ ὄνομά σου,

¹⁰ ἔλθέτω | ἡ βασιλεία σου,

γενηθήτω | τὸ θέλημά σου

ὡς ἐν οὐρανῷ | καὶ ἐπὶ τῆς γῆς.

¹¹ τὸν ἄρτον ἡμῶν | τὸν ἐπιούσιον

δὸς ἡμῖν | σήμερον.

¹² καὶ ἄφες ἡμῖν | τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν

ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν | τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·

¹³ καὶ μὴ εἰσενέγκῃς | ἡμᾶς εἰς πειρασμόν,

ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς | ἀπὸ τοῦ πονηροῦ.

ὅτι σοῦ ἐστὶν | ἡ βασιλεία

καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα | εἰς τοὺς αἰῶνας.

¹⁴ Ἐὰν γὰρ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος· ¹⁵ ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε

τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν.

§ 4. Ἡ στοργὴ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς.

Μτθ 7 Ἰαίτετε καὶ δοθήσεται ὑμῖν· ζητεῖτε καὶ εὕρησετε· κρούετε καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν· ἡ πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὕρισκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. ἢ, τίς ἐστὶν ἐξ ὑμῶν ἀνθρώπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ καὶ ἐὰν ἐχθρὸν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ εἰ σὺν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ δίδοναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσω μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτουσιν αὐτόν;

ἢ Πάντα σὺν ὅσα ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἀνθρωποι, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς· οὕτως γὰρ ἐστὶν ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται.

§ 5. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Ρωμ 8 Ἐἰ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν; ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίζεται; ἢ τίς ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Θεὸς ὁ δικαιοῦν· τίς ὁ κατακρίνων; ἢ Χριστὸς ὁ ἀποθανών, μᾶλλον δὲ καὶ ἐγερεθείς, ὃς καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, ὃς καὶ ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν ἢ τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλιψὶς ἢ στενοχωρία ἢ διωγμὸς ἢ λιμὸς ἢ γυμνότης ἢ κίνδυνος ἢ μάχαιρα;... ἢ ἀλλ' ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς ἢ πέπεισμαι γὰρ ὅτι οὔτε θάνατος, οὔτε ζῶή, οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἀρχαί, οὔτε δυνάμεις, οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, ἢ οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος, οὔτε τις κτίσις ἐτέρα δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν.

§ 6. Περὶ ὄρκου.

Μτθ 5 Πάλιν ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις *Ὁὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου.* ἢ ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὀμόσαι ὅλως· μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι θρόνος ἐστὶ τοῦ Θεοῦ ἢ μήτε ἐν τῇ γῆ, ὅτι ὑποπόδιόν ἐστὶ τῶν ποδῶν

αὐτοῦ· μήτε εἰς Ἱερουσόλυμα, ὅτι πόλις ἐστὶ τοῦ μεγάλου βασι-
λέως· ³⁶ μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὀμόσῃς, ὅτι οὐ δύνασαι μίαν τρί-
χα λευκὴν ἢ μέλαιναν ποιῆσαι· ³⁷ ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί,
οὐ οὐ· τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν.

§ 7. Ἡ ἐλευθερία τῆς πίστεως.

α'. **Μαρκ 8** ²⁷ Καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐ-
τοῦ εἰς τὰς κώμας Καισαρείας τῆς Φιλιππου· καὶ ἐν τῇ ὁδῷ
ἐπηρώτα τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, λέγων αὐτοῖς· Τίνα με λέγουσιν οἱ
ἄνθρωποι εἶναι; ²⁸ οἱ δὲ ἀπεκρίθησαν Ἰωάννην τὸν βαπτιστὴν·
καὶ ἄλλοι Ἡλίαν· ἄλλοι δὲ ἓνα τῶν προφητῶν. ²⁹ καὶ αὐτὸς λέγει
αὐτοῖς· Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι; ἀποκριθεὶς δὲ ὁ Πέτρος
λέγει αὐτῷ· Σὺ εἶ ὁ Χριστός. ³⁰ καὶ ἐπετίμησεν αὐτοῖς ἵνα μη-
δενὶ λέγωσι περὶ αὐτοῦ.

³⁴ Καὶ προσκαλεσάμενος τὸν ὄχλον σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐ-
τοῦ εἶπεν αὐτοῖς· Ὅστις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω
ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι· ³⁵ ὃς
γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι, ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ'
ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελίου, οὐ-
τος σώσει αὐτήν· ³⁶ τί γὰρ ὠφελήσει ἄνθρωπον ἂν κερδήσῃ τὸν
κόσμον ὅλον καὶ ζημιωθῇ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; ³⁷ ἢ τί δώσει ἄν-
θρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; ³⁸ ὃς γὰρ ἂν ἐπαισχυθῇ
με καὶ τοὺς ἐμοὺς λόγους ἐν τῇ γενεᾷ ταύτῃ τῇ μοιχαλίδι καὶ ἁ-
μαρτωλῷ, καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐπαισχυθήσεται αὐ-
τὸν ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων
τῶν ἁγίων.

β'. **Ἰω 6** ⁶⁶ Ἐκ τούτου πολλοὶ ἀπῆλθον τῶν μαθητῶν αὐ-
τοῦ εἰς τὰ ὀπίσω καὶ οὐκ ἔτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτουν. ⁶⁷ εἶπεν οὖν
ὁ Ἰησοῦς τοῖς δώδεκα· Μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν; ⁶⁸ ἀπε-
κρίθη οὖν αὐτῷ Σίμων Πέτρος· Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα;
ρήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· ⁶⁹ καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώ-
καμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

§ 8. Πάντοτε ἔτοιμοι!

Ακ 12 ⁸⁵ Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀσφύες περιεζωσμένα καὶ
οἱ λύχνοι καιόμενοι, ⁸⁶ καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομέ-
νοις τὸν κύριον ἑαυτῶν πότε ἀναλύσει· ἐκ τῶν γάμων, ἵνα ἔλθῶν

τος καὶ κρούσαντος εὐθέως ἀνοίξωσιν αὐτῷ. ³⁷ μακάριοι οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι, οὓς ἔλθων ὁ κύριος εὐρήσει γρηγοροῦντας· ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι περιζώσεται καὶ ἀνακλινεῖ αὐτούς, καὶ παρελθὼν διακονήσει αὐτοῖς. ³⁸ καὶ ἐὰν ἔλθῃ ἐν τῇ δευτέρᾳ φυλακῇ, καὶ ἐν τῇ τρίτῃ φυλακῇ ἔλθῃ, καὶ εὖρη οὕτω, μακάριοί εἰσιν οἱ δοῦλοι ἐκεῖνοι. ³⁹ τοῦτο δὲ γινώσκετε, ὅτι εἰ ἦρδει ὁ οἰκοδεσπότης ποῖα ὥρα ὁ κλέπτης ἔρχεται, ἐγρηγόρησεν ἄν, καὶ οὐκ ἂν ἀφήκε διορυγῆναι τὸν οἶκον αὐτοῦ. ⁴⁰ καὶ ὑμεῖς οὖν γίνεσθε ἑτοιμοὶ· ὅτι ἡ ὥρα οὐ δοκεῖτε ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἔρχεται.

⁴¹ Εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Πέτρος· Κύριε, πρὸς ἡμᾶς τὴν παραβολὴν ταύτην λέγεις, ἢ καὶ πρὸς πάντας ; ⁴² εἶπε δὲ ὁ Κύριος· Τίς ἄρα ἐστὶν ὁ πιστὸς οἰκονόμος καὶ φρόνιμος ὃν καταστήσει ὁ κύριος ἐπὶ τῆς θεραπείας αὐτοῦ, τοῦ διδόναι ἐν καιρῷ τὸ σιτομέτριον ; ⁴³ μακάριος ὁ δοῦλος ἐκεῖνος, ὃν ἔλθων ὁ κύριος αὐτοῦ εὐρήσει ; ⁴⁴ ἀληθῶς λέγω ὑμῖν ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. ⁴⁵ ἐὰν δὲ εἴπῃ ὁ δοῦλος ἐκεῖνος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ Χρονίζει ὁ Κύριός μου ἔρχεσθαι, καὶ ἄρξῃται τύπτειν τοὺς παῖδας καὶ τὰς παιδίσκας, ἐσθίειν τε καὶ πίνειν καὶ μεθύσκεισθαι, ⁴⁶ ἥξει ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκεῖνου ἐν ἡμέρᾳ ἣ οὐ προσδοκᾷ καὶ ἐν ὥρᾳ ἣ οὐ γινώσκει, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει. ⁴⁷ Ἐκεῖνος δὲ ὁ δοῦλος ὁ γνοὺς τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ἐτοιμάσας μὴδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς ; ⁴⁸ ὁ δὲ μὴ γνοὺς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας. Παντὶ δὲ ᾧ ἐδόθη πολὺ, πολὺ ζητηθήσεται παρ' αὐτοῦ· καὶ ᾧ παρέθεντο πολὺ, περισσότερον αἰτήσουσιν αὐτόν.

§ 9. Ἡ μακροθυμία τοῦ Χριστοῦ.

Ακ 13 ⁶ Ἐλεγε δὲ ταύτην τὴν παραβολὴν· Συκῆν εἶχε τις ἐν τῷ ἀμπελῶνι αὐτοῦ πεφυτευμένην· καὶ ἦλθε ζητῶν καρπὸν ἐν αὐτῇ καὶ οὐχ εὗρεν· ⁷ εἶπε δὲ πρὸς τὸν ἀμπελοουργόν· Ἴδου τρία ἔτη ἔρχομαι ζητῶν καρπὸν ἐν τῇ συκῇ ταύτῃ καὶ οὐχ εὕρισκω· ἔκκοψον αὐτήν· ἵνατί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ ; ⁸ ὁ δὲ ἀποκριθεὶς λέγει αὐτῷ· Κύριε, ἄφες αὐτήν καὶ τοῦτο τὸ ἔτος ἕως ὅτου σκάψω περὶ αὐτήν καὶ βάλω κοπρίαν· ⁹ κἂν μὲν ποιήσῃ καρπὸν—εἶδεμίγη, εἰς τὸ μέλλον ἐκκόψεις αὐτήν.

§ 10. Ἡ ἠθικὴ ἰσότης.

α'. **Μτθ 23** ⁸ Ἵμεῖς δὲ μὴ κληθῆτε ραββί· εἰς γὰρ ἔστιν ὑμῶν ὁ καθηγητής, ὁ Χριστός· πάντες δὲ ὑμεῖς ἀδελφοὶ ἔστε· ⁹ καὶ πατέρα μὴ καλέσητε ὑμῶν ἐπὶ τῆς γῆς· εἰς γὰρ ἔστιν ὁ πατὴρ ὑμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

β'. **Γαλ 3** ²⁶ Πάντες γὰρ υἱοὶ Θεοῦ ἔστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· ²⁷ ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε Χριστὸν ἐνεδύσασθε. ²⁸ οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ οὐδὲ Ἑλληνίῳ· οὐκ ἐν δοῦλῳ οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῳ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

γ'. **Κολ 3** ¹¹... οὐκ ἐν Ἑλληνίῳ καὶ Ἰουδαίῳ, περιτομῇ καὶ ἀκροβυστίᾳ, βάρβαρος, Σκύθης, δοῦλος, ἐλεύθερος· ἀλλὰ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσι Χριστός.

§ 11. Ἡ περὶ τῆς ζωῆς ἐντολή.

Μτθ 5 ²¹ Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· **Οὐ φονεύσεις**· ὅς δ' ἂν φονεύσῃ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει. ²² Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν ὅτι πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ [εἰκῆ] ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει· ὅς δ' ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ρακά, ἔνοχος ἔσται τῷ συνεδρίῳ· ὅς δ' ἂν εἴπῃ μωρέ, ἔνοχος ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός.

²³ Ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον κάκει μνησθῆς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ²⁴ ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὑπάγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. ²⁵ Ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχύ, ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ μετ' αὐτοῦ· μήποτε σε παραδῶ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ, καὶ ὁ κριτής σε παραδῶ τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ εἰς φυλακὴν βληθήσῃ· ²⁶ ἀμὴν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλθῃς ἐκεῖθεν ἕως ἂν ἀποδῶς τὸν ἔσχατον κοδράντην.

§ 12. Ἡ περὶ τοῦ πλησίον κρίσις.

α'. **Μτθ 7** ¹ Μὴ κρίνετε ἵνα μὴ κριθῆτε· ² ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. ³ Τί δὲ βλέπεῖς τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ δοκὸν οὐ κατανοεῖς; ⁴ ἢ πῶς

ἔρεις τῷ ἀδελφῷ σου Ἐφες ἐκβάλω τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ ἰδοὺ ἡ δοκὸς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου; ὁ ὑποκριτὰ, ἐκβαλε πρῶτον τὴν δοκὸν ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ σου, καὶ τότε διαβλέψεις ἐκβαλεῖν τὸ κάρφος ἐκ τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἀδελφοῦ σου.

β'. **Ἰακ 4** ¹¹ Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων, ἀδελφοί· ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ καὶ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καταλαλεῖ νόμου καὶ κρίνει νόμον· εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου ἀλλὰ κριτής. ¹² εἷς ἐστὶν ὁ νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι· σὺ τίς εἶ, ὅς κρίνεις τὸν ἕτερον;

§ 13. Ἡ γλῶσσα.

Ἰακ 3 ² Εἷς τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει, οὗτος τέλειος ἀνὴρ, δυνατὸς χαλιναγωγεῖσαι καὶ ἄλλο τὸ σῶμα. ³ Ἰδοὺ, τῶν ἔππων τοὺς χαλινοὺς εἰς τὰ στόματα βάλλομεν πρὸς τὸ πείθεσθαι αὐτοὺς ἡμῖν, καὶ ἄλλο τὸ σῶμα αὐτῶν μετάγομεν. ⁴ Ἰδοὺ, καὶ τὰ πλοῖα, τηλικαῦτα ὄντα καὶ ὑπὸ σκληρῶν ἀνέμων ἐλαυνόμενα, μετάγεται ὑπὸ ἐλαχίστου πηδαλίου ὅπου ἂν ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοτος βούληται. ⁵ οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα μικρὸν μέλος ἐστὶ καὶ μεγαλαυχεῖ. ⁶ Ἰδοὺ, ὀλίγον πῦρ ἢ λίαν ὕλην ἀνάπτει! καὶ ἡ γλῶσσα πῦρ, ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας· οὕτως ἡ γλῶσσα καθίσταται ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν ἢ σπιλοῦσα ἄλλο τὸ σῶμα καὶ φλογίζουσα τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως καὶ φλογιζομένη ὑπὸ τῆς γέννησης· ⁷ πᾶσα γὰρ φύσις θηρίων τε καὶ πετεινῶν, ἐρπετῶν τε καὶ ἐναλίω δαμάζεται καὶ δεδάμασται τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ· ⁸ τὴν δὲ γλῶσσαν οὐδεὶς δύναται ἀνθρώπων δαμάσαι· ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ ἰοῦ θανατηφόρου! ⁹ ἐν αὐτῇ εὐλογοῦμεν τὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ἐν αὐτῇ καταρώμεθα τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ γεγονότας. ¹⁰ ἐκ τοῦ αὐτοῦ στόματος ἐξέρχεται εὐλογία καὶ κατάρα! οὐ χρὴ, ἀδελφοί μου, ταῦτα οὕτω γίνεσθαι. ¹¹ μήτι ἡ πηγὴ ἐκ τῆς αὐτῆς ὀπῆς βρῦει τὸ γλυκὺ καὶ τὸ πικρὸν; ¹² μὴ δύναται, ἀδελφοί μου, συκὴ ἐλαίας ποιῆσαι ἢ ἄμπελος σῦκα; οὕτως οὐδεμία πηγὴ ἄλυκόν καὶ γλυκὺ ποιῆσαι ὕδωρ.

§ 14. Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη.

α'. **Ἰω 13** ³⁴ Ἐντολὴν καινὴν δίδωμι ὑμῖν, ἵνα ἀγαπάτε ἀλλήλους· καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς, ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπάτε ἀλλή-

λους· ³⁵ ἐν τούτῳ γνώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις.

β'. **Μτθ 5** ⁴³ ἤκούσατε ὅτι ἐρρέθη Ἰαγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου. ⁴⁴ Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν Ἰαγαπάτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοὺς μισούντας ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς· ⁴⁵ ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ⁴⁶ Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃτε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσι; ⁴⁷ καὶ ἐὰν ἀσπάσῃσθε τοὺς ἀδελφοὺς ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν; ⁴⁸ Ἔσσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι ὡσπερ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν.

γ'. **Κορ Α' 13** ¹ Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχῳ ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον· ² καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. ³ καὶ ἐὰν φωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. ⁴ Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ· χρηστεύεται ἡ ἀγάπη, οὐ ζηλοῖ· ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, ⁵ οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, ⁶ οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ· συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ⁷ πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ⁸ ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. εἴτε δὲ προφητεῖται, καταργηθήσονται· εἴτε γλώσσαι, παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται· ⁹ ἐκ μέρους γὰρ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ¹⁰ ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται... ¹³ νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

δ'. **Ἰω Α' 3** ¹⁴ Ἡμεῖς οἶδαμεν ὅτι μεταβεδήκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς· ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν μένει ἐν τῷ θανάτῳ· ¹⁵ πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀνθρωποκτόνος ἐστί· καὶ οἶδατε ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν. ¹⁶ Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ

ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς τιθέ-
ναι. ¹⁷ ὅς δ' ἂν ἔχη τὸν θίον τοῦ κόσμου καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελ-
φὸν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα, καὶ κλείσῃ τὰ σπλάγγχνα αὐτοῦ ἀπ'
αὐτοῦ, πῶς ἢ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ; ¹⁸ τεκνία μου, μὴ
ἀγαπῶμεν λόγῳ μὴδὲ γλῶσση ἀλλ' ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. . . 4 ⁷ Ἀ-
γαπητοί, ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, καὶ
πᾶς ὁ ἀγαπῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ γενένηται καὶ γινώσκει τὸν Θεόν·
⁸ ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ. . . .
¹⁰ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μέ-
νει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. . . ¹⁸ φόβος οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ἀγάπῃ,
ἀλλ' ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. . . ²⁰ Ἐάν τις εἴπῃ
ὅτι Ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῇ, ψεύστης ἐ-
στίν· ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν
ὃν οὐκ ἑώρακε πῶς δύναται ἀγαπᾶν; ²¹ καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν
ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ καὶ τὸν ἀδελ-
φὸν αὐτοῦ.

§ 15. Ἡ ἀνεξικακία.

Μτθ 5 ³⁸ Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη· ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλ-
μοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· ³⁹ ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστή-
ναι τῷ πονηρῷ· ἀλλ' ὅστις σε ραπίσῃ ἐπὶ τὴν δεξιάν σου σιαγό-
να, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην· ⁴⁰ καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι
καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον· ⁴¹ καὶ
ὅστις σε ἀγγαρεύσῃ μίλλιον ἔν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο· ⁴² τῷ αἰ-
τοῦντί σε δίδου, καὶ τὸν θέλοντα ἀπὸ σοῦ δανείσασθαι· μὴ ἀπο-
στραφῆς.

§ 16. Ἡ ἐλεημοσύνη.

Μτθ 6 ¹ Προσέχετε τὴν ἐλεημοσύνην ὑμῶν μὴ ποιεῖν ἔμ-
προσθεν τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ θεαθῆναι· αὐτοῖς· εἰδεμήγε, μι-
σθὸν οὐκ ἔχετε παρὰ τῷ πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν ταῖς οὐρανοῖς. ² Ὁ-
ταν οὖν ποιῆς ἐλεημοσύνην μὴ σαλπίσσης ἔμπροσθέν σου ὥσπερ
οἱ ὑποκριταὶ ποιοῦσιν ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἐν ταῖς ρύμαις ὅ-
πως δοξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων· ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀπέχουσι
τὸν μισθὸν αὐτῶν. ³ Σοῦ δὲ ποιοῦντος ἐλεημοσύνην μὴ γνῶτω ἢ
ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου, ⁴ ὅπως ἢ σου ἢ ἐλεημοσύνη
ἐν τῷ κρυπτῷ· καὶ ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ αὐτὸς ἀ-
ποδώσει σοι [ἐν τῷ φανερῷ].

§ 17. Ὁ μόνιμος θησαυρός.

α'. **Ματθ 6** ¹⁹ Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς ὅπου σῆς καὶ βρωσὶς ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι· ²⁰ θησαυρίζετε δὲ ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ, ὅπου οὔτε σῆς οὔτε βρωσὶς ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται οὐ διορύσσουσιν οὐδὲ κλέπτουσιν. ²¹ ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ ἔσται καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν.

β'. **Λκ 12** ³³ Πωλήσατε τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν καὶ δότε ἐλεημοσύνην· ποιήσατε ἑαυτοῖς βαλάντια μὴ παλαιούμενα, θησαυρὸν ἀνέκλειπτον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅπου κλέπτῃς οὐκ ἐγγίζει οὐδὲ σῆς διαφθείρει· ³⁴ ὅπου γάρ ἐστιν ὁ θησαυρὸς ὑμῶν, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδιά ὑμῶν ἔσται.

§ 18. Ὁ πλοῦτος.

α'. **Μαρκ 10** ²³ Καὶ περιδλεψάμενος ὁ Ἰησοῦς λέγει τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται! ²⁴ οἱ δὲ μαθηταὶ ἐθαμβοῦντο ἐπὶ τοῖς λόγοις αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἰησοῦς πάλιν ἀποκριθεὶς λέγει αὐτοῖς· Τέκνα, πῶς δύσκολόν ἐστι τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν! ²⁵ εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τῆς τρυμαλιαῆς τῆς ραφίδος διελθεῖν ἢ πλοῦσιον εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελθεῖν.

β'. **Τιμ Α' 6** ⁹ Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδα καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ¹⁰ ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύνας πολλὰς. ¹¹ Σὺ δέ, ὦ ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ταῦτα φεῦγε, δίωκε δὲ δικαιοσύνην, εὐσέβειαν, πίστιν, ἀγάπην, ὑπομονήν, πραότητα· ¹² ἀγωνίζου τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς, εἰς ἣν ἐκλήθης... ¹⁷ Τοῖς πλοῦσι οἱς ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικέναι ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλότῃ, ἀλλ' ἐν τῷ Θεῷ τῷ ζῶντι, τῷ παρέχοντι ἡμῖν πλοῦσιως πάντα εἰς ἀπόλαυσιν· ¹⁸ ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις καλοῖς, εὐμεταδότους εἶναι, κοινωνικούς, ¹⁹ ἀποθησαυρίζοντας ἑαυτοῖς θεμέλιον καλὸν εἰς τὸ μέλλον, ἵνα ἐπιλάβωνται τῆς αἰωνίου ζωῆς.

§ 19. Ἀτομικὴ ἀναστροφή.

Ἐφ 4 ²⁵ Διὸ ἀποθέμενοι τὸ ψεῦδος λαλεῖτε ἀλήθειαν ἕκαστος μετὰ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ὅτι ἐσμὲν ἀλλήλων μέλη. ²⁶ Ὁργίζεσθε καὶ μὴ ἀμαρτάνετε· ὁ ἥλιος μὴ ἐπιδυέτω ἐπὶ τῇ παροργισμῷ ὑμῶν, ²⁷ μηδὲ δίδοτε τόπον τῇ διαβόλῃ. ²⁸ Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιάτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν, ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῇ χρεῖαν ἔχοντι. ²⁹ Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθὸς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας, ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν· ³⁰ καὶ μὴ λυπεῖτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ, ἐν ᾧ ἐσφραγίσθητε εἰς ἡμέραν ἀπολυτρώσεως. ³¹ Πᾶσα πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν σὺν πάσῃ κακίᾳ· ³² γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοί, εὐσπλαγχοί, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, καθὼς καὶ ὁ Θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. **5** ¹ γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ Θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά, ² καὶ περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῇ Θεῷ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας.

§ 20. Ἡ οἰκογένεια.

α' **Ἐφ 6** ¹ Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν ἐν Κυρίῳ· ² τοῦτο γάρ ἐστι δίκαιον· **Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα**, ἣτις ἐστὶν ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ, ³ ἵνα εὖ σοι γένηται καὶ ἔση μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. ⁴ καὶ οἱ πατέρες, μὴ παροργίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἀλλ' ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου.

β'. **Κολ 3** ¹⁸ Αἱ γυναῖκες, ὑποτάσσεσθε τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ὡς ἀνήκεν ἐν Κυρίῳ. ¹⁹ Οἱ ἄνδρες, ἀγαπάτε τὰς γυναῖκας καὶ μὴ πικραίνεσθε εἰς αὐτάς. ²⁰ Τὰ τέκνα, ὑπακούετε τοῖς γονεῦσι κατὰ πάντα· τοῦτο γάρ ἐστιν εὐάρεστον τῇ Κυρίῳ. ²¹ Οἱ πατέρες, μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν ἵνα μὴ ἀθυμώσιν. ²² Οἱ δούλοι, ὑπακούετε κατὰ πάντα τοῖς κατὰ σάρκα κυρίοις, μὴ ἐν ὀφθαλμοδουλείᾳ ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ, φοβούμενοι τὸν Θεόν... **4** ¹ Οἱ κύριοι, τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε κύριον ἐν οὐρανοῖς.

Χ. Ι. ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης. *Ἐκδ. 2α, 1934 8

§ 21. Ἡ κοινωνικὴ διαγωγή.

α'. **Ρωμ 12** ³ Λέγω γὰρ διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι παντὶ τῷ ὄντι ἐν ὑμῖν, μὴ υπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν, ἐκάστη ὡς ὁ Θεὸς ἐμέρισε μέτρον πίστεως. ⁴ καθάπερ γὰρ ἐν ἐνὶ σώματι μέλη πολλά ἔχομεν, τὰ δὲ μέλη πάντα οὐ τὴν αὐτὴν ἔχει πράξιν, ⁵ οὕτως οἱ πολλοὶ ἐν σώμα ἔσμεν ἐν Χριστῷ, ὁ δὲ καθεὶς ἀλλήλων μέλη, ⁶ ἔχοντες δὲ χαρίσματα κατὰ τὴν χάριν τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν διάφορα: εἴτε προφητεῖαν, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως, ⁷ εἴτε διακονίαν, ἐν τῇ διακονίᾳ: εἴτε ὁ διδάσκων, ἐν τῇ διδασκαλίᾳ. ⁸ εἴτε ὁ παρακαλῶν, ἐν τῇ παρακλήσει: ὁ μεταδιδούς, ἐν ἀπλότῃτι: ὁ προϊστάμενος, ἐν σπουδῇ: ὁ ἐλεῶν, ἐν ἰλαρότῃτι. ⁹ Ἡ ἀγάπη ἀνυπόκριτος: ἀποσυγοῦντες τὸ πονηρόν, κολῳόμενοι τῷ ἀγαθῷ. ¹⁰ τῇ φιλαδελφίᾳ εἰς ἀλλήλους φιλόστοργοι, τῇ τιμῇ ἀλλήλους προηγούμενοι: ¹¹ τῇ σπουδῇ μὴ ὀκνηροί, τῷ πνεύματι ζέοντες, τῷ Κυρίῳ δουλεύοντες: ¹² τῇ ἐλπίδι χαίροντες, τῇ θλίψει ὑπομένοντες, τῇ προσευχῇ προσκαρτεροῦντες, ¹³ ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες, τὴν φιλοξενίαν διώκοντες. ¹⁴ εὐλογεῖτε τοὺς διώκοντας ὑμᾶς, εὐλογεῖτε καὶ μὴ καταρᾶσθε. ¹⁵ χαίρειν μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίειν μετὰ κλαιόντων. ¹⁶ τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες: μὴ τὰ ὑψηλὰ φρονοῦντες ἀλλὰ τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι: μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς: ¹⁷ μηδενὶ κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀποδιδόντες: προνοούμενοι καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. ¹⁸ εἰ δυνατόν, τὸ ἐξ ὑμῶν μετὰ πάντων ἀνθρώπων εἰρηνεύοντες: ¹⁹ μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί, ἀλλὰ ὅτε τόπον τῇ ὀργῇ: γέγραπται γὰρ **Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω**, λέγει Κύριος. ²⁰ ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς σου, ψώμιζε αὐτόν: ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν: τοῦτο γὰρ παιῶν ἀνθρώπων πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ²¹ μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν.

β'. **Πέ Α' 3** ⁸ Τὸ δὲ τέλος, πάντες ὁμόφρονες, συμπαθεῖς, φιλάδελφοι, εὖσπλαγχοι, φιλόφρονες: ⁹ μὴ ἀποδιδόντες κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἢ λοιδορίαν ἀντὶ λοιδορίας, τὸναντίον δὲ εὐλογοῦντες, εἰδότες ὅτι εἰς τοῦτο ἐκλήθητε, ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε.

§ 22. Ὁ χρηστός πολίτης.

Ρωμ 13 Ἡ πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ, αἱ δὲ οὖσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν· οἱ δὲ ἀνθεστηκότες ἑαυτοῖς κρίμα λήφονται· ὁ γὰρ ἄρχωντες οὐκ εἰσι φόβος τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀλλὰ τῶν κακῶν· θέλεις δὲ μὴ φοβεῖσθαι τὴν ἐξουσίαν; τὸ ἀγαθὸν ποιεῖ καὶ ἕξεις ἔπαινον ἐξ αὐτῆς· Ἡ Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστί σοι εἰς τὸ ἀγαθόν· ἐὰν δὲ τὸ κακὸν ποιῆς, φοβοῦ· οὐ γὰρ εἰκῆ τὴν μάχαιραν φορεῖ· Θεοῦ γὰρ διάκονός ἐστιν, ἔκδικος εἰς ὀργὴν τῇ τὸ κακὸν πράσσοντι· διὸ ἀνάγκη ὑποτάσσασθαι οὐ μόνον διὰ τὴν ὀργὴν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν συνείδησιν· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ φόρους τελεῖτε· λειτουργοὶ γὰρ Θεοῦ εἰσιν, εἰς αὐτὸ τοῦτο προσκαρτεροῦντες· ἀπόδοτε οὖν πᾶσι τὰς ὀφειλάς· τῇ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῇ τὸ τέλος, τὸ τέλος· τῇ τὸν φόβον, τὸν φόβον· τῇ τὴν τιμὴν, τὴν τιμὴν· μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰμὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους· ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον, νόμον πεπλήρωκε· τὸ γὰρ Οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐ ψευδομαρτυρήσεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις καὶ εἴ τις ἕτερα ἐντολὴ ἐν τούτῳ τῇ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῇ Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν· ἡ ἀγάπη τῇ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλῆρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη.

§ 23. Λόγοι καὶ ἔργα.

α'. **Μτθ 7** Ἐπιπροσέχετε δὲ ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἔσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ἄρπαγες· ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς· μήτι συλλέγουσιν ἀπὸ ἀκανθῶν σταφυλὴν ἢ ἀπὸ τριβόλων σῦκα; οὕτω πᾶν δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖ, τὸ δὲ σαπρὸν δένδρον καρποὺς πονηροὺς ποιεῖ· οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ποιεῖν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς καλοὺς ποιεῖν· Πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· Ἄραγε ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς.

Ἡ Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς

μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. ²² Πολλοὶ ἐροῦσί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε κύριε, οὐ τῷ σῶ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῶ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ²³ καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς ὅτι οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς· ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν.

²⁴ Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιώσω αὐτὸν ἀνδρὶ φρονίμῳ, ὅστις ἠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν πέτραν· ²⁵ καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέπεσον τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ καὶ οὐκ ἔπεσε· τεθεμελίωτο γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν. ²⁶ καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ ποιῶν αὐτούς ὁμοιωθήσεται ἀνδρὶ μωρῷ, ὅστις ἠκοδόμησε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ ἐπὶ τὴν ἄμμον· ²⁷ καὶ κατέβη ἡ βροχὴ καὶ ἦλθον οἱ ποταμοὶ καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ, καὶ ἔπεσε· καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη.

β'. **Ἰακ 2** ¹⁴ Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχῃ; μὴ δύναται ἡ πίστις σώσαι αὐτόν; ¹⁵ ἐὰν δὲ ἀδελφὸς ἢ ἀδελφὴ γυμνοὶ ὑπάρχωσι καὶ λειπόμενοι ὡς τῆς ἐφημέρου τροφῆς, ¹⁶ εἶπη δὲ τις αὐτοῖς ἐξ ὑμῶν Ἰπάγετε ἐν εἰρήνῃ, θερμαίνεσθε καὶ χορτάζεσθε, μὲ ὄψ δὲ αὐτοῖς τὰ ἐπιτήδεια τοῦ σώματος, τί τὸ ὄφελος; ¹⁷ οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐὰν μὴ ἔργα ἔχῃ, νεκρά ἐστὶ καθ' ἑαυτήν. ¹⁸ ἀλλ' ἐρεῖ τις Σὺ πίστιν ἔχεις, καὶ γὰρ ἔργα ἔχω· δεῖξόν μοι τὴν πίστιν σου ἐκ τῶν ἔργων σου, καὶ γὰρ δεῖξω σοὶ ἐκ τῶν ἔργων μου τὴν πίστιν μου.

§ 24. Τὸ ἀληθινὸν μεγαλεῖον.

α'. **Ματθ 5** ¹⁹ Ὃς ἐὰν οὖν λύσῃ μίαν τῶν ἐντολῶν τούτων τῶν ἐλαχίστων καὶ διδάξῃ οὕτω τοὺς ἀνθρώπους, ἐλάχιστος κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν· ὅς δ' ἂν ποιήσῃ καὶ διδάξῃ, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.

β'. **Μαρκ 9** ³³ Καὶ ἦλθεν εἰς Καπερναοῦμ· καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ γενόμενος ἐπηρώτα αὐτοῦς· Τί ἐν τῇ ὁδῷ πρὸς ἑαυτοὺς διελογίζεσθε; ³⁴ οἱ δὲ ἐσιώπων· πρὸς ἀλλήλους γὰρ διελέχθησαν ἐν τῇ ὁδῷ τίς μείζων. ³⁵ καὶ καθίσας ἐφώνησε τοὺς δώδεκα, καὶ λέγει αὐτοῖς· Εἴ τις θέλει πρῶτος εἶναι, ἔσται πάντων ἔσχατος καὶ πάν

των διακόνος. ³⁶ καὶ λαθὼν παιδίον ἔστησεν αὐτὸ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ἐναγκαλισάμενος αὐτὸ εἶπεν αὐτοῖς· ³⁷ Ὃς ἐὰν ἐν τῶν τοιούτων παιδίων δέξηται ἐπὶ τῇ ὀνόματί μου, ἐμὲ δέχεται, καὶ ὃς ἐὰν ἐμὲ δέξηται, οὐκ ἐμὲ δέχεται ἀλλὰ τὸν ἀποστείλαντά με.

γ'. **Μαρκ 10** ⁴² Ὁ δὲ Ἰησοῦς προσκαλεσάμενος αὐτοὺς λέγει αὐτοῖς· Οἴδατε ὅτι οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν· καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· ⁴³ οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὃς ἐὰν θέλη γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος· ⁴⁴ καὶ ὃς ἐὰν θέλη ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος· ⁴⁵ καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἤλθε διακονηθῆναι ἀλλὰ διακονῆσαι, καὶ δοῦναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ λύτρον ἀντὶ πολλῶν.

§ 25. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός.

Ἰω 10 ²² Ἐγένετο δὲ τὰ ἐγκαίνια ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις καὶ χειμῶν ἦν· ²³ καὶ περιεπάτει ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ ἱερῇ ἐν τῇ στοᾷ τοῦ Σολομῶντος· ²⁴ ἐκύκλωσαν οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον αὐτῷ· Ἔως πότε τὴν ψυχὴν ἡμῶν αἴρεις; εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπέ ἡμῖν παρρησίᾳ· ²⁵ Ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Εἶπον ὑμῖν, καὶ οὐ πιστεύετε. τὰ ἔργα ἃ ἐγὼ ποιῶ ἐν τῇ ὀνόματι τοῦ πατρὸς μου, ταῦτα μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ· ²⁶ ἀλλ' ὑμεῖς οὐ πιστεύετε· οὐ γὰρ ἐστε ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν, καθὼς εἶπον ὑμῖν· ²⁷ τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ γὼ γινώσκω αὐτά, καὶ ἀκολουθοῦσί μοι, ²⁸ καὶ γὼ ζωὴν αἰώνιον δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλωνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐκ ἀρπάσει τις αὐτὰ ἐκ τῆς χειρὸς μου· ²⁹ ὁ πατὴρ μου, ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστί, καὶ οὐδεὶς δύναται ἀρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ πατρὸς μου· ³⁰ Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμέν· ³¹ Ἐβάστασαν οὖν πάλιν λίθους οἱ Ἰουδαῖοι ἵνα λιθάσωσιν αὐτόν· ³² ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Πολλὰ κατὰ ἔργα ἔδειξα ὑμῖν ἐκ τοῦ πατρὸς μου· διὰ ποῖον αὐτῶν ἔργον λιθάζετέ με; ³³ ἀπεκρίθησαν αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι λέγοντες· Περὶ καλοῦ ἔργου οὐ λιθάζομέν σε, ἀλλὰ περὶ βλασφημίας, καὶ ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς σεαυτὸν θεόν· ³⁴ ἀπεκρίθη αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Οὐκ ἐστί γεγραμμένον ἐν τῇ νόμῳ ὑμῶν **Ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε;** ³⁵ εἰ ἐκείνους εἶπε θεός, πρὸς οὓς ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο, — καὶ οὐ δύναται λυθῆναι ἢ γραφή—, ³⁶ ὃν ὁ πα-

τὴρ ἠγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ὑμεῖς λέγετε ὅτι Βλασφημίαις, ὅτι εἶπον Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἰμι; ³⁷ εἰ οὐ ποιῶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς μου, μὴ πιστεύετε μοι. ³⁸ εἰ δὲ ποιῶ, καὶ ἐμοὶ μὴ πιστεύετε, τοῖς ἔργοις πιστεύσατε, ἵνα γνῶτε καὶ πιστεύσγητε ὅτι ἐν ἐμοὶ ὁ πατὴρ καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ. ³⁹ ἐξήλθον οὖν πάλιν αὐτὸν πιάσαι· καὶ ἐξήλθεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτῶν.

§ 26. Ὁ ἔσχατος τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἰω 1 ²⁹ Τῇ ἐπαύριον βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. ³⁰ οὗτός ἐστι περὶ οὗ ἐγὼ εἶπον Ὅπισω μου ἔρχεται ἀνὴρ, ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. ³¹ καὶ ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν τῷ ὕδατι βαπτίζων. ³² καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων ὅτι Τεθέαμαι τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστέρα ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν. ³³ καὶ ἐγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζει ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν Πνεύματι ἁγίῳ. ³⁴ καὶ ἐώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

§ 27. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννησις.

α'. **Ἰω 3** ¹ Ἦν δὲ ἄνθρωπος ἐκ τῶν Φαρισαίων, Νικόδημος ὄνομα αὐτῷ, ἄρχων τῶν Ἰουδαίων. ² οὗτος ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν νυκτὸς καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ραβδί, οἴδαμεν ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ ταῦτα τὰ σημεῖα δύναται ποιεῖν, ἢ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ. ³ ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται ἰδεῖν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ⁴ λέγει πρὸς αὐτόν ὁ Νικόδημος· Πῶς δύναται ἄνθρωπος γεννηθῆναι γέροντων; μὴ δύναται εἰς τὴν κοιλίαν τῆς μητρὸς αὐτοῦ δευτερον εἰσελθεῖν καὶ γεννηθῆναι; ⁵ ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς· Ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. ⁶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ, καὶ τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Πνεύματος πνευμά ἐστι.

6'. **Ρωμ 5** ¹⁹ Ὡσπερ γὰρ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου ἁμαρτωλοὶ κατεστάθησαν οἱ πολλοί, οὕτω καὶ διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἑνὸς δίκαιοι κατασταθήσονται οἱ πολλοί. ²⁰ Νόμος δὲ παρεῖσθληεν ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα· οὐ δὲ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις· ²¹ ἵνα ὥσπερ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θανάτῳ, οὕτω καὶ ἡ χάρις βασιλεύσῃ διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. **6** ¹ Τί οὖν ἐροῦμεν; ἐπιμενοῦμεν τῇ ἁμαρτίᾳ ἵνα ἡ χάρις πλεονάσῃ; ² μὴ γένοιτο! οἵτινες ἀπεθάνομεν τῇ ἁμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ³ ἢ ἄγνοεῖτε ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; ⁴ συνετάφημεν οὖν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὥσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν. ⁵ εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγονάμεν τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀναστάσεως ἐσόμεθα, ⁶ τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρωπος συνεσταυρώθη ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἁμαρτίᾳ· ⁷ ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. ⁸ εἰ δὲ ἀπεθάνομεν σὺν Χριστῷ, πιστεύομεν ὅτι καὶ συζήσομεν αὐτῷ, ⁹ εἰδότες ὅτι Χριστὸς ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· ¹⁰ ὁ γὰρ ἀπέθανεν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ Θεῷ. ¹¹ οὕτω καὶ ὑμεῖς λογίζεσθε ἑαυτοὺς νεκροὺς μὲν εἶναι τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντας δὲ τῷ Θεῷ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν. ¹² Μὴ οὖν βασιλεύετω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι· εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, ¹³ μηδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ· ¹⁴ ἁμαρτία γὰρ ὑμῶν οὐ κυριεύσει· οὐ γὰρ ἔστε ὑπὸ νόμον ἀλλ' ὑπὸ χάριν.

§ 28. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

α'. **Ἰω 14** ¹⁵ Ἐὰν ἀγαπάτε με τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε· ¹⁶ καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν ἵνα μένη μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, ¹⁷ τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ ὁ κόσμος οὐ δύναται λαβεῖν, ὅτι οὐ θεωρεῖ αὐτὸ οὐδὲ γινώσκει αὐτό, ὑμεῖς δὲ γινώσχετε αὐτό, ὅτι παρ' ὑμῖν μένει καὶ ἐν ὑμῖν ἔσται. ¹⁸ οὐκ ἀφήσω ἡμᾶς ὀρφανούς· ἔρχο-

μαι πρὸς ὑμᾶς. ¹⁹ Ἔτι μικρὸν καὶ ὁ κόσμος με οὐκέτι θεωρεῖ, ὑμεῖς δὲ θεωρεῖτέ με· ὅτι ἐγὼ ζῶ καὶ ὑμεῖς ζήσεσθε. ²⁰ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ γνώσεσθε ὑμεῖς ὅτι ἐγὼ ἐν τῇ πατρὶ μου, καὶ ὑμεῖς ἐν ἐμοὶ καὶ ἐν ὑμῖν. ²¹ Ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται· ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου· καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν... ²⁵ Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν παρ' ὑμῖν μένων· ὁ δὲ παράκλητος, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὃ πέμψει ὁ πατὴρ ἐν τῇ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα, ἃ εἶπον ὑμῖν.

β'. **15** ²⁶ Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ· ²⁷ καὶ ὑμεῖς δὲ μαρτυρεῖτε, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς μετ' ἐμοῦ ἐστέ.

§ 29. Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

α'. **Ἰω 5** ²⁸ ... ἔρχεται ὥρα ἐν ἣ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς αὐτοῦ (τοῦ Υἱοῦ), ²⁹ καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως,

β'. **Κορ Α' 15** ³⁵ Ἄλλ' ἔρει τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ³⁶ Ἄφρον, σὺ ὃ σπεῖρεις οὐ ζωοποιεῖται ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· ³⁷ καὶ ὃ σπεῖρεις οὐ τὸ σῶμα τὸ γενησόμενον σπεῖρεις ἀλλὰ γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι σίτου ἢ τινος τῶν λοιπῶν, ³⁸ ὁ δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα καθὼς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστω τῶν σπερμάτων τὸ ἴδιον σῶμα· ³⁹ οὐ πᾶσα σὰρξ ἢ αὐτὴ σὰρξ, ἀλλὰ ἄλλη μὲν σὰρξ ἀνθρώπων, ἄλλη δὲ σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν· ⁴¹ καὶ σώματα ἐπουράνια καὶ σώματα ἐπίγεια· ἀλλ' ἑτέρα μὲν ἢ τῶν ἐπουρανίων δόξα, ἑτέρα δὲ ἢ τῶν ἐπιγείων· ⁴¹ ἄλλη δόξα ἡλίου καὶ ἄλλη δόξα σελήνης καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων· ἀστὴρ γὰρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ· ⁴² οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν· σπεῖρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· ⁴³ σπεῖρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπεῖρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· ⁴⁴ σπεῖρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν· ἐστὶ σῶμα ψυχικόν, καὶ

ἔστι σῶμα πνευματικόν. ⁴⁵ οὕτω καὶ γέγραπται Ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ εἰς ψυχὴν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζῶσποιοῦν. ⁴⁶ ἀλλ' οὐ πρῶτον τὸ πνευματικόν, ἀλλὰ τὸ ψυχικόν, ἔπειτα τὸ πνευματικόν. ⁴⁷ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκ γῆς, χοϊκός· ὁ δεύτερος ἄνθρωπος, ὁ Κύριος, ἐξ οὐρανοῦ. ⁴⁸ οἷος ὁ χοϊκὸς τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί· καὶ οἷος ὁ ἐπουράνιος τοιοῦτοι καὶ οἱ ἐπουράνιοι· ⁴⁹ καὶ καθὼς ἐφορέσαμεν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσομεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανοῦ.

⁵⁰ Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. ⁵¹ ἰδοὺ, μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ⁵² ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίζει γὰρ καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἀφθαρτοὶ καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. ⁵³ δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν... ⁵⁴ ὥστε, ἀδελφοί μου ἀγαπητοί, ἐδραῖοι γίνεσθε, ἀμετακίνητοι, περισσεύοντες ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κυρίου πάντοτε, εἰδότες ὅτι ὁ κόπος ὑμῶν οὐκ ἔστι κενὸς ἐν Κυρίῳ.

§ 30. Ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει.

Ἀπκ 1 ⁹ Ἐγὼ Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς ὑμῶν καὶ συγκοινωνὸς ἐν τῇ θλίψει καὶ βασιλείᾳ καὶ ὑπομονῇ ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐγενόμην ἐν τῇ νήσῳ τῇ καλουμένῃ Πάτμῳ διὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τὴν μαρτυρίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ. ¹⁰ ἐγενόμην ἐν πνεύματι ἐν τῇ κυριακῇ ἡμέρᾳ· καὶ ἤκουσα ὀπίσω μου φωνὴν μεγάλην ὡς σάλπιγγος, ¹¹ λεγούσης· Ὁ βλέπεις γράψον εἰς βιβλίον καὶ πέμψον ταῖς ἐπτὰ ἐκκλησίαις εἰς Ἐφεσον καὶ εἰς Σμύρναν καὶ εἰς Πέργαμον καὶ εἰς Θυάτειρα καὶ εἰς Σάρδεις καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν καὶ εἰς Λαοδίκειαν. ¹² καὶ ἐκεῖ ἐπέστρεψα βλέπειν τὴν φωνὴν ἧτις ἐλάλει μετ' ἐμοῦ· καὶ ἐπιστρέψας εἶδον ἐπτὰ λυχνίας χρυσαῖς ¹³ καὶ ἐν μέσῳ τῶν ἐπτὰ λυχνιῶν ὅμοιον υἱῷ ἀνθρώπου ἐνδεδυμένον ποδήρη καὶ περιεζωσμένον πρὸς τοῖς μαστοῖς ζώνην χρυσοῦν· ¹⁴ ἡ δὲ κεφαλὴ αὐτοῦ καὶ αἱ τρίχες λευκαὶ ὡς ἔριον λευκόν, ὡς χιῶν· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλόξ πυρός· ¹⁵ καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκολιδάνῳ, ὡς ἐν καμίνῳ πεπυρωμένοι· καὶ ἡ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν· ¹⁶ καὶ ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ

χειρὶ αὐτοῦ ἀστέρας ἑπτὰ· καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ῥομφαία
δίστομος ὀξεῖα ἐκπορευομένη· καὶ ἡ ὄψις αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος φαί-
νει ἐν τῇ δυνάμει αὐτοῦ. ¹⁷ καὶ ὅτε εἶδον αὐτὸν ἔπεσα πρὸς τοὺς
πόδας αὐτοῦ ὡς νεκρός· καὶ ἔθηκε τὴν δεξιάν αὐτοῦ ἐπ' ἐμὲ λέ-
γων Μὴ φοβοῦ· ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος ¹⁸ καὶ ὁ Ζῶν·
καὶ ἐγενόμην νεκρός, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰ-
ῶνων· καὶ ἔχω τὰς κλείς τοῦ θανάτου καὶ τοῦ Ἄδου. ¹⁹ Γράψον
οὖν ἃ εἶδες καὶ ἃ εἶσι καὶ ἃ μέλλει γίνεσθαι μετὰ ταῦτα. ²⁰ τὸ
μυστήριον τῶν ἑπτὰ ἀστέρων ὧν εἶδες ἐπὶ τῆς δεξιᾶς μου καὶ
τὰς ἑπτὰ λυχνίας τὰς χρυσᾶς· οἱ ἑπτὰ ἀστέρες ἄγγελοι τῶν ἑπτὰ
ἐκκλησιῶν εἶσι, καὶ αἱ λυχνίαι αἱ ἑπτὰ, ἑπτὰ ἐκκλησίαι· εἶσι.

§ 31. Ἡ πρώτη διοικητικὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸξ 1 ¹⁵ Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀναστὰς Πέτρος ἐν μέ-
σῳ τῶν μαθητῶν εἶπεν—ἦν τε ὄχλος ὀνομάτων ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὡς
ἑκατὸν εἴκοσιν— ¹⁶ Ἄνδρες ἀδελφοί, ἔδει πληρωθῆναι τὴν γρα-
φὴν ταύτην, ἣν προεῖπε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ στόματος
Δαυεὶδ περὶ Ἰούδα τοῦ γενομένου ὁδηγοῦ ταῖς συλλαβοῦσι τὸν
Ἰησοῦν· ¹⁷ ὅτι κατηριθμημένος ἦν σὺν ἡμῖν καὶ ἔλαχε τὸν κλῆρον
τῆς διακονίας ταύτης. . . . ²⁰ γέγραπται γὰρ ἐν βίβλῳ ψαλμῶν

*Γενηθήτω ἡ ἔπαυλις αὐτοῦ ἔρημος
καὶ μὴ ἔστω ὁ κατοικῶν ἐν αὐτῇ,
καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.*

²¹ Δεῖ οὖν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἀνδρῶν ἐν παντὶ χρόνῳ ἐν ᾧ
εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ²² ἀρξάμενος ἀπὸ
τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν,
μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι σὺν ἡμῖν ἕνα τούτων.
²³ Καὶ ἔστησαν δύο, Ἰωσὴν τὸν καλούμενον βαρσαβᾶν, ὃς ἐπεκλήθη
Ἰουστos, καὶ Μαθίαν. ²⁴ καὶ προσευξάμενοι εἶπον· Σὺ, Κύριε,
καρδιογνώστα πάντων, ἀνάδειξον ἐκ τούτων τῶν δύο ἕνα ὃν ἐξε-
λέξω, ²⁵ λαβεῖν τὸν κλῆρον τῆς διακονίας ταύτης καὶ ἀποστολῆς,
ἐξ ἧς παρέβη Ἰούδας πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον. ²⁶ καὶ
ἔδωκαν κλήρους αὐτῶν, καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος ἐπὶ Μαθίαν, καὶ
συγκατεψηφίσθη μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων.

§ 32. Τὸ πρῶτον ἀποστολικὸν κήρυγμα.

Πρξ 2 ¹ Καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδὸν ἐπὶ τὸ αὐτό. ² καὶ ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος ὡσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι. ³ καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμενοι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἓνα ἕκαστον αὐτῶν, ⁴ καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις καθὼς τὸ Πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι. ⁵ Ἦσαν δὲ ἐν Ἱερουσαλῆμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι, ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν. ⁶ γενομένης δὲ τῆς φωνῆς ταύτης συνήλθε τὸ πλῆθος, καὶ συνεχύθη, ὅτι ἤκουον εἰς ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ λαλούντων αὐτῶν. ⁷ ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ ἐθαύμαζον, λέγοντες πρὸς ἀλλήλους· Οὐκ ἰδοῦ πάντες οὗτοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες Γαλιλαῖοι; ⁸ καὶ πῶς ἡμεῖς ἀκούομεν ἕκαστος τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ ἡμῶν ἐν ἣ ἐγεννήθημεν, ⁹ Πάρθοι καὶ Μῆδοι καὶ Ἑλαμίται, καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν Μεσοποταμίαν, Ἰουδαίαν τε καὶ Καππαδοκίαν, Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν, ¹⁰ Φρυγίαν τε καὶ Παμφυλίαν, Αἴγυπτον καὶ τὰ μέρη τῆς Λιβύης τῆς κατὰ Κυρήνην, καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες Ῥωμαῖοι ¹¹ Ἰουδαῖοί τε καὶ προσήλυτοι, Κρήτες καὶ Ἀραβες, ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ; ¹² ἐξίσταντο δὲ πάντες καὶ διηπόρουσιν ἄλλος πρὸς ἄλλον λέγοντες· Τί ἂν θέλοι τοῦτο εἶναι; ¹³ ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον ὅτι Γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσὶ.

¹⁴ Σταθεῖς δὲ Πέτρος σὺν τοῖς ἑνδεκα ἐπῆρε τὴν φωνὴν αὐτοῦ καὶ ἀπεφθέγγετο αὐτοῖς· Ἄνδρες Ἰουδαῖοι καὶ οἱ κατοικοῦντες Ἱερουσαλῆμ ἅπαντες, τοῦτο ὑμῖν γνωστὸν ἔστω καὶ ἐνωτίσασθε τὰ ῥήματά μου. ¹⁵ Οὐ γάρ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἐστὶ γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας. ¹⁶ ἀλλὰ τοῦτο ἐστὶ τὸ εἰρημένον διὰ τοῦ προφήτου Ἰωήλ· ¹⁷ **Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται.** ¹⁸ καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου καὶ

προφητεύσουσι· ¹⁹ και δώσω τέρατα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, και σημεῖα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω, αἷμα και πῦρ και ἀτμίδα καπνοῦ· ²⁰ ὁ ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς σκότος και ἡ σελήνη εἰς αἷμα πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν Κυρίου τὴν μεγάλην και ἐπιφανῆ· ²¹ και ἔσται πᾶς ὃς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου σωθήσεται.

²² Ἄνδρες Ἰσραηλίται, ἀκούσατε τοὺς λόγους τούτους· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς δυνάμεσι και τέρασι και σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ ὑμῶν, καθὼς και αὐτοὶ οἴδατε, ²³ τοῦτον τῇ ὀρισμένῃ βουλῇ και προγνώσει τοῦ Θεοῦ ἐκδοτον λαβόντες, διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπήξαντες, ἀνείλετε· ²⁴ ὃν ὁ Θεὸς ἀνέστησε, λύσας τὰς ὠδίννας τοῦ θανάτου, καθότι οὐκ ἦν δυνατόν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ· ²⁵ Δαυεὶδ γὰρ λέγει εἰς αὐτόν: **Προωρώμην τὸν Κύριον ἐνώπιόν μου διαπαντός, ὅτι ἐκ δεξιῶν μου ἔστιν ἴνα μὴ σαλευθῶ·** ²⁶ **διὰ τοῦτο εὐφράνθη ἡ καρδία μου και ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου· ἔτι δὲ και ἡ σάργξ μου κατασκηνώσει ἐπ' ἐλπίδι** ²⁷ **ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς Ἄιδου οὐδὲ δώσεις τὸν Ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν·** ²⁸ **ἐγνώρισάς μοι ὁδοὺς ζωῆς· πληρώσεις με εὐφροσύνης μετὰ τοῦ προσώπου σου.** ²⁹ Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐξὸν εἰπεῖν μετὰ παρρησίας πρὸς ὑμᾶς περὶ τοῦ πατριάρχου Δαυεὶδ ὅτι και ἐτελεύτησε και ἐτάφη, και τὸ μνημα αὐτοῦ ἔστιν ἐν ἡμῖν ἄχρι τῆς ἡμέρας ταύτης· ³⁰ προφήτης οὖν ὑπάρχων και εἰδὼς ὅτι ὄρκῳ ὤμοσεν αὐτῷ ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ τὸ κατὰ σάρκα ἀναστήσειν τὸν Χριστὸν καθῆσαι ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, ³¹ προῖδὼν ἐλάλησε περὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ὅτι οὐ κατελείφθη ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς Ἄδου, οὐδὲ ἡ σάργξ αὐτοῦ εἶδε διαφθοράν· ³² Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ Θεός, οὐ πάντες ἡμεῖς ἔσμεν μάρτυρες.

³³ Τῇ δεξιᾷ οὖν τοῦ Θεοῦ ὑψωθεὶς, τὴν τε ἐπαγγελίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος λαβὼν παρὰ τοῦ Πατρός, ἐξέχεε τοῦτο, ὃν νῦν ὑμεῖς βλέπετε και ἀκούετε· ³⁴ οὐ γὰρ Δαυεὶδ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς, λέγει δὲ αὐτός· **Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου Κάθου ἐκ δεξιῶν μου** ³⁵ **ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.**

³⁶ Ἀσφαλῶς οὖν γινωσκέτω πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ὅτι Κύριον

καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὁ Θεὸς ἐποίησε, τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε.

³⁷ Ἀκούσαντες δὲ κατενόγησαν τῇ καρδίᾳ, εἰπὼν τε πρὸς τὸν Πέτρον καὶ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους· Τί ποιήσωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί; ³⁸ Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτούς· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ³⁹ ὑμῖν γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία καὶ τοῖς τέκνοις ὑμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς εἰς μακράν, ὅσους ἂν προσκαλέσῃται Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν. ⁴⁰ ἑτέροις τε λόγοις πλείοσι διεμαρτύρητο καὶ παρεκάλει, λέγων· Σώθητε ἀπὸ τῆς γενεᾶς τῆς σκολιᾶς ταύτης. ⁴¹ Οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν, καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλια.

§ 33. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις.

Πρξ 17 ¹⁶ Ἐν δὲ ταῖς Ἀθήναις ἐκδεχομένου αὐτοῦ τοῦ Παύλου, παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ θεωροῦντι κατείδωλον οὖσαν τὴν πόλιν· ¹⁷ διελέγετο μὲν οὖν ἐν τῇ συναγωγῇ τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τοῖς σεβομένοις, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ κατὰ πάσαν ἡμέραν πρὸς τοὺς παρατυγχάνοντας. ¹⁸ τινὲς δὲ καὶ τῶν ἐπικουρείων καὶ τῶν στωικῶν φιλοσόφων συνέβαλλον αὐτῷ, καὶ τινες ἔλεγον· Τί ἂν θέλοι ὁ σπερμολόγος οὗτος λέγειν; οἱ δὲ Ἑένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶναι· ὅτι τὸν Ἰησοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῖς εὐηγγελίζετο.

¹⁹ Ἐπιλαθόμενοι τε αὐτοῦ ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον ἦγαγον, λέγοντες· Δυνάμεθα γνῶναι τίς ἡ καινὴ αὕτη ἢ ὑπὸ σοῦ λαλούμενη διδασχῇ; ²⁰ ξενίζοντα γὰρ τινα εἰσφέρεις εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν· βουλόμεθα οὖν γνῶναι τί ἂν θέλοι ταῦτα εἶναι. ²¹ Ἀθηναῖοι δὲ πάντες καὶ οἱ ἐπιδημοῦντες ξένοι εἰς οὐδὲν ἕτερον εὐκαίρουν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον.

²² Σταθεῖς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου πάγου ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστερότερους ὑμᾶς θεωρῶ. ²³ διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εὔρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο ΑΓΝΩΣΤΩ ΘΕΩ. ὃν οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.

²⁴ Ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας τὸν κόσμον καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, οὐ-

τος οὐρανοῦ καὶ γῆς κύριος ὑπάρχων οὐκ ἐν χειροποιήτοις νοαῖς κατοικεῖ, ²⁵ οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται προσδεόμενος τις, αὐτὸς διδοὺς πᾶσι ζωὴν καὶ πνοὴν καὶ τὰ πάντα. ²⁶ ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν ἔθνος ἀνθρώπων κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, ὀρίσας προστεταγμένους καιροὺς καὶ τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν, ²⁷ ζητεῖν τὸν Κύριον εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὸν καὶ εὐροιεν, καίτοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἑνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχοντα. ²⁸ ἐν αὐτῇ γὰρ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν, ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν **Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν.** ²⁹ γένος οὖν ὑπάρχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῷ ἢ ἀργύρῳ ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ θεῖον εἶναι ὅμοιον.

³⁰ Τοὺς μὲν οὖν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τανῦν παραγγέλλει τοῖς ἀνθρώποις πᾶσι πανταχοῦ μετανοεῖν, ³¹ διότι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἣ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ ἐν ἀνδρὶ ᾧ ὤρισε, πίστιν παρασχὼν πᾶσιν ἀναστήσας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν.

³² Ἀκούσαντες δὲ ἀνάστασιν νεκρῶν, οἱ μὲν ἐχλεύαζον, οἱ δὲ εἶπον Ἐκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου. ³³ καὶ οὕτως ὁ Παῦλος ἐξῆλθεν ἐκ μέσου αὐτῶν. ³⁴ Τινὲς δὲ ἄνδρες κολληθέντες αὐτῷ ἐπίστευσαν, ἐν οἷς καὶ Διονύσιος ὁ ἀρεοπαγίτης, καὶ γυνὴ ὀνόματι Δάμαρις, καὶ ἕτεροι σὺν αὐτοῖς.

§ 34. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ρώμῃ.

α'. Πρξ 28 ¹⁶ Ὅτε δὲ ἤλθομεν εἰς Ρώμην, ὁ ἑκατόνταρχος παρέδωκε τοὺς δεσμίους τῇ στρατοπεδάρχῃ· τῇ δὲ Παύλῳ ἐπετρέπη μένειν καθ' ἑαυτὸν σὺν τῇ φυλάσσοντι αὐτὸν στρατιώτῃ. ¹⁷ Ἐγένετο δὲ μετὰ ἡμέρας τρεῖς συγκαλέσασθαι τὸν Παῦλον τοὺς ὄντας τῶν Ἰουδαίων πρώτους· συνελθόντων δὲ αὐτῶν ἔλεγε πρὸς αὐτούς· Ἄνδρες ἀδελφοί, ἐγὼ οὐδὲν ἐναντίον ποιήσας τῷ λαῷ ἢ τοῖς ἔθεσι τοῖς πατρίοις, δέσμιος ἐξ Ἱεροσολύμων παρεδόθην εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρωμαίων, ¹⁸ οἵτινες ἀνακρίναντές με ἐβούλοντο ἀπολῦσαι διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐμοί. ¹⁹ ἀντιλεγόντων δὲ τῶν Ἰουδαίων ἠναγκάσθη ἐπικαλέσασθαι Καίσαρα, οὐχ ὡς τοῦ ἔθνους μου ἔχων τι κατηγορησάι. ²⁰ διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν παρεκάλεσα ὑμᾶς ἰδεῖν καὶ προσλαλῆσαι. ἔνεκεν γὰρ τῆς ἐλπίδος τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἄλυσιν ταύτην περιέκει-

μαί. ²¹ Οἱ δὲ πρὸς αὐτὸν εἶπον· Ἡμεῖς οὔτε γράμματα περὶ σοῦ ἐδεξάμεθα ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας, οὔτε παραγενόμενός τις τῶν ἀδελφῶν ἀπήγγειλεν ἢ ἐλάλησέ τι περὶ σοῦ πονηρόν· ²² ἄξιούμεν δὲ παρὰ σοῦ ἀκοῦσαι ἃ φρονεῖς· περὶ μὲν γὰρ τῆς αἰρέσεως ταύτης γνωστόν ἐστὶν ἡμῖν ὅτι πανταχοῦ ἀντιλέγεται. ²³ Ταξάμενοι δὲ αὐτῷ ἡμέραν ἦκον πρὸς αὐτὸν εἰς τὴν ξενίαν πλείονας· οἷς ἐξετίθετο διαμαρτυρόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, πείθων τε αὐτοὺς τὰ περὶ τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τε τοῦ νόμου Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν ἀπὸ πρῶτῃ ἕως ἑσπέρας. ²⁴ καὶ οἱ μὲν ἐπειθήοντο τοῖς λεγομένοις, οἱ δὲ ἠπίστουν. ²⁵ ἀσύμφωνοι δὲ ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἀπελθόντο, εἰπόντος τοῦ Παύλου ῥῆμα ἓν, ὅτι Καλῶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐλάλησε δι' Ἡσαΐου τοῦ προφήτου πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν, ²⁶ λέγων· *Πορεύθητι πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον καὶ εἰπέ· Ἄκοῃ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε, καὶ βλέποντες βλέπετε καὶ οὐ μὴ ἴδητε·* ²⁷ *ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ τούτου, καὶ τοῖς ὠσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμυσαν, μήποτε ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τοῖς ὠσὶν ἀκούσωσι καὶ τῇ καρδίᾳ συνῶσι καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς.* ²⁸ γνωστόν οὖν ἔστω ὑμῖν ὅτι τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ καὶ ἀκούσονται. ²⁹ καὶ ταῦτα αὐτοῦ εἰπόντος ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι πολλήν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς συζητήσεις.

³⁰ Ἐμείνει δὲ ὁ Παῦλος διετίαν ὅλην ἐν ἰδίῳ μισθώματι καὶ ἀπεδέχετο πάντας τοὺς εἰσπορευομένους πρὸς αὐτόν, ³¹ κηρύσσων τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ διδάσκων τὰ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάσης παρρησίας ἀκωλύτως.

β'. **Φιλπ 1** ¹² Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ¹³ ὥστε τοὺς δεσμοὺς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῃ τῇ πραιτωρίῳ καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι, ¹⁴ καὶ τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν Κυρίῳ πεπειθότας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. ¹⁵ τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουν· ¹⁶ οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας, τὸν Χριστὸν καταγγέλλουσιν οὐχ ἄγνως, οἰόμενοι θλιψὶν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· ¹⁷ οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογία τοῦ εὐαγγελίου κείμεναι. ¹⁸ τί γάρ; πλὴν παντὶ πρόπῳ,

εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται· καὶ ἐν τούτῳ χαίρω, ἀλλὰ καὶ χαρήσομαι· ¹⁹ οἶδα γὰρ ὅτι τοῦτό μοι ἀποθήσεται εἰς σωτηρίαν διὰ τῆς ὑμῶν δεήσεως καὶ ἐπιχορηγίας τοῦ πνεύματος Ἰησοῦ Χριστοῦ, ²⁰ κατὰ τὴν ἀποκαταδοκίαν καὶ ἐλπίδα μου ὅτι ἐν οὐδενὶ ἀίσχυνθήσομαι, ἀλλ' ἐν πάσῃ παρρησίᾳ ὡς πάντοτε καὶ νῦν μεγαλυνθήσεται Χριστὸς ἐν τῷ σώματί μου, εἴτε διὰ ζωῆς εἴτε διὰ θανάτου.

ΤΜΗΜΑ Γ΄.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

§ 1. Οἱ ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

Ματθ 4 ²⁵ ὄχλοι—πλήθη· ταῦτα ἦσαν ἐξ ὅλης τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαῖοι.—**5** ¹ εἰς τὸ ὄρος· ὁ παρὰ τὴν λίμνην Γεννησαρὲτ λόφος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ὁ Κύριος ἐδίδαξε τὴν ὁμίλιαν ταύτην, φαίνεται ὅτι ἦτο γνωστὸς ὅτε ἔγραφεν ὁ εὐαγγελιστής, διὰ τοῦτο ἐτέθη τὸ ἄρθρον. Ἐπὶ τὴν φράσιν ταύτην ἡ διδασκαλία ὠνομάσθη **Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμίλια**.—**προσῆλθον**=ἦλθον πηλοῦσιν του.—**μαθηταί**=καὶ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ὁπαδοί του.—**Μακάριοι**=εὐτυχεῖς, εὐδαίμονες (πάντοτε μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ εὐλογίας). Ἐπὶ τὴν πολλαπλῆν ἐπανάληψιν τῆς λέξεως ταύτης τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας ὠνομάζεται **Οἱ μακαρισμοί**.—**οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι**=οἱ ταπεινόφρονες.—**αὐτῶν ἔσιν**=ἰδική των εἶναι.—**ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν**=ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ· ἡ φράσις **τῶν οὐρανῶν** εἶναι καθ' ἔβραϊσμόν περίφρασις τοῦ πανσεβάστου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ, τὸ ὁποῖον οἱ εὐσεβεῖς Ἑβραῖοι ἀπέφευγον νὰ προφέρουν μήπως μιάνουν αὐτὸ μὲ τὰ ἁμαρτωλά των χεῖλη, σύμφωνα καὶ μὲ τὴν γ' ἐντολήν. Τὸ Κατὰ Ματθαῖον ἐπειδὴ ἐγράφη ἑβραϊστὶ καὶ δι' Ἑβραίους συνηθίζει αὐτὴν τὴν φράσιν, ἐν ᾧ τὰ λοιπὰ τρία εὐαγγέλια ἐπειδὴ ἐγράφησαν ἑλληνιστὶ καὶ δι' Ἕλληνας γράφουν ρητῶς **ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ**.—**Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ** εἶναι τὸ πνευματικὸν κράτος τοῦ ὁποῖου βασιλεὺς εἶναι ὁ Θεός, κυβερνήτης ὁ Χριστός, χειραγωγὸς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ νόμος τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, πολῖται δὲ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεόν· ἀποτελεῖται δὲ ἐκ δύο τμημάτων, τοῦ οὐρανοῦ, ὅπερ περιλαμβάνει τοὺς ἀγγέλους καὶ τὰς ψυχάς, καὶ τοῦ ἐπιγείου, ὅπερ περιλαμβάνει τοὺς πιστοὺς εἰς Χριστὸν ἀνθρώπους.—**οἱ πενθοῦντες**· διότι συναισθάνονται ὅτι στεροῦνται τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ καὶ δουλεύουν

εἰς τὴν ἁμαρτίαν.—*παρακληθήσονται*—θὰ παρηγορηθοῦν· διό-
 τι γινόμενοι πολῖται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ θὰ ἀπελευθερωθοῦν
 ἀπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἁμαρτίας καὶ θὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀγάπην τοῦ
 Θεοῦ.—⁵ *οἱ προεῖς*—οἱ ἡμεροὶ καὶ πολιτισμένοι.—*κληρονομή-
 σουσι τὴν γῆν*—θὰ γίνουν κληρονόμοι, διαχειρισταὶ τῆς γῆς·
 (ὅταν ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἐπικρατήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ).—⁶ *οἱ πει-
 νῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην*—οἱ αἰσθανόμενοι τὴν
 ἔλλειψιν τῆς δικαιοσύνης ὡς πείναν καὶ δίψαν.—*χορτασθήσον-
 ται*—θὰ χορτάσουν, διότι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ μόνον δικαιο-
 σύνη ὑπάρχει.—⁷ *οἱ ἐλεήμονες*—οἱ συμπαθοῦντες καὶ βοηθοῦντες
 μὲ ἔργα τοὺς ἐνδεεῖς καὶ πάσχοντας.—*ἐλεηθήσονται*—θὰ τύχω-
 σι τῶν ἴσων ἐν τῇ ἀνάγκῃ των ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.—⁸ *οἱ
 καθарοὶ τῇ καρδίᾳ*—οἱ ἄγνοὶ καὶ ἀπονήρευτοι.—*ὄψονται*—θὰ
 ἴδουν. Ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα μόνον διὰ τῆς πνευματικῆς ὁράσεως
 βλέπεται· καὶ ὅπως τὰ ὑλικά μόνον διὰ καθαροῦ καὶ ὑγιοῦς ὀ-
 φθαλμοῦ δυνάμεθα νὰ ἴδωμεν, οὕτω καὶ τὸν ἄυλον Θεὸν μόνον
 δι' ἀγνῆς καὶ ἀπονηρευτοῦ ψυχῆς δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν.—
⁹ *οἱ εἰρηνοποιοὶ*—οἱ συμφιλιωταί. Μοναδικὸς συμφιλιωτὴς ἐγένε-
 νετο ὁ Χριστός, ὅστις συνεφιλίωσε τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν·
 οἱ συμφιλιώνοντες τοὺς ἀνθρώπους πρὸς ἀλλήλους ποιοῦσιν ἔργον
 Χριστοῦ, ἄρα γίνονται ἀδελφοὶ του, ἤτοι υἱοὶ Θεοῦ, ὡς ἐκεῖνος.—
¹⁰ *οἱ δεδιωγμένοι*—ὅσοι κατεδιώχθησαν καὶ θὰ καταδιωχθοῦν.
 Ὁ ἔνεκεν δικαιοσύνης διωγμὸς εἶναι ὁ κληρὸς τῶν ἐκλεκτῶν ἀπ' ἀ-
 ῤαρχῆς κτίσεως· αὐτὴ ἡ δικαιοσύνη, ὁ Χριστός, ἐδιώχθη μέχρι
 σταυροῦ· οἱ ὁμοιοπαθεῖς του διὰ δικαιοσύνην εἶναι πλήθος ἀνα-
 ρίμητον· «πάντες οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
 διωχθήσονται» λέγει ὁ ἀπόστ. Παῦλος (Τιμ. Β' 3¹²).—¹¹ *ὄνει-
 δίσωσιν*—ὕβρισωσιν.—*πονηρὸν ῥῆμα*—κακολογία, συκοφαντία.
 —*ἐνεκεν ἐμοῦ* συνώνυμον τοῦ *ἐνεκεν δικαιοσύνης*, διότι ὁ Χρι-
 στὸς εἶναι ἡ δικαιοσύνη προσωποποιημένη.—¹² *ἐν τοῖς οὐρανοῖς*
 —ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.—*τοὺς προφήτας τοὺς πρὸ ὑμῶν*—
 τοὺς πρὶν ἀπὸ σᾶς ἀπεσταλμένους κήρυκας τῶν θελημάτων τοῦ
 Θεοῦ.

Κορ Α' 4 ⁹ *δοκῶ*—νομίζω.—*ἐσχάτους*—εὐτελεστάτους.—
ἐπιθανατίους—καταδίκους εἰς θάνατον.—*θέατρον*—θέαμα προ-
 καλοῦν τὸν οἶκτον τῶν ἀγγέλων καὶ τὸν χλευασμὸν τῶν ἀνθρώ-
 πων (ὡς οἱ μονομαχοῦντες καὶ θηριομαχοῦντες ἐν τοῖς ρωμαϊ-

κοῖς ἀμφιθεάτροις κατάδικοι καὶ δοῦλοι).—¹⁰ *διὰ Χριστὸν*—χάριν τοῦ Χρ.—*ἐν Χριστῷ*—διὰ τοῦ Χρ., ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς βασιλείας τοῦ Χρ.—¹¹ *γυμνητεύομεν*—περιπατοῦμεν γυμνοί.—*κολαφιζόμεθα*—ραπίζόμεθα, ἐν γένει: κακοποιούμεθα.—*ἀστατοῦμεν*—περιπλανώμεθα, οὐκ ἔχομεν ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνωμεν, (ὡς ὁ Κύριος).—¹² *λοιδορούμενοι*—ὕβριζόμενοι ὡς ἄνθρωποι.—¹³ *βλασφημούμενοι*—ὕβριζόμενοι ὡς ἀπεσταλμένοι Θεοῦ.—*περικαθάρματα*, συνών. τοῦ *περίψημα*—κακοποιοὶ εὐτελεῖς, τηρούμενοι ἵνα χρησιμεύσωμεν ὡς ἐξιλαστήρια θύματα. Ἐν ταῖς ἀρχ. Ἀθήναις ὡσάκις κοινὴ συμφορὰ ἐνέσκηπτεν, ἐσυνήθιζον ἀσημάντους καὶ ἀγενεῖς τινὰς κακοποιοὺς νὰ ῥίπτουν εἰς τὴν θάλασσαν ὡς ἐξιλαστήρια θύματα· τούτους ἐκάλουν καθάρματα καὶ περιψήματα.

Εἰς τὸ α' τμήμα τῆς παραγράφου ταύτης ὁ Κύριος καθορίζει τὰ προσόντα ἐκείνων, ὅσοι θέλουν νὰ γίνουν πολῖται τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τὰ προσόντα ταῦτα εἶναι 1) ταπεινοφροσύνη, 2) πόθος ἀπολύτρωσεως ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, 3) πραότης, 4) ἄσβεστος πόθος δικαιοσύνης, 5) φιλάνθρωπίας διάθεσις καὶ πράξις, 6) ἀγνότης καρδίας, 7) εἰρηνοποιΐα, καὶ 8) ἐτοιμότης εἰς τὸ παθεῖν χάριν τῆς δικαιοσύνης.—Εἰς δὲ τοὺς στιχ. 11 καὶ 12 οἱ μαθηταὶ προειδοποιοῦνται ὅτι θὰ διωχθοῦν χάριν τοῦ Χριστοῦ, ὅπως οἱ πρὸ αὐτῶν ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ ἵνα μὲ πλήρη γνῶσιν τοῦ μέλλοντος ἀναλάβουν τὸ ἔργον τοῦ ἀποστόλου.

Εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς ἐν Κορίνθῳ μαθητὰς του περιγράφει πῶς οἱ ἀπόστολοι ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὑφίσταντο χάριν τοῦ Χριστοῦ γενναίως τὸν διωγμὸν, χωρὶς οὐδὲ κατὰ κεραίαν νὰ ἐλαττωθῇ ἡ ἀρετὴ των καὶ τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα ἀνέδειξαν αὐτοὺς πρῶτους πολῖτας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

§ 2. Ἡ εἴσοδος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

Μτθ 7 ¹³ *ὅτι*—διότι.—*ἡ ἀπάγουσα*—ἡ ἄγουσα, διὰ τῆς ὁποίας μεταβαίνει τις.—*ἀπώλεια*—καταστροφή, ἠθικὸς θάνατος.—¹⁴ *τεθλιμμένη*—πλήρης θλίψεων, κινδύνων καὶ βασάνων.—*ζωή*—ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἢ παρὰ τῷ Θεῷ, ἀντίθ. τοῦ *ἀπώλεια*.

Ἐνώπιον τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχουν δύο πύλαι, μία στενή καὶ μία πλατεῖα. Διὰ τῆς στενῆς εἰσερχόμεθα εἰς ὁδὸν πλήρη κινδύνων καὶ θλίψεων, ὅταν δὲ υπερνικήσωμεν γενναίως διὰ τῆς ἀρετῆς μας τὰ ἐμπόδια ταῦτα φθάνομεν πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπολαύομεν τὴν παρ' αὐτῷ μακαριότητα. Ὀλίγοι ἀποφασίζουν νὰ βαδίσουν αὐτὴν τὴν ὁδόν, ἀλλ' αὐτὴν ἐντέλλεται ὁ Χριστὸς νὰ ἀκολουθήσωμεν, γνωρίζοντες μετὰ τῶν Ἀποστόλων ὅτι «διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» (Πρξ 14²²).— Διὰ δὲ τῆς πλατείας πύλης εἰσερχόμεθα εἰς εὐρύχωρον ὁδόν, διὰ τῆς ὁποίας ἄνευ κόπου βαδίζομεν πρὸς τὴν καταστροφὴν· πολλοὶ σωτηρὸν κυλίσονται εἰς τὴν ὁδὸν ταύτην, ἕως ὅτου κατακρημνισθοῦν εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ ἀποτελεῖ καταπληκτικὴν ἐπικύρωσιν τῶν θείων τούτων ρημάτων. Πᾶς ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἀπειρότατος εἰς τὰ τῆς ζωῆς, εἴτε ἕνεκα τῆς μικρᾶς του ἡλικίας εἴτε ἕνεκα τῆς ὑλικῆς ἀνέσεως, ἐν μέσῳ τῆς ὁποίας ἐγεννήθη καὶ ζῆ, γνωρίζει ὅτι ἡ ἄρνησις ἢ ἡ παράβασις τοῦ καθήκοντος εἶναι τὸ εὐκολώτατον τῶν πραγμάτων, ἐν ᾧ καὶ τοῦ ἐλαχίστου καθήκοντος ἡ ἐκπλήρωσις ἀπαιτεῖ προσπάθειαν, θέλησιν, ἐπιμονήν, οὐχὶ σπανίως δὲ καὶ κινδύνους. Διὰ τοῦτο ἡ ἀρετὴ ἔχει ἀξίαν, διότι ἰδρώνομεν διὰ νὰ φθάσωμεν μέχρι αὐτῆς, ἐν ᾧ ἡ κακία οὐδένα κόπον καὶ οὐδένα ἰδρώτα ἀπαιτεῖ.

§ 3. Ἡ προσευχή.

Μτθ 6 ὁὐκ ἔση—μὴ γίνου.—*ὑποκριτῆς*—ὁ ἐμφανιζόμενος ὡς ἄλλος ἀντ' ἄλλου· ὁ ἐμφανιζόμενος ὡς εὐσεβὴς ἐνῶν δὲν εἶναι.—*φιλοῦσιν*—ἀρέσκονται, συνηθίζουν.—*ἀμὴν*—ναί, βεβαίως, ἀληθῶς· τὸ διπλοῦν *ἀμὴν ἀμὴν* εἶναι βαθμοῦ ὑπερθετ.—βεβαιώτατα. Εἰς τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ ἡ φράσις *ἀμὴν λέγω ὑμῖν* σημαίνει: ὡς βεβαιώνω με τὴν ἀξίωσιν νὰ πιστεύσητε ἀπολύτως εἰς τοὺς λόγους μου ὡς λόγους τοῦ θεανθρώπου Μεσσίου. Εἰς τὸ τέλος τῶν εὐχῶν σημαίνει ἐκδήλωσιν τῆς πεποιθήσεώς μας ὅτι ὁ πανάγαθος Θεὸς θὰ ἐκπληρώσῃ τὰς προσευχὰς μας.—*ἀπέχουσι* (ἔνεστ. με σημασίαν πρkmν. τοῦ ρ. ἀπολαμβάνω)—ἔχουν λάβει, πληρωθῆ.—*ταμειῶν*—θησαυροφυλάκιον ἢ ἀποθήκη.—*τῷ ἐν τῷ κρυπτῷ*, ἐνν. *ὄντι* ἢ *κάλλιον βλέποντι*, ὡς ἀμέσως κατωτέρω.—

[*ἐν τῷ φανερῷ*] ἐν ἀγκύλαις, πρῶτον μὲν διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἀρχαιότατα χειρόγραφα, δεύτερον δὲ διότι ὁ Θεὸς ἀμείβει τὴν ἀρετὴν κυρίως κατὰ τρόπον πνευματικὸν καὶ μυστικόν· εἶναι προφανές ὅτι προσετέθη ἡ φράσις μεταγενεστέρως χάριν κομψότητος, διὰ τὸ κατὰσκευασθῆναι σχῆμα ἀντιθέσεως πρὸς τὸ *ἐν τῷ κρυπτῷ*. — ⁷ *βαπτολογέω* = φλυαρῶ θορυβωδῶς, προσευχόμενος μηχανικῶς χωρὶς τὸ προσέχω εἰς τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων τῆς προσευχῆς καὶ χωρὶς εὐλάβειαν. — *ἐθνικοὶ* = εἰδωλολάτραι. — ⁹ *ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς* = ἐπουράνιε. — *ἀγιασθήτω* = ἄς εὐφημηθῆται ὡς ἅγιον, ἄς δοξολογηθῆται — ¹⁰ *ἐλθέτω* = ἄς ἔλθῃ, ἄς ἐπεκταθῆ. — *γενηθήτω* = ἄς ἐκτελεθῆται. — *ὡς ἐν οὐρανῷ* δηλ. ὑπὸ τῶν ἀγγέλων· *καὶ ἐπὶ τῆς γῆς* δηλ. ὑφ' ἡμῶν. — ¹¹ *ἐπιούσιος* = ὁ ἐπὶ τῇ οὐσίᾳ, δηλ. ὁ διὰ τὴν ὑπαρξιν, τὴν ζωὴν μας χοριαζόμενος (ἄρτος). — ¹² *ἄφες* = χάρισαι. — *ὀφειλήματα* = χρέη. — ¹³ *πειρασμός* = δοκιμασία, κίνδυνος πτώσεως εἰς ἁμαρτίαν. — *ἀπὸ τοῦ πονηροῦ* = ἀπὸ τοῦ πονηροῦ, ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. — *εἰς τοὺς αἰῶνας* = διαπαντός, αἰωνίως. — ¹⁴ *παραπτώματα* = ὀφειλήματα.

Τὸ καθῆκον τῆς προσευχῆς εἶναι αὐτονόητον· διότι ἡ προσευχὴ εἶναι ἄμεσος ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας. Ὁ εὐσεβὴς ἄνθρωπος, ὁ πιστεύων εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἀγαπῶν αὐτὸν καὶ ἐλπίζων εἰς αὐτόν, ἀπαραιτήτως προσεύχεται δηλ. ἐκφράζει διὰ λόγων εἴτε νοερῶς, εἴτε μεγαλοφώνως, ἐνίοτε καὶ γραπτῶς, τὰ εὐσεβῆ του πρὸς τὸν Θεὸν αἰσθήματα. Ὁ Κύριος προσηύχετο τακτικὰ δίδων τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς μαθητάς του, καὶ συνεβούλευεν αὐτοὺς νὰ προσεύχωνται· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς του, ἀσεβεῖς κατὰ βάθος ὄντες, προσηύχοντο συνήθως πρὸς ἐπίδειξιν, φλυαροῦντες θορυβωδῶς καὶ ματαιῶς, ὁ Κύριος εἰς τὸ τμήμα τοῦτο τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ομιλίας διδάσκει τὸ ὀρθῶς προσεύχεσθαι: Καὶ πρῶτον μὲν ἀπαγορεύει τὴν ἐπίδειξιν· εἰ δυνατόν, ὅταν προσευχώμεθα νὰ μὴ μᾶς βλέπουν ὄχι μόνον οἱ ξένοι, ἀλλ' οὐδὲ οἱ οἰκειοί μας. Δεύτερον ἀπαγορεύει τὴν θορυβώδη φλυαρίαν, διότι ὁ Θεὸς ὡς παντογνώστης γνωρίζει τὰς ἀνάγκας μας καλλίτερα ἀπὸ ἡμᾶς. Τρίτον μᾶς δίδει τύπον προσευχῆς, ἡ ὁποία διαμένει ἕκτοτε τὸ ἀνυπέρβλητον πρότυπον πάσης ἀληθινῆς προσευχῆς.

Ἡ προσευχὴ αὕτη ὀνομάζεται *Κυριακὴ προσευχὴ* διότι παρεδόθη *ὑπὸ τοῦ Κυρίου*, κοινῶς δὲ τὸ *Πάτερ ἡμῶν* ἀπὸ τὰς

πρώτας της λέξεις. Ὡς σύνθεσις εἶναι ἀπλή, σύμμετρος, σύντομος καὶ ἀρτία, ἔχει δηλαδὴ ἀρχήν, (τὴν ἐπίκλησιν), μέσον, (τὰ αἰτήματα), καὶ τέλος (τὸν ἐπίλογον). Ὡς λογοτέχνημα εἶναι ποίημα, τὸ πρῶτον ρυθμικὸν ποίημα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν ἐπίκλησιν (*Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς*) δίδεται εἰς ἡμᾶς τὸ ὑψηλὸν δικαίωμα νὰ ὀμιλῶμεν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν ὀνομάζωμεν *πατέρα*, ὥστε νὰ ἀνοίγωμεν πρὸς αὐτὸν ἐλευθέρως τὴν καρδίαν μας καὶ νὰ ζητῶμεν παρ' αὐτοῦ μὲ θάρρος καὶ ἐμπιστοσύνην ὅ,τι χρειάζομεθα.

Τὰ *αἰτήματα* εἶναι ἕξ, 3 πνευματικά, 1 σωματικὸν καὶ 2 ἠθικά. Εἰς τὰ *τρία πνευματικὰ αἰτήματα* (*ἀγιασθήτω... ἐπὶ τῆς γῆς*) ὁ προσδιορισμὸς ὡς *ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς* ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ τρία ῥήματα *ἀγιασθήτω, ἐλθέτω καὶ γενηθήτω*, δηλ. προσδιορίζει καὶ τὰ τρία αἰτήματα· διὰ τούτων δὲ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ νὰ προαχθῶμεν πνευματικῶς καὶ νὰ γίνωμεν ὅμοιοι μὲ τοὺς ἀγγέλους, ὥστε, ὅπως ἐκεῖνοι ἐν τῷ οὐρανῷ τοιουτοτρόπως καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς γῆς 1) νὰ δοξολογῶμεν τὸ ὄνομά του, 2) νὰ εἴμεθα ἄξιοι πολιταὶ τῆς βασιλείας του, καὶ 3) νὰ ἐκτελῶμεν τὸ θέλημά του.

Εἰς δὲ τὸ *σωματικὸν* αἶτημα (*τὸν ἄρτον... σήμερον*) ὡς ἄνθρωποι ἕνσαρκοι παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ εἰς συντήρησιν τῆς σωματικῆς μας ζωῆς.

Εἰς δὲ τὰ *ἠθικά* αἰτήματα (*καὶ ἄφες . . . ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*) (ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δεύτερον διατυπῶνται ἀρνητικῶς: *καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν*—καὶ θετικῶς: *ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ*—κατὰ παραλληλισμὸν), ὡς ἄνθρωποι ἁμαρτωλοὶ πρῶτον μὲν παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας μας, ὅπως καὶ ἡμεῖς συγχωροῦμεν τοὺς πταίσαντας εἰς ἡμᾶς· καὶ δεύτερον, ἀπ' οὗ διὰ τῆς συγχωρήσεως καθαρισθῶμεν, παρακαλοῦμεν νὰ μᾶς φυλάξῃ μήπως ἐκπέσωμεν πάλιν εἰς τὴν ἁμαρτίαν.

Εἰς δὲ τὸν *ἐπίλογον* (*ὅτι σοῦ ἐστιν . . . εἰς τοὺς αἰῶνας*) αἰτιολογοῦμεν διατί ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν οὐράνιον πατέρα ταῦτα πάντα: διότι αὐτὸς εἶναι αἰώνιος, παντοδύναμος καὶ ἄξιος πάσης δοξολογίας βασιλεύς.

Ἐπειδὴ τὸ πέμπτον αἶτημα *καὶ ἄφες . . .* εἶναι τὸ σπουδαιότατον διὰ τὴν κοινωνικὴν μας εὐτυχίαν, ὁ Κύριος ἐπανέρ-

χεται εἰς αὐτὸ διὰ τῶν σιχ 14-15 καὶ καθορίζει ὅτι ὁ Θεὸς μᾶς συγχωρεῖ μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἔχωμεν συγχωρήσει πρῶτοι ἡμεῖς τοὺς ἀδελφούς μας.

§ 4. Ἡ στοργὴ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς.

Μτθ 7 ⁷ *αἰτῶ*—παρακαλῶ νὰ μοῦ δώσουν.—*ζητῶ*—γυρεύω, ψάχνω νὰ εὔρω.—*κρούω*—κτυπῶ τὴν θύραν.—¹¹ *ὄντες*—ἄν καὶ εἰσθε (πονηροί).—*ὁ πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρ.*, θὰ ἐννοηθῆ ἔν- ταῦθα ἕξ ἀντιθέσεως πρὸς τὸ *πονηροὶ ὄντες τὸ ἀγαθὸς ὢν*.

Καὶ τοῦτο τμήμα τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας. Παρακίνησις εἰς προσευχὴν, ἐν ᾧφει τῶν συνήθως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων συμβαινόντων. Ὅπως διὰ νὰ λάβωμεν παρὰ τῶν ἐχόντων πρέπει νὰ αἰτήσωμεν, ὅπως διὰ νὰ εὔρωμέν τι πρέπει νὰ ἀναζητήσωμεν, ὅπως διὰ νὰ μᾶς ἀνοιχθῆ θύρα τις πρέπει νὰ κρούσωμεν αὐτήν, οὕτω καὶ ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ· πρέπει νὰ παρακαλέσωμεν αὐτὸν διὰ νὰ μᾶς δώσῃ ἑκεῖνα τὰ ὁποῖα χρειάζομεθα, πρέπει νὰ ζητήσωμεν τὴν χάριν του διὰ νὰ τὴν ἐπιτύχωμεν, πρέπει νὰ κρούσωμεν τὴν θύραν τῆς εὐσπλαγχνίας του διὰ νὰ μᾶς ἀνοίξῃ τὸ καταφύγιον τῆς σωτηρίας μας· καὶ ταῦτα πάντα διὰ τῆς προσευχῆς. Ἡμεῖς, μὲ ὄλην τὴν ἀτέλειάν μας καὶ μὲ ὄλην τὴν πνευματικὴν μας κατάρπτωσιν ἕνεκα τῶν ἁμαρτιῶν, γνωρίζομεν νὰ δίδωμεν εἰς τὰ τέκνα μας χρήσιμα καὶ ὄχι ἄχρηστα ἢ ἐπιβλαβῆ πράγματα· ὁ ἅγιος Θεὸς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀγνοῆ τί εἶναι χρήσιμον διὰ τὰ ἐπίγεια τέκνα του, καὶ πανάγαθος ὢν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρνηθῆ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὁσίας αἰτήσεις αὐτῶν :

Ἄλλ' ὅπως καὶ εἰς τὸ ε' αἶτημα τῆς Κυριακῆς προσευχῆς, διὰ νὰ εἰσακούσῃ ὁ Θεὸς τὴν προσευχὴν μας εἶναι ἀπαραίτητον νὰ εὐρισκώμεθα ἡμεῖς ἐν τάξει ἀπέναντι τῶν ἀδελφῶν μας· τοῦτο δὲ ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς ἐκπληρώσεως τῆς γενικῆς περὶ τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων ἐντολῆς τοῦ σιχ 13 : *Πάντα οὖν ὅσα ἂν θέλητε...* Ἡ ἐντολὴ αὕτη, ὡς λέγει ὁ Κύριος, εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Νόμου καὶ τῶν προφητῶν, ὁρθῶς δὲ χαρακτηρίζεται ὡς τὸ *χρυσοῦν παράγγελμα τῆς κοινωνικῆς εὐημερίας*. Εὐτυχία ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἂν δὲν φερώμεθα ἕκαστος πρὸς πάντας ὅπως θέλομεν νὰ φέρονται οἱ ἄλλοι πρὸς ἕκαστον ἡμῶν.

§ 5. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ.

Ρωμ 8 ³² τοῦ ἰδίου=τοῦ ὁμοουσίου. — οὐκ ἐφείσατο = παρῆδωκεν, δὲν τὸν ἐλυπήθη ἀλλὰ τὸν παρῆδωκεν (εἰς τὸν θάνατον). — πάντων· ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἐγένετο χάριν πάντων τῶν ἀνθρώπων. — σὺν αὐτῷ· δηλ. τῷ ἰδίῳ υἱῷ. — ³³ ἐγκαλέσει = θὰ ἀναστῆ κατηγορὸς, θὰ διατυπώσῃ κατηγορίαν. — ἐκλεκτῶν = ἐκείνων τοὺς ὁποίους (ὁ Θεὸς) ἐξελέξατο. — ³⁴ Χριστὸς ἔν. ἔστιν. — ἐν δεξιᾷ = ἔχει τὴν τιμητικὴν θέσιν παρὰ τῷ Θεῷ. — ἐν-τυγχάνει = μεσολαβεῖ, μεσιτεύει (πρὸς τὸν Θ. ὑπὲρ ἡμῶν). — ³⁵ χωρίσει = θὰ ἀπομακρύνῃ: τί δύναται νὰ νεκρώσῃ ἐν τῇ ψυχῇ μας τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Χριστόν; — ³⁷ ὑπερνικῶμεν = ὑπερ-ισχύομεν, νικῶμεν καὶ μὲ τὸ παραπάνω. — ³⁸ οὔτε ἄγγελοι, οὔτε ἄρχαί, οὔτε δυνάμεις = (συνολτικῶς) ὅλα τὰ πνευματικὰ ὄντα. — ³⁹ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ἡ ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, ἡ ὁποία ἐσβέσθη διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ Ἀδάμ, ἀποκατεστάθη διὰ τῆς ὑπακοῆς καὶ θυσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅθεν ὁ Χριστὸς εἶναι καὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων ἐργάτης καὶ μεσίτης.

Ὁ Θεὸς ὁ πανάγαθος ὄχι μόνον οἰουδήποτε ἀγαθοῦ ἀλλ' οὐδὲ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ του ἐφείσθη χάριν ἡμῶν· τοιοῦτοτρόπως κατέστησεν ἡμᾶς ἰδικούς του καὶ μᾶς ἐδικαίωσε διὰ τοῦ Χριστοῦ του· τίς τολμᾷ νὰ ἐγεροθῇ κατηγορὸς μας, καὶ τίς δύναται νὰ ἐγεροθῇ ἐναντίον μας ὅταν ὁ παντοδύναμος Θεὸς εἶναι ὑπὲρ ἡμῶν; ὅθεν ἡ ἀγάπη μας καὶ ἡ ἀφοσίωσίς μας πρὸς τὸν Θεόν, τὴν ὁποίαν ἀπεκτίσαμεν διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι τόσον δυνατή, ὥστε οὐδὲν τῶν κτισμάτων ἔχει τὴν δύναμιν νὰ τὴν διασπᾷ· οὔτε αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν, οὔτε αἱ θλίψεις τοῦ κόσμου τούτου, οὔτε ἡ ζωὴ οὔτε ὁ θάνατος, οὔτε αἱ δυσκολίαι τοῦ παρόντος οὔτε οἱ φόβοι τοῦ μέλλοντος. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι τὸ κυρίαρχον αἴσθημα ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀληθοῦς Χριστιανοῦ· ὁ Κύριος εἶπεν· «ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστί μου ἄξιος· καὶ ὁ φιλῶν υἱὸν ἢ θυγατέρα ὑπὲρ ἐμέ, οὐκ ἔστί μου ἄξιος· καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστί μου ἄξιος» (Μτθ 10³⁷⁻³⁸).

§ 6. Περὶ ὄρκου.

Μτθ 5 ³³ *Οὐκ ἐπιορκήσεις, ἀποδώσεις δὲ τῷ Κυρίῳ τοὺς ὄρκους σου*—Μὴ παράβαινε τοὺς ὄρκους σου, ἀλλὰ ἀπόδιδε εἰς τὸν Κύριον ὅσα ὠρκίσθης νὰ δώσης. Οἱ λόγοι οὗτοι ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ ἐν Ἀριθ. 30 ³ ἔ. λεγόμενα περὶ ἐνόρκων εὐχῶν (τάματα), λαμβάνει δ' αὐτὰ ὁ Κύριος ὡς ἀφορμὴν διὰ νὰ δώσῃ τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τῆς γ' ἐντολῆς *Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ*, τὴν ὁποίαν εἶχον διαστρέφει οἱ Ἰουδαῖοι ἐξηγηταί.—³⁴ *ὄλως*—καθόλου.—*μέγας βασιλεὺς*—ὁ Θεὸς (Ψλμ. 46³).—³⁷ *ναὶ ναὶ*—ἀληθῶς, μόνον ναί.—*οὐ οὐ*—ἐντελῶς, μόνον ὄχι.—*τὸ περισσὸν τούτων* δηλ. ὁ ὄρκος.—*ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν*—ἀπὸ τὴν κακίαν εἶναι, ἕνεκα τῆς πονηρίας σας ἐπιβάλλεται.

Καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρκου ὁμιλίας.

Ἡ γ' ἐντολὴ ἀπαγορεύει κυρίως τὴν ἐπιορκίαν· ἀλλ' οἱ Φαρισαῖοι, ἐπωφελοῦμενοι τοῦ ὅτι ὁ Νόμος ἐν τῷ κεφαλ. 30 τοῦ βιβλίου τῶν Ἀριθμῶν ἠκύρωσεν ὄρκους τινὰς ἀνηλίκων ἢ κηδεμονευομένων, ἐπεξέτειναν ἐπ' ἄπειρον τὰς περιπτώσεις κατὰ τὰς ὁποίας ἐλιτρούρεται παράβασις ὄρκου, καὶ κατεσκεύασαν κλίμακα ὄρκων, κατὰ τὴν ὁποίαν μόνος ἀπαράβατος ὄρκος ἦτο ὁ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ λοιποὶ ἠδύναντο νὰ παραβαίνωνται μετὰ ἢ ἄνευ ὑλικῶν συνεπειῶν· ἔλεγον π.χ. *Ὅς ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ ναῶ οὐδὲν ἐστίν· ὅς δ' ἂν ὁμόσῃ ἐν τῷ χρυσῷ τοῦ ναοῦ ὀφείλει*. Καθιέρωσαν δηλ. τὴν ἐπιορκίαν ὡς κοινωνικὸν θεσμόν ἠθικῶς ἀδιάφορον!

Ὁ Κύριος κατὰ τῆς ἀνηθικότητος ταύτης ἐντέλλεται αὐστηρῶς *μὴ ὁμόσαι ὄλως*, καὶ ὑποδεικνύει ὅτι πᾶς ὄρκος, εἰς ὃ, τιδήποτε, εἶναι ἀπγορευμένος διότι εἶναι ὄρκος εἰς τὸν Θεόν, ἀφ' οὗ πάντα ἐκεῖνα εἰς τὰ ὁποῖα ὀρκιζόμεθα, καὶ ὁ οὐρανός, καὶ ἡ γῆ, καὶ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ ἡ κεφαλὴ μας εἶναι τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶς ὄρκος εἰς τὰ κτίσματα εἰς τὸν Κτίστην ἀναφέρεται. Ἀπαιτεῖ δὲ ἀπὸ ἡμᾶς νὰ εἴμεθα τόσον χρηστοὶ καὶ φιλαλήθεις, ὥστε νὰ ἀρκῆ τὸ ναὶ καὶ τὸ ὄχι. Ἐὰν δὲ ἐνίστε ἐξ ἀνάγκης ὀρκιζόμεθα, ἀποδοτέον τοῦτο εἰς τὴν ἀτέλειαν καὶ πονηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἡμεῖς μὲν δυσκολευόμεθα νὰ εἴπωμεν τὴν ἀλήθειαν καὶ χροειάζεται ὁ ἰσχυρὸς φόβος τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ

μας ἀναγκάσει, οἱ δὲ ἐπιβάλλοντες εἰς ἡμᾶς τὸν ὄρκον δυσπιστοῦντες ζητοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἀλήθειαν ἐκ τοῦ στόματός μας διὰ τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ.

§ 7. Ἡ ἐλευθερία τῆς πίστεως.

α'. *Μαρκ 8* ²⁷ *Καيسάρεια ἢ Φιλίππου*. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Ἐρμών βᾶ. τῆς λίμνης τῆς Γαλιλαίας, παρὰ τὸ ἄντρον τοῦ Πανός ἐξ οὗ ἡ κυριωτέρα πηγὴ τοῦ Ἰορδάνου, εἶχε κτισθῆ ὑπὸ τῶν Σελευκιδῶν πόλις ὀνομασθεῖσα Πανεάς· ταύτην ἐμεγέθυνεν ὁ τετραρχῆς Φίλιππος, (εἷς τῶν υἱῶν τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, ὅστις εἶχε κτίσει ἐν αὐτῇ ναὸν τοῦ Αὐγούστου), καὶ ὠνόμασεν αὐτὴν Καيسάρειαν εἰς τιμὴν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐλέγεται ἢ *Φιλίππου* πρὸς διάκρισιν ἀπὸ τὴν παλαιὴν Καيسάρειαν, ἣτις ἦτο κτίσμα τοῦ Ἡρώδου τοῦ μεγάλου, τότε δὲ ἦτο ἡ ῥωμαϊκὴ πρωτεύουσα τῆς Παλαιστίνης. — ³⁰ *ἐπειτίμησεν* = παρήγγειλεν ἐντόνως. — ³⁴ *ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν* = νὰ ἀποφασίσῃ τὴν ζωὴν του· νὰ γίνῃ ἔτοιμος καὶ νὰ ἀποθάνῃ ἐν ἀνάγκῃ. — *ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ*· συνώνυμος μὲ τὴν προηγουμένην ἔκφρασις, εἰκονικὴ, ἀπὸ τῶν καταδίκων, οἱ ὅποιοι ὀδηγούμενοι εἰς τὸν τόπον τῆς ἐκτελέσεως ἠναγκάζοντο νὰ μεταφέρωσιν οἱ ἴδιοι τὸν σταυρὸν των. — ³⁵ *ψυχὴν* = ζωὴν. — *εὐαγγέλιον* = τὸ κήρυγμα περὶ τοῦ Χριστοῦ. — ³⁶ *ψυχὴν* (ἐπὶ ἀνωτέρας ἐννοίας) = τὴν πνευματικὴν του ὑπόστασιν. — ³⁸ *μοιχαλίδι* = διεφθαρμένη. — *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου* = ὁ Χριστός. Ὁ Κύριος ἦτο κατὰ μὲν τὴν θεότητα ὁ *Υἱὸς ἢ Λόγος τοῦ Θεοῦ*, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὁ *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, δηλ. *τέλειος Θεός*, καὶ ὁ *τέλειος ἀνθρώπος*· ὁ ἴδιος ὅταν ὁμιλῇ περὶ ἑαυτοῦ λέγει ὁ *υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, εἰς ἔνδειξιν τῆς ἀπείρου ταπεινώσεώς του χάριν σωτηρίας τῆς ἀνθρωπότητος. — *ἐν τῇ δόξῃ* = μὲ τὴν λαμπρότητα.

β'. *Ἰω 6* ⁶⁶ *ἐκ τούτου* = ἕνεκα τούτου. — *τῶν μαθητῶν* = τῶν ὁπαδῶν. — *καὶ οὐκέτι μετ' αὐτοῦ περιεπάτου* = δὲν τὸν ἠκολούθουν πλέον. — ⁶⁸ *ρήματα ζωῆς αἰωνίου* = οἱ λόγοι, ἢ διδασκαλία, ἢ ὁποία ὀδηγεῖ εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν· ἀνωτέρω εἶπεν: *τὰ ρήματα ἃ ἐγὼ λελάληκα ὑμῖν πνεῦμά ἐστι καὶ ζωὴ ἐστιν*. — ⁶⁹ *πεπιστεύκαμεν* = ἔχομεν πιστεύσει. — *ἐγνώκαμεν* = ἔχομεν ἀποκτήσει σαφῆ γνῶσιν. — ὁ *Χριστός* = ὁ Μεσσίας, ἐκεῖνος περὶ τοῦ

ὁποίου προφητεύει ἡ παλαιὰ Διαθήκη.—*ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος*, ἐπεξήγησις τῆς ἐννοίας Χριστός= ὁ υἱὸς τοῦ αἰωνίου Θεοῦ.

Ἡ δημοσία διακονία τοῦ Χριστοῦ, ἡ ἀπαράμιλλος διδασκαλία του καὶ τὰ καταπληκτικὰ θαύματά του προεκάλεσαν εἰς τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους ζωηρὰς συζητήσεις περὶ τοῦ ποῖός τις ἦτο· ὁ ἴδιος ἐκάλει ἑαυτὸν μὲ τὸν ὄρον *ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου*, τὸν ὁποῖον εἶχε χρησιμοποιήσει προφητεύων περὶ αὐτοῦ ὁ προφήτης Δανιὴλ, οἱ πολλοὶ δὲ δὲν ἐγνώριζον τίνα ἐννοίαν εἶχεν ἡ ἐπωνυμία αὕτη. Ἐκαμνον λοιπὸν διαφόρους εἰκασίας· ἄλλοι ἐνόμιζον ὅτι ἦτο ὁ Ἡλίας ὁ προφήτης· ἄλλοι, ὅτι εἶναι Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς καὶ ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν· ἄλλοι ἔλεγον ὅτι εἶναι ὁ Ἰερεμίας, καὶ ἄλλοι τέλος ὅτι εἶναι εἷς ἐκ τῶν προφητῶν. Ὁ Κύριος θέλων νὰ στερεώσῃ τοὺς δώδεκα εἰς τὴν πίστιν πρὸς Αὐτόν, ἐρωτᾷ αὐτούς : Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι ; Ἡ ἀπάντησις τῶν μαθητῶν διὰ τοῦ Πέτρου εἶναι ρητή : Σὺ εἶ ὁ Χριστός. Αὐτὴν τὴν ὁμολογίαν ἤθελεν ὁ Κύριος· ὄχι πρὸς διακήρυξιν εἰς τὸν κόσμον—δὲν ἦτο καιρὸς ἀκόμη — ἀλλὰ διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν περαιτέρω κατάρτισίν των εἰς τὸ ἀποστολικὸν ἔργον.

Ὅθεν καλεῖ τὸ πλῆθος τὸ ὁποῖον τὸν ἠκολούθει μαζὶ μὲ τοὺς δώδεκα, καὶ καθορίζει τοὺς ὄρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους δύναται τις νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ. Ἐν πρώτοις οὐδένα βιάζει· ὅστις θέλει δύναται νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ· ἀλλ' ἀπαξ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ πρέπει νὰ εἶναι ἕτοιμος νὰ ὑποστῇ πάντα διωγμὸν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου· συμβιβασμὸς δὲν χωρεῖ· ὅστις θέλει νὰ εἶναι τοῦ Χριστοῦ, θὰ εἶναι τοῦ Χριστοῦ ἐξ ὀλοκλήρου· ὅστις καταφρονήσῃ τῆς ἐπιγείου ζωῆς ἐκέρδησε τὴν αἰώνιον ζωὴν καὶ τὸν σεβασμὸν τοῦ Χριστοῦ· τοῦναντίον ὅστις, λέγων ὅτι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἕτοιμος πρὸ τῶν δυσχερειῶν χάριν τῆς ἐπιγείου ζωῆς νὰ τὸν ἀρνηθῇ, θὰ ἀντιμετωπίσῃ ἐν τῇ αἰωνίῳ ζωῇ τὴν ἀρνήσιν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τέλος, ποῖον κέρδος μένει καὶ ἂν κερδήσῃ τις τὸν κόσμον ὅλον, ζημιώσῃ δὲ τὴν ψυχὴν του ἀρνούμενος τὸν Χριστόν ;

Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἀπεριφράστων τούτων λόγων ἦτο, ὅπως μᾶς λέγει ὁ εὐαγγελιστῆς Ἰωάννης, ὅτι πολλοὶ τὸν ἐγκατέλειψαν, ἀφ' οὗ ἦσαν ἐλεύθεροι νὰ τὸ κάμουν. Ὅλιγοὶ ἔχουν τὸ σθένος νὰ

εἰσέλθουν διὰ τῆς στενῆς πύλης καὶ νὰ βαδίσουν τὴν μακρὰν ὁδὸν τῶν θλίψεων τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· οἱ πολλοὶ προτιμοῦν τὴν εὐρύχωρον λεωφόρον τῶν κοσμικῶν ἀπολαύσεων τῆς παρούσης πραγματικότητος. Διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν ἀκολουθούντων ἐγκατέλιπον τὸν Κύριον. Ἐκεῖνος παρετήρησε τοῦτο, καὶ ὑπενθυμίζων εἰς τοὺς δώδεκα τὴν ἐλευθερίαν των ἐρωτᾷ αὐτούς: Μήπως καὶ σεῖς θέλετε νὰ ἀπέλθετε; Ἄλλ' οἱ δώδεκα ἦσαν ἤδη ἀσάλευτοι εἰς τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ὁμολογοῦν πάλιν διὰ στόματος τοῦ Πέτρου.

Τὴν ὁμολογίαν τῶν Ἀποστόλων ἐπανέλαβον καὶ ἐπαναλαμβάνουν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων οἱ ἀληθινοὶ Χριστιανοὶ πάντοτε ὡσάκις τεθῆ ἡ πρὸ αὐτῶν ὑπὸ τῶν δυσχερειῶν τῆς ζωῆς τὸ δίλημμα: Τὸν Χριστὸν ἢ τὸν κόσμον; καὶ ἀπαντῶσιν ἀδιστακτικῶς: Κύριε πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; ῥήματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις· καὶ ἡμεῖς πεπιστεύκαμεν καὶ ἐγνώκαμεν ὅτι σὺ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος.

§ 8. Πάντοτε ἔτοιμοι!

Ακ 12 ³⁵ *ὀσφύς*—ἡ μέση.—*περιζώννυμαι*—ζώνω τὰ ροῦχά μου διὰ νὰ εἶμαι εὐκίνητος πρὸς ὑπηρεσίαν.—³⁶ *προσδεχομένοις*—οἱ ὁποῖοι προσδοκῶσι, περιμένουν.—*ἀναλύσει*—θὰ ἐπιστρέψῃ.—³⁷ *ῥηγοροῦντας*—ἀγροπλοῦντας.—*ἀνακλινεῖ*—θὰ τοὺς βάλῃ νὰ καθίσουν εἰς τὸ τραπέζι.—*διακονήσει αὐτοῖς*—θὰ τοὺς ὑπηρετήσῃ.—³⁸ *δευτέρα φυλακῆ*—τὸ μεσονύκτιον.—*τρίτη φυλακῆ*—3 π. μ.—Ἡ νύξ (6 μ. μ.—6 π. μ.) διηρεῖτο στρατιωτικῶς εἰς 4 φυλακάς, ἀνά τρεῖς ὥρας ἑκάστην.—*μακάριοι*—εὐτυχεῖς, διότι θὰ τύχουν τῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κυρίου των.—³⁹ *διοργυῆναι*—νὰ ὑποστῆ ὄργημα (ὑπὸ τοῦ κλέπτου, καὶ ἀπογυμνωθῆ).—⁴² *καταστήσει*—θὰ τοποθετήσῃ.—*θεραπεία* (περιληπτικόν)—οἱ θεράποντες.—*σιτομέτριον*—σιτηρέσιον, τὴν ὠρισμένην τροφοδοσίαν.—⁴⁴ *ἀληθῶς*, μετάφρασις τοῦ *ἀμῆν*.—⁴⁵ *χρονίζει*—βραδύνει, ἀργεῖ.—⁴⁶ *διχοτομήσει*—θὰ τὸν κόψῃ εἰς δύο· αὕτη ἦτο ἡ τιμωρία τῶν ἀπίστων δούλων.—*καὶ τὸ μέρος...* *θήσει*—θὰ τὸν κατατάξῃ μεταξὺ τῶν ἀπίστων.—⁴⁷ *πολλὰς* ἐν. πληγὰς.—⁴⁸ *παρέθεντο*—ἐνεπιστεύθησαν, ἔδωκαν πρὸς διαχείρισιν.

Σάλπισμα ἐγέροσεως κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἀδυναμιῶν ἀποτελεῖ ἡ σειρά αὕτη τῶν ὠραίων ἐντολῶν καὶ παραβολῶν τοῦ Χριστοῦ, τὰς ὁποίας διέσωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ ἱερός Λουκᾶς.

Δὲν ἐπιτρέπεται χαλάρωσις τῆς προσοχῆς ἢ νυσταγμὸς εἰς τὴν παρατάξιν τῶν ἀθλητῶν τῆς ἀρετῆς· ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἀγρυπνοὶ ἀναμένοντες τὸν Κύριον· ἀγνοοῦμεν πότε θὰ ἔλθῃ· ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ, τοῦτο εἶναι βέβαιον, καὶ θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἂν μᾶς εὔρῃ ἀγρυπνοῦντας καὶ ἀναμένοντας αὐτόν· διότι τότε ἀπὸ τὴν μεγάλην του εὐχαρίστησιν αὐτὸς ὁ ἴδιος θὰ τεθῆ εἰς τὴν διάθεσίν μας διὰ νὰ μᾶς ὑπηρετήσῃ.

Δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀγρυπνοῦν μόνον οἱ ἀπλοὶ στρατιῶται· πολὺ περισσότερον πρέπει νὰ ἀγρυπνοῦν οἱ ἀξιωματικοί. Ὅτε ὁ Πέτρος ἠρώτησεν ἂν ἡ ἀνωτέρω παρβολὴ ἐλέγετο πρὸς τοὺς ἀποστόλους—τοὺς ἀξιωματικούς—μόνον ἢ καὶ πρὸς πάντας, ὁ Κύριος μακαρίζει τοὺς φρονίμους καὶ πιστοὺς δούλους, τοὺς ὁποίους διώρισεν ἐπιστάτας τοῦ πλήθους τῶν πιστῶν, διὰ νὰ δίδουν εἰς αὐτοὺς τὴν πνευματικὴν τροφήν ὅπως καὶ ὅταν πρόβῃ· ἔαν οἱ ἐπιστάται οὗτοι—οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ ἔργου αὐτῶν, εὐρεθοῦν πιστοὶ μέχρι τέλους, θὰ αὐξήσῃ ὅταν ἔλθῃ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δικαιοδοσίαν των· ἀλλ' ἔαν εἴπουν ὅτι, ὁ Κύριος ἄργεῖ, ποῖος γνωρίζει πότε θὰ ἔλθῃ—μερικοὶ ἴσως λέγουν καθ' ἑαυτοῦς· θὰ ἔλθῃ ἄρα γε;—αἶ, θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος εἰς ἡμέραν καὶ ὥραν ἄγνωστον ἀπροσδοκῆτως, θὰ τοὺς συλλάβῃ ἐπ' αὐτοφώρῳ τρώγοντας καὶ πίνοντας καὶ μεθύοντας καὶ ἀδικοῦντας τὸ ἐμπιστευθὲν εἰς αὐτοὺς ποιμνιον τῶν πιστῶν, καὶ θὰ τοὺς τιμωρήσῃ ἀναλόγως τοῦ ἐγκλήματός των.

Τὰ συμπεράσματα τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι τὰ ἑξῆς, σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας τῆς ἀπολύτου δικαιοσύνης:

1) Ὅστις γνωρίζει τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ παραβαίνει αὐτό, θὰ τιμωρηθῆ πολὺ.

2) Ὅστις ἀγνοεῖ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου καὶ παραβαίνει αὐτό, θὰ τιμωρηθῆ ὀλίγον· ὄφειλε νὰ φροντίσῃ νὰ μάθῃ.

3) Πᾶς ὅστις ἐπροικίσθη διὰ πολλῶν ἰκανοτήτων πρὸς πρόοδον, ὀφείλει νὰ παρουσιάσῃ ἀνάλογα ἀποτελέσματα.

4) Ἀπὸ πάντα, ὅστις ἐνεπιστεύθη σπουδαίαν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνῆλθεν εἰς ὑψηλὰ ἀξιώματα, θὰ ζητηθοῦν ἀκόμη σπουδαιότερα ἀποτελέσματα.

§ 9. Ἡ μακροθυμία τοῦ Χριστοῦ.

Ακ 13 ἴκκοπον=ἀπόκοπον καὶ ἀπόρριπον.—**καταργεῖ**=ἀχρηστεύει, πιάνει τὸν τόπον.

Κύριος τοῦ ἀμπελῶνος ὁ Θεός, ἀμπελῶν ὁ κόσμος, ἀμπελουργὸς ὁ Χριστός, κλήματα καὶ ἄλλα δένδρα τοῦ ἀμπελῶνος οἱ ἄνθρωποι· εἰδικώτερον ἐν τῇ μικρᾷ περὶ τὸν Χριστὸν ὁμάδι τῶν πιστῶν του κλήματα καὶ ἄλλα δένδρα οἱ ἀπόστολοι. Ἦτο μεταξὺ τῶν μαθητῶν καὶ μία συκῆ,—ὁ Ἰούδας—ἡ ὁποία οὔτε τὸ πρῶτον, οὔτε τὸ δεύτερον, οὔτε τὸ τρίτον ἔτος ἐκαρποφόρησεν· καὶ ὁ κύριος τοῦ ἀμπελῶνος λέγει εἰς τὸν ἀμπελουργόν· Ἐκρίζωσον τὴν ἄκαρπον συκῆν· ὄχι μόνον δὲν μᾶς ὠφελεῖ ἀλλὰ καὶ μᾶς ζημιώνει, διότι νεκρώνει καὶ τὴν θέσιν τὴν ὁποίαν κατέχει. Ὁ ἀμπελουργὸς ὅμως εἶναι μακρόθυμος. Ἄς κρατήσωμεν, λέγει, τὴν συκῆν καὶ ἐφέτος καὶ ἄς τὴν καλλιεργήσωμεν πάλιν· ἴσως καρποφορήσῃ· ἄλλως τὴν ἐκρίζωνομεν.

Μὲ πόσῃ ὑπομονῇ καὶ καλωσύνῃ μᾶς μεταχειρίζεται ὁ Χριστός, καὶ ὅταν εἴμεθα νωθροί, ἄκαρποι, ἐπιζήμιοι ἀκόμη, ὅπως ὁ Ἰούδας! Ἰδοῦ, γνωρίζομεν τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ τιμὴν πρὸς τοὺς καρποφοροῦντας τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, καὶ εἴμεθα καλῶς πληροφορημένοι περὶ τῆς τύχης ἢ ὁποία ἀναμένει τὴν συκῆν τὴν ἄκαρπον, τὴν κατέχουσιν ἀδίκως θέσιν ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Θεοῦ. Διὰ τὴν νὰ μὴ ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν ὥστε νὰ ἐξασφαλίσωμεν τὴν θέσιν μας ἐν τῷ ἀμπελῶνι τοῦ Θεοῦ καὶ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην του·

§ 10. Ἡ ἠθικὴ ἰσότης.

Μιθ 23 ⁸ **Ραββί**, (ἔβρ. λ.)=Διδάσκαλέ μου.

Γαλ 3 ²⁶ **υἱοὶ Θεοῦ** ὡς ἀδελφοὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ.—²⁷ **Χριστὸν ἐνεδύσασθε**=ἐφορέσατε τὸν Χριστὸν, ἐγίνατε ἀναμάρτητοι ὡς ὁ Χριστός.—²⁸ **ἐνι**=ἐστί.—**εἷς ἐστε**=οἱ αὐτοὶ εἰσθε, ἴσοι καὶ ἀπαράλλακτοι.

Κολ 3 ¹¹ **περιτομή** = Ἰουδαῖοι, **ἀκροβυστία** = ἔθνη, κατὰ σχ. χριστὸν πρὸς τὸ οὐκ ἐνι Ἕλληνα καὶ Ἰουδαῖον.

Ἄφ' οὗ εἴμεθα τέκνα πνευματικὰ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς δυνάμει υἰοθεσίας ἐνεργηθείσης χάριτι Χριστοῦ—εἴμεθα δὲ καὶ σωματικῶς ἀπόγονοι τοῦ αὐτοῦ πρωτοπλάστου ζεύγους ἀνθρώ-

πων—εἴμεθα πνευματικῶς τε καὶ σωματικῶς ἀδελφοὶ πάντες οἱ ἄνθρωποι. Ἀντιθέτως λοιπὸν πρὸς τὰς ἐγωϊστικὰς ἰδέας τῶν Ἰουδαίων, ὅτι αὐτοὶ ἦσαν προνομιοῦχος λαὸς καὶ τέκνα Θεοῦ, οἱ δὲ ἄλλοι ἄνθρωποι ὄχι, καὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὅτι οἱ βάρβαροι ἦσαν ἄνθρωποι φύσει κατώτεροι, ὁ Χριστὸς ἐκήρυξε τὴν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἰσότητά πάντων τῶν ἀνθρώπων, καταργήσας τὴν διάκρισιν αὐτῶν εἰς Ἰουδαίους καὶ ἔθνη, Ἑλληνας καὶ βαρβάρους, ἐλευθέρους καὶ δούλους, ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Βαπτισθέντες εἰς Χριστὸν ἐνεδύθημεν αὐτὸν καὶ ἀνυψώθημεν ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν αἰγλήσσαν ἐλευθερίαν τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ, ὥστε τοῦ λοιποῦ οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὄντα ἠθικῶς ἴσα ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέναντι ἀλλήλων, υἱοὶ Θεοῦ καὶ ἀδελφοὶ ἀλλήλων καὶ τοῦ Χριστοῦ, δυνάμει κληρονόμοι τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ἀληθινὴ ἰσότης, ἡ ἠθικὴ, ἡ συγκεντρώνουσα πάντας ἐν ἀδελφικῷ πνεύματι περὶ τὸν Χριστὸν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· ἡ κοσμικὴ ἰσότης ἔρχεται τότε ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα ἐκείνης. Ἐὰν δὲν αἰσθανθῶμεν πάντες εἰς τὴν ψυχὴν μας βαθέως ὅτι εἴμεθα ἀδελφοὶ ἀλλήλων καὶ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τέκνα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς, ἰσότητά πρὸς ἀλλήλους δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγνωρίσωμεν, μὲ ὅσουςδὴποτε νόμους καὶ ἂν τὴν ἐπιβάλλωμεν καὶ τὴν κατοχυρώσωμεν. Διότι ἕνεκα τῆς ἀτελείας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦ ἐπηρεασμοῦ μας ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἡ βία εἶναι πρόχειρον μέσον εἰς χεῖρας τοῦ ἰσχυροτέρου, μόνον δὲ ἡ ἔσωθεν ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου πηγάζουσα ἐπιβολὴ τοῦ αἰσθήματος τῆς ἀδελφότητος δύναται νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν ἰσχυρὸν νὰ θέσῃ τὰς δυνάμεις του εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ ἀσθενεστέρου ἀδελφοῦ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ οὕτω τὴν πραγματικὴν ἰσότητά μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

§ 11. Ἡ περὶ τῆς ζωῆς ἐντολή.

Μτθ 5 ²¹ *Οὐ φονεύσεις* (ἡ ἑ' ἐντολὴ καθ' ἑβραϊσμόν· ἡ Ἑβραϊκὴ γλῶσσα ἐκφράζει τὴν καθ' ἐνεστῶτα ἀπαγόρευσιν διὰ τοῦ *οὐ* καὶ μέλλοντος ὀριστικῆς) = Μὴ φόνευε. — *ὅς δ' ἂν φονεύσῃ* κλπ. εἶναι μεταγενεστέρα προσθήκη σκοπὸν ἔχουσα νὰ καταστήσῃ νόμιμον τὴν τιμωρίαν τῶν φονεῶν ὑπὸ τοῦ δικαστηρίου. — *κρίσις* = τὸ σὺνήθες ἐπαμαρτῶδες ἐπαρχιακὸν δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἐδικαιοῦτο νὰ ἐπιβάλλῃ ποινὰς μέχρι καὶ τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου

διὰ ξίφους.—²²[*εἰκῆ*]=ἄνευ λόγου· ἐν ἀγκύλαις, διότι δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ ἀρχαιότερα χειρόγραφα, σημεῖον ὅτι ὁ Κύριος δὲν εἶπε τὴν λέξιν ταύτην· καὶ ἀσφαλῶς δὲν εἶπεν αὐτήν, διότι σκοπὸς τοῦ εἶναι νὰ ἀπαγορεύσῃ ὄχι μόνον τὴν παρὰ λόγον ὀργὴν, ἀλλὰ πᾶσαν ὀργὴν.—*ρακά* λ ἔβρο.=κενέ, οὔτιδανὲ ἄνθρωπε.—*τὸ συνέδριον*=τὸ ἀνώτατον Ἰουδαϊκὸν δικαστήριον· τοῦτο ἀπετελεῖτο ἐξ 71 μελῶν, ἤδρευεν ἐν Ἱερουσαλήμ, εἶχε προέδρον τὸν ἀρχιερέα καὶ πρόσθετα μέλη τοὺς πρῶην ἀρχιερεῖς αὐτοδικαίως παρακαθημένους, καὶ διεχειρίζετο τὴν ἀνωτάτην θρησκευτικὴν καὶ δικαστικὴν ἐξουσίαν· ἰδιαίτερον δικαίωμα του ἦτο ἡ ἐκδίκασις ἐγκλημάτων προδοσίας καὶ βλασφημίας, καὶ ἡ ἐπιβολὴ τῆς ποινῆς τοῦ διὰ λιθοβολισμοῦ θανάτου.—*μωρὲ*=ἄφρον, μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄπιστε, ἄθεε, (πρβλ. Ψλμ 13¹. Ἰωβ 2¹⁰).—*εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς*=εἰς τὸ ἄσβεστον πῦρ τῆς κολάσεως.—²³*δῶρον*=προσφορὰ πρὸς θυσίαν.—²⁴*διαλλάγηθι* (ἐν: διαλλάττομαι) = συμφιλιώθητι. —*ἴσθι εὐνοῶν* (ἀναέλμυ. ἐνεστῶς προστ.)=εὐνόει, φρόντιζε νὰ συμφιλιώνεσαι.—*κριτῆς*=ὁ δικαστής· ὁ κριτῆς ἀντεστοίχει πρὸς τὸν σημερινὸν πταισματοδίκην.—*ὕπηρέτης*=ὁ ἐκτελεστής τῶν διαταγῶν τοῦ δικαστοῦ, ὁ χωροφύλαξ ἢ δεσμοφύλαξ.—*κοδράντης*=τὸ ἐλάχιστον ρωμαϊκὸν νόμισμα, τέταρτον τοῦ ἄσσαριου, ἀξίας 2 λεπτῶν· ἡ λέξις εἶναι λατινική, quadrans, σημαίνουσα: τέταρτον μέρος. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος *ἴσθι εὐνοῶν* κλπ. εἶναι παραβολή: *ἀντίδικος* εἶναι ὁ ἀδικηθεὶς ὑφ' ἡμῶν· *ὀδός*, ὁ ἐπίγειος βίος· *κριτῆς*, ὁ Θεός· *ὕπηρέτης*, ὁ ἄγγελος ὁ ἐκτελεστής τῶν περὶ ποινῆς ἀποφάσεων τοῦ Θεοῦ· *φυλακή*, ἡ κόλασις.

Καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὀμιλίας. Ἡ ἐντολὴ τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς εἶναι ἀπόλυτος. Ἡ τύχη τοῦ πρώτου ἀνθρωποκτόνου, τοῦ Κάιν, εἶναι γνωστή· «στένων καὶ τρέμων ἦν ἐπὶ τῆς γῆς». Μετὰ τὸν κατακλυσμόν, ὅτε ὁ Θεὸς ἠλόγει ἐκ δευτέρου τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἠξίωσε παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀπόλυτον σεβασμὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς λέγων· «ἐκ χειρὸς ἀνθρώπου ἀδελφοῦ ἐκζητήσω τὴν ψυχὴν τοῦ ἀνθρώπου· ὁ ἐκχέων αἷμα ἀνθρώπου ἀντὶ τοῦ αἵματος αὐτοῦ ἐκχυθήσεται, ὅτι ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐποίησα τὸν ἀνθρώπον» (Γεν. 9⁶·). Εἰς τὸν Δεκάλογον ἡ ἐντολὴ *Οὐ φονεύσεις* εἶναι ἡ πρῶ-

τη τῶν ἐντολῶν τῶν πρὸς τὸν πλησίον καθηκόντων, διότι πρόκειται περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν ἀγαθῶν, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδὲν ἀγαθὸν τῆς ἐπιγείου δημιουργίας εἶναι χρήσιμον διὰ τὸν ἄνθρωπον. Παρὰ πάντα ταῦτα οἱ ἄνθρωποι ἐφόνευσαν καὶ φονεύουν ἀλλήλους· οὔτε ἡ ἐντολὴ οὔτε ὁ φόβος τῆς παρὰ τῆς θείας ἢ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης τιμωρίας συγκρατεῖ τὰς χεῖρας πολλῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ ἔγκλημα, ἐφ' ὅσον κυριαρχεῖ αὐτῶν ἡ ὀργὴ καὶ τὰ παρεπόμενα αὐτῆς.

Διὰ τοῦτο ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος γνωρίζει κάλλιστα ὅτι μόνον ὅταν ἐκλίπῃ τὸ αἷτιον ἐκλείπει καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ἀπαγορεύει ἀδυστηρότατα τὴν ὀργὴν καὶ τὰ παρεπόμενα τῆς ὀργῆς, τὴν ὕβριν (ρακά) καὶ τὴν βλασφημίαν (μωρέ), καὶ ἐντέλλεται νὰ ἔχωμεν ἀδιακόπως ζωντανὸν ἐν τῇ ψυχῇ μας τὸ συναίσθημα τῆς ἀδελφότητος καὶ τὴν συναφῆ ὑποχρέωσιν νὰ εἰρηνεύωμεν μετὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν· μόνον ὅταν δαμάσωμεν τὴν ὀργίλην διάθεσιν τῆς ψυχῆς μας καὶ παύσωμεν νὰ ὕβρίζωμεν καὶ βλασφημῶμεν, καὶ ἀποφασίσωμεν ἀκλονήτως νὰ πράττωμεν ὅ,τι εἶναι δυνατόν ὥστε νὰ διάγωμεν φιλικῶς μετὰ πάντων τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἴδωμεν τὸ ἔγκλημα τοῦ φόνου αὐτομάτως νὰ ἐκλίπῃ ἐκ τῆς γῆς ὡς διὰ θαύματος.

§ 12. Ἡ περὶ τοῦ πλησίον κρίσις.

Μτθ 7¹ Μὴ κρίνετε—μὴ ἐκφράζετε (κακὴν) γνώμην, μὴ κατακρίνετε.—**κάρφος**—ξηρὸν θρύψαλον ξύλου.—**διαβλέψεις**—θὰ ἰδῆς καθαρά, θὰ διακρίνης.

Ἰακ 4¹¹ Μὴ καταλαλεῖτε—μὴ κακολογεῖτε.—**καταλαλῶν** καὶ **κρίνων** συνώνυμα· ἄρα **κρίνων**—κατακρίνων.—**ποιητῆς νόμου**—ἐκπληρωτῆς ἐκείνων τὰ ὁποῖα διατάσσει ὁ νόμος.—**νόμος** νοεῖται ἡ ἐντολὴ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· ὁ καταλαλῶν καὶ κατακρίνων τοὺς ἀδελφοὺς παραβαίνει τὸν νόμον τοῦτον, διὰ τούτου δὲ δεικνύει ὅτι θεωρεῖ τὸν νόμον ὡς κακῶς νομοθετηθέντα, ἄρα κατακρίνει αὐτόν.—¹² **ὁ νομοθέτης**, δηλ. ὁ Θεός.—**σύ τίς εἶ**—ποιοὺς εἶσαι σύ, δηλ. τί ἀξίαν καὶ τί ἔξουσίαν ἔχεις...

Καὶ ἡ διδασκαλία αὕτη εἶναι ἐκ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας.

Συνηθέστατον παράπτωμα τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἡ καταλαλία καὶ κατάκρισις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, τῆς ὁποίας καὶ τὰ αἷτια

X. I. ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης.*Εκδ. 2α, 1934 10

καὶ τὰ ἀποτελέσματα εἶναι πάντοτε κακά· ἄλλοι κατακρίνουν ἀπὸ κακὴν συνήθειαν· ἄλλοι ἀπὸ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον· ἄλλοι ἀπὸ ἐγωϊσμόν, διότι νομίζουν ὅτι ἐξευτελίζοντες τοὺς ἄλλους ἀνυψοῦσιν ἑαυτούς· καὶ ἄλλοι διὰ διαφόρους ἄλλας ὄχι ἀγαθὰς αἰτίας· παρετηρήθη δὲ ἀνέκαθεν ὅτι ἐκεῖνα ἰδίως τὰ ἐλαττώματα ἀποδίδομεν εἰς τοὺς ἄλλους καὶ τοὺς κατακρίνομεν δι' αὐτά, τὰ ὅποια ἔχομεν ἡμεῖς οἱ ἴδιοι καὶ εἰς μεγαλήτερον βαθμόν. Οἱ ἀρχαῖοι παρετήρησαν τὸ φαινόμενον καὶ ἐσχολίασαν αὐτὸ διὰ τοῦ αἰσωπέου μύθου περὶ τῶν δύο πηρῶν, ἀλλὰ δὲν εὔρον οὔτε ὑπέδειξαν τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ.

Ὁ Κύριος δίδει τὴν πρὸς διόρθωσιν ἐντολήν καὶ ὁδηγίαν ἐκπληρώσεως αὐτῆς εἰς τὸ μέρος τοῦτο τῆς διδασκαλίας του διὰ μιᾶς τῶν χαριεστάτων παραβολῶν του. Ἐν πρώτοις ἀπαγορεύει τὴν κατάκρισιν τοῦ πλησίον· δεύτερον μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι ὅπως κρίνομεν τοὺς ἄλλους θὰ κριθῶμεν καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· τρίτον ἐφιστᾷ τὴν προσοχήν μας ἐπὶ τοῦ ἑξῆς: Δικαιούμεθα νὰ κρίνωμεν τοὺς ἄλλους; εἴμεθα τόσον ἄμεμπτοι ὥστε νὰ μὴ φοβούμεθα μήπως μᾶς ἀποδώσουν τὰ ἴσα ἢ καὶ χειρότερα; ἢ μήπως ἐν ᾧ κατακρίνομεν τὸν ἄλλον διὰ μικρὸν ἐλάττωμα τὸ ὅποιον ἔχει, ἔχομεν ἡμεῖς τὸ ἴδιον ἐλάττωμα εἰς ἀπερίγραπτον ὄγκον; διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει πρῶτον νὰ διορθώσωμεν τὸ ἰδικόν μας ἐλάττωμα, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἰκανότητα νὰ κρίνωμεν καὶ νὰ διορθώσωμεν—τοῦτο πρὸ πάντων—νὰ διορθώσωμεν τὸ ἐλάττωμα τοῦ ἀδελφοῦ μας.

Ὁ δὲ Ἰάκωβος, ὁ «ἀδελφός» τοῦ Κυρίου, εἰς τὸ β' μέρος τῆς παραγράφου ταύτης, ἐπαναλαμβάνων τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς κατακρίσεως, ἀναβιβάζει αὐτὴν εἰς κατάκρισιν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ παριστᾷ αὐτὴν ὄχι ὡς ἁμαρτίαν μόνον ἀλλὰ καὶ ὡς βλασφημίαν κατὰ τοῦ νομοθέτου, ὅστις εἶναι ὁ μόνος δυνάμενος νὰ σώσῃ καὶ νὰ ἀπολέσῃ. Ποῖος δύναται νὰ ἀντιμετρηθῇ μὲ αὐτόν;

§ 13. Ἡ γλῶσσα.

² *Ἰακ 3*⁵ ἐν λόγῳ = μὲ τὴν ὁμίλιαν. — *οὐ πταίει* = δὲν ἁμαρτάνει. — ³ *μετάγομεν* = μεταστρέφομεν. — ⁴ *τηλικαῦτα* = τόσον μεγάλα. — *ἡ ὁρμὴ τοῦ εὐθύνοντος* = ἡ διάθεσις (τὸ κέφι) τοῦ πηδαιολούχου. — ⁵ *μεγαλαυχεῖ* = ἔχει καύχησιν μεγάλων ἔργων. — *ἡλικον πῦρ* = πόσον μικρὸν πῦρ. — *ἡλικὴν ὕλην* = πόσον μέγα δά-

σος.— ὁ κόσμος τῆς ἀδικίας=ὁ κόσμος ὁ ἄδικος, ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἀδικίας ἐντὸς ἡμῶν.— *σπιλοῦσα*=μολύνουσα.— *τὸν τροχὸν τῆς γενέσεως*=τὸν ἀενάως κινούμενον κύκλον τῆς ζωῆς.— *ὑπὸ τῆς γενένης*=ὑπὸ τοῦ ἀκοιμήτου πυρὸς τῆς κολάσεως (τῆς ἁμαρτίας).— ⁸ *ἀκατάσχετον*=ἀκαταδάμαστον.— *ἰδς*=δηλητήριον (κυριῶς τὸ ἐκ τοῦ στόματος τῶν ὄφρων ἐκχεόμενον δηλητηριῶδες ὑγρὸν).— ¹² *ἀλυκὸν*=άλμυρόν, θαλάσσιον.

Ἡ κατάκρισις τοῦ πλησίον γίνεται διὰ τῆς γλώσσης, ἡ ὁποία «κόκκαλα δὲν ἔχει καὶ κόκκαλα τσακκίζει» κατὰ τὴν κοινὴν παροιμίαν. Καὶ ὁ Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ προηγουμένως εἶδομεν, τόσον δριμύως ἀπηγόρευσε τὴν καταλαλίαν, παραστήσας αὐτὴν ὡς ἀσέβειαν κατ' αὐτοῦ τοῦ νομοθέτου Θεοῦ καὶ βλασφημίαν, εἰς τὴν παράγραφον ταύτην περιγράφει ἀριστοτεχνικῶς πόσον μέγα κακὸν εἶναι ἡ ἀτάσθαλος γλῶσσα καὶ πόσον συντελεῖ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κακοδαιμονίαν. Ὁ τέλειος ἄνθρωπος *κρατεῖ γλώσσης*, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀπόφθεγμα. Καταντᾷ ἡ γλῶσσα νὰ γίνῃ κυρίαρχος τῆς ὑπάρξεώς μας, τῆς ζωῆς μας καὶ τῶν τυχῶν μας πολλάκις, ὅπως ὁ χαλινὸς διὰ τὸν ἵππον καὶ τὸ πηδάλιον διὰ τὰ πλοῖα· τόσον μικρὸν ὄργανον ἔχει τόσον μεγάλην σημασίαν! ὁμοιάζει μὲ τὸν σπινθῆρα τοῦ πυρὸς, ὁ ὁποῖος πυρπολεῖ ὀλόκληρον δάσος ἂν δὲν φροντίσωμεν νὰ τὸν σβέσωμεν ἐγκαίρως. Γιγαντοῦται εἰς ὀλόκληρον κόσμον ἀδικίας· μαιίνει τὴν ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν ποτίζουσα αὐτὴν μὲ δηλητήριον θανατηφόρον· λαμβάνει ἐκ τοῦ πυρὸς τῆς κολάσεως καὶ πυρπολεῖ τὴν ζωὴν· καὶ ἐνῶ πᾶσα ἡ κτίσις ὑποτάσσεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, μόνον ἡ γλῶσσα παραμένει ἀδάμαστος· καὶ ἐνῶ ἡ πηγὴ ἢ μόνον γλυκὴ ἢ μόνον πικρὸν ὕδωρ βρῦει, καὶ ἕκαστον φυτὸν μόνον τοὺς ἰδίους καρποὺς παράγει, ἡ γλῶσσα ἀλληλοδιαδόχως ἢ καὶ συγχρόνως προβάλλει εὐλογίαν καὶ κατάραν, προσευχὴν καὶ βλασφημίαν.

Ἡ πείρα μαρτυρεῖ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν πόσον ἔχει δίκαιον ὁ ἅγιος Ἰάκωβος εἰς τοὺς λόγους τούτους. Ὅφείλομεν πάση δυνάμει νὰ δαμάσωμεν τὴν γλῶσσάν μας· πρῶτον, νὰ ἐνθυμούμεθα πάντοτε ὅτι δὲν πρέπει νὰ λαλῶμεν πρὶν σκεφθῶμεν· οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον : *μὴ προτιρεχέτω ἡ γλῶσσα τοῦ νοῦ*· δεύτερον, ὅτι εἶναι προτιμότερον νὰ σιωπῶμεν· οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον πάλιν : *κρεῖττον σιγᾶν*, καί : *ἢ λέγε τι σιγῆς κρεῖττον ἢ σιγῆν ἔχε*· καὶ τρί-

τον, ὅτι οἱ ἄρχαῖοι πάλιν ἔλεγον: *πολλάκις μὲν λαλήσας μετενόησα, σιωπήσας δὲ οὐδέποτε*, πρὸ πάντων δὲ τοὺς ἑξαιρέτους τούτους περὶ γλώσσης λόγους τοῦ ἁγ. Ἰακώβου καὶ τὴν ἀρχὴν αὐτῶν ὅτι *Εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει οὗτος τέλειος ἀνήρ*.

§ 14. Ἡ πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη.

Ἰω 13 ³⁴ *καθὼς*—ὅπως καὶ ὅσον.— *γνώσονται*—θὰ γνωρίσουν, θὰ ἀντιληφθοῦν.

Μτθ 5 ⁴³ *Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου* = Ἀγάπα τὸν πλησίον σου (Λευ 19¹⁸).— *καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου* = καὶ μίσει τὸν ἐχθρόν σου.— Ἡ φράσις εἶναι ἐσφαλμένη προσθήκη τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον ὅτι ἡ Γραφή λέγουσα *πλησίον* ἐνόει τὸν ἀγαπῶντα καὶ ὠφελοῦντα Ἰσραηλίτην· ταύτην τὴν προσθήκην ὁ Κύριος ἀναιρεῖ καὶ ἀπορρίπτει διὰ τῶν ἐπομένων.— *ἐπηρεάξω*—ἐνοχλῶ.— ⁴⁶ *τελῶναι*—οἱ ἐνοικιασταὶ τῶν δημοσίων φόρων· ἐθεροῦντο ὡς οἱ ἁμαρτωλότατοι τῶν ἀνθρώπων, διότι ἐξεβίαζον πάντοτε τοὺς φορολογουμένους καὶ εἰσέπραττον πολὺ περισσότερα ὅσων ἐδικαιοῦντο.— ⁴⁸ *Ἔσεσθε*—ἔστε, νὰ εἴσθε (καθ' ἑβραϊσμόν).— Ἡ ἐντολὴ αὕτη τοῦ Κυρίου *Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι*...εἶναι τὸ χρυσοῦν παράγγελμα τῆς ἡθικῆς τελειότητος.

Κορ Α' 13 ¹ *ἀλαλάζον*—θορυβοῦν.— ² *προφητεία*—προφητικὸν χάρισμα.— *μεθιστάνειν*—νὰ μετακινῶ.— ³ *ψωμίσω*—διαμοιράσω εἰς τοὺς πεινῶντας.— ⁴ *μακροθυμεῖ*—εἶναι μακρόθυμος.— *χρηστεύεται, οὐ ζηλοῖ*, συνώνυμα—εἶναι γεμάτη χρησιότητα, καλωσύνην, δὲν ζηλοτυπεῖ.— *οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται*, συνών.—δὲν ὑπερφηφανεύεται, δὲν ἀλαζονεύεται.— ⁵ *οὐκ ἀσχημονεῖ*—δὲν φέρεται ἀπρεπῶς.— *οὐ ζητεῖ τὰ ἐαυτῆς*—δὲν εἶναι ἰδιοτελής, συμφεροντολόγος.— *οὐ παροξύνεται*—δὲν ἐξοργίζεται.— *οὐ λογίζεται*—δὲν λογαριάζει, δὲν λαμβάνει ὑπ' ὄψιν.— *στέγει*—σκεπάζει.— *πάντα πιστεύει*—εἶναι πλήρης ἐμπιστοσύνης.— *πάντα ἐλπίζει*—εἶναι πλήρης ἐλπίδος.— *πάντα ὑπομένει*—εἶναι πλήρης ὑπομονῆς.— ⁸ *ἐκπίπτει*—χάνεται.— ⁹ *ἐκ μέρους*—μερικῶς, ὀλίγον, ἀτελῶς.— *τὸ τέλειον ἀντίθ.* τοῦ *ἐκ μέρους*.

Ἰω Α' 3 ¹⁴ *ὅτι*—διότι.— ¹⁶ *ἐκεῖνος*—ὁ Κύριος.— *ἔθνηκεν*—ἔβαλε κάτω, ἐθυσίασεν.— ¹⁷ *τὸν βίον τοῦ κόσμου*—τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐπίγεια.— ¹⁸ *ἀληθεία*—ἀληθινά.

Ἡ καινὴ ἐντολὴ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν τὴν θαυμαστὴν δύναμιν ὥστε ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου νὰ ἐπεκταθῇ καὶ νὰ κατακτήσῃ τὸν ἀρίστην μοῖραν τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ἡ ἐντολὴ τῆς ἀγάπης.

Ἐντολὴν ἀγάπης ἔχει καὶ ἡ παλ. Διαθήκη· τὸ Λευϊτικὸν (19¹⁸) ὀρίζει **Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν.** Ἄλλ' εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς ἀγάπης ἡ ἐντολὴ αὕτη θέτει δύο περιορισμούς· πρῶτον ὅτι πρέπει νὰ στρέφῃται μόνον πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, καὶ δεύτερον νὰ ἀγαπῶμεν αὐτοὺς τὸ πολὺ ὅσον ἀγαπᾷ τις ἑαυτόν. Οἱ ἐρμηνευταὶ τοῦ νόμου ἀφήρesan τὸ **ὡς ἑαυτόν** ἐκ τῆς ἐντολῆς, ἴσως ἐπειδὴ ἐνόμισαν τοῦτο πολὺ, ὑποχωροῦντες δὲ εἰς τὴν κακίαν προσέθεσαν ἐσφαλμένως **καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου.**

Ὁ Κύριος, δίδων εἰς τοὺς μαθητὰς του τὴν ἐντολὴν νὰ ἀγαπῶσιν ἀλλήλους, διορθώνει τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ σφάλματα ἐκεῖνα τῶν παλαιῶν· πρῶτον ἡ ἀγάπη ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους πρέπει νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἰδικὴν του ἀγάπην πρὸς ἡμᾶς, δηλαδή ἀνωτέρα τῆς πρὸς ἑαυτούς, ἰσχυροτέρα τοῦ θανάτου· ὀφείλομεν νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι ὑπὲρ ἀλλήλων εἰς πᾶσαν θυσίαν καὶ τῆς ζωῆς μας αὐτῆς· δεύτερον ἡ ἀγάπη μας δὲν πρέπει νὰ περιορίζεται πρὸς τοὺς φίλους μας ἀλλὰ πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως· πρέπει νὰ εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς, ὁ ὁποῖος παρέχει ἕξ ἴσου τὰ ἀγαθὰ του εἰς φίλους καὶ ἐχθρούς, εἰς πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, δικαίους καὶ ἀδίκους.

Τὸ μοναδικὸν μέσον τῆς εὐδαιμονίας καὶ ἔδω καὶ εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, ἡ μοναδικὴ αἰτία πάσης εὐτυχίας οἰκογενειακῆς, κοινωνικῆς, ἐθνικῆς, παγκοσμίου εἶναι ἡ ἀγάπη· ἐπεκτείνετε τὴν ἀγάπην τὴν χριστιανικὴν εἰς πᾶσαν τὴν γῆν, καταστήσατε τοὺς ἀνθρώπους ἐτοιμοὺς εἰς πᾶσαν θυσίαν ὑπὲρ ἀλλήλων, καὶ θὰ ἴδητε ἀμέσως τὴν γῆν οὐρανὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους· ἄρατε τὴν ἀγάπην ἐκ τῆς γῆς καὶ θὰ ἴδητε τὴν γῆν μεταβαλλομένην εἰς κόλασιν ἀτελευτήτου σπαραγμοῦ καὶ ὀλέθρου.

Ἡ ἀγάπη εἶναι ἡ χριστιανικὴ σφραγὶς τῆς τελειότητος· δι' αὐτῆς ἀναγνωρίζονται οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί, ὅπως εἶπεν ὁ Κύριος· καὶ δικαίως ὁ Ἀπόστολός του τῶν ἐθνῶν, γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους τὸ ἀπαράμιλλον ἐγκώμιόν του εἰς τὴν ἀγάπην

λέγει ἀπεριφράστως ὅτι οὐδεμία ἀρετὴ ἔχει ἀξίαν ἄνευ τῆς ἀγάπης, καὶ ὅτι ἐκ τῶν τριῶν κορυφαίων ἀρετῶν πρώτη εἶναι ἡ ἀγάπη. Ὁ δὲ ἡγαπημένος μαθητὴς Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος δίκαιως ἐπιτοφορήθη εὐαγγελιστὴς τῆς ἀγάπης, βεβαιοῖ ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, καὶ ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ προέρχεται, καὶ ὅτι ἐντὸς τῆς ψυχῆς ἡ ὁποία ἀγιάζεται ὑπὸ τῆς ἀγάπης κατοικεῖ αὐτὸς ὁ Θεός, καὶ ὅτι ὅστις λέγει ὅτι ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, δὲν ἀγαπᾷ δὲ καὶ τὸν ἀδελφόν του, τὸν πλησίον του, ψεύστης ἐστίν.

§ 15. Ἡ ἀνεξικακία.

Μτθ 5 ³⁸ Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ κτλ. ἐκ τῆς παλ. Διαθ: Ἐξδ 21 ²⁴. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγάπην· καὶ ἄνευ οἴκτου καθιερῶνει διὰ τῆς διατάξεως ταύτης τὴν ἀτομικὴν ἐκδίκησιν, ὅχι κἄν πρὸς ἀποζημίωσιν τοῦ ἀδικηθέντος, οὔτε πρὸς σωφρονισμόν τοῦ ἀδικήσαντος, ἀλλὰ ἀπλῶς διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ πάθους.—³⁹ τῷ πονηρῷ—εἰς τὸν κακὸν (ἄνθρωπον), τὸν ἄδικον.—⁴⁰ κριθῆναι—να σὲ σύρη εἰς τὸ δικαστήριον.—ἀγγαρεύση—ὑποβάλλη εἰς ἀγγαρείαν.—(Ἴδὲ καὶ κατωτέρω § 19, Ρωμ. 12 ²¹).

Ἄλλην ἀτέλειαν τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καταργεῖ καὶ ἀντικαθιστᾷ ἐνταῦθα ὁ Κύριος. Ὁ νόμος ἔλεγεν: Ἐνδικεῖσθε· ὁ Κύριος λέγει: Μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ, καὶ δίδει καὶ παραδείγματα συμπεριφορᾶς ἀπέναντι τοῦ πονηροῦ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ μετ' ἀδελφικῆς ἀγάπης ἀντιμετώπισις τοῦ κακοποιοῦ ἀφοπλίζει αὐτόν, ἐν ᾧ ἡ ἐπιδίωξις ἐκδίκησεως προκαλεῖ ἄσβεστον πόθον μεγαλητέρου κακοῦ. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν κοινωνικὴν μας ζωὴν πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν πάντοτε τὴν ἐκδίκησιν καὶ νὰ προτιμῶμεν καὶ νὰ ἀδικηθῶμεν ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ἀκόμη περισσότερον, νὰ εὐεργετήσωμεν τὸν ἀδικήσαντα. Ποῖος ἄνθρωπος, ἔστω καὶ κακοποιός, εἶναι τόσον ἄσυνείδητος καὶ πεπορωμένος, ὥστε συγχωρούμενος ὑπὸ τοῦ ἀδικουμένου καὶ εὐεργετούμενος ἀκόμη ὑπ' αὐτοῦ δὲν θὰ ἐντραπῇ καὶ δὲν θὰ παύσῃ ἀδικῶν; αὕτη δὲ εἶναι καὶ ἡ χριστιανικὴ ἐκδίκησις, ὡς θὰ μᾶς εἴπη κατωτέρω ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Οἱ ἐξῆς κανόνες ἀποτελοῦν τὸ συμπέρασμα τούτων:

Κακὸν ἀντὶ καλοῦ ἀπαγορεύεται.

Κακὸν ἀντὶ κακοῦ ἀπαγορεύεται.

Καλὸν ἀντὶ καλοῦ ἐπιβάλλεται.

Καλὸν ἀντὶ κακοῦ ἐπιβάλλεται.

Τὸ τελευταῖον εἶναι τὸ σημεῖον τῆς τελειότητος.

§ 16. Ἡ ἐλεημοσύνη.

Μτθ 6¹ πρὸς τὸ θεαθῆναι αὐτοῖς—διὰ νὰ θεαθῆτε ὑπ' αὐτῶν.—*εἶδεμῆγε*—ἐὰν τὸ ἐναντίον τῆς ἐντολῆς μου πράξητε.—*μισθὸν*—ἀμοιβήν.—*παρὰ τῷ πατρὶ*—(κατατεθειμένην) πλησίον τοῦ πατρός.—²*μὴ σαλπίσσης* (μεταφορικῶς)—μὴ θορυβῆσης, μὴ κάμης φασαρία.—*ἐν ταῖς ρύμαις*—εἰς τοὺς δρόμους.—*ὅπως δσξασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων*—πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις.—*ἀμήν, ἀπέχουσιν, κτλ.* ἰδὲ § 3, *Μτθ. 6⁵*.—

Τὸ καθῆκον τῆς ἐλεημοσύνης εἶναι αὐτονόητον· εἶναι ἡ πρακτικὴ ἐκδήλωσις τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης· γίνεται συνήθως διὰ παροχῆς εἰς τοὺς ἔνδεεις χρημάτων καὶ πραγμάτων πρὸς συντήρησιν των· ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων μέσων γίνεται ἡ ἐλεημοσύνη· καὶ καλὴ συμβουλή, καὶ εὐνοϊκὴ σύστασις, καὶ βοήθεια εἰς τὸν κινδυνεύοντα, καὶ παρήγορος λόγος εἰς τὸν πονοῦντα, καὶ ποιήριον ὕδατος ἀκόμη λέγει ὁ Κύριος ἀλλαχοῦ, ἀποτελεῖ ἐλεημοσύνην πολλάκις ἀξιολογωτάτην.

Ὁ Κύριος εἰς τὴν διδασκαλίαν ταύτην, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι τῶν ἡμερῶν του ἐποίουν τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς, καὶ δὴ καὶ τὴν ἐλεημοσύνην, πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις, διὰ νὰ προκαλέσουν τὸν θαυμασμόν τῶν ἀνθρώπων, τοῦτο δὲ δὲν ἦτο ὀρθόν, διορθώνει τὸ σφάλμα τοῦτο διδάσκων τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς ἀσκήσεως τῆς φιλανθρωπίας. Ὅπως περὶ τῆς προσευχῆς, ἀπαγορεύει καὶ ἐδῶ ἀπολύτως τὸν θόρυβον κατὰ τὴν ἀσκησιν τῆς φιλανθρωπίας· καὶ ὀρίζει ὅτι πρέπει νὰ κάμνωμεν τὴν ἐλεημοσύνην τόσον ἀθορύβως καὶ μυστικῶς ὥστε νὰ μὴ γνωρίζῃ ἡ ἀριστερά μας τί δίδει ἡ δεξιὰ μας· οὔτε οἱ ἀχώριστοί μας φίλοι καὶ οἰκετοὶ νὰ γνωρίζουν τὰ φιλανθρωπικά μας ἔργα· μόνον ὁ πατήρ μας ὁ οὐράνιος νὰ τὰ γνωρίζῃ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἄλλως τε δὲν δυνάμεθα νὰ κρύψωμεν οὔτε τὰ ἔργα μας οὔτε τὰς σκέψεις

μας. Καὶ ἐκεῖνος, ὅστις εἶναι ταμίης καὶ ὀφειλέτης πάντων τῶν ἔργων μας, τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν πονηρῶν, θὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν ἐλεημοσύνην μας ἐκ καιροῦ τῷ δέοντι. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται.

§ 17. Ὁ μόνιμος θησαυρός.

Μτθ 6 ¹⁹ *σῆς* = σκώληξ. — *βρωῶσις* = σῆψις. — *ἐν οὐρανῷ* = παρὰ τῷ Θεῷ.

Ακ 12 ³³ *ἀνέκλειπτον* = μὴ δυνάμενον νὰ ἔξαφανισθῇ — *οὐκ ἐγγίξει* = δὲν πλησιάζει.

Ἐπάρχει θησαυρὸς ἐπίγειος, ὁ πλοῦτος, καὶ θησαυρὸς οὐράνιος, τὰ ἀγαθὰ ἔργα. Τὸν ἐπίγειον θησαυρὸν φυλάττομεν οἱ ἴδιοι ἢ ἐμπιστευόμεθα εἰς ἄλλους ἀνθρώπους· ἀλλ' ὁ κίνδυνος τῆς φθορᾶς καὶ τῆς κλοπῆς παρακολουθεῖ πάντοτε τὸν πλοῦτον τῆς γῆς. Ὁ δὲ οὐράνιος θησαυρὸς, τὰ ἀγαθὰ ἔργα, φυλάττονται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πλησίον τοῦ ὁποίου οὔτε φθορᾶς οὔτε κλοπῆς κίνδυνος ὑπάρχει. Προτιμότερον λοιπὸν νὰ καταθέτῃ τις τὸν θησαυρὸν του πλησίον τοῦ Θεοῦ. Ἡ προτίμησις αὕτη προκαλεῖ καὶ ἄλλο ἀγαθόν· ἀνυψώνει τὴν καρδίαν μας ἀπὸ τὰς ταπεινάς καὶ εὐτελεῖς ἀσχολίας τῆς γῆς εἰς τὸ ὑψηλὸν καὶ αἰώνιον ἰδεῶδες τῆς θεότητος, τὸ ὁποῖον ἔξαγνίζει καὶ ἀγιάζει τὴν ψυχὴν μας καὶ προφυλάσσει καὶ σφίξει ἀπὸ ὅλους τοὺς κινδύνους.

§ 18. Ὁ πλοῦτος.

Μακ 10 ²³ *περιβλεψάμενος* = στρέψας γύρω τὰ βλέμματα. — ²⁴ *ἐθαμβοῦντο* = ἐξεπλήττοντο. — *τοὺς πεποιθότας ἐπὶ τοῖς χρήμασιν* = ἐκεῖνους οἱ ὁποῖοι στηρίζουν τὰς ἐλπίδας των εἰς τὰ χρήματα. — *διὰ τῆς τρυμαλιᾶς τῆς γραφίδος* = διὰ τῆς ὀπῆς τῆς βελόνης· ὑπερβολικὴ ἔκφρασις, διὰ νὰ ἐντυπώσῃ βαθύτερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροατῶν τὸ παρεχόμενον δίδαγμα.

Τιμ Α' 6 ⁹ *πλουτῶ* = εἶμαι πλούσιος. — *εἰς πειρασμὸν* ἔνν. ἀδικίας. — *παγίδα*, ἔνν. τοῦ πονηροῦ. — *ἑαυτοὺς περιέπειραν* = κατετρόπησαν ἑαυτοὺς ἀπ' ἔξω πρὸς τὰ μέσα· παρασυρθέντες ἀπὸ τὴν μανίαν τοῦ πλουτισμοῦ παρεσύρθησαν ἔξω τῆς καθαρᾶς ὁδοῦ τῆς ἀρετῆς καὶ κατετροματίσθησαν ἀπὸ τὰς ἀγρίας ἀκάνθας

τῶν πεδιάδων τῆς ἁμαρτίας, οὕτως ὥστε παντοῦ ὑποφέρουν καὶ πονοῦν. —¹¹ *φεῦγε* = ἀπόφευγε. —¹² *ἐπιλαβοῦ τῆς αἰωνίου ζωῆς* = ἐναγκάλισθητι τὴν αἰώνιον ζωὴν ὡς μέσον σωτηρίας σου. —¹⁷ *ἐπὶ πλοῦτου ἀδηλότητι*, κατὰ σχ. προλήψεως = ἐπὶ τῷ πλούτῳ, ὃς ἀδηλόν τί ἐστιν. —¹⁸ *εὐμεταδότους* = εὐκόλως μεταδίδοντας, ἐλεήμονας. — *κοινωνικοῦς* = καταδεκτικοῦς.

Ὁ ἐπίγειος πλοῦτος, χωρὶς νὰ εἶναι κακὸς καθ' ἑαυτόν, ἀφ' οὗ καὶ αὐτὸς ἀπὸ δημιουργήματα τοῦ Θεοῦ ἀποτελεῖται, ἀποτελεῖ διὰ τὸν ἄνθρωπον μέγα ἐμπόδιον εἰς τὴν ἠθικὴν τελειοποίησιν· τόσον μέγα, ὥστε καθιστᾷ τὴν εἴσοδον τοῦ πλουσίου εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ σχεδὸν ἀδύνατον. Εἶναι βάρος ὑπὸ τοῦ ὁποίου πιεζόμεθα πρὸς τὴν γῆν, ἀλύσεις αἱ ὁποῖαι μᾶς κρατοῦν δεδεμένους ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα οὔτε νὰ ἀτενίζωμεν οὔτε νὰ τανύωμεν τὰς πτέρυγας τοῦ πνεύματός μας πρὸς τὸν οὐρανόν· εἶναι ὁ θησαυρὸς ὁ ἐπίγειος, ὁ ὁποῖος κρατεῖ ὅλην τὴν προσοχὴν μας προσηλωμένην εἰς τὴν γῆν.

Ἐπάρχουν βέβαια καὶ ἔξαιρέσεις τίμαι μεταξὺ τῶν πλουσίων· ὑπῆρξαν καὶ ὑπάρχουν Χριστιανοὶ πλούσιοι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν καρδίαν ἐθανματούργησεν ἡ ὑπόδειξις τοῦ Χριστοῦ *θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐν οὐρανῷ* . . . ἀλλ' ἐὰν περιφέρωμεν τὸ βλέμμα ὅπως ὁ Κύριος, πόσον ὀλίγοι εἶναι οἱ τοιοῦτοι πλούσιοι! καὶ πόσον ἀληθινὸν ὅτι: Πῶς δυσκόλως οἱ τὰ χρήματα ἔχοντες εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ εἰσελεύσονται!

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν κατακρίνει ἀπολύτως τὸν πλοῦτον. Ὁ Κύριος δὲν ἐπετίμησέ ποτε πλούσιον μόνον διὰ τὸν λόγον ὅτι ἦτο πλούσιος· ἀλλ' ἐπετίμησε τὴν κακὴν χοῆσιν τοῦ πλοῦτου, καὶ τὴν κακὴν του ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ψυχῶν, καὶ ἀπήτησε νὰ προτιμῶμεν τῆς ὑποδουλώσεως εἰς τὸν πλοῦτον τὴν ὑπακοὴν εἰς τὸν Θεόν. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπαιτεῖ τὴν ἔντιμον κτῆσιν καὶ ἀγαθοεργὸν χοῆσιν τοῦ πλοῦτου. Καταδικάζει τὴν πλουτομανίαν, ἡ ὁποία τόσους ἀνέκαθεν κατέστρεψε καὶ καταστρέφει, τὴν φιλαργυρίαν, τὴν ὁποίαν χαρακτηρίζει ὡς ρίζαν πάντων τῶν κακῶν, καὶ ἀξιοῖ ἀπὸ τοὺς πλουσίους, οἱ ὁποῖοι εἶναι ἐπίτροποι τῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐμπιστευθέντων εἰς αὐτοὺς ὑλικῶν ἀγαθῶν, διαχειρίσιν ἀρέσκουσαν εἰς τὸν κύριον καὶ αὐτῶν καὶ τοῦ πλοῦτου τῶν Θεόν.

§ 19. Ἀτομικὴ ἀναστροφή.

Ἔφ 4 ²⁵ ἀποθέμενοι—ἀφοῦ ἀπορρίψητε ἀπὸ πάνω σας, ἀφοῦ ἐκδυθῆτε.—**ὅτι**=διότι. Ὡς μέλη ἀλλήλων δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ψευδόμεθα πρὸς ἀλλήλους· πῶς εἶναι δυνατόν ἢ χεῖρ μου, π.χ., νὰ δώσῃ ψευδῆ πληροφορίαν εἰς τὸν ὀφθαλμὸν μου:—²⁶ **ὀργίζεσθε**=ἀγανακτεῖτε, ἐξάπτεσθε· τοῦτο εἶναι φυσικόν, καὶ δὲν δύναται νὰ τὸ ἀποφύγῃ οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων.—**μὴ ἀμαρτάνετε**=μὴ ἀφίνετε τὴν ἀγανάκτησίν σας νὰ μεταβάλληται εἰς ἀμαρτίαν· μὴ κρατεῖτε τὸν θυμὸν ζητοῦντες ἐκδίκησιν, διότι τοῦτο εἶναι ἀμαρτία.—**μὴ ἐπιδυέτω**=ἄς μὴ δύῃ, νὰ μὴ δύῃ ὁ ἥλιος καὶ νὰ εἶσθε ἀκόμη θυμωμένοι, νὰ σᾶς περνᾷ ὁ θυμὸς πρὶν δύσῃ ὁ ἥλιος.—²⁷ **μηδὲ δίδοτε τόπον τῷ διαβόλῳ**=μὴ κάμνετε τόπον ὥστε νὰ ἐγκατασταθῇ ὁ διάβολος μεταξύ σας· τοῦτο γίνεται ὅταν ἔριδες καὶ θυμοὶ σᾶς ἀπομακρύνουν ἀπ' ἀλλήλων.—²⁸ **ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω**=ὅστις ἔκλεπτε (μέχρι τοῦδε) νὰ μὴ κλέπτῃ πλέον.—**μᾶλλον δὲ κοπιᾶτω...ἔχοντι** πλήρης ἀντίθεσις· ἀντὶ νὰ κλέπτῃ μεταχειριζόμενος τὰς χεῖράς του ἄνευ κόπου εἰς ἔργον κακόν, διὰ τοῦ ὁποίου καθιστᾷ τοὺς ἄλλους ἐνδεεῖς, ἄς κοπιᾷ μεταχειριζόμενος τὰς χεῖράς του εἰς ἔργα ἀγαθὰ, ὥστε νὰ δύναται καὶ αὐτὸς νὰ μὴ ἔχῃ ἀνάγκην νὰ κλέπτῃ καὶ εἰς τοὺς χροῖαν ἔχοντας νὰ μεταδίδῃ.—²⁹ **σαπρὸς**=σεπηπῶς, κακός.—**εἴ τις ἀγαθὸς ἐνν. λόγος**.—**πρὸς οἰκοδομὴν τῆς χρείας**=πρὸς διευκόλυνσιν τῆς περιστάσεως, δηλ. **ἵνα δῶ χάριν τοῖς ἀκούουσιν**=ὥστε νὰ προκαλέσῃ τὴν εὐχαρίστησιν τῶν ἀκούοντων.—³⁰ **μὴ λυπεῖτε**=μὴ προξενεῖτε λύπην.—**ἐσφραγίσθητε**=ἐλάβετε σημεῖον ὥστε νὰ ἀναγνωρισθῆτε.—³¹ **πικρία**=διάθεσις εὐθρόστιτος.—**θυμὸς**=ὀργὴ ἐκδηλουμένη ζωηρῶς.—**ὀργή**=θυμὸς μᾶλλον ἐσωτερικὸς καὶ ἐπίμονος.—**κραυγὴ**=φωναὶ ἐξ ὀργῆς.—**βλασφημία**=κραυγαὶ ὀργῆς μεθ' ὕβρεως τοῦ Θεοῦ.—**5** ²**προσφορὰν καὶ θυσίαν** συνώνυμα.—**εἰς ὁσμὴν εὐωδίας**=πρὸς εὐχαρίστησιν τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς εὐώδους θυσίας του (Ἡ φράσις εἶναι ἐκ τοῦ Ἱερζκλ 20⁴¹).

Ἀπαγορεύεται τὸ ψευδολογεῖν, ἐπιβάλλεται τὸ λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν πρὸς πάντας καὶ διαπαντός· δὲν ὑπάρχει εὐτελέστερος ἀνθρώπος ἀπὸ τὸν ψεύστην. Ὅταν ἀγανακτῶμεν διότι βλέπομεν τὸ κακὸν νὰ ἀσχημονῇ καὶ φωνάζομεν διὰ νὰ φέρωμεν διόρθωσιν δὲν ἀμαρτάνομεν, ἀλλ' ὅταν ὀργιζόμεθα καὶ κρατῶμεν τὸν

θυμόν μέχρι ἐκδικήσεως, τότε ἡ ὀργὴ γίνεται ἁμαρτία· αὕτη ἡ ὀργὴ ἀπαγορεύεται. Νὰ μὴ ἀφίνωμεν νὰ δῦν ὁ ἥλιος χωρὶς νὰ συμφιλιωθῶμεν μὲ ὄσους τυχόν ἐφιλονικήσαμεν. Νὰ λείψῃ ἡ κλοπὴ, νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἔντιμος ἐργασία. Νὰ λείψῃ ἀπὸ τὸ στόμα μας κάθε κακὸς λόγος. Νὰ λείψῃ κάθε πικρία, φωναί, ἐξάψεις, θυμοί, βλασφημία, πᾶσα κακία ἐν γένει. Νὰ φερώμεθα πρὸς ἀλλήλους μὲ ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαγχνίαν καὶ αὐταπάρησιν καὶ ἀγάπην κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν Χριστόν του ἔδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ὑπέστη ἀγογγύστως τὸν σταυρικὸν θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν.

§ 20. Ἡ οἰκογένεια.

α'. Ἐφ 6¹ ἐν Κυρίῳ = ὅπως εἶναι εὐάρεστον εἰς τὸν Κύριον. — δίκαιον = σύμφωνον μὲ τὸν νόμον. —² ἐν ἐπαγγελίᾳ = ἡ φέρουσα συνημμένην ὑπόσχεσιν εὐτυχίας, τὸ ἵνα εὖ σοι γένηται κτλ. —⁴ παιδεία καὶ νοουθεσία, συνώνυμα : ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου = (ἀνατρέφετε τὰ τέκνα σας) μὲ τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀγωγὴν τὴν ὁποῖαν ὁ Κύριος ἐντέλλεται.

β'. Κολοσ. 3¹⁸ ὡς ἀνῆκεν = ὡς εἶναι πρέπον. — μὴ πικραίνεσθε = μὴ ἐρεθίζεσθε ἐναντίον των. — ἐν ὀφθαλμοδουλείαις = ὡς πονηροὶ δοῦλοι φερόμενοι πρεπόντως ὅταν σᾶς βλέπῃ ὁ κύριός σας, ἐν ἀπουσίᾳ του δὲ τοῦναντίον· ἀντίθ. ἐν ἀπλότητι καρδίας = μὲ εὐθειᾶν καὶ ἀγαθὴν καρδίαν. — ὡς ἀνθρωπάρεσκοι = ὡς δοῦλοι μόνον τὸν ἄνθρωπον κύριόν σας φοβούμενοι καὶ θέλοντες νὰ εὐαρεστήσετε· ἀντίθ: φοβούμενοι τὸν Θεόν.

Ἡ οἰκογένεια εἶναι εὐλογημένη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· κατὰ τὸ θέλημα του ἰδρύεται· ὀφείλει λοιπὸν νὰ ζῆ κατὰ ρητοὺς στοιχειώδεις κανόνας ἐξασφαλίζοντας τὴν ἐν ἀρετῇ καὶ εὐτυχίᾳ ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Τοὺς κανόνας τούτους θέτει ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰ δύο ταῦτα τμήματα τῶν πρὸς Ἐφεσίους καὶ πρὸς Κολοσσαεῖς ἐπιστολῶν του, ὀρίζων ὅτι : 1) τὰ τέκνα ὀφείλουν ὑπακοὴν εἰς τοὺς γονεῖς κατὰ πάντα, κατὰ τὴν ε' ἐντολήν. — 2) οἱ γονεῖς ὀφείλουν μετὰ στοργῆς καὶ γλυκύτητος νὰ φέρωνται πρὸς τὰ τέκνα των ἐκπαιδεύοντας καὶ ἀνατρέφοντας αὐτὰ εἰς ἀρετὴν, καὶ διδάσκοντας αὐτὰ μὲ τὸ ἰδικόν των παράδειγμα νὰ εἶναι μελιχία

καὶ ἀγαθά.—3) ἡ σύζυγος ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ὡς ἀρχηγὸν τῆς οἰκογενείας. — 4) ὁ ἀνὴρ ὀφείλει νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκά του καὶ νὰ μὴ εἶναι ἀπότομος πρὸς αὐτήν. — 5) οἱ δοῦλοι νὰ εἶναι εἰλικρινῶς πιστοί, εὐπειθεῖς καὶ πρόθυμοι εἰς τοὺς κυρίου των, μὲ φόβον Θεοῦ.—6) οἱ κύριοι ὀφείλουν νὰ μεταχειρίζονται τοὺς δούλους μετὰ δικαιοσύνης καὶ ἀμεροληψίας.

Οἱ κανόνες οὗτοι ἰσχύουν πάντες καὶ πάντοτε διὰ τοὺς Χριστιανούς. Ἐπειδὴ δοῦλοι σήμερον δὲν ὑπάρχουν, διότι ὁ θεσμὸς οὗτος, ὁ ὁποῖος ἠτίμαζε τὴν ἀνθρωπότητα, κατηργήθη ὑπὸ τὴν πνοὴν τῆς Χριστιανικῆς ἰσότητος, ἀδελφότητος καὶ ἐλευθερίας, οἱ περὶ δούλων κανόνες μεταφέρονται σήμερον εἰς τοὺς ὑπαλλήλους καὶ ὑπηρέτας, ἐν γένει τοὺς ἐπ' ἀμοιβῇ ὅπωςδήποτε ἐργαζομένους.

§ 21. Ἡ κοινωνικὴ διαγωγή.

α'. *Ρωμ 12*³ *διὰ τῆς χάριτος τῆς δοθείσης μοι*—διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ μου χαρίσματος. — *μὴ ὑπερφρονεῖν... σωφρονεῖν*—(κατὰ λέξιν) : νὰ μὴ ἔχητε περὶ ἑαυτῶν ἰδέαν μεγαλητέραν ἀπὸ ὅ,τι πρέπει, ἀλλὰ ἡ ἰδέα σας περὶ ἑαυτῶν νὰ εἶναι τόση μόνον ὅσον ἐπιτρέπει ἡ σωφροσύνη, νὰ μὴ ὑπερβαίῃ τὰ ὅρια τῆς σωφροσύνης. Ἡ φράσις ἀποτελεῖ ὠραῖον σχῆμα παρηχήσεως, αἱ δ' ἔννοιαι παραλληλισμὸν. — *ἐκάστῳ ὡς ὁ Θεός.. πίστεως*, ἐπεξήγησις τοῦ *εἰς τὸ σωφρονεῖν*—κατὰ τὸ μέτρον τῆς πίστεως τὴν ὁποῖαν ἐμέρισεν εἰς ἕκαστον ὁ Θεός.—⁴ *πρᾶξιν* = χρῆσιν, ἐνέργειαν.—⁵ *διὰ τοῦ εἴτε* εἰσάγονται παραδείγματα διαφόρων χαρισμάτων.—*προφητεία*—τὸ χάρισμα τῶν προφητῶν, οἵτινες ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Ἀποστόλων ὑπὸ τοῦ ἁγ. Πνεύματος φωτιζόμενοι ἐκήρυττον εἰς τὰς χριστιανικὰς συναθροίσεις ἐν λόγῳ ὑψηλῶ τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ προέλεγον ἐνίοτε καὶ μέλλοντα.—*διακονία*—τὸ χάρισμα τοῦ λειτουργοῦ τῆς χριστιανικῆς φιλανθρωπίας.—⁷ *ὁ διδάσκων*—ὁ φέρων τὸ χάρισμα τοῦ διδασκάλου τῆς πίστεως.—⁸ *ὁ παρακαλῶν*—ὁ ἔχων χάρισμα παρακλήσεως, παρακινήσεως εἰς πίστιν καὶ θρησκευτικὸν ἐνθουσιασμόν. — *ὁ μεταδιδούς* = ὁ δίδων ἕξ ἰδίων εἰς τοὺς ἐνδεεῖς. — *ὁ προϊστάμενος*, ἐνν. οἰουδήποτε ἐκκλησ. ἔργου.—*ἐν σπουδῇ*—μὲ ζῆλον.—*ἐν ἰλαρότητι*—μὲ προθυμίαν, μὲ εὐπροσηγορίαν, ἀνοιχτόκαρδα.—⁹ *ἀποστυγοῦντες τὸ πονηρὸν*—ἀπομακρυνόμενοι ἀπὸ τὸ κακὸν

ὡς στυγερόν.—¹¹ *προηγούμενοι*—προλαμβάνοντες.—*τῷ πνεύματι ζέοντες*—μὲ ζεστή καρδιά.—¹³ *ταῖς χρείαις τῶν ἀγίων κοινωνοῦντες*—θεωροῦντες τὰς χρείαις τῶν ἀδελφῶν ὡς ἰδικίας μας καὶ βοηθοῦντες αὐτούς.—¹⁶ *τοῖς ταπεινοῖς συναπαγόμενοι*—συγκαταβαίνοντες εἰς τὸ ἐπίπεδον τῶν ταπεινῶν.—*μὴ γίνεθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς*—μὴ ἀλαζονεύεσθε διὰ τὴν φρόνησίν σας.—¹⁸ *προνοούμενοι κατὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων*—ἔχοντες ἀγαθὰ φρονήματα καὶ πράττοντες τὸ ἀγαθὸν πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους.

β'. *Πέ Α' 3* ⁸ *ὁμόφρονες*—τὸ αὐτὸ εἰς ἀλλήλους φρονοῦντες, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστ. Παῦλος ἀνωτέρω.—⁹ *ἵνα εὐλογίαν κληρονομήσητε* δηλ. παρὰ τῷ Θεῷ.

Εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν : ἀπαγορεύεται ἀπολύτως ἡ ἀλαζονεία καὶ ἡ οἴησις· εἰς πόσας ἀνοησίας καὶ ἡλιθιότητας παρασύρει τὸν ἄνθρωπον ὁ ἀλόγιστος ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ ὑπερηφάνεια βλέπομεν καθ' ἐκάστην εἰς ἄπειρα παραδείγματα. Ἐκαστος πρέπει νὰ ἀσκή τὸ ἔργον του καὶ νὰ καλλιεργῇ τὸ ἐκ Θεοῦ χάρισμα του μετὰ σωφροσύνης, ὅχι διὰ νὰ ἀλαζονεύηται καὶ νὰ περιφρονῇ τοὺς ἄλλους ὡς μηδὲν ἐνώπιόν του, ἀλλὰ διὰ νὰ συναυψώσῃ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους, μὲ εὐγένειαν καὶ μὲ καλωσίνην· διότι ἀποτελοῦμεν μέλη τῆς ὁλότητος καὶ πᾶσα προκοπὴ ἐκάστου μέλους πρέπει νὰ ἀντινακλᾷ τὴν εὐεργετικὴν τῆς ἐπίδρασιν εἰς τὴν ὁλότητα πᾶσαν. Μὲ τὴν συναίσθησιν δὲ αὐτὴν, ὅτι ἕκαστος ἀποτελοῦμεν μέλος τῆς ὁλότητος, ὀφείλομεν ὅχι μόνον νὰ ἐπιδρωῦμεν εὐεργετικῶς ἐπὶ τὰ λοιπὰ μέλη, ἀλλὰ καὶ νὰ δεχώμεθα εὐχαρίστως τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν ἄλλων ἐφ' ἡμᾶς, νὰ συμμεριζώμεθα δὲ καὶ τὰς χαράς των καὶ τὰς λύπας ὡς ἰδικίας μας, οὐδένα αὐτῶν θεωροῦντες ἐχθρόν, ἀλλὰ εὐεργετοῦντες καὶ τοὺς τυχόν ἐχθρικῶς πρὸ ἡμᾶς διακειμένους.

Κατὰ πάντα σύμφωνος εἰς ταῦτα ὁ ἕτερος τῶν κορυφαίων ἀποστόλων παραγγέλει : ὁμόφρονες, συμπαθεῖς πρὸς ἀλλήλους, φιλάδελφοι, εὐσπλαγχοι, ἀποφεύγοντες τὸ κακὸν ἀντὶ κακοῦ τοῦναντίον δὲ εὐλογοῦντες τοὺς ἐχθρούς. Διότι τὸ αὐτὸ τοῦ Χριστοῦ πνεῦμα ὁδηγεῖ ἀμφοτέρους, τὸ πνεῦμα τῆς ἀγνῆς ἀγάπης, τὸ ὁποῖον εἶδομεν εἰς τὴν § 14.

§ 22. Ὁ χρηστὸς πολίτης.

Ρωμ 13 ¹ ἐξουσίαι=αἱ κρατικαὶ ἀρχαί.—*κρῖμα λήψονται*=θά κατακριθῶσιν (ὑπὸ τοῦ Θεοῦ).—⁴ *τὴν μάχαιραν*=τὸ ξίφος, ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας τοῦ τιμωρεῖν.—*ἐκδικος εἰς δόγην*=ἐπιβάλλων τὴν ποινὴν.—¹⁰ *πλήρωμα* = πλήρης ἐκπλήρωσις.

Ὁ Χριστιανισμὸς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων διωκτῶν του κατηγγέλλετο διαρκῶς ὡς ἐπανάστασις κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους· με αὐτὴν τὴν κατηγορίαν ἄλλως τε ἐξηναγκάσθη ὑπ' αὐτῶν ὁ Πιλᾶτος νὰ ἐκτελέσῃ τὴν σταύρωσιν τοῦ Χριστοῦ. Βεβαίως ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἐπανάστασις θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ, ἐπιζητούσα ὡς πρὸς μὲν τοὺς Ἰουδαίους τὴν ἐπιναφορὰν αὐτῶν εἰς τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς πίστεως εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν τὸν ἐν Χριστῷ τελείως ἀποκαλυφθέντα, ὡς πρὸς δὲ τοὺς ἐθνικοὺς τὴν προσέλευσιν αὐτῶν εἰς τὴν πίστιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς πρὸς ἀμφοτέρους τὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν ἀπὸ τὰ ἀπύθμενα βάθη τῆς ἀνεκδιηγῆτου διαφθορᾶς, εἰς τὰ ὁποῖα ἦσαν βυθισμένοι μέχρι λαίμοῦ, πρὸς τὰ ὑψηλὰ καὶ αἰγλήεντα ἰδεώδη τῆς ἐν Χριστῷ ἀρετῆς. Ἄλλὰ ἐπανάστασις πολιτικὴ ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἦτο καθόλου. Ὁ Κύριος ὅτε ἠρωτήθη ὑπὸ τοῦ Πιλᾶτου *Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων*; ἀπήτησεν: *Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*.

Συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ἡ ἀπέναντι τοῦ κράτους συμπεριφορὰ εὐκολώτερον ἦτο νὰ παρεξηγηθῇ, δίδει σαφεῖς καὶ ρητὰς ὁδηγίας ἀμέμπτου πρὸς τὰς ἀρχὰς συμπεριφορᾶς, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς οὔτε ἔπαυσεν οὔτε ἠλαττώθη ἔκτοτε, με ὅλας τὰς μεταβολάς, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον εἰς τὰ πολιτειακὰ συστήματα τοῦ κόσμου. Ἐπιτάσσει λοιπὸν ἀπόλυτον ὑποταγὴν εἰς τοὺς ἀρχοντας, τοὺς ὁποίους ἀναγνωρίζει ὡς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμένους πρὸς περιστολὴν καὶ τιμωρίαν τοῦ κακοῦ καὶ προστασίαν καὶ βράβευσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τὰς ἀρχὰς δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἐκ φόβου, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἀγαθῆς καὶ σεβασμοῦ εἰλικρινοῦς καὶ προθυμίας εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν πολιτικῶν ὑποχρεώσεων, οἷα π. χ. ἡ πληρωμὴ φόρων καὶ τελῶν, ἡ εὐλάβεια καὶ ὁ φόβος πρὸς τὰς ἀρχὰς, ὁ σε-

βασμὸς πρὸς τοὺς προϋσταμένους τῆς πολιτείας. Μία μόνη ὀφειλή ἀναγνωρίζεται ὅτι πάντοτε πληρώνεται καὶ πάντοτε μένει ἀνεξόφλητος, ἡ ἀγάπη πρὸς ἀλλήλους, ἡ ὁποία ἐμποδίζει μὲν πᾶσαν κακοποίησιν τοῦ πλησίον, πληροῖ δὲ πάντα νόμον.

§ 23. Λόγοι καὶ ἔργα.

α'. *Μτθ 7*¹⁶ ἀπὸ τῶν καρπῶν αὐτῶν=ἀπὸ τὰ ἔργα των.
—*τριβόλος* (συνών : *ἀκανθα*) φυτὸν ἀκανθῶδες καὶ βλαβερόν, ἢ κολλητισίδα.—¹⁷ *σαπρὸν δένδρον*=δένδρον ἐπιβλαβές.—²¹ *ὁ λέλων μοι Κύριε κύριε*=ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ καὶ προσφωνῶν με Κύριόν του.—²³ *οὐ τῷ σῶ ὀνόματι προσητεύσαμεν*; =δὲν ἠσχίσαμεν ἔργον προφήτου μεταχειριζόμενοι τὸ ὄνομά σου;—*δυναμίεις*=θαύματα.—²⁴⁻²⁷ διπλῆ παραβολή: *πέτρα*=ἡ πίστις εἰς Χριστὸν καὶ ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ.—*βροχὴ, ποταμοί, ἄνεμοι*,=αἱ δυσχέρειαι τοῦ βίου καὶ οἱ διωγμοὶ ἔνεκον τοῦ Χριστοῦ.—*ἄμμος*=ἡ ἀπιστία εἰς Χριστὸν καὶ ἡ συναφῆς μὴ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν του.

β'. *Ἰακ 2*¹⁵ *λειπόμενοι*=στεροῦμενοι.—*τῆς ἐφημέρου*=τῆς καθημερινῆς.

Πῶς θὰ διακρίνωμεν τὴν ἀλήθειαν ἀπὸ τὸ ψεῦδος; τὴν ἀληθινὴν ἀρετὴν ἀπὸ τὴν ὑποκρισίαν; τὸν ἀληθινὸν προφήτην ἀπὸ τὸν ψευδοπροφήτην; Τὴν ἀσφαλῆ μέθοδον πρὸς ταῦτα διδάσκει ἡμᾶς ὁ Κύριος εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας: Ἐκ τῶν ἔργων ἐκάστου. Ὅπως ὁ λύκος καὶ εἰς πρόβατον μετημφιεσμένος πάντοτε λύκος μένει, ὅπως τὸ δηλητηριῶδες φυτὸν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παράγῃ ἐδωδίμους καρπούς, οὕτως οἱ ψευδοπροφῆται δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐργάζωνται ἔργα ἀγαθὰ. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἔχουν πάντοτε τὸν Θεὸν εἰς τὸ στόμα καὶ τὸν διάβολον εἰς τὴν ψυχὴν· οἱ τοιοῦτοι καὶ θαύματα ἀκόμη ἂν ἐκτελέσουν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, δὲν θὰ εὔρουν ἔλεος ἐνώπιόν του τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως. Εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ δὲν ἔχουν θέσιν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι, ἔκτος ἂν τοὺς λόγους των ἐπικυροῦσι καὶ τὰ ἔργα των, συμφωνοῦντα πρὸς τὸ θέλημα τοῦ οὐρανίου πατρὸς. Μόνον οἱ ἀκούοντες τὰς ἐντολάς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐκτελοῦντες αὐτάς εἶναι φρόνιμοι, κτίζοντες ἐπὶ τοῦ ἀρραγοῦς βράχου τῆς πίστεως τὸν βίον των· οὐδεμίαν περιπέτειαν καὶ οὐ-

δένα κίνδυνον φοβοῦνται, ἀλλὰ βαδίζουσι ὡς ἀλύγιστοι γίγαντες πίστεως καὶ ἀρετῆς διὰ μέσου τῶν θυελλῶν πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ· ὅπως τὸ ἀντίθετον συμβαίνει εἰς τοὺς ὑποκριτάς, τοὺς ἀκούοντας καὶ πιστεύοντας δὴθεν εἰς τὸν λόγον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ μὴ ἐκτελοῦντας αὐτόν· ἡ πρώτη ἐναντία ἀνέμου ριπὴ ἀνατρέπει αὐτοὺς εἰς τὰ βάθη τῆς ἀβύσσου.

Ὁθεν ὀρθότατα λέγει ὁ ἅγιος Ἰάκωβος ὅτι τεκμήριον καὶ ἀπόδειξις τῆς ἀληθινῆς πίστεως εἶναι τὰ ἀγαθὰ ἔργα, καὶ ἀντιθέτως, ἡ ἐκπλήρωσις τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ δι' ἔργων ἀγαθῶν εἶναι ἀπόδειξις ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ πίστις, ἐξ ἧς πηγάζουσι τὰ ἔργα.

§ 24. Τὸ ἀληθινὸν μεγαλεῖον.

α'. *Μιθ 5* ¹⁹ *ἐλάχιστος οὐρανῶν* (σχ. λιτότητος) = μέγιστος ἔξω τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

β'. *Μρκ 9* ³³ *ἐν τῇ οἰκίᾳ* = ἐν τῇ γνωστῇ οἰκίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν ἔμενε. — *ἐσιώπων*· διότι ἠσχύνοντο νὰ ὁμολογήσουν ὅτι συνεζήτουν περὶ πρωτείων.

γ'. *Μρκ 10* ⁴² *οἱ δοκοῦντες* = οἱ φαινομενικοί, οἱ προσωρινοί· διότι εἰς μόνος εἶναι ὁ πραγματικὸς καὶ αἰώνιος ἄρχων, ὁ Θεός. — ⁴⁵ *διακονηθῆναι* = νὰ ὑπηρετηθῆ.

Σύνηθες φαινόμενον εἶναι ἡ ὑψηλοφροσύνη καὶ ἡ ἀλαζονεία· πλείστοι ἄνθρωποι ἐπιδιώκουσι νὰ φαίνωνται σπουδαῖοι καὶ τρανοί, ἐν ᾧ πραγματικῶς δὲν εἶναι· διότι οἱ ἀληθινὰ σπουδαῖοι εἶναι πάντοτε ταπεινόφρονες· εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ Χριστοῦ πρὸ πάντων οἱ Φαρισαῖοι ἦσαν ἀλαζόνες εἰς βαθμὸν ἀφόρητον, *φιλοῦντες τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ τοὺς ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς καὶ καλεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ραββὶ ραββὶ* (Μιθ 23 ⁶⁻⁷).

Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀλαζονείας τῶν Φαρισαίων λαμβάνει ὁ Κύριος ἀφορμὴν νὰ καθορίσῃ τὸ ἀληθινὸν μεγαλεῖον λέγων ὅτι 1) ὅστις παραβῆ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ καὶ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους (εἴτε διὰ τοῦ λόγου, εἴτε διὰ τοῦ παραδείγματος) νὰ τὰς παραβαίνωσιν, δὲν ἔχει θέσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, καὶ 2) ὅστις ἐκπληρώσῃ τὰς ἐντολὰς καὶ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ τὰς

ἐκπληρώνουν, αὐτοὺς εἶναι μέγας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑπάρχει καὶ τρίτη κατάσταση, ἡ τῶν Φαρισαίων, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον μὲν τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν, ἀλλὰ οἱ ἴδιοι δὲν τὰς ἐτήρουν· περὶ τούτων εἶπεν ὁ Κύριος *"Ὅσα ἂν εἴπωσιν ὑμῖν τηρεῖν, τηρεῖτε καὶ ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε* (Μτθ 23³). Φυσικά, οὔτε οὗτοι ἔχουν θέσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

Ἄλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ του ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς τὸν Κύριον νὰ διδάξῃ αὐτοὺς ποῖος ἦτο μέγας μεταξὺ τῶν, καί, φυσικά, μεταξὺ ἡμῶν σήμερον· ὅτι ὅστις θέλει νὰ εἶναι πρῶτος, πρέπει νὰ ταπεινωθῇ τόσο ὥστε νὰ γίνῃ ἔσχατος πάντων καὶ ὑπηρέτης πάντων· νὰ ἀποβάλλῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του πᾶσαν ἐπιθυμίαν φιλαρχίας καὶ φιλοπροτίας καὶ νὰ γίνῃ ἄκακος ὡς τὸ μικρὸν παιδίον· καὶ ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἄρχοντας τοῦ κόσμου, οἱ ὅποιοι καταδυναστεύουν καὶ ἐκμεταλλεύονται τοὺς ταπεινοὺς, νὰ ἀγωνισθοῦν νὰ γίνουν μεγάλοι καὶ πρῶτοι ὡς πρὸς τὴν παροχὴν ὑπηρεσιῶν εἰς τοὺς ἀδελφούς των καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν ὄχι διὰ νὰ τὸν ὑπηρετήσουν οἱ ἄνθρωποι ἀλλὰ διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ἀληθινὰ μεγάλοι, κατὰ τὸν Χριστιανισμόν, εἶναι οἱ παρέχοντες μεγάλας ὑπηρεσίας.

§ 25. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱός.

*Ἰω 10*²² *ἐγκαίρια*, ἑορτὴ τελουμένη περὶ τὰ μέσα Δεκεμβρίου, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰούδα τοῦ Μακκαβαίου καθάρσεως τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων ἀπὸ τῆς ὑπὸ Ἀντιόχου τοῦ ἐπιφανοῦς βεβηλώσεως. —²³ *στοὰ Σολομῶντος*, ἐκ τῶν κτισθειῶν ὑπὸ τοῦ Σολομῶντος στοῶν πέριξ τοῦ ναοῦ ἡ ἀνατολική, ἣτις περιεσώθη μέχρι τοῦ Κυρίου παρ' ὅλας τὰς καταστροφὰς ἃς ὑπέστη ὁ Ναός. —²⁴ *ἀῤῥεις*;=κρατεῖς μετέωρον, ἐν ἀμφιβολίᾳ; —²⁶ *πρόβατα*, εἰκονικῶς=οἱ ὀπαδοί, οἱ πιστοί. —³⁰ *Ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἑσμεν*· οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Χριστοῦ σημαίνουν τὴν ταυτότητα τῆς οὐσίας Πατρὸς καὶ Υἱοῦ· εἶναι ἡ βάση τῆς περὶ ὁμοουσίου διδασκαλίας. —³¹ *λιθάσωσιν*=λιθοβολήσουν· αὕτη ἦτο ἡ ποινὴ τῶν βλασφημῶν. —³³ *περὶ*=ἕνεκα. —³⁵ *λυθῆναι*=νὰ καταργηθῆ. ³⁶ *ἠγάσσε* κτλ.=ἅγιον ὄντα παρουσίασε· καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν

X. I. ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΟΥ, Περικοπαὶ ἐκ τῆς *Κ* Διαθήκης. *Εκδ. 2α, 1934 11

κόσμον ὡς μεσσίαν.—²⁸ *ἐν ἐμοὶ ὁ πατήρ καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ* ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς εἶναι ἓν, ὡς εἶπεν ἄνωτέρω, ἦτοι, ὡς λέγει ἐδῶ, εἶναι ὁ ἕτερος ἐντὸς τοῦ ἑτέρου, ἀχώριστοι καὶ ἀσύγγυτοι.

Ἡ θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔκαμε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ προεκάλεσε μεγάλας συζητήσεις ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐκ τῶν ὁποίων ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Κύριος εἰς τὴν διδασκαλίαν του ταύτην νὰ καθορίσῃ τὴν σχέσιν ἑαυτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐὰν εἶναι ὁ Χριστός, ἀπαντᾷ καταφατικῶς καὶ ἐλέγχει αὐτοὺς διότι οὔτε εἰς τὸν λόγον του οὔτε εἰς τὰ ἔργα του πιστεύουν. Λέγει τὸν Θεὸν πατέρα του καὶ ὅτι μετὰ τοῦ Πατρὸς εἶναι ἓν, δηλ. ὁμοούσιος, καὶ ὅτι ὁ Πατήρ μένει ἐντὸς αὐτοῦ δηλ. εἶναι ἀχώριστος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς. Ἄρα ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων εὗρίσκετο ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δ' ἐμαρτύρουν οἱ λόγοι του καὶ ἐπεκύρωνον τὰ ἔργα του, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἔργα Θεοῦ.

§ 26. Ὁ ἔσχατος τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ.

Ἰω 1²⁹ ὁ Ἰωάννης, ὁ βαπτιστής.—*ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου*, κατὰ τὴν προφητείαν Ἦσ 53⁷.—*30* *πρωτός μου ἦν*—ἦτο ἄνωγός μου, ἀπόλυτός μου κύριος.

Ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὁ ἐκ Ναζαρέτ ἦτο ὁ Χριστὸς τὸν ὁποῖον προανήγγειλαν οἱ προφῆται τῆς παλαιᾶς Διαθήκης μαρτυρεῖ εἰς τὴν περικοπὴν ταύτην ὁ ἔσχατος καὶ μέγιστος τῶν προφητῶν αὐτῆς, Ἰωάννης ὁ βαπτιστής. Οὗτος ἀνῆκει εἰς τὴν παλ. Διαθήκην διότι ἐγεννήθη πρὸ τοῦ Χριστοῦ, εἶναι δὲ ὁ μέγιστος τῶν προφητῶν διότι ὄχι μόνον προεκήρυξε τὸν Χριστὸν ἀλλὰ καὶ ἔσχε τὴν ὑψίστην τιμὴν νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον.

Εἰς τὴν περικοπὴν ταύτην τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Βαπτιστοῦ περὶ τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τοὺς λόγους τοῦ Ἦσαιου *Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ*... παρουσιάζει τὸν Κύριον εἰς τοὺς παρεστῶτας· ἔπειτα δηλοῖ ὅτι ἡ ἰδική του ἐμφάνις σκοπὸν εἶχε νὰ τοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ παρουσιάσῃ τὸν Χριστὸν εἰς τὸν κόσμον· τρίτον ὅτι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος τὸν ἔστειλε

νά βαπτίζη, ὥρισεν εἰς αὐτὸν ἔνδειξιν ὅτι ἐκεῖνος ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ κατέλθῃ καὶ θὰ μείνῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐκεῖνος εἶναι ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ, δηλ. ὁ Χριστός. Καὶ ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος εἶναι προφήτης τοῦ Θεοῦ, ἀπ' οὗ δέχεται ἀπ' εὐθείας παρ' αὐτοῦ ἐντολάς, μαρτυρεῖ ὅτι εἶδε τὴν ἔνδειξιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ μαρτυρεῖ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

§ 27. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννησις.

α'. **Ἰω 3¹ Φαρισαῖοι**· κόμμα πολιτικὸν καὶ θρησκευτικὸν Ἰουδαϊκόν· τὸ ὄνομα σημαίνει **ἀποκεχωρισμένοι**, ἐκαλοῦντο δὲ οὕτω διότι ἀπέφευγον τὴν στενὴν ἐπαφὴν πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους περιεφρόνουν ὡς ἁμαρτωλοὺς· ἦσαν φανατικοὶ τηρηταὶ τοῦ Νόμου καὶ ἔθνικόφρονες, ἐχθροὶ τῆς ξενοκρατίας· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὅμως ἦσαν ὑποκριταί.—**ἄρχων τῶν Ἰουδαίων**=μέλος τοῦ συνεδρίου, βουλευτής.—**2 νυκτός**, διότι τὸ συνέδριον ἀπ' ἀρχῆς διέκειτο ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Χριστόν.—**σημεῖα**=τὰ θαύματα· ταῦτα διὰ φρόνιμον ἄνθρωπον, οἷος ὁ Νικόδημος, ἦσαν ἐπαρκῆς μαρτυρία τῆς θείας προελεύσεως τοῦ Χριστοῦ.—**3 γεννηθῆ ἄνωθεν**=γεννηθῆ ἐκ νέου, ἢ ἀναγεννηθῆ ἐκ Θεοῦ· ἡ ἔκφρασις ἔχει διπλὴν ἔννοιαν. Ὁ Κύριος τὴν λέγει μὲ τὴν δευτέραν ἔννοιαν, ὁ Νικόδημος τὴν ἐκλαμβάνει μὲ τὴν πρώτην.—**5 ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος**· διὰ τῆς φράσεως ταύτης ὁ Κύριος ἐρμηνεύει τὸ **γεννηθῆ ἄνωθεν**· πρόκειται περὶ τοῦ χριστιανικοῦ βαπτίσματος.—**6 τὸ γεγεννημένον ἐκ τῆς σαρκὸς σὰρξ ἐστὶ**=ὅσοι ἐγεννήθησαν φυσικῶς εἶναι φυσικοὶ ἄνθρωποι, υἱοὶ Ἀδάμ.—**τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι**=ὅσοι ἐγεννήθησαν ἐν τῷ βαπτίσματι ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἶναι πνευματικοί, υἱοὶ Θεοῦ.

β'. **Ρωμ 5¹⁹ διὰ τῆς παρακοῆς τοῦ ἐνὸς ἀνθρώπου**=διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ.—**διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ ἐνὸς**=διὰ τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.—**20 ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα**=διὰ τὴν αὐξηθῆ τὸ βάρος τῆς παραβάσεως, διότι ὁ Νόμος κατέστησε συνειδητὴν τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἐξωγόνησε τὴν συνείδησιν, ὥστε νὰ αισθάνωνται οἱ ἄνθρωποι βαρύτερον τὸν ζυγὸν τοῦ κακοῦ.—**ὑπερπερίσσευσεν**=ἀκόμη περισσότερον ἐπερίσσευσεν.—**ἡ χάρις**=

ἡ δωρεὰ τῆς ἀπολυτρόσεως διὰ τοῦ Χριστοῦ.—²¹ *ἐβασίλευσεν*—ἐκυριάρχησε γενικῶς καὶ ἀπολύτως.—*ἐν τῷ θανάτῳ*—διὰ τοῦ θανάτου.—*διὰ δικαιοσύνης εἰς ζωὴν αἰώνιον*—διὰ τῆς δικαιοσύνης ἄγουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν.—*Ὁ* ² *τῆ ἁμαρτία*—ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, δηλ. ὁ ἐν ἡμῖν ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος ἀπέθανε καὶ ἐτάφη ἐν τῷ βαπτίσματι.—*ἐν αὐτῇ*;—τῇ ἁμαρτίᾳ, δηλ. πῶς εἶναι δυνατὸν πλέον νὰ ζήσωμεν ἐν καταστάσει ἁμαρτίας;—⁴ *ἐν καινότητι ζωῆς*—ἐν καινῇ (τῇ χριστιανικῇ) ζωῇ.—⁵ *εἰ γὰρ σύμφυτοι γεγόναμεν τῷ ὁμοίωματι τοῦ θανάτου αὐτοῦ*,—διότι ἂν δεχθέντες τὸ ὁμοίωμα τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, δηλ. τὸ βάπτισμα, συνετάφημεν μετ' αὐτοῦ,—⁷ *ὁ ἀποθανὼν* δηλ. *τῇ ἁμαρτίᾳ*, ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, κατὰ τὸ ἁμαρτωλὸν αὐτοῦ μέρος,—*δεδικαίωται*—ἐγένετο καὶ διατελεῖ ἀπηλλαγμένος.—¹⁰ *ὁ γὰρ ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀπέθανεν ἐφάπαξ*—ὁ ἀποθανὼν ὡς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, δηλ. ὁ ἀποθανὼν ὡς πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν αὐτοῦ μέρος, μιὰ καὶ καλὴ εἶναι πλέον νεκρὸς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν, ἐξεφορτώθη τὴν ἁμαρτίαν.—¹³ *μηδὲ παριστάνετε*—καὶ μὴ κάμνετε, καὶ μὴ παρέχετε.—*ὄπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ*—ὄργανα ἀδικίας εἰς χεῖρας τῆς ἁμαρτίας ἀντίθ: *ὄπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ*.—¹⁴ *ὑπὸ νόμον*—τὸν Μωσαϊκόν.—*ὑπὸ χάριν*—ὑπὸ τὴν χάριν τῆς διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολυτρόσεως.

Τὸ ἔργον τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι ἡ ἀναγέννησις τοῦ ἀνθρώπου· αὕτη ὑπῆρξε τὸ θέμα σπουδαιότητος συνομιλίας τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν ἐπίσημον καὶ πιστὸν Φαρισαῖον Νικόδημον, τῆς ὁποίας σημεῖα τινα διέσωσεν εἰς ἡμᾶς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον. Ὁ Νικόδημος εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐμφανίζεται πιστεύων εἰς τὴν θεοθεν ἀποστολὴν τοῦ Κυρίου, ἔχων ὑπ' ὄψει τὰ ἔργα του. Ἐπειτα, λόγου γενομένου περὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀκούει παρὰ τοῦ Χριστοῦ ὅτι ἂν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν δὲν δύναται νὰ γίνῃ πολίτης τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ· ἐκπλήττεται ὁ Νικόδημος, διότι ἐξέλαβε τὴν ἄνωθεν γέννησιν ὡς δευτέραν ἀνθρωπίνην γέννησιν, καὶ ὁ Κύριος ἐπεξηγεῖ ὅτι τὸ *ἄνωθεν* σημαίνει ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος· με τοὺς λόγους τούτους μᾶς δίδεται ἡ ἔννοια τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ εἶναι βασιλεία πνευματικῆ· ἄνθρωποι σαρκικοί, οἱοὶ οἱ ἀπόγονοι

τοῦ Ἀδάμ, δὲν δύνανται νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτήν· πρέπει νὰ γίνωνται πνευματικοὶ διὰ νέας γεννήσεως ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, δηλ. δεχόμενοι τὸ ἅγιον χριστιανικὸν βάπτισμα· ἄρα ἄνευ βαπτίσεως δὲν δύνανται τις νὰ γίνῃ μέλος τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Τὴν θεμελιώδη ταύτην διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου περὶ ἀναγεννήσεως ἀναπτύσσει ἐκτενέστερον ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὸ δεύτερον ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς τμήμα τῆς παραγράφου ταύτης, συνδυάζων καὶ τὸν ἀπολυτρωτικὸν θάνατον τοῦ Κυρίου. Διὰ τῆς παραβάσεως τοῦ Ἀδάμ ἀπέβησαν ἁμαρτωλοὶ οἱ ἄνθρωποι· διὰ τῆς ὑπακοῆς τοῦ Χριστοῦ καλοῦνται πάντες εἰς δικαίωσιν. Διὰ τοῦ Ἀδάμ ἐβασίλευσεν ἡ ἁμαρτία καὶ κατέστησε θνητὸν τὸ ἀνθρώπινον γένος· διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ συνεθανάτωθη ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ παλαιὸς ἁμαρτωλὸς ἄνθρωπος καὶ κατελύθη τὸ ἀπόλυτον κράτος τῆς ἁμαρτίας. Τὸ βάπτισμα εἶναι ὁμοίωμα τῆς ταφῆς καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ· ἄρα ὁ βαπτισθεὶς ἐτάφη κατὰ τὸ παλαιὸν ἁμαρτωλὸν αὐτοῦ μέρος, τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ, καὶ ἠγέρθη ἐκ τοῦ τάφου μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἐλευθερὸς ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἁμαρτίας. Ὅθεν δυνάμεθα πλέον καὶ ὀφείλομεν νὰ ζῶμεν ἐν Χριστῷ ἀναμάρτητοι, ἀρνούμενοι νὰ θεθῶμεν πλέον εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἁμαρτίας, τοῦναντίον δὲ γινόμενοι στρατιῶται τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δικαιοσύνης εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Θεοῦ.

§ 28. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Ἰω 14 ¹⁶ *ἔρωτήσω* = θὰ παρακαλέσω.—*παράκλητον* = παρὰ τοῦ Θεοῦ κεκλημένον προστάτην, βοηθὸν καὶ ὀδηγόν. Ἡ λέξις δηλοῖ τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοῦ ὁποίου τὰς ιδιότητας παρέχει καὶ τὸ Σύμβολον εἰς τὸ γ' μέρος του, καὶ ὁ ὠραῖος ἐκκλησιαστικὸς ὕμνος «Βασιλεῦ οὐράνιε, Παράκλητε, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας κτλ.—¹⁷ *οὐ θεωρεῖ*—δὲν βλέπει.—¹⁸ *ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς*, ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ στχ. 26: *τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ πέμπει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου*.—²⁰ *ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ*, δηλ. ὅταν ἔλθω πρὸς ὑμᾶς ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ.

Ὁ Κύριος μετὰ τὸν μυστικὸν δεῖπνον δίδων εἰς τοὺς μαθη-

τάς του τὰς τελευταίας πρὸ τῆς σταυρώσεώς του ὁδηγίας, ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς αὐτοὺς σαφέστερον περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐκ τῶν λόγων του τούτων μανθάνομεν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τοῦ Πατρὸς· ὅτι εἶναι ἄλλος παράκλητος ὡς ὁ Χριστός, τοῦ ὁποίου ἡ διηνεκῆς παρουσία πλησίον τῶν Ἀποστόλων εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ· ὅτι θὰ διδάξῃ αὐτοὺς καὶ θὰ ἐνθυμίσῃ αὐτοὺς πάντα ὅσα ὁ Χριστὸς εἶπεν εἰς αὐτούς· ὅτι θὰ σταλῇ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ· ὅτι ὁ Χριστὸς θὰ ἀποστείλῃ αὐτὸ εἰς τοὺς μαθητάς· ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται· ὅτι θὰ εἶναι παρ' αὐτοῖς μάρτυς τοῦ Χριστοῦ.

Ἐκ τούτων καταφαίνεται ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἕτερον πρόσωπον τῆς θεότητος διάφορον τοῦ Υἱοῦ, ὁμοούσιον μὲ τὸν Υἱόν, ὅτι ἐκπορεύεται ἔκ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ἐξαποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἢ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, ὅτι θὰ μένη πλέον αἰωνίως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν Χριστιανῶν· ἀφ' οὗ δὲ ἔχει πάσας τὰς ιδιότητας τοῦ Υἱοῦ, ὁ δὲ Υἱὸς εἶναι ὁμοούσιος καὶ ἀδιάσπαστος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ἔπεται ὅτι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὁμοούσιον καὶ ἀδιάσπαστον πρόσωπον τῆς θεότητος.

§ 29. Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν.

α'. Ἰω 5²⁸ αὐτοῦ—τοῦ Χριστοῦ.—²⁹ ἐκπορεύονται εἰς ἀνάστασιν ζωῆς—θὰ ἀναστῶσιν εἰς (αἰώνιον) ζωὴν.—εἰς ἀνάστασιν κρίσεως—θὰ ἀναστῶσι πρὸς τιμωρίαν.

β'. Κορ Α' 15³⁶ οὐ ζωοποιεῖται—δὲν ἀναλαμβάνει ζωὴν.—³⁷ εἰ τύχοι = παραδείγματος χάριν.—⁴⁰ δόξα = λαμπρότης.—⁴³ σπείρεται (εἰκονικῶς)—θάπτεται.—ἐν φθορᾷ—ἐν καταστάσει φθοροῦ ὄντος, φθαρτόν.—ἐν ἀφθαρσίᾳ—ἀφθαρτόν.—ἐν αὐμῖα—ἄτιμον, εὐτελές.—ἐν δόξῃ—ἔνδοξον.—ἐν ἀσθενείᾳ—ἀσθενές.—ἐν δυνάμει—δυνατόν.—⁴⁴ ψυχικόν = φορεὺς ψυχῆς, ἤτοι κατωτέρας γήινης ζωῆς, ἐχούσης τέλος.—πνευματικόν = φορεὺς πνεύματος, ἀνωτέρας ἀθανάτου πνευματικῆς ζωῆς.—⁵² ἐν ἀτόμῳ, ἐνν. χρόνου, = ἐν μιᾷ στιγμῇ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ.—⁵⁸ οὐκ ἔστι κενός—δὲν πηγαίνει χαμένος.

Ἡ πίστις εἰς τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν πρὸς κρίσιν εἶναι παγκόσμιος, προφανῶς ἐκ παρ᾽

δόσεως τῶν πρωτοπλάστων ἀνθρώπων. Ὁ Κύριος πολλάκις ἐπεκύρωσε τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὑπέδειξεν ὅτι αὐτὸς θὰ εἶναι ὁ κριτὴς τῶν ἀνθρώπων, καὶ περιέγραψε τὴν δευτέραν ἐν δόξῃ παρουσίαν του καὶ κρίσιν τῆς ἀνθρωπότητος.

Ὅταν ἐμφανισθῇ θὰ καλέσῃ τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν τάφων, καὶ θὰ ἐξέλθωσιν οἱ μὲν μετ' ἀρετῆς ζήσαντες ἵνα ἀπολαύσωσι πλησίον του τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἐν ἁμαρτίᾳ ἵνα τύχωσιν τῆς ἀρομοζούσης τιμωρίας.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, ὡς εἶναι εὐλογον, πιστεύοντες εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐπεθύμουν νὰ εἶχον λεπτομερεστέρας πληροφορίας πῶς θὰ γίνῃ ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν, περὶ τῆς ὁποίας ὁ Κύριος εἶχεν εἶπει ὅτι οἱ ἄνθρωποι *ἐν τῇ ἀναστάσει ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐρανῷ εἰσιν*. Ὅθεν ὁ ἀπόστ. Παῦλος ἐξ ἀποκαλύψεως Θεοῦ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους Α' ἐπιστολῇ δίδει ἀπάντησιν εἰς τὴν εὐλογον ταύτην ἀπορίαν τῶν πιστῶν. Τὸ σῶμα μὲ τὸ ὅποιον θὰ ἐγερθῶμεν ἐκ τῶν τάφων δὲν θὰ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ φθαρτὸν σῶμα τὸ ὅποιον φέρομεν τώρα, ἀλλ' ἀφθαρτον, λαμπρόν, ἰσχυρόν, πνευματικόν· τὸ παρὸν μας σῶμα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν Ἄδάμ· τὸ σῶμα τῆς ἀναστάσεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὸν ἀναστάντα Χριστόν. Διότι δὲν δύναται σὰρξ καὶ αἷμα πρόσκαιρα καὶ φθαρτὰ νὰ κληρονομήσουσιν τὴν αἰώνιαν καὶ ἀφθαρτον βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἄρα πρέπει τὸ φθαρτὸν καὶ θνητὸν τοῦτο σῶμα νὰ ἐνδυθῇ ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν.

§ 30. Ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει.

Ἀπκ Ι 9 *συγκοινωνός* = συμμέτοχος. — *θλίψις* = διωγμός. — *βασιλεία* (ἐνν. τοῦ Θεοῦ) = ἡ πίστις. — *ὑπομονή* = καρτερία ἐν ταῖς δοκιμασίαις. — *ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ* = διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἰ. Χ. — *ἐγενόμην* = εὐρέθην, μετέβην. — *διὰ τὸν λόγον* = ἕνεκα τοῦ λόγου... ¹⁰ *ἐγενόμην ἐν πνεύματι* = ἐξέστην τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, ἀπερροφήθην πρὸς τὸν πνευματικὸν κόσμον. — ¹³ *ὅμοιον νιῷ ἀνθρώπου* = ὅμοιον μὲ τὸν Χριστόν. — *ποδήρη*, ἐνν. χιτῶνα. — ¹⁵ *χαλκολιβάνῳ* = μὲ χαλκὸν κίτρινον, ὀρείχαλκον. — ¹¹ *ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος καὶ ὁ ζῶν* = ἡ ἀρχή, τὸ τέλος καὶ ὁ παρὼν = ὁ αἰώνιος.

Εἶπομεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις εἶναι βι-

βλίον πλήρες συμβόλων, ἕνεκα τῶν ὁποίων καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς σχεδὸν συγχρόνους ὑπῆρξε δύσκολος ἢ κατανόησίς της.

Εἰς τὴν ἐνώπιον ἡμῶν περικοπὴν ὁ συγγραφεὺς ἔξιστορεῖ πῶς εἶδε τὸν Χριστὸν καὶ πῶς ἔλαβε παρ' αὐτοῦ τὴν ἐντολὴν νὰ γράψῃ τὴν Ἐποκάλυψιν.

Ὁ Ἰωάννης εὐρεθεὶς ἐν Ἐφέσῳ—ἴσως ἔξοριστος ὡς ἀναφέρει ἀρχαία παράδοσις—διότι ἐκήρυττε τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἔμαρτύρει τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ, εἶδεν ἐν προφητικῇ ἔκστασει ἐν Κυριακῇ ἡμέρᾳ τὸν Κύριον μὲ ὄλην τὴν ἐπουράνιον δόξαν του. Ἐν μέσῳ ἑπτὰ χρυσοῦν λυχνιῶν, αἱ ὁποῖαι εἰκονίζουσι τὰς ἑπτὰ μικρασιατικὰς ἐκκλησίας πρὸς τὰς ὁποίας στέλλεται ἡ Ἐποκάλυψις, βλέπει τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου μὲ λευκὴν ὡς ἡ χιτῶν κόμην, μὲ τὸ πρόσωπον λαμπρὸν ὡς ὁ ἥλιος, μὲ ἀστράπτοντας ὡς φλόγας πυρὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνδεδυμένον χιτῶνα ποδῆρη μὲ ζώην χρυσοῦν· οἱ πόδες του ὡς ὀρείχαλκος πεπτωκτωμένος, ἡ φωνὴ του ὡς φωνὴ τρικυμιώδους θαλάσσης, καὶ ἐκ τοῦ στόματός του ὁ λόγος του ὡς ῥομφαία δίστομος ὀξεῖα· καὶ εἰς τὴν χεῖρά του κρατεῖ ἑπτὰ ἀστέρας, τοὺς προεστῶτας τῶν ἑπτὰ ἐκκλησιῶν.

Ἡ τοιαύτη ἐν παντοδυναμίᾳ ἐμφάνισις τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸν μαθητὴν του σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτόν, καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὰς ἑπτὰ ἐκκλησίας, θάρρος πρὸς ἀντοχὴν εἰς τὸν διωγμὸν, καὶ νὰ βεβαιώσῃ ὅτι εὐρίσκειται ὁ ἴδιος ἐν μέσῳ τῶν ἐκκλησιῶν προστατεύων αὐτὰς ὡς καὶ τοὺς προεστῶτάς των ἰδιαιτέρως, τοὺς ὁποίους κρατεῖ εἰς τὴν χεῖρά του, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς δύναται νὰ τοὺς ἀρπάσῃ (Ἰω 10²⁸. Ἰδὲ § 25).

§ 31. Ἡ πρώτη διοικητικὴ πράξις τῆς ἐκκλησίας.

Πρὸς 1 ¹⁶ ἔδει—ἔπρεπε (κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ).— *πληρωθῆναι*—νὰ ἐκτελεσθῆ. — *διὰ στόματος Δαυεὶδ*· οἱ προφῆται ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς ἀπόστ. Πέτρος ἐν Πέ Β' 1²¹.—¹⁷ *διακονία*—ἡ ἀποστολικὴ ὑπηρεσία.—²⁰ *γεννηθῆτω ἔρημος*—ἐρημωθῆτω (Ψλμ. 68²⁵).— *τὴν ἐπισκοπὴν*—τὸ ἀξίωμα.—²¹ *συνελθόντων*—τῶν συγγενομένων, τῶν συμμαθητευσάντων μὲ ἡμᾶς.— *ἐν παντὶ χρόνῳ* κτλ. προσ-

διορίζει τὸ συνελθόντων.—*ἀρχάμενος*=ἀρχίσας (δηλ. ὁ Κύριος, νὰ εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται μεθ' ἡμῶν). Ἡ σύνταξις εἶναι ἀνώμαλος. Κανονικῶς θὰ εἶχεν ὧδε: Δεῖ οὖν ἓνα τούτων τῶν ἀνδρῶν τῶν συνελθόντων ἡμῖν ἐν παντὶ χρόνῳ, ἐν ᾧ εἰσῆλθε καὶ ἐξῆλθεν ἐφ' ἡμᾶς ὁ Κύριος Ἰησοῦς, ἀρχάμενος ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννου ἕως τῆς ἡμέρας ἧς ἀνελήφθη ἀφ' ἡμῶν, μάρτυρα τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ γενέσθαι.—²³ *ἔστησαν*=παρουσίασαν.—²⁵ *τὸν κλῆρον*=τὴν μερίδα, τὸ ἀξίωμα.—*παρέβη*=ἐξεστράτισεν.—*πορευθῆναι εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον*=διὰ νὰ υπάγῃ εἰς τὸν τόπον ποῦ τοῦ ἤρμοζε.—²⁶ *ἔδωκαν κλήρους*=ἔρριψαν κλῆρον.—*συγκατεψηφίσθη*=συγκατηριθμήθη.

Μετὰ τὴν ἀνάληψιν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ ὀλίγοι περὶ αὐτοὺς πιστοὶ ἀνέμενον τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν υπόσχεσιν τοῦ Κυρίου. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἀπόστ. Πέτρος ἐν συνελεύσει τῶν ἀδελφῶν λαμβάνει τὴν πρωτοβουλίαν τῆς πληρώσεως τῆς θέσεως τοῦ δωδεκάτου ἀποστόλου, ἡ ὁποία ἐκενώθη διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰούδα. Διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἐθεσπίθη ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας ἐφεξῆς. Οἱ Ἀπόστολοι ἀποτελοῦντες τὸ σῶμα τῶν προεστώτων δὲν οἰκιοποιοῦνται ἐξουσίαν κυριάρχου, ἡ ὁποία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Χριστόν, ἀλλὰ θέτουσιν ἀπλῶς τὸ ζήτημα ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία μόνη ἔχει τὴν κυριαρχικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν τοῦ ἐν μέσῳ αὐτῆς ἀοράτως παρισταμένου Χριστοῦ καὶ τοῦ ἁγίου του Πνεύματος. Οὕτως ἔχομεν ἐνταῦθα τὴν πρώτην ἐφαρμογὴν τῆς ἀρχῆς τῆς ἠθικῆς ἰσότητος ἐν τῷ ὀνόματι καὶ ὑπὸ τὴν ἀόρατον ἀρχηγίαν τοῦ Κυρίου. Μέχρι σήμερον ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία διατηρεῖ τὸ δημοκρατικὸν τοῦτο πνεῦμα ἐν τῇ διοικήσει της, εἰς οὐδὲν ἄτομον ἀναγνωρίζουσα ἀπόλυτον ἐξουσίαν, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς προεστώτας αὐτῆς, ὡς ἀντιπροσώπους τοῦ ποιμνίου τῶν συγκεντρουμένων εἰς σύνοδον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ καὶ ὑπὸ τὴν ἑδηγίαν τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

§ 32. Τὸ πρῶτον ἀποστολικὸν κήρυγμα.

Πρξ 2 ἔν τῷ συμπληροῦσθαι=καθ' ἣν ὥραν ἐγίνετο πλήρης.—ἡ *Πεντηκοστὴ* ἦτο ἑορτὴ τελουμένη τὴν πεντηκο-

στην ἡμέραν ἀπὸ τοῦ Πάσχα, ἐπέτειος τῆς συγκροτήσεως τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων εἰς ὠργανωμένην θεοκρατίαν διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Σινά. Ἐπειδὴ τὴν ἡμέραν αὐτὴν ἐπεφοίτησε τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἡμεῖς ἐορτάζομεν κατ' αὐτὴν τὸ γεγονός τοῦτο.— *ὁμοθυμαδὸν* = ὁμοθύμως, ὁμοψύχως.— *ἡ πνοή* = φύσημα (ἄνεμος), ἄνεμος.— *οὗ* = ὄπου.— *ἠ ἐκάθισε*· μετεβλήθη τὸ ρ. εἰς ἐνικὸν διότι θέλει νὰ σημάνῃ ὅτι *ἠ ἐκάστη γλῶσσα* ἐκάθισε.— *ἠ ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι* = καθίστα αὐτοὺς ἱκανοὺς νὰ λαλῶσι.— *ἠ ἐθνους* = χώρος.— *ἠ συνεχύθη* = συνεταράχθη.— *ἠ Γαλιλαῖοι* διεκρίνοντο πιθανῶς ἐκ τῆς ἐνδυμασίας, ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῆς λαλιᾶς.— *ἠ Ἐλαμίται* = ἐκ τοῦ Ἐλάμ, τῆς βδ. Περσίας.— *ἠ προσήλυτοι* = οἱ ἐκ τῶν ἐθνῶν προσελθόντες εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν.— *ἠ διηπόρουν* = ἐξέφροζον τὴν ἀπορίαν των.— *ἠ γλεύκους μεμεσιωμένοι* = μεθυσμένοι.— *ἠ ἐπῆρε* = ὕψωσε.— *ἠ κατοικοῦντες*· ἐννοεῖ τοὺς προσηλύτους καὶ τοὺς τυχὸν παρόντας ἐθνικούς· ἀποφεύγει νὰ τοὺς ὀνομάσῃ διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ εἰς τὴν φυλετικὴν φιλοτιμίαν τῶν Ἰουδαίων.— *ἠ ὑμῖν γνωσὶδὸν ἔστω* = γνῶτε.— *ἠ ἐνωτίσασθε* = βάλετε εἰς τὰ ὦτά σας, ἀκούσατε μετὰ προσοχῆς.— *ἠ μεθύουσιν* = εἶναι μεθυσμένοι.— *ἠ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας* = 9 π. μ.— *ἠ ἔσται ἐκχεῶ* = ἐξάπαντος θὰ ἐκχύσω· τὸ *ἔσται* βοθηεῖ, ἐνισχύει τὸ *ἐκχεῶ*. Ὁμοίως κατωτέρω στχ. 21: *ἔσται σωθήσεται* = ἐξάπαντος θὰ σωθῆ.— Ἡ προφητεία ἐκ τοῦ Ἰωήλ 2²⁸ 3².— *ἠ σάρκα* = ἀσήμαντον ἄνθρωπον· *ἠ προφητεύσουσιν* = θὰ γίνουιν προφηταί. Ὑπάρχει ἀντίθεσις ἐννοίας μετὰ τοῦ *ἠ σάρκα* καὶ *ἠ προφητεύσουσι*: τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ θὰ ἀνυψώσῃ τοὺς ἀσημοτάτους εἰς προφήτας.— *ἠ ὁράσεις, ἐνύπνια*, ἐνν. προφητικά· ἀναπτύσσουσι τὸ *ἠ προφητεύσουσι*.— *ἠ δούλους μου καὶ δούλας μου* = πιστοὺς μου ἄνδρας καὶ γυναῖκας.— *ἠ τέρατα* = ὑπερφυσικά φαινόμενα.— *ἠ σημεῖα* = θαυμαστάς ἐνδείξεις.— *ἠ αἶμα* = πολέμου· *ἠ πῦρ* = πυροπολήσεις ἢ ἐκρήξεις ἡφαιστειῶν.— *ἠ ἀτμίδα* = στήλην.— Οἱ στχ. 19-20 κατὰ σχῆμα χιαστόν.— *ἠ ὅς ἂν ἐπικαλέσῃται* = ὅστις θὰ φέρῃ ἐπώνυμον.— *ἠ δυνάμεσι καὶ τέρασι καὶ σημείοις* = διὰ τῶν θαυμάτων. Τὰ θαύματα λέγονται ἐν τῇ Κ. Δ: *ἠ δυνάμεις* μὲν ὡς ἀποτελέσματα τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ, *ἠ τέρατα* δὲ ὡς ἀνώτερα τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν νόμων, *ἠ σημεῖα* δὲ ὡς ἐνδείξεις τῆς θεότητος τοῦ ποιήσαντος Χριστοῦ.— *ἠ καθὼς καὶ*

αὐτοὶ οἶδατε, ὡς αὐτόπται.—²³ *τῇ ὠρισμένῃ βουλήν καὶ προ-
γνώσει τοῦ Θεοῦ*—(ὄχι ἐξ ἰδικῆς σας δυνάμεως ἀλλὰ) θέλοντος
καὶ γινώσκοντος τοῦ Θεοῦ.—*ἐκδοτον*—ἐκδοθέντα, παραδοθέντα
(εἰς ὑμᾶς ὑπὸ τοῦ Ἰουδα).—*ἀνόμων* ἔνν. ἀνθρώπων, δηλ. τῶν
ἐκτὸς τοῦ νόμου, μὴ Ἰσραηλιτῶν, Ρωμαίων στρατιωτῶν.—*προ-
σπήξαντες*—καρφώσαντες ἐπὶ τοῦ σταυροῦ.—*ἀνείλετε*—ἐφο-
νεύσατε· αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἠθικοὶ αὐτουργοὶ τῆς σταυρώσεως.—
²⁴ *λύσας τὰς ὠδῖνας*—καταργήσας τοὺς πόνους.—²⁵ *εἰς αὐτὸν*
(ἔνν. προφητεύον)—προφητικῶς περὶ αὐτοῦ (Ψαλμ. 15⁸⁻¹¹).—
²⁶ *ἠγαλλιάσατο*—ὠμίλησε μετ' ἀγαλλιάσεως.—*κατασκηνώσει*—
θὰ κατέλθῃ εἰς τὴν φυσικὴν τῆς σκηνῆς, θὰ ταφῆ.—*ἐπ' ἐλ-
πίδι*—μὲ ἐλπίδα, ἔνν. ἀναστάσεως.—²⁷ *ἰδεῖν διαφθορὰν*—να
διαφθαρῆ, να σαπίσῃ.—²⁸ *ὁδοὺς ζωῆς*—τὰς ὁδοὺς τὰς ἀγούσας
εἰς τὴν ζωὴν, τὴν ὁδὸν τῆς ἀναστάσεως.— *πληρώσεις με* . . .
—θὰ με γεμίσης ἀγαλλίασιν ὅταν ἐπανέλθω πλησίον σου (ἀνά-
ληψις).—²⁹ *ἔξόν*, ἔνν. ἔστι—ἔξεστι, δυνάμεθα.—³⁰ *ὄρκω ὠμοσεν*
αὐτῷ ὁ Θεὸς κτλ. ἐκ τῶν Ψλμ 88^{3 4} 131¹¹.—³¹ *ὑψωθεῖς*—ἀνα-
ληφθεῖς.—³² *ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν*
ποδῶν σου—ἕως ὅτου καταστήσω τοὺς ἐχθρούς σου ὑπηκόους
σου, πιστοὺς εἰς σέ. (ἐκ τοῦ Ψλμ. 109¹).—³³ *Ἀσφαλῶς οὖν...*
ὁ ἐπίλογος ὡς συμπέρασμα τῆς ὁμιλίας.—³⁴ *κατενύγησαν*—συνε-
κινήθησαν (ἐκεντήθησαν ἐν τῇ ψυχῇ των ὑπὸ λύπης).—³⁵ *μετα-
νοήσατε*—ἀλλάξατε φρόνημα.—³⁶ *ἡ ἐπαγγελία*—ἡ ὑπόσχεσις τοῦ
Χριστοῦ περὶ ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.—*τοῖς εἰς μακρὰν*
ἔνν. τοπικῶς τε καὶ ἠθικῶς, τοῖς ἐθνικοῖς· δὲν ἀναφέρει τούτους
ρητικῶς δι' ὄν λόγον καὶ ἀνωτέρω (στχ. 14: *κατοικοῦντες*).—³⁷ *διε-
μαρτύρετο*—ζωηρῶς προέτρεπε.—*σκολιάς* διεστραμμένης· ἔννοεῖ
τοὺς κακοὺς ἡγέτας αὐτῶν.—³⁸ *ψυχαί*—ἄνθρωποι (τιμητικῶς).

Ἡ μακρὰ μὲν ἀλλὰ σπουδαιοτάτη αὕτη περιχοπὴ ἀποτε-
λεῖται ἐκ τριῶν μερῶν· εἰς τὸ πρῶτον (2^{1 13}) περιγράφεται
ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων
ἀποτέλεσμα, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ πλήθους ἐξ αὐτῆς ἐντύπωσις· εἰς τὸ
δεύτερον (2^{14 36}) συνοψίζεται τὸ κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Πέ-
τρου πρὸς τὸ συγκεντρωθὲν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ
ἁγ. Πνεύματος πλήθος· καὶ εἰς τὸ τρίτον (2^{37 41}) ἀναφέρονται
τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πρώτου τούτου ἀποστολικοῦ κηρύγματος,

δηλ. ἡ προσθήκη τριῶν χιλιάδων νέων πιστῶν εἰς Χριστόν. Ὁ συγγραφεὺς ὑπῆρξεν αὐτόπτης τῶν γεγονότων τούτων, διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἡ περιγραφή του εἶναι ὠραία, καὶ ἡ σύνοψις τῆς ὁμιλίας τοῦ ἁπ. Πέτρου ἀκριβής.

Εἰς τὴν ὁμιλίαν του ὁ ἁπόστ. Πέτρος ἐμφανίζεται ἀριστοτέχνης κήρυξ τοῦ εὐαγγελίου πρὸς Ἰουδαίους. Λαμβάνει ἀφορμὴν ἐκ τοῦ χλευασμοῦ τινων ὅτι οἱ Ἄποστολοι ἦσαν μεθυσμένοι, καὶ ἐκφωνεῖ λόγον ἀποτελούμενον ἐκ 3 μερῶν· εἰς τὸ πρῶτον μέρος (14 - 21) ἐξηγεῖ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ μέθης ἀλλὰ περὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν προεφήτευσεν ὁ προφήτης Ἰωήλ. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος (22 - 32) ἐξηγεῖ ὅτι ἡμεῖς οἱ δεχθέντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἴμεθα οἱ μάρτυρες τοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον παρ' ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἐκ Θεοῦ ἀποστολῆς του σεῖς ἐσταυρώσατε, ὁ δὲ Θεὸς ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν, ὅπως προεφήτευσεν ὁ Δαυεὶδ. Εἰς τὸ τρίτον μέρος (33 - 35) ἐξηγεῖ πῶς ὁ Χριστὸς ἀναληφθεὶς καὶ καθίσας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, ὅπως πάλιν ὁ προφ. Δαυεὶδ προεῖπε, καὶ λαβὼν τὸ ἅγιον Πνεῦμα παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐξέχεεν αὐτὸ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους.

Συμπέρασμα: Ὅφείλει νὰ ἐννοήσῃ πᾶς ὁ λαὸς τοῦ Ἰσραὴλ ὅτι τὸν Ἰησοῦν, τὸν ὁποῖον οὗτοι ἐσταύρωσαν, ὁ Θεὸς ἀπέδειξε διὰ τῶν γεγονότων τούτων ὅτι εἶναι ὁ θεάνθρωπος Χριστός.

Διὰ τοὺς Ἰουδαίους ἡ ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις εἶναι ἡ ἀπὸ τῶν προφητῶν· καὶ ὁ ἀπόστολος Πέτρος ἐπισφραγίζει καὶ τὰ τρία μέρη τῆς ὁμιλίας του διὰ προφητειῶν.

Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι ὁ στχ. 33, ὅπου ὁ ἀπόστ. Πέτρος ρητῶς διδάσκει ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα λαμβάνει παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ πέμπει εἰς τὸν κόσμον ὁ Χριστός.

Ἐπίσης αξιοσημεῖωτος εἶναι εἰς τὸ τρίτον μέρος τῆς περιοπῆς ὁ στχ. 38, ὅπου καθορίζεται ὅτι πρὸς σωτηρίαν ἀπαιτεῖται 1) μετάνοια, 2) βάπτισις, 3) δωρεὰ τοῦ ἁγ. Πνεύματος (=χρῆσμα).

§ 33. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις.

Πρὸς 17 ¹⁶ ἐκδεχομένου=ἐνῶ ἀνέμενον.—αὐτοὺς=τὸν Τιμόθεον καὶ τὸν Σίλαν (ἐκ Βερροίας).—παρωξύνετο=διηγείρετο, συνεκλονίζετο.—θεωροῦντι=ἐπειδὴ ἔβλεπε.—¹⁷ διελέγετο=

συνωμίλει.—**σεβόμενοι**—οἱ προσήλυτοι.—¹⁸ **Ἐπικούρειοι**—οἱ ὄπαδοι τοῦ Ἀθηναίου φιλοσόφου Ἐπικούρου (341-270 π. Χ.), οἱ ὅποιοι, ὑλισταὶ ὄντες, ἐδογματίζον ὅτι σκοπὸς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου εἶναι τὸ ἡδέως ζῆν, ὡς ἀντιλαμβάνεται αὐτὸ ἕκαστος, χωρὶς νὰ δεσμεύεται ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν Ἐπίκουρον δὲν ἀναμειγνύεται εἰς τὰ τοῦ ἀνθρώπου, οὔτε ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸ θετὸν δίκαιον τῶν ἀνθρώπων, τὸ ὁποῖον εἶναι πάντοτε συμβατικὸν καὶ μετακλητόν. Αἰωνίας ἠθικὰς ἀρχὰς δὲν παρεδέχοντο, οὔτε ζωὴν καὶ ἀνταπόδοσιν μετὰ τὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν τέρμα τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου.—**Στωϊκοὶ**—οἱ ὄπαδοι τοῦ φιλοσόφου Ζήνωνος τοῦ Κιτιέως (340-250 π. Χ.), ὀνομασθέντες οὕτω ἐκ τῆς Ποικίλης Στοᾶς τῶν Ἀθηναίων, τὴν ὁποίαν ὁ Ζήνων ἐχρησιμοποίει ὡς τόπον ἀναπτύξεως τῆς φιλοσοφίας του. Ἀντιθέτως πρὸς τοὺς Ἐπικουρείους οἱ Στωϊκοὶ ἐθεώρουν τὸν Θεὸν ἀναποσπᾶστος διάχυτον ἐν τῷ κόσμῳ καὶ συγκρατοῦντα καὶ ρυθμίζοντα τὰ πάντα, ἦσαν δηλαδὴ πανθεῖσταί. Κανόνα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου ἔθετον τὸ **ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν**, δηλ. νὰ ζῶμεν ὡς ὑπαγορεύει ἡ φρόνησις, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ γινόμενοι ἀπαθεῖς καὶ εἰς τὰς χαρὰς καὶ εἰς τὰς λύπας, καὶ τὰς ἰδικὰς μας καὶ τῶν ἄλλων. Παρεδέχοντο ἰσότητα καὶ ἀδελφότητα τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ ἴσου διὰ πάντας ἡδιαφόρουν. Ἡ ἀποδοχὴ Θεοῦ κυβερνήτου τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ ἰδέα περὶ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων ἀνύψωσε τοὺς Στωϊκοὺς εἰς ἀνώτερον ἐπίπεδον τῶν Ἐπικουρείων· ἀλλ' ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν οἱ Ἐπικούρειοι ἦσαν ἀναμφιβόλως πολὺ περισσότεροι. Ἐπὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἀμφότεραι αἱ φιλοσοφίαι ἦσαν ἐν παρακμῇ· οἱ μὲν Ἐπικούρειοι ἦσαν χυδαῖοι ἡδονισταί, οἱ δὲ Στωϊκοί, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, ὑποκριταὶ ὡς οἱ Φαρισαῖοι, μὲ τοὺς ὁποίους εἶχον καὶ πνευματικὴν συγγένειαν.— **συνέβαλλον**—συνεζήτην.— **Ξένων δαιμονίων**—παραδόξων θεοτήτων.—¹⁹ **ἐπὶ τὸν Ἄρειον πάγον**—ἐπάνω εἰς τὸν Ἄρ. π. καὶ ἐνώπιον τοῦ οἰκείου δικαστηρίου.— Ὁ στχ. 21 χαρακτηρίζει λαμπρῶς τοὺς τότε Ἀθηναίους.—²⁰ **ὡς δεισιδαιμονεστέρους** = ὅσον ἐνδέχεται εὐσεβεῖς. —²¹ **ἀναθεωρῶν**—περιεργαζόμενος.— **ἐπεγέγραπτο**—ὑπῆρχεν ἐπιγραφῆ.— **Ἄγνωστω Θεῷ**—τῷ ἀκαταλήπτῳ, τῷ μὴ δυναμένῳ γνωσθῆναι Θεῷ.— Ὁ βωμὸς ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, τοῦ

ὁποίου ιδέαν εἶχον σχηματίσει οἱ ἀρχαῖοι ἐκ τῆς διδασκαλίας τῶν παλαιότερων φιλοσόφων Σωκράτους, Πλάτωνος κλπ. ἰδίᾳ δὲ τῶν Ἐπικουρείων καὶ τῶν Στωικῶν.—²⁴ *οὐκ ἐν χειροποιήτοις νοοῖς...* ἡ φράσις αὕτη, τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος λέγει ἔχων ἐνώπιόν του τὸ θαῦμα τῆς Ἀκροπόλεως, ὡς καὶ αἱ προηγούμεναι ὡς *δεισιδαιμονεστέρους, ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν* κτλ. μαρτυροῦν ὅτι ὁ ἀπόστ. Παῦλος δὲν ἔμεινεν ἀσυγκίνητος πρὸ τοῦ κάλλους καὶ τοῦ μεγαλείου τῶν θρησκευτικῶν ἰδρυμάτων τῶν Ἀθηνῶν· τοῦτο ἄλλως τε μαρτυρεῖ τὸ *παρωξύνετο τὸ πνεῦμα αὐτοῦ*, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἠγανάκτει διότι ἡ τόση εὐδέβεια τῶν Ἀθηναίων κατηυθύνετο πρὸς ψευδεῖς θεούς.—²⁵ *οὐδὲ ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων θεραπεύεται...* ἐννοεῖ τὰς περιφήμους Ἀθηναϊκὰς πομπὰς τῆς λατρείας, τῶν ὁποίων ἴσως εἶδέ τις.— *πνοήν* = πνεῦμα (εἰς τοὺς ἀνθρώπους).—²⁶ *ἐξ ἑνὸς αἵματος* = ἀδελφούς.— *πρόσωπον τῆς γῆς* = ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς.— *προστεταγμένους καιροὺς* δηλ. τῆς συγκροτήσεως τῶν πατριῶν τῶν ἀνθρώπων εἰς ἔθνη.— *τὰς ὁροθεσίας τῆς κατοικίας αὐτῶν* = τὰς πατρίδας των.—²⁷ *ζητεῖν τὸν Κύριον* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *ἐποίησε* = ἔκαμεν αὐτοὺς (ἐνέβαλεν εἰς τὰς ψυχὰς των τὸν πόθον) νὰ ζητοῦν τὸν Κύριον, οἶονεὶ ψηλαφῶντες (ἐν τῷ σκότει τῆς ἀγνοίας) ἴσως τὸν εὔρου.—²⁸ *ἐν αὐτῷ* = διὰ τῆς δυνάμεώς του καὶ τοῦ θελήματός του.— *Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμὲν* εἶναι στίχος ἐκ τῆς ἀρχῆς ποιήματος ἐπιγραφομένου *Φαινόμενα* τοῦ πιθανῶς Ταρσέως ποιητοῦ Ἀράτου.—²⁹ *χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου* = μὲ γλυπτὸν ἔργον σχεδιασθὲν καὶ ἐργασθὲν ὑπὸ ἀνθρώπου.—³¹ *πίστιν παρασχῶν* = βεβαιώσας.—³² *ἐχλεύαζον* οἱ Ἐπικούρειοι, οἵτινες δὲν παρεδέχοντο οὔτε μετὰ θάνατον ζωὴν οὔτε ἀνταπόδοσιν.— *οἱ δὲ εἶπον*, οἱ Στωικοί, ὡς σοβαρότεροι καὶ ὁπωσδήποτε συγγενεῖς ιδέας πρὸς τὰς ιδέας τοῦ Ἀποστόλου ἔχοντες.

Ἡ περικοπὴ αὕτη διηγεῖται εἰς τὸ πρῶτόν της μέρος (17¹⁶⁻²¹) τὰ τῆς διατριβῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἐν Ἀθήναις, τὴν ἐντύπωσιν τῆς πόλεως εἰς αὐτὸν καὶ τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν αὐτὸς εἰς τοὺς πολίτας, καὶ ἐν γένει τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἔφερον αὐτὸν μέχρι τοῦ Ἀρείου πάγου· εἰς τὸ δεύτερον (17²²⁻³¹) σύνοψιν τοῦ ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου ἡμιτελοῦς κηρύγ-

ματός του, καὶ εἰς τὸ τρίτον (17^{22.34}) τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν Ἀθήναις προσπαθείας του. Ὁ λόγος τοῦ μεγάλου Ἀποστόλου ἐπὶ τοῦ Ἀρείου πάγου, καίπερ τόσον συνοπτικῶς διασωθείς, εἶναι ἀριστοτεχνικὸν κήρυγμα πρὸς ἔθνικούς. Καταφανὲς θέμα τοῦ κηρύγματός του εἶναι περὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ βωμοῦ τοῦ ἐπιγεγραμμένου Ἀγνώστῳ Θεῷ εἰς τὸ α' μέρος τῆς ὁμιλίας του ἀναπτύσσει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ, ὡς δημιουργοῦ καὶ κυρίου τοῦ συμπαντος, ἰδίᾳ δὲ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἀπέναντι τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ἀντίστοιχα καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς αὐτόν· διέρχεται ἔπειτα εἰς τὸ δεύτερον μέρος, τὸ περὶ Χριστοῦ ὡς ἐκτελεστοῦ τῆς ἀγαθῆς τοῦ Θεοῦ βουλῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὡς κριτοῦ τῆς οἰκουμένης· ἀλλ' εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο οἱ μὴ ἀποδεχόμενοι ἀνάστασιν καὶ κρίσιν Ἐπικούρειοι διέκοψαν αὐτὸν χλευάζοντες (καὶ φωνασκοῦντες προφανῶς), ὥστε ὁ Ἀπόστολος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ λεπτότης μὲ τὴν ὅποιαν ὁ Ἀπόστολος προσβάλλει ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ τὴν καταπληκτικὴν εἰδωλολατρείαν τῆς κατειδώλου πόλεως, χωρὶς νὰ προσκρούσῃ ἀποτόμως εἰς τὴν εὐλόγον διὰ τοῦτο ὑπερηφάνειαν τῶν πολιτῶν αὐτῆς, λέγων π.χ. ὅτι ὁ Θεὸς δὲν κατοικεῖ ἐν χειροποιήτοις ναοῖς (ἔστω, δηλ., καὶ ἂν οἱ ναοὶ εἶναι τοῦ κάλλους τοῦ Παρθενῶνος), οὔτε λατρεύεται δι' ὑλικῆς λατρείας (ἔστω καὶ ἂν πρόκειται περὶ Παναθηναίων πομπῆς), οὔτε εἶναι ὅμοιος μὲ ἀγάλματα τέχνης (ἔστω καὶ τοῦ Φειδίου).

§ 34. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ρώμῃ.

Πρὸς 28¹⁶ *στρατοπεδάρχης*—ὁ ἀρχηγὸς τῶν Πραιτωριανῶν, τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς. Οὗτος ἦτο τότε (τῷ 61 μ. Χ.) ὁ Ἀφράνιος Βύρρος, ὅστις μετὰ τοῦ φιλοσόφου Σενέκα ἐκηδεμόνευον τὸν Νέρωνα. — ¹⁷ *τῷ λαῷ*—κατὰ τοῦ ἔθνους μας.— *τοῖς ἔθεσι τοῖς πατράοις*—κατὰ τῶν πατροπαραδότων ἔθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν θεσμῶν καὶ ἐθίμων.— ¹⁸ *διὰ τὸ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου ὑπάρχειν ἐμοί*—διότι οὐδὲν ἔγκλημα συνεπαγόμενον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου εἶχον.— ²⁰ *παρεκάλεσα*—ἐκάλεσα νὰ ἔλθῃτε πρὸς ἐμέ.— *προσλαλήσαι*—νὰ σᾶς χαιρετίσω καὶ συνομιλή-

σω μεθ' ὑμῶν.— *ἡ ἐλπίς τοῦ Ἰσραὴλ*—ὁ Χριστὸς καὶ ἡ δι' αὐτοῦ ἀπολύτρωσις.—Οἱ ἐν τοῖς σγ. 21-22 λόγοι τῶν Ἰουδαίων τῆς Ρώμης μαρτυροῦν τὴν ἀδιάλειπτον δι' ἐπιστολῶν καὶ ἀπεσταλμένων ἐπικοινωνίαν τῶν Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ὅτι εἰδικῶς μὲν ἐναντίον τοῦ ἀποστόλου Παύλου οὐδὲν ἀκόμη εἶχον πληροφορηθῆ ἔξ Ἰουδαίας, ἀλλὰ περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, τὸν ὁποῖον ἐθεώρουν ὡς αἵρεσιν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, εἶχον ἤδη πανταχόθεν πληροφορίας ὅτι τὸ Ἰουδαϊκὸν στοιχεῖον ἀντετάσσετο εἰς αὐτόν.—²³ *εἰς τὴν ξενίαν*—εἰς τὴν ὑποδοχὴν τὴν ὁποίαν ἠτοίμασεν εἰς αὐτούς.—*πλείονες*—περισσότεροι ἀπὸ τὴν πρώτην φορᾶν.—*διαμαρτυρόμενος*—ζωηρῶς, μετὰ δυνάμεως.—²⁵ *ἀπελύνοντο*—ἀπεχώρησαν βραδέως ἀποσυρόμενοι.—²⁶ *Ἡ προφητεία ἐκ τοῦ Ἦσ 6⁹⁻¹⁰*.—*ἀκοῆ*—μὲ τὰ ὄτιά σας.—*οὐ μὴ συνῆτε*—δὲν θὰ ἐννοήσητε.—²⁷ *ἐπαχύνθη*—ἐχόνδρηνε.—*βαρέως ἤκουσαν* (σγ. λιτότητος)—δὲν ἀκούουν πλέον καθόλου.—*ἐκάμμυσαν*—ἔκλεισαν σφιγκτά.—²⁸ *τοῖς ἔθνεσιν ἀπεστάλη τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ*—(ἀφ' οὗ δὲν τὴν δέχονται οἱ Ἰουδαῖοι) εἰς τοὺς ἔθνικοὺς ἀπεστάλη ἡ ἐκ Θεοῦ σωτηρία, ὅ ἐκ Θεοῦ σωτήρ, ὁ Χριστὸς καὶ τὸ εὐαγγέλιον αὐτοῦ (Ψλμ. 66².97³).

β'. *Φιλπ 1* ¹² *εἰς προκοπὴν*—εἰς πρόδοον.—¹³ *ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ*—εἰς ὅλον τὸ στρατόπεδον τῆς αὐτοκρατορικῆς φρουρᾶς.—*καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι*, πιθανῶς ὑπαινίσσεται τοὺς αὐλικούς, μεθ' ὧν ἡ φρουρὰ εἶχεν ἄμεσον καὶ πυκνὴν ἐπαφήν.—⁴ *περισσοτέρως*—ἀφθονώτερον.—¹⁵ *διὰ φθόνον καὶ ἔριν*—ἐπειδὴ με φθονοῦν καὶ με συνερίζονται· ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ στίχου 16: *οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας*—(ἀπὸ ξεσυνερισμὸν) *οὐχ ἀγνώως*, δηλοῖόμενοι *θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου*· οὗτοι ἦσαν πάντως ἔξ Ἰουδαίων Χριστιανοί.—*τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν*—ἐκ σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης πρὸς ἐμέ· ἐρμηνεύεται διὰ τοῦ στίχ. 17: *οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι*.—¹⁹ *τοῦτό μοι ἀποβήσεται εἰς σωτηρίαν*—τοῦτο θὰ καταλήξῃ δι' ἐμέ εἰς τὸ νὰ σωθῶ.—²⁰ *ἀποκαραδοκία*—ἡ πολυστένακτος προσδοκία.—*μεγαλυνθήσεται*—θὰ δοξασθῆ.

Εἰς τὰς δύο προηγουμένας περικοπὰς εἶδομεν τὰ πρῶτα ἀποστολικά κηρύγματα πρῶτον μὲν ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἰου-

δαΐσμοῦ, δεύτερον δὲ ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Εἰς τὴν παράγραφον ταύτην θὰ ἴδωμεν παρομοίας ἐνεργείας τοῦ μεγάλου τῶν ἐθνῶν Ἀποστόλου, δεσμώτου τώρα διὰ τὸν Χριστόν, ἐν τῇ μητροπόλει τοῦ κόσμου.

Ὁ μέγας Ἀπόστολος καὶ δεσμώτης δὲν λησμονεῖ ὅτι εἶναι ἀπόστολος τοῦ Χριστοῦ· καὶ μόλις εὐρῶν καιρὸν καλεῖ τοὺς προκρίτους Ἰουδαίους τῆς Ρώμης πλησίον του, ἀφ' οὗ δὲν ἦτο ἐλεύθερος νὰ μεταβῇ ὁ ἴδιος πρὸς αὐτούς· καὶ λαμβάνει ἀφορμὴν τὰ δεσμά του διὰ νὰ κηρύξῃ τὸν Χριστὸν εἰς αὐτούς. Ἄλλ' ἦσαν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι τῆς Ρώμης σκληροτράχηλοι ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ, καὶ ἡ πρὸς αὐτοὺς προσπάθεια τοῦ Ἀποστόλου ἐλάχιστα ἐπέτυχεν· ὅθεν ὁ Ἀπόστολος μὲ ἥσυχον πλέον τὴν συνείδησιν ἐστράφη πρὸς τὰ ἔθνη, τῶν ὁποίων ἦτο εἰδικώτερον ὁ ἀπόστολος, καὶ ἐπὶ δύο ἔτη κατὰ τὰ ὁποῖα ἔμεινε δέσμιος ἐν Ρώμῃ ἐδέχετο τοὺς πάντας καὶ ἐδίδασκεν αὐτοὺς τὸ εὐαγγέλιον ἀκωλύτως.

Πῶς διήγαγεν ὁ μέγας Ἀπόστολος τὰ δύο ταῦτα ἔτη ἔχομεν πληροφορίας τοῦ ἰδίου ἐκ τῶν 4 ἐπιστολῶν του τὰς ὁποίας ἔγραψε τότε, ἰδίως δὲ ἐκ τῆς πρὸς Φιλιπησίους, ἐκ τῆς ὁποίας ἐλήφθη ἡ β' περικοπὴ τῆς παραγράφου ταύτης.

Τὸ εὐαγγέλιον προώδευεν ἐν Ρώμῃ ὄχι μόνον παρὰ τῷ λαῷ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ στρατῷ τῶν πραιτωριανῶν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ αὐλῇ· οἱ δὲ ἀδελφοὶ ἐνθαρρυνόμενοι ὑπὸ τοῦ ἀδαμάστου Ἀποστόλου, τοῦ ὁποίου τὰ δεσμά ἠΰξησαν ἀντὶ νὰ ἐλαττώσουν τὴν δραστηριότητα καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, ἐκήρυττον τὸ εὐαγγέλιον μὲ περισσοτέραν τόλμην· ἄλλοι ἀπὸ στοργὴν καὶ ἀφοσίωσιν πρὸς τὸν δέσμιον πρωταθλητὴν διὰ νὰ τοῦ προξενοῦν εὐχαρίστησιν ἐν μέσῳ τῶν θλίψεών του, μερικοὶ δὲ καὶ ἐκ λόγων ἀντιζηλίας, νομίζοντες ὅτι τὸν ἐλύτουν βλέποντα ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἐλεύθεροι νὰ ἐργάζονται ἐνῶ αὐτὸς εἶναι δέσμιος· ἀλλ' ἐκεῖνος, ἀληθινὸς τοῦ Χριστοῦ μαθητὴς καὶ μιμητής, ἔχαιρεν ἐγκαρδίως, ἀποβλέπων εἰς τὸ ἀποτελεσμα καὶ ἀδιαφορῶν εἰς τὰ ἐλατήρια· τί σημαίνει; ἔγραφε· **παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται, καὶ ἐν τούτῳ χαίρω.**

Ἡ παρουσία τοῦ Ἀποστόλου ἐν Ρώμῃ, ὄχι μόνον ἐστερέωσε τὸν ἐκεῖ ὑπάρχοντα Χριστιανισμόν, τὸν ὁποῖον πάντως ἠΰξησε προηγουμένως ἡ πρὸς Ρωμαίους ἀπαράμιλλος ἐπιστολή του, **Χ. Ι. ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ**, Περικοπὴ ἐκ τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης. *Εκδ. 2α, 1934 12

ἀλλὰ καὶ ἔδωκε νέαν ὁρμὴν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς καὶ ἠϋξήσε διὰ τόσων ὁπαδῶν τὴν κοινότητά των, ὥστε μετὰ 2 μόλις ἔτη, ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Νέρωνος, ἦσαν τόσον πολυάριθμοι ὥστε ὁ Τάκιτος ἀναφέρει ὅτι ὑπέρογκον πλῆθος, multitudo ingens, ἦσαν οἱ ὑποστάντες τὸ μαρτύριον ὑπὲρ τῆς πίστεως.

Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο ἡ ἀρχὴ τῆς μακροῦς πάλης, ἡ ὁποία ἀπέληξεν, ὡς ἦτο φυσικόν, εἰς τὴν νίκην τοῦ Χριστιανισμοῦ· διότι, καθὼς εἶπεν ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Α' 5⁴) *πάν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον· καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν.*

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α΄. ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ Α΄. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΛΙΑΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ. σ. 5 - 20.

Κεφ. Α΄. Ἡ Ἀγία Γραφή, σ. 5.

Κεφ. Β΄. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, σ. 6-11.—1. Καταγωγή καὶ γλῶσσα.—
2. Περιεχόμενον καὶ βιβλία τῆς π. Δ. — 3. Ἡ Ἑλληνικὴ μετά-
φρασις τῆς π. Δ. — 4. Οἱ συγγραφεῖς τῆς π. Δ.

Κεφ. Γ΄. Τὰ βιβλία τῆς παλαιᾶς Διαθήκης καθ' ἕκαστον, σ. 11 - 20.

α΄. Ἡ Πεντάτευχος : 1. Γένεσις. — 2. Ἔξοδος.—3. Λευϊτικόν. —
4. Ἀριθμοί. — 5. Δευτερονόμιον.

β΄. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν προβασιλικῶν χρόνων : 6. Ἰησοῦς
Ναυῆ. — 7. Κριταί. — 8. Ρούθ.

γ΄. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν χρόνων τῶν βασιλείων : 9. Βασιλειῶν
Α΄. — 10. Βασιλειῶν Β΄. — 11. Βασιλειῶν Γ΄. — 12. Βασιλειῶν
Δ΄. — 13. Παραλειπομένων Α΄. — 14. Παραλειπομένων Β΄.

δ΄. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία τῶν μεταβασιλικῶν χρόνων : 15. Ἔσδρας.
— 16. Νεεμίας.—17. Ἐσθήρ.

ε΄. Τὰ ποιητικὰ βιβλία : 18. Ἰώβ. — 19. Ψαλτήριον. — 20.
Παροιμίαι. — 21. Ἐκκλησιαστής.—22. Ἄσμα ἁσματων.

ς΄. Οἱ μεγάλοι προφῆται : 23. Ἠσαΐας.— 24. Ἰερεμίας.—25.
Ἰεζεκιήλ.—26. Δανιήλ.

ζ΄. Οἱ 12 μικροὶ προφῆται ἢ τὸ δωδεκαπρόφητον : 27. Ὠσηέ.—
28. Ἀμώς. — 29. Μιχαίας. — 30. Ἰωήλ. — 31. Ἀβδιού.—32.
Ἰωνᾶς. — 33. Ναούμ. — 34. Ἀββακούμ. — 35. Σοφονίας. —
36. Ἀγγαῖος — 37. Ζαχαρίας. — 38. Μαλαχίας.

η΄. Τὰ δευτεροκανονικὰ βιβλία : 39. Τωβίτ.—40. Ἰουδεῖθ. — 41.
Ὁ Ἰερεὺς ἢ Ἔσδρας Α΄. — 42. Μακκαβαίων Α΄.—43. Μακκα-
βαίων Β΄.—44. Μακκαβαίων Γ΄.—45. Μακκαβαίων Δ΄.—46. Βα-
ρούχ.—47. Ἐπιστολὴ Ἰερεμίου.—48. Σοφία Σολομώντος.—49.
Σοφία Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ.

ΤΜΗΜΑ Β΄. ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΠΑΛΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ, σ.21-46.

1. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου (Γεν 1, 1-2, 3).

2. Ὁ Θεὸς καὶ ὁ ἄνθρωπος (Ψλμ. 8).

3. *Οἱ πρωτόπλαστοι* : α'. Ἡ πρώτη ἐντολή (Γεν 2, 15-17.25).— β'. Ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου (Γεν 3, 1-7).— γ'. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πτώσεως. Τὸ πρωτευαγγέλιον (Γεν 3, 8-19).
4. *Ἡ Διαθήκη*: α'. Ἡ κλήσις τοῦ Ἀβραάμ (Γεν 12, 1-7).— β'. Ἀνανέωσις τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰσαάκ (Γεν 26, 1-5).— δ'. Ἀνανέωσις τῆς διαθήκης πρὸς τὸν Ἰακώβ. Ἡ κλιμαξ (Γεν 28, 1-22).— ε'. Ὁ Ἰακώβ προλέγει τὴν ἐξ Ἰούδα ἐμφάνισιν τοῦ Χριστοῦ (Γεν 49, 1-2. 8-12).
5. *Ἡ νομοθεσία τοῦ Σινά* : α'. Ἡ ἀνανέωσις τῆς διαθήκης ('Εξδ 19, 1-8).— β'. Ὁ δεκάλογος ('Εξδ 20, 1-17).— γ'. *Διάφοροι ἄλλαι ἐντολαί* : 1. Περὶ δούλων ('Εξδ 21, 2-4. Λευ 25, 44-45). 2. Περὶ φόνου ('Εξδ 21, 12-14. Ἀριθ. 35, 11-12. 16-25). 3. Περὶ βλασφημίας (Λευ 24, 10-16.23). 4. Περὶ ἀσεβείας πρὸς τοὺς γονεῖς ('Εξδ 21, 15-16). 5. Περὶ κλεπτῶν κλπ. ('Εξδ 22, 1-8). 6. Περὶ προστασίας ξένων καὶ ἀδυνάτων ('Εξδ 22, 21-27). 7. Ἐν δικαστηρίοις ('Εξδ 23, 1-2.6-8).
6. *Ὁ μακάριος ἀνὴρ* (Ψλμ 1).
7. *Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ προφ. Ἡσαΐου* ('Ἡσ 6, 1-8).
8. *Ἡ γέννησις τοῦ Χριστοῦ* ('Ἡσ 9, 1-2. 6-7).
9. *Ἡ καταγωγὴ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ διοίκησις του* ('Ἡσ 11, 1-10).
10. *Ἡ δόξα τοῦ Χριστοῦ* (Ψλμ 71, 4-17).
11. *Ἡ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ Χριστοῦ* (Ψλμ 2).
12. *Τὸ πάσχα τύπος τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ* ('Εξδ 12, 1-14).
13. *Ὁ χαλκοῦς ὄφις ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῇ ἐρήμῳ* ('Αριθ 21, 4-9).
14. *Τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων* ('Ἡσ 53, 1-12).
15. *Ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ ἐχθροὶ του* (Ψλμ 21, 6-19).
16. *Ἡ ἡμέρα τῆς σταυρώσεως* ('Αμώς 8, 9-12).
17. *Τὸ ὄνειρον τοῦ Ναβουχοδονόσορ* (Δαν 2, 31-45).
18. *Ἡ προόρασις τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν* ('Ιερζκ 37, 1-10).
19. *Ἐκ τοῦ βιβλίου τῶν Παροιμιῶν*: α'. *Ἡ ἀξία τῆς σοφίας* (3, 13-20).— β'. *Ἡ σοφία περὶ εαυτῆς* (8, 12-21).— γ'. *Διάφοροι συμβουλαὶ εἰς σοφίας* (8, 32-36. 6, 6-11. 12, 9-11. 13. 18. 13, 3. 14, 34. 15, 3. 9. 16. 17. 18. 16, 5. 27-30. 32. 27, 1. 2. 5. 8).
20. *Ὁ εὐσεβὴς Τωβὶτ πρὸς τὸν υἱὸν του Τωβίαν* (Τωβ 4, 3. 5. 7-8. 11. 14-15. 18-19).

ΤΜΗΜΑ Γ'. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, σ. 47-71.

ΜΕΡΟΣ Β' ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

ΤΜΗΜΑ Α'. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΙΝΗΝ ΔΙΑΘΗΚΗΝ, σ.75-101.

Κεφ. Α'. 1. 'Ο Χριστός, σ. 75-76.

2. 'Η διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ, σ. 76-78.

Κεφ. Β'. 'Η Καινή Διαθήκη, σ. 78-83: 1. Τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων.—2. Αἱ πρῶται χριστιανικαὶ συγγραφαί.—3. 'Η γλῶσσα τῆς καινῆς Διαθήκης—4. Αἱ μεταφράσεις τῆς καινῆς Διαθήκης.—5. Τὰ βιβλία τῆς καινῆς Διαθήκης.

Κεφ. Γ'. Τὰ ἱστορικὰ βιβλία, σ. 83-89.

α'. Τὸ Ἐδαγγέλιον: 1. Κατὰ Ματθαῖον.—2. Κατὰ Μάρκον.—

3. Κατὰ Λουκᾶν.—4. Κατὰ Ἰωάννην.

β'. Πράξεις Ἀποστόλων.

Κεφ. Δ'. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, σ. 89-97.

1. 'Ο ἀπόστολος Παῦλος.

2. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ ἀποστ. Παύλου: Α' δμάς: αἱ πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α' καὶ Β'.— Β' δμάς: ἡ πρὸς Γαλάτας, αἱ πρὸς Κορινθίους Α' καὶ Β', ἡ πρὸς Ρωμαίους.— Γ' δμάς: αἱ ἀπὸ τῶν δεσμῶν ἐπιστολαί, ἡ πρὸς Κολοσσαεῖς, ἡ πρὸς Φιλήμονα, ἡ πρὸς Ἐφεσίους, ἡ πρὸς Φιλιππησίους.— Δ' δμάς: αἱ ποιμαντικαὶ ἐπιστολαί, αἱ πρὸς Τιμόθεον Α' καὶ Β', ἡ πρὸς Τίτον.— Ἡ πρὸς Ἑβραίους.

Κεφ. Ε'. Αἱ καθολικαὶ ἐπιστολαί: σ. 98-100. 'Η ἐπιστολὴ Ἰακώβου.— Αἱ Πέτρου Α' καὶ Β'.— Αἱ Ἰωάννου Α' Β' καὶ Γ'.— Ἡ Ἰούδα.

'Η ἀποκάλυψις Ἰωάννου.

ΤΜΗΜΑ Β'. ΠΕΡΙΚΟΠΑΙ ΕΚ ΤΗΣ ΚΑΙΝΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ σ. 103-128.

1. Οἱ ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν (Μτθ 4, 25-5, 12. Κορ Α' 4, 9-13).

2. 'Η εἴσοδος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ (Μτθ 7, 13-14).

3. 'Η προσευχὴ (Μτθ 6, 5-15).

4. 'Η στοργὴ τοῦ οὐρανοῦ πατρὸς (Μτθ 7, 7-12).

5. 'Η ἀγάπη τοῦ Θεοῦ (Ρωμ 8, 31-39).

6. Περὶ ὄρκου (Μτθ 5, 33-37).

7. 'Η ἐλευθερία τῆς πίστεως (Μρκ. 8, 27-30. 34-38. Ἰω 6, 66-69).

8. Πάντοτε ἔτοιμοι! (Λκ 12, 36-48).

9. 'Η μακροθυμία τοῦ Χριστοῦ (Λκ 13, 6-9).

10. 'Η ἠθικὴ ἰσοότης (Μτθ 23, 8-9. Γαλ 3, 26-28. Κολ 3, 11).

11. 'Η περὶ τῆς ζωῆς ἐντολὴ (Μτθ 5, 21-26).

12. 'Η περὶ τοῦ πλησίον κρίσις (Μτθ 7, 1-5. Ἰακ 4, 11-12).

13. 'Η γλῶσσα (Ἰακ 3, 2-12).

14. 'Η πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπη (Ἰω 13, 34-35. Μτθ 5, 43-48.

Κορ Α' 13, 1-10. 13. Ἰω Α' 3, 14-18. 4, 7-8. 16. 18. 20-21).

15. Ἡ ἀνεξικακία (Μτθ 5, 38-42).
16. Ἡ ἐλεημοσύνη (Μτθ 6, 1-4).
17. Ὁ μόνιμος θησαυρός (Μτθ 6, 19-21. Λκ 12, 33-34).
18. Ὁ πλοῦτος (Μρκ 10, 23-25. Τιμ Α' 6, 9-81).
19. Ἡ ἀτομικὴ ἀναστροφή (Ἐφ 4, 25-5, 2).
20. Ἡ οἰκογένεια (Ἐφ 6, 1-4. Κολ 3, 18-22. 4, 1).
21. Ἡ κοινωνικὴ διαγωγή (Ρωμ 12, 3-21. Πέ Α' 3, 8-9).
22. Ὁ χρηστός πολίτης (Ρωμ 13, 1-10).
23. Λόγοι καὶ ἔργα (Μτθ 7, 15-27. Ἰακ 2, 14-18).
24. Τὸ ἀληθινὸν μεγαλεῖον (Μτθ 5, 19. Μρκ. 9, 33-37. 10, 42-45).
25. Ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς (Ἰω 10, 22-39).
26. Ὁ ἔσχατος τῶν προφητῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ (Ἰω 1, 29-34).
27. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀναγέννησις (Ἰω 3, 1-6. Ρωμ 5, 19-6, 14).
28. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Ἰω 14, 15-21. 25-26. 15, 26-27).
29. Ἡ ἀνάστασις τῶν νεκρῶν (Ἰω 5, 28-29. Κορ Α' 15, 35-48. 50-53. 58).
30. Ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ Ἀποκαλύψει (Ἀπκ 1, 9-20).
31. Ἡ πρώτη διοικητικὴ πράξις τῆς Ἐκκλησίας (Πρξ. 1, 15-17, 20-26).
32. Τὸ πρῶτον ἀποστολικὸν κήρυγμα (Πρξ 2, 1-41).
33. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ἀθήναις (Πρξ 17, 16-32).
34. Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐν Ρώμῃ (Πρξ 28, 16-31. Φιλπ 1, 12-20).

ΤΜΗΜΑ Γ'. ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ, σ. 129-178.

Πίναξ τῶν περιεχομένων σ. 179-182.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ.

Ἐχοντες ὑπ' ὄφει τὸ ἄρθρον 3 τοῦ νόμου 5045, τὸ ἄρθρον 36 τοῦ νόμου 5341, τὸ ἄρθρον 10 τοῦ Διατάγματος τῆς 12/12 Ἰανουαρίου 1933 καὶ τὰς ὑπ' ἀριθ. 9—30 πράξεις τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς τῶν διδακτικῶν βιβλίων τῶν Θερησκευτικῶν ἀπεφασίσασμεν:

Α') Ἐγκρίνονται ὡς διδακτικά βιβλία Μέσης Ἐκπαίδευσως τὰ κάτωθι:

11) Χ. Παπαϊωάννου «Περικοπαι τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης» διὰ τὴν Δ' τάξιν τοῦ γυμνασίου, ἐπὶ τὸν ὅρον ὅπως ὁ συγγραφεὺς συμμορφωθῆ ἑξ ὑποδείξεις τῶν εισηγητῶν.

Ὁ Ὑπουργὸς
Θ. Τουρκοβασίλης

Ἄρθρον Βον τοῦ Π. Διατάγματος «Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων.

Τὰ διδακτικά βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεως τῶν ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἄνευ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς διπλῆς δαπάνης ἀσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυπῶνται τὸ παρὸν ἄρθρον.